

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОНОВАЛОВА КАТЕРИНА ІГОРІВНА

Гриф

Прим. № _____

УДК 378.147:373.2.011.3-051(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ К. І. Коновалова

Науковий керівник: **Ковшар Олена Вікторівна,**

доктор педагогічних наук, доцент

Одеса – 2018

АНОТАЦІЯ

Коновалова К.І. Формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2018.

У дисертації вперше виявлено й обґрунтовано педагогічні умови формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки (занурення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти; забезпечення інтерактивного технологічного супроводу в освітньому процесі формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти професійної культури; спрямованість змісту нормативних фахових дисциплін на культурологічно-професійний компонент). Розкрито сутність феномена «професійна культура майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти»; визначено структуру професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, у якій виділено когнітивний, ціннісний, особистісно-діяльнісний і рефлексивний компоненти. Визначено критерії та показники рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти: інформаційний (обізнаність із сутністю професійної культури; обізнаність із специфікою професійної культури вихователя; обізнаність із комплексними та парціальними програмами і Базовим компонентом дошкільної освіти); мотиваційний (наявність позитивної мотивації до професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти; усвідомлення цінності професії вихователя закладу дошкільної освіти; наявність потреби у професійній самореалізації та культурно-педагогічному зростанні); поведінковий (усвідомлення необхідності саморозвитку особистісно-професійних якостей, що засвідчують сформованість професійної культури вихователя (емпатія, комунікативність, тактовність); уміння

доречно користуватися формулами мовленнєвого етикету в процесі спілкування з дітьми та їхніми батьками; вміння використовувати новітні інформаційні технології навчання); оцінно-креативний (наявність рефлексивних умінь щодо сформованості професійної культури; наявність умінь взаємооцінювання прояву професійної культури в поведінці своїх колег; наявність умінь самооцінки проявів професійної культури у власній поведінці). Схарактеризовано рівні сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (високий, достатній, задовільний, низький).

Розроблено й апробовано модель та експериментальну методику формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки, що обіймає мотиваційний, діяльнісно-творчий та оцінно-результативний етапи.

Ключові слова: майбутні вихователі закладів дошкільної освіти, професійна культура, професійна культура майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, фахова підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, модель, педагогічні умови.

RESUME

Konovalova K.I. The formation of professional culture of future pre-school education teachers during professional training. – Manuscript.

The thesis for the Candidate Degree in Pedagogical Sciences in speciality 13.00.04 «Theory and methodology of professional education». – State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky», Ministry of Education and Science of Ukraine, Odessa, 2018.

The dissertation research devoted to problem of formation of professional culture of future pre-school education teachers in professional training.

The pedagogical conditions the formation of consistency of future pre-school education teachers in professional training has been determined for the first time in the dissertation (involvement of future pre-school education teachers in the cultural and educational sphere of school of higher learning, used interactive technologies in the

educational process for the formation of professional culture of future pre-school education teachers, coverage of in the content of normative professional disciplines with the cultural and professional component). The essence and structure of the phenomenon «professional culture future pre-school education teachers» (cognitive, value, personally active and reflexive components with their corresponding criteria and indicators) have been disclosed.

The experimental methods aimed at forming consistency of future pre-school education teachers in professional training have been elaborated and tested; the levels (high, enough, satisfactory, low) indicating the formation of future pre-school education teachers have been identified.

The model enabling the formation of consistency of future pre-school education teachers in professional training has been determined. It comprises stages (motivational, creative activity, purpose-oriented) of its processing.

Keywords: future pre-school education teachers, professional culture, professional culture of future pre-school education teachers, professional training of future pre-school education teachers, model, pedagogical conditions.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ З ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Коновалова К. І. До проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів до педагогічної діяльності / К. І. Коновалова // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : збірник наукових праць / за ред. Т. М. Степанової. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, травень 2015. – № 2 (49). – С. 88–92.

2. Коновалова К. І. Методологічні підходи дослідження професійної культури майбутніх вихователів / К. І. Коновалова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. – Кривий Ріг : Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ. – 2015. – Вип. 46. – С. 31–36.

3. Коновалова К. І. Теоретичні засади формування професійної культури майбутніх вихователів ДНЗ / К. І. Коновалова // Освітній простір України. – 2016. – Вип. 7. – С. 59–65.

4. Коновалова К. І. Аксіологічний підхід до формування професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / К. І. Коновалова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. – 2017. – Вип. 144. – С. 49–52.

5. Коновалова К. І. Модель формування професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі фахової підготовки / К. І. Коновалова // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред. : М. Т. Мартинюк]. – 2017. – Вип. 1. – С. 184–191.

6. Konovalova K. Pedagogical conditions of the formation professional culture of future teachers of kindergarten / K. Konovalova // GESIS – Leibniz Institute for the Social Sciences : Konzept : Scientific and Methodological e-magazine. – Köln, Germany. – 2017. – Т. 31. – Режим доступу до журналу: <http://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/52194>

7. Коновалова К. І. Роль культуроцентризму в сучасній освітній парадигмі / К. І. Коновалова // Матеріали міжнародної науково-технічної конференції [«Сталий розвиток промисловості та суспільства»], Кривий Ріг, 2015. – Том 2. – С. 19. – Режим доступу: http://ktu.edu.ua/uploads/files/konferentsyi/2015/2015_tom2.pdf (дата звернення: 11.02.2018).

8. Коновалова К. І. Використання інтерактивних технологій навчання у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / К. І. Коновалова // Матеріали III міжнародного конгресу [«Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі»], (м. Одеса, 18–21 травня 2017 р.). – Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 404–405.

9. Коновалова К. І. Мультимедійні технології як засіб формування професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / К. І. Коновалова // Матеріали Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції [«Підвищення якості освіти : стан, проблеми, перспективи»], (м. Кривий Ріг, Криворізький державний педагогічний університет, 27–28 квітня 2017 р.). За заг. ред. Л. О. Савченко. – Кривий Ріг : КДПУ, 2017. – С. 134–136.

10. Коновалова К. І. Готовність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до педагогічної діяльності / К. І. Коновалова // Дошкільна освіта : проблеми, пошуки, інновації : збірник наукових і навчально-методичних праць / За заг. ред. Ковшар О. В., Кондратенко Р. В. – Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2015. – Вип. 5. – С. 53–55.

11. Коновалова К. І. Оволодіння інноваційними технологіями в процесі підготовки сучасного вихователя ДНЗ / К. І. Коновалова // Педагогічне Криворіжжя : педагогічний альманах / За заг. ред. Т. О. Дороніної. – Кривий Ріг : ВЦ КДПІ ДВНЗ «КНУ», 2015. – Вип. 1. – С. 14–15.

12. Коновалова К. І. Культурологічний підхід до формування професійної культури педагогів / К. І. Коновалова // Педагогічне Криворіжжя : педагогічний альманах : зб. науково-методичних праць / Ред. кол. : Дороніна Т. О., Бакум З. П., Гаманюк В. А. – Кривий Ріг : ТОВ ВВП «Інтерсервіс». – 2016. – Вип. 2. – С. 19–22.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	16
1.1. Професійна культура як педагогічна проблема.....	16
1.2. Дослідження професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у педагогіці вищої школи.....	36
1.3. Сутність і структура феномена «професійна культура майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти».....	59
1.4. Стан сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у практиці сучасних вищих педагогічних закладів освіти.....	83
Висновки з першого розділу.....	108
Список використаних джерел з першого розділу.....	110
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	133
2.1. Педагогічні умови формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти	133
2.2. Модель та експериментальна методика формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.....	152
2.3. Порівняльний аналіз рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на констатувальному та прикінцевому етапах експериментальну	196
Висновки з другого розділу.....	210
Список використаних джерел з другого розділу.....	212
ВИСНОВКИ.....	222

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	226
ДОДАТКИ.....	256

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство характеризується стрімким динамічним розвитком усіх сфер життєдіяльності людини, процесами гуманізації і демократизації, що зумовлює необхідність повернення системи вищої педагогічної освіти в контекст культури. У зв'язку із цим змінюється підхід до визначення змісту загальнокультурної і професійної підготовки майбутніх фахівців. Серед проблем модернізації підготовки кадрів у закладах вищої освіти різних спеціальностей особливого значення набуває професійна підготовка фахівців дошкільної освіти як носіїв культурних цінностей, формування майбутнього вихователя нового покоління, покликаною забезпечити розвиток особистості дитини дошкільного віку на вирішальному етапі її становлення.

Актуальність дослідження формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти зумовлена вимогами Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Галузевим стандартом вищої освіти, Законами України («Про освіту», «Про вищу освіту») та іншими державними нормативними документами.

Проблема формування професійної культури досліджувалася Г. Баллом, С. Батишевим, В. Беніним, В. Белоліпецьким, М. Віленським, Н. Воробйовим, В. Грехньовим, В. Гриньовою, М. Даниловою, С. Єлкановим, І. Зарецькою, І. Зязюном, Т. Івановою, В. Ігнатовим, І. Ісаєвим, Л. Коганом, Н. Криловою, Н. Кузьміною, А. Лимарь, Н. Мазур, Г. Марковою, А. Міщенко, Н. Павелко, І. Пальшковою, О. Піскуновим, В. Подмарковим, О. Пономарьовим, В. Радулом, І. Сабатовською, В. Семиченко, В. Сластьоніним, Ю. Черновою та ін.

Фахову підготовку та професійне становлення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти розглядали такі науковці, як О. Аматыєва, А. Анішук, Л. Артемова, Г. Беленька, О. Богініч, А. Богуш, В. Борова, Н. Грама, Т. Жаровцева, Л. Загородня, Л. Зданевич, Е. Карпова, І. Княжева, О. Ковшар, Ю. Косенко, О. Листопад, В. Нестеренко, Т. Поніманська, І. Рогальська-Яблонська, Ю. Руденко, Т. Степанова та ін.

Водночас аналіз наукових праць і сучасної практики підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти засвідчив наявність низки суперечностей між:

– вимогами суспільства до особистості вихователя як суб'єкта загальної і професійної культури та недостатнім науково-методичним забезпеченням процесу фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти;

– необхідністю підвищення якості фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та відсутністю науково обґрунтованих педагогічних методик щодо формування професійної культури як невід'ємного складника професіоналізму фахівців дошкільної освіти.

Розв'язання окреслених суперечностей, науково-теоретична і практична значущість вирішення проблеми зумовили вибір теми дослідження **«Формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до наукової теми кафедри дошкільної освіти Державного вищого навчального закладу «Криворізький державний педагогічний університет» «Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти засобами інтерактивних та продуктивних технологій» (протокол № 2 від 19 лютого 2015 р.). Тему дисертаційного дослідження було затверджено на засіданні вченої ради ДВНЗ «Криворізький Національний Університет» Криворізький педагогічний інститут (протокол № 6 від 27 січня 2015 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук при НАПН України (протокол № 1 від 26 січня 2016 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально апробувати педагогічні умови формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність і структуру феномена «професійна культура майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти»; уточнити поняття «професійна

культура педагога», «фахова підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти».

2. Визначити структурні компоненти, критерії, їх показники та схарактеризувати рівні сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.
3. Виявити та науково обґрунтувати педагогічні умови формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.
4. Розробити й апробувати модель та експериментальну методику формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Об'єкт дослідження – фахова підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у закладі вищої освіти.

Предмет дослідження – зміст і методика формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Гіпотеза дослідження. Формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови, як-от: занурення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти; забезпечення інтерактивного технологічного супроводу в освітньому процесі формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти професійної культури; спрямованість змісту нормативних фахових дисциплін на культурологічно-професійний компонент.

Методи дослідження. З метою визначення теоретичних засад досліджуваного явища, педагогічних умов формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти використано методи аналізу, синтезу, порівняння, класифікації й узагальнення наукових підходів з проблеми дослідження, поданих у філософсько-соціологічних, психолого-педагогічних і навчально-методичних джерелах. Для перевірки розробленої моделі й експериментальної методики формування професійної культури майбутніх

вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки застосовано емпіричні методи (анкетування, спостереження, тестування, питальники, бесіди, аналіз практичної діяльності студентів під час проходження педагогічної практики, психологічні методики, самооцінка, тренінги тощо); моделювання – для конструювання моделі формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки; метод педагогічного експерименту (констатувальний, формувальний, прикінцевий етапи) – з метою визначення дієвості педагогічних умов, моделі й експериментальної методики формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки. Перевірку достовірності експериментальних даних, їх кількісний і якісний аналіз здійснено методами математичної статистики.

База дослідження. Експериментально-дослідну роботу проведено на базі Державного вищого навчального закладу «Криворізький державний педагогічний університет», Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Загальна кількість учасників на всіх етапах експериментального дослідження складала 206 осіб. На формувальному етапі експерименту взяли участь 104 студенти.

Наукова новизна дослідження. Уперше виявлено й обґрунтовано педагогічні умови формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки (занурення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти; забезпечення інтерактивного технологічного супроводу в освітньому процесі формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти професійної культури; спрямованість змісту нормативних фахових дисциплін на культурологічно-професійний компонент); розкрито сутність феномена «професійна культура майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти», його структуру (когнітивний, ціннісний, особистісно-діяльнісний, рефлексивний компоненти), критерії (інформаційний, мотиваційний, поведінковий, оцінно-креативний) з відповідними показниками, схарактеризовано

рівні (високий, достатній, задовільний, низький) сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки; обґрунтовано модель формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки, що обіймає мотиваційний, діяльнісно-творчий та оцінно-результативний етапи; уточнено поняття «професійна культура педагога», «фахова підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти». Подальшого розвитку набули теорія і методика фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що розроблено й апробовано діагностувальну та експериментальну методики формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки; навчальний модуль «Основи формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» у межах навчальної дисципліни «Педагогіка дошкільна»; програму педагогічного гуртка «Практичні аспекти формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти». Матеріали дослідження (вправи, тренінги, рольові, ділові ігри тощо) можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта», системі післядипломної освіти й підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів для закладів дошкільної освіти.

Упровадження результатів дослідження. Результати дослідження впроваджено в освітній процес Державного вищого навчального закладу «Криворізький державний педагогічний університет» (акт про впровадження № 09/1–19613 від 31.03.2017 р.), Херсонського державного університету (довідка № 01–26/633 від імені А. С. Макаренка (довідка про впровадження № 843 від 05.04.2017 р.), Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (акт про впровадження № 970/25 від 10.05.2017 р.).

Достовірність наукових результатів забезпечено теоретичною і методологічною обґрунтованістю вихідних положень; використанням комплексу методів дослідження, що адекватні меті, завданням, предмету, логіці розроблення проблеми; тривалістю експериментальної роботи, якісним і кількісним аналізом її результатів; апробацією моделі й експериментальної методики формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки; статистичною обробкою результатів експерименту.

Апробація результатів дослідження. Основні результати і теоретичні положення дисертаційного дослідження висвітлено й обговорено на III Міжнародному конгресі «Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі» (Одеса, 2017); міжнародних: «Сталий розвиток промисловості та суспільства» (Кривий Ріг, 2015), «Підготовка майбутнього педагога до професійної діяльності в умовах трансформації суспільного устрою та інтегрування України в європейський освітній простір» (Івано-Франківськ, 2016), «Сучасні проблеми підготовки вчителя і його професійного удосконалення» (Чернігів, 2017); усеукраїнських: «Проблеми розвитку творчої особистості дітей дошкільного віку: теорія, практика, перспективи» (Миколаїв, 2015), «Фундаменталізація змісту загальноосвітньої та професійної підготовки: проблеми і перспективи» (Кривий Ріг, 2015), «Підвищення якості освіти: стан, проблеми, перспективи» (Кривий Ріг, 2017) науково-практичних конференціях; науково-практичному семінарі «Інноваційна педагогічна діяльність як фактор попередження емоційного вигорання вчителя» (Кривий Ріг, 2015).

Публікації. Основні положення і результати дослідження відображено у 12 одноосібних публікаціях автора, із них 5 – у фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному науковому періодичному виданні, 6 – апробаційного характеру.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст дисертації викладено на 190 сторінках і містить 14 таблиць, 3 рисунки, що обіймають 2 самостійних сторінки. Список використаних

джерел містить 268 найменування, із них 3 – іноземною мовою. 7 додатків подано на 54 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 310 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

1.1. Професійна культура як педагогічна проблема

Проблеми професійної культури та її формування досліджено науковцями в різних напрямках: теоретичні основи професійної культури особистості (Г. Балл, О. Барабанщиков, Є. Барбіна, С. Батишев, В. Виноградов, А. Деркач, Е. Зеєр, І. Зимня, І. Зязюн, А. Маркова, І. Сабатовська, С. Сисоєва та ін.); формування професійної культури майбутніх фахівців різних галузей освіти (О. Аніщенко, В. Бенін, В. Беспалько, Є. Бондаревська, Н. Воробйов, В. Гриньова, О. Донець, Т. Іванова, В. Ігнатов, І. Ісаєв, Н. Крилова, Н. Кузьміна, Ю. Мішин, І. Пальшкова, О. Піскунов, О. Пономаренко, В. Сластьонін, О. Шабалін та ін.); особливості формування культури праці (О. Авраменко, Б. Адаскін, С. Батишев, Б. Беновицький, В. Жуков, І. Зарецька, В. Капіца, В. Ковальчук, В. Струманийський, Ф. Щербак та ін.); професійно-особистісні якості як складник професіоналізму, майстерності, культури педагога (Б. Ананьєв, Ю. Бабанський, І. Бех, Ф. Гоноблін, І. Зязюн, І. Ісаєв, А. Капська, Н. Кічук, Є. Клімов, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, О. Леонтєв, А. Маркова, Л. Мітіна, Є. Рогов, С. Сисоєва, В. Сластьонін, І. Юсупов та ін.).

З'ясуємо ключові поняття феномена «професійна культура», як-от: «професія», «професіоналізм» і «культура».

Звернімося до словникових джерел щодо дефініції «професія», яка тлумачиться як: «стійкий і відносно широкий вид трудової діяльності (занять) людини, визначений розподілом праці та її функціональним змістом» [50, с. 742]; «історично сформований рід трудової діяльності, що вимагає від осіб, які її здійснюють, спеціальної широкої освіти і представлений зазвичай джерелом існування» [117, с. 78]; «історично і культурно зумовлене суспільне явище, що

об'єктивно визначається досягнутим рівнем розподілу праці» [146, с. 483]; рід трудової діяльності, що вимагає певних знань і трудових навичок і є джерелом існування [168, с. 470].

Поняття «професіоналізм» за словниками розглядається як: висока майстерність, глибоке оволодіння професією, якісне, професійне виконання праці, придбане в ході навчальної та практичної діяльності [30, с. 261]; набута під час навчальної і практичної діяльності здатність до компетентного виконання оплачуваних функціональних обов'язків; рівень майстерності та вправності у певному занятті, відповідний рівню складності виконуваних завдань [51, с. 274]; якісна характеристика суб'єкта діяльності-представника конкретної професії, яка визначається ступенем володіння ним сучасним змістом і сучасними засобами вирішення професійних завдань, продуктивними способами здійснення професійної діяльності [117, с. 76].

Серед учених (Е. Зеєр, Є. Клімов, Г. Кочетов А. Маркова, М. Пряжніков, С. Струмлін) професія однозначно трактується як вид трудової діяльності і засіб існування людини, що вимагає певну сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, придбаних у результаті цілеспрямованої підготовки.

Щодо професіоналізму, то в науковому педагогічному фонді наявна низка робіт, у яких по-різному визначено це поняття, а саме: якісна характеристика суб'єкта діяльності – представника певної професії, що зумовлює ступінь володіння ним сучасним змістом і засобами виконання професійних завдань, продуктивними способами їх здійснення (Н. Кузьміна) [92, с. 11]; якісна характеристика суб'єкта педагогічної діяльності, що відображає високий рівень фахової компетентності й особистісної готовності до продуктивного вирішення педагогічних задач (В. Сластьонін) [164, с. 13–14]; достатній для творчого вирішення задач професійної діяльності рівень розвитку професійної культури і самосвідомості (І. Зязюн, Г. Сагач) [59, с. 42]; складноструктурована система загальних і спеціальних професійно значущих властивостей педагога, зміст якої характеризується варіативно-творчою комбінацією номенклатури професійно важливих якостей педагога з погляду їх достатньої репрезентованості,

розмаїтості, гармонійного поєднання, неповторним інноваційно-креативним потенціалом його особистості в єдності індивідуально-типологічних та індивідуально-специфічних сторін, самодетермінованістю процесу професійно-педагогічного вдосконалення на основі гармонізації та розширення елементів професійної самосвідомості з опорою на позитивну й адекватну Я-концепцію педагога-професіонала (Н. Гузій) [41, с. 28]; висока професійна кваліфікація і компетентність, володіння ефективними професійними вміннями і навичками, способами успішного розв'язання професійних завдань (Л. Загородня, С. Тітаренко) [53, с. 21]; соціально-культурний феномен, особлива якість професійного життя вихователів закладів дошкільної освіти, що виявляється в багатстві внутрішнього світу, відданості дитинству, педагогічній майстерності володіння найсучаснішими педагогічними засобами організації всебічного розвитку й гідного життя дитини (О. Самсонова) [158, с. 173].

Логіка вивчення професійної культури вимагає розкрити поняття «культура». Поняття «культура» ввійшло у філософський обіг у XVIII століття. Зауважимо, що єдиного загальновизначеного пояснення «культура» не існує. У термінологічних словниках подано такі визначення змісту поняття «культура», як-от: система історичного розвитку надбіологічних програм людської діяльності, поведінки та спілкування, які виступають умовою відтворення і змін соціального життя [186, с. 271]; специфічний спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, який представлений у виробках матеріальної і духовної праці, у системі соціальних норм і закладів, у духовних цінностях, у сукупності людських відносин до природи, між собою та до себе [185, с. 292]; історично вихідне значення – обробіток і догляд за землею; догляд, поліпшення, ушляхетнювання тілесно-душевно-духовних сил, схильностей і здібностей людини, а отже – і ступінь їх розвитку; відповідно розрізняють культуру тіла, культуру душі і духовну культуру; сукупність способів і прийомів організації, реалізації та поступу людської життєдіяльності, способів людського буття; сукупність матеріальних і духовних надбань на певному історичному рівні розвитку суспільства і людини, які втілені в результатах продуктивної діяльності;

локалізоване у просторі та часі соціально-історичне утворення, що специфікується або за історичними типами, або за етнічними, континентальними чи регіональними характеристиками суспільства [187, с. 313]; сукупність виробничих, суспільних і духовних досягнень людей [119, с. 313]; певний історичний рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, виражений у типах і формах організації життя і діяльності людей, у їхніх взаєминах, а також створюваних ними матеріальних і духовних цінностей [79, с. 149–150]; досягнутий людством рівень розвитку і фонд кращих результатів цього розвитку, опосередкований у формах мистецтва, науки, техніки, який стає умовою подальшого розвитку поколінь, суспільств і окремих особистостей [143, с. 321].

Особливо важливим для дослідження професійної культури майбутніх вихователів належить працям учених, у яких вивчалася проблема культури в філософсько-історичному (А. Арнольд, Н. Злобін, М. Каган) та соціологічному (Л. Іонін, В. Межуєв, Т. Ойзерман, П. Струве) напрямках. Науковцями досліджується педагогіка культури (С. Гессен, І. Зязюн), філософія культури (П. Гуревич, Е. Ільєнков, М. Каган, В. Межуєв, С. Франк).

Вивчаючи культуру як складне й унікальне явище звернемося до дослідження антрополога, етнолога та культуролога, засновника поняття «культура» Л. Уайта, який відзначає: «Культура – це така організація явищ – актив (моделей поведінки), об'єктів (знарядь і речей), ідей (уявлень, знань) і почуттів (позицій, цінностей), яка залежить від використання символів» [181, с. 154]. Культура, згідно з ученням Л. Уайта, створена й адаптована для людини, тісно співвідноситься з її життям. Щодо здатності людини до символізації, то у людини виникає здатність продукувати культуру [198, с. 227–230].

Перше наукове визначення змісту культури надав Е. Тейлор, який зазначає: «Культура в широкому сенсі складається у своєму цілому зі знань, вірувань, мистецтва, моральності, законів, звичаїв і деяких інших здібностей і звичок, засвоєних людиною як членом суспільства» [178, с. 17].

А. Арнольдів указує, що «культура – це система, яка історично розвивається, створених людиною матеріальних і духовних цінностей, соціокультурних норм, способів організації поведінки та спілкування, а також обумовлений способом матеріального виробництва процес розвитку сутнісних сил людини, її самореалізації, процес її творчої діяльності, соціально значущої за своєю сутністю і спрямованої на освоєння і зміну світу, в якому живе людина» [6, с. 13].

В. Межуєв відзначає, що філософське відкриття культури полягає у відкритті особливого виду буття – не божественного або природного, а власне людського, яке володіє відносною незалежністю та свободою по відношенню до перших двох [107, с. 44–45].

На думку М. Кагана, зв'язок людини та культури проявляється двобічно – людина творить культуру та культура творить людину [66]. На думку С. Гессена, культура є метою існування сучасної людини, а самозбереження – це тільки необхідна передумова культури [32, с. 26].

М. Коул відзначає, що незважаючи на відмінності у визначенні поняття «культура», дослідники можуть погодитися з дуже загальним його визначенням – культура відноситься до соціально успадкованих досягнень минулої людської діяльності. Вона є життєво необхідним ресурсом для існування певної соціальної групи, представляє накопичений обсяг знань і практики. Поділяємо погляди М. Коула, що культура відноситься саме до людей, існує лише в суспільстві [196, с. 461–470].

Отже, за своїм змістом та особливостями виникнення, культура пов'язана зі землеробством, суспільною працею людей і взаємодією між людьми, що сприяє передавання конкретного соціального досвіду. Підкреслимо, що культура є результатом діяльності людей на різних історичних етапах і відображає сукупність продуктів життєдіяльності, які передаються з одного покоління в наступне під час освоєння людиною довколишньої природи.

Розглянемо ключове поняття «професійна культура». За словниковими джерелами професійна культура тлумачиться як: соціально-професійна якість

суб'єкта праці, яка передбачає ступінь оволодіння робітниками науково-технічними досягненнями та соціальним прогресом і є особистісним аспектом культури праці [150]; одна з спеціалізованих форм культури, зумовлена процесами поділу праці та розмежування різних сфер духовно-практичної діяльності людини в сучасній цивілізації [184]; інтегративне поняття, що відображає досягнутий у трудовій діяльності рівень майстерності; творчоспоглядальне ставлення до праці, здатність до прийняття рішень і їх оцінки одночасно з двох позицій – конкретно-технологічної і соціокультурної; формується на основі конструктивного об'єднання професійної і соціальної компетентностей [21]; характеристики рівня й якості професійної діяльності, які залежать від соціально-економічного стану суспільства й сумлінності в оволодінні певними знаннями, навичками конкретної професії і їх практичному використанні [87, с. 173; 167, с. 107]; включає культуру педагогічного мислення, педагогічної праці, зокрема й спілкування, культуру мовлення [90, с. 76]; характеристика рівня компетентності працівника (спеціаліста) і ставлення його до роботи та себе як суб'єкта праці [51]; професійна культура включає сукупність принципів, норм, правил, методів, які сформувалися історично, регулюють професійну діяльність людини. Основу професійної культури складають знання та цінності, які вироблені конкретною соціально-професійною групою та закріплені у традиціях її життєдіяльності (за О. Донцем, Ю. Мішиним, О. Шабаліним) [50, с. 724].

Аналіз словникових джерел переконливо доводить, що професійна культура охоплює як галузь трудової діяльності людини, так і якість цієї діяльності, що в результаті становить культуру як унікальний феномен усієї людської історії. У цілому, витoki професійної культури необхідно шукати у трудовій діяльності людей – суспільному поділу праці, появі різноманітних професій, прагненні виокремити культуру суб'єкта праці з загальної системи культури праці і виробництва тощо.

Розглянемо й схарактеризуємо дослідження професійної культури у працях науковців [86, с. 59–65].

Поняття «професійна культура» є порівняно новим, оскільки набуло широкого розповсюдження у вітчизняній педагогіці 80-х рр. ХХ століття. У зміст професійної культури В. Подмарков включає особливе знання цього виду праці, які складають основу професії, знання даної виробничої ситуації, у тому числі організаційних зв'язків і їх виконавців [133].

На думку В. Правотворова, професійна культура є «найважливішою духовною якістю особистості, яка проявляється в здатності знаходити задоволення в процесі праці» [138, с. 29]. Автор також зазначає, що професійна культура спеціаліста – це системна якість, вихідними елементами якої є знання, практичні вміння й навички, власні соціальні якості, що характеризують ставлення особистості до світу соціальних цінностей [138].

Г. Кочетов характеризує професійну культуру як елемент моделі особистості фахівця з вищою освітою з такими ознаками, як-от: знання властивостей продукту й запитів споживача, здатність прогнозувати фахівцем наслідки своїх дій, відповідальність за свої дії [89, с. 73–77].

Широке використання поняття «професійна культура» зустрічається в наукових дослідженнях, які пов'язані з виробничою педагогікою. Г. Соколова зазначає: «Професійна культура працівника – це ступінь оволодіння ним досягнень науково-технічного і соціального прогресу і повнота реалізації цього досвіду у трудовій діяльності» [170, с. 85]. Г. Соколова провела системний аналіз співвідношення професійної культури, культури праці й культури виробництва, виділивши такі три функціональних рівні, як: соціотехнічний – передбачає гармонізацію елементів у системі «людина-техніка»; соціонормативний – охоплює гармонізацію відносин у системі «людина-людина» і включає сукупність норм, що відбивають рівень організації праці та зрілість у внутрішньокolleктивних відносинах; інтеграція елементів культури в систему на рівні значень і цінностей, що надають сенс трудовій діяльності людини [170, с. 164].

В. Белоліпецький, В. Ігнатов зазначають, що професійна культура є об'єктивним якісним індикатором формування і суб'єкта діяльності, і середовища

її проживання; за характером професійної культури можна в цілому судити і про саме суспільство, і про його численні складові: сфери, елементи, частини [62].

Поділяємо погляди Н. Крилової, яка розуміє під професійною культурою фахівця «єдність переконаності в соціальній значущості своєї професії, розвинене почуття професійної гордості, працелюбства і працездатності, підприємливості, енергійності й ініціативності, здатності ефективно, швидко й якісно вирішувати оперативні задачі; знання теорії управління і соціальної психології, організаторські здібності, готовність до розширення професійного досвіду» [91, с. 401].

Характеризуючи професійну культуру, С. Єлканов називає такі її ознаки, як: гармонічний розумовий, моральний та естетичний розвиток, широкий науковий і художньо-естетичний кругозір, здатність легко і природно входити в творчий стан, вміння аналізувати власні емоційні, вольові процеси [49, с. 19–20].

Професійну культуру педагога Н. Кузьміна визначає як «сукупність норм, правил поведінки; прояв педагогічного такту, педагогічної техніки та майстерності; педагогічну грамотність і освіченість» [92, с. 34]. У зв'язку з цим, підкреслимо, що професійна культура – це основа професіоналізму фахівця, показник його готовності та компетентності до організації діяльності.

Дотримуємося більш розгорнутої характеристики професійної культури, яку надає Т. Іванова, визначаючи як засвоєння особистістю професійних знань і навичок, коли вони органічно поєднуються зі знаннями сучасної політичної і соціокультурної ситуації і становлять своєрідний педагогічний світогляд; здатність особистості творчо мислити та постійно самовдосконалюватися, займатися самоосвітою; сукупність соціально значущих якостей (інтелігентність, патріотизм, духовна культура, ерудованість). Поділяємо погляди Т. Іванової, що формування професійної культури майбутнього вчителя – це нагромадження знань, досвіду та якісна реалізація їх у діяльності та поведінці особистості [65, с. 87].

Професійну культуру фахівця С. Дружилов розглядає як «цілісну особистісно-діяльнісну характеристику суб'єкта професійної діяльності»

[48, с. 25], яка включає, з одного боку, специфічну культуру професійного співтовариства та з іншого, специфічну культуру особистості представника даної професії [48, с. 5].

Розкриваючи зміст професійної культури, варто зважати на думку Ю. Чернової, яка зазначає, що професійна культура – це «міра та спосіб творчої самореалізації фахівця у різних видах професійної діяльності та професійного спілкування, спрямованих на засвоєння, передачу та створення професійних цінностей і нових технологій» [190, с. 30]. На її думку, особистість завжди виступає єдністю «системи культури» та «системи діяльності». Останнє означає, що під час аналізу системи діяльності особистості, опосередковано розкривається й система її культури, адже будь-яка діяльність породжує свій образ культури, тому є реальним заміщенням категорії діяльності категорією професійної культури [190, с. 57].

Про динамічний характер професійної культури відзначає О. Піскунов, стверджуючи, що формування професійної культури особистості передбачає «тривалий, багатоетапний процес, який протікає під впливом різних соціокультурних та індивідуально-психологічних факторів протягом усєї активної творчої діяльності» [129, с. 41]. У зміст професійної культури особистості О. Піскунов включає компетентність, культуру виробничого мислення, праці та спілкування [129].

І. Зарецька зазначає, що професійна культура характеризує рівень компетентності робітника та ставлення його до праці й охоплює систему цінностей, переконань, вірувань, уявлень, очікувань, символів, а також ділових і професійних принципів, норм поведінки, стандартів, які мають місце в організації за час діяльності та сприймаються співробітниками [55, с. 384–385]. Відзначимо, що І. Зарецька співставляє професійну культуру з компетентністю та ціннісним відношенням до діяльності. У структурі професійної культури фахівця І. Зарецькою виділено два блоки, як-от: професійно-організаційний (знання, вміння, досвід, майстерність) і соціально-моральний (ціннісні орієнтації,

морально-вольові якості, що визначають ставлення до предмета, процесу, суб'єктів, засобів і результатів діяльності) [55, с. 72–77].

Під професійною культурою О. Пономарьов розуміє усвідомлення і відчуття фахівцем своєї професії і відповідної діяльності як однієї з вищих життєвих цінностей. Професійною культурою виступає «певна сукупність матеріальних і духовних цінностей, які виробляються людьми відповідної професії і включає специфічний спосіб організації їхньої діяльності, ставлення цих людей до своєї роботи та її результатів, а також до себе, один до одного, до інших людей і суспільства в цілому, що зумовлене специфікою їхньої професійної діяльності» [136, с. 45–46].

Суголосні з думкою науковців (В. Кравцов, М. Михайліченко, В. Радул), які вважають, що професійна культура педагога є складником його загальної культури, складним утворенням у цілісній структурі особистості, що характеризує всю сукупність відносин у сфері педагогічної діяльності та відповідний розвиток індивідуальних професійно значущих здібностей, розумових, психологічних і фізичних якостей, мотиваційної сфери, що забезпечує високу якість і позитивне ставлення до професійної діяльності [145, с. 85]. З огляду на це, визначальним є розуміння того, що професійна культура виступає частиною педагогічної культури як суспільне явище, складне інтегральне утворення в цілісній структурі особистості, що ґрунтується на педагогічній освіті та передбачає високий рівень діяльності.

Практично цих позицій дотримується Ф. Аліпханова, розглядаючи професійну культуру педагога як особистісну характеристику, що включає фундаментальні інтегровані знання, узагальнені вміння і педагогічні здібності, особистісні та професійно-значущі якості, що відображають високий рівень технологічності майстерності, творчий підхід до організації педагогічної діяльності, готовність до постійного самовдосконалення [5].

Різноманіття педагогічних підходів до пояснення професійної культури (В. Виноградов, О. Грибкова, В. Гриньова, М. Данилова, Н. Мазур та ін.) дозволяють підкреслити її інтегративний характер.

В. Гриньова пише: «Професійна культура майбутнього фахівця – особистісне утворення, діалектична інтегрована єдність цінностей, між якими існують певні зв'язки і ставлення, що формуються, реалізуються і вдосконалюються у різноманітних видах професійної діяльності й спілкування, визначаючи характер і рівень останніх» [38, с. 80]. Відповідно до В. Гриньової, професійна культура включає такі дві сфери, як: духовну й діяльнісно-поведінкову. Духовна сфера представляє діалектичну єдність професійно-ідеологічного й психологічного компонентів, містить систему професійних знань, переконань, культуру професійного мислення, професійні потреби, почуття, вольову готовність до здійснення професійної діяльності. Діяльнісно-поведінкова сфера поєднує професійно-доцільні способи діяльності й культуру поведінки [38, с. 80].

Зміст професійної культури Н. Мазур розглядає як «інтеграційну якість особистості педагога-професіонала, умову і передумову результативної педагогічної діяльності, складне особистісне новоутворення, що інтегрує професійну філософію, рефлексивну культуру, здатність до науково-дослідницької діяльності, спрямованість на професійне самовдосконалення і самореалізацію в професії» [102, с. 72].

За твердженням В. Виноградова, А. Синюка, професійна культура є своєрідним інтегральним вираженням таких перерахованих елементів культури в їх соціально-професійному відношенні, як: культура тіла, або фізична культура; духовна культура, що виражається в досвіді емоційно-психічного існування людини і регулювання емоційної взаємодії з оточенням; культура розумової діяльності, що включає в себе логічний, інформаційний, мовний та деякі інші компоненти; духовна культура як досвід ціннісно-нормативної діяльності [29, с. 3–4]. Такий підхід дозволяє наблизитися до розуміння професійної культури як складного особистісного утворення, формування якого активно сприяє самореалізації фахівця, його постійному самонавчанню, самовихованню та самовдосконаленню.

В. Семиченко виділяє такі компоненти професійної культури, як: сформованість наукового світогляду, оволодіння складними прийомами роботи з будь-якою інформацією, розвиток і професіоналізація мислення, становлення певної структури характеру, формування індивідуального стилю діяльності, оптимізація індивідуальної системи життєвих і професійних цінностей, засвоєння творчого підходу до вирішення пізнавальних і практичних завдань, формування стійкої професійної позиції та ін. [160, с. 61]. Поділяємо погляди В. Семиченко, що процес формування професійної культури полягає в тому, щоб допомогти майбутньому фахівцю усвідомити зміст обраної професії, її вимоги до виконавця, мету, зміст і функції професійної діяльності, можливі індивідуальні стратегії виконання професійних обов'язків, специфіку професійної майстерності та шляхи оволодіння нею, прийоми творчої адаптації до змісту і структури професійної діяльності [160, с. 114].

Розглядаючи складники професійної культури, звернемося до праці І. Зязюна, Г. Сагач, які вважають, що професійна культура включає в себе індивідуально вироблені стратегії, засоби орієнтації у дійсності, технології переводу ідей у матеріальні цінності. Найбільш важливими складниками професійної культури є системний світогляд і модельне мислення; праксеологічна, рефлексивна й інформаційна озброєність; компетентність спілкування й управління; конкретно-предметні знання [59, с. 42].

Г. Балл описує такі найсуттєвіші складники професійної культури, як: творче здійснення праці, забезпечуючи пов'язані одна з одною передумови цього, а саме: володіння стратегіями творчої діяльності; володіння не лише зафіксованими у посібниках і довідниках, а й неформалізованими, трансльованими у спілкуванні професіоналів особистісними знаннями; розвиненість професійної інтуїції; розвиненість професійно значущих компонентів мотивації і самосвідомості на рівні, який дозволяє говорити про оволодіння духовністю професіонала [9, с. 51–61].

Як бачимо, складниками професійної культури є творчий характер праці, особистісні знання, професійна інтуїція, мотивація і самосвідомість. З огляду на

це, недостатньо уваги приділено ціннісному компоненту професійної культури. Враховуючи значення цінностей і їх використання в професійній діяльності, вважаємо за необхідне акцентувати увагу на ціннісному компоненті як одному з основних у формуванні професійної культури. Особливість професійної культури полягає в тому, що вона може проявлятися лише в органічній єдності з цінностями людини, тобто за умови ціннісно-сислового ставлення до діяльності, усвідомлення власної соціальної значимості як суб'єкта культурного розвитку.

У контексті дослідження компонентів професійної культури важливим є розгляд науковцями (І. Ісаєв, В. Сластьонін, Є. Шиянов) аксіологічного, технологічного й особистісно-творчого компонентів професійно-педагогічної культури. Аксіологічний компонент професійної культури передбачає сукупність педагогічних цінностей, які створені людством і включені в педагогічний процес. Технологічний компонент професійної культури включає способи і прийоми педагогічної діяльності. Особистісно-творчий компонент професійної культури розкриває механізм оволодіння нею і втілення її як творчого акту [163].

У дослідженні Нгуен Ван Тінх виділено такі структурні компоненти професійної культури педагога, як-от: особистісно-діяльнісний, духовно-моральний та інтелектуально-фізичний. Так, особистісно-діяльнісний компонент професійної культури характеризується високим рівнем розвитку загальної культури й особистісно-професійних якостей, розвиненими педагогічними здібностями; сформованістю педагогічних умінь, навичок, володінням ними на творчому рівні. Духовно-моральний компонент професійної культури виявляється в духовно-моральній розвиненості, сформованості мотиваційно-ціннісного ставлення до особистісного розвитку, потреби в самовдосконаленні морально-етичних якостей. Інтелектуально-фізичний компонент визначає розвиненість педагогічного мислення і пізнавальних процесів, широкий кругозір і педагогічну ерудицію, сформованість професійного здоров'я [111, с. 8–9].

У праці А. Самородової зміст професійно-педагогічної культури вихователя виступає інтегральною якістю особистості, яка представлена єдністю ціннісного, когнітивного, інноваційно-технологічного, особистісно-творчого компонентів, що

забезпечують у своїй взаємодії продуктивну педагогічну діяльність і творчу самореалізацію вихователя закладу дошкільної освіти [157, с. 12–13].

Як зауважує Н. Суртаєва, поняття професійно-педагогічна культура є складно структурованим, що передбачає праксеологічну і ментальну складники. Практиологічний складник включає професійно-педагогічні знання, вміння, навички, мислення, діяльнісний компонент і характеризує спосіб взаємодії педагога із знаряддями і предметом праці, а також ступінь його готовності до професійно-педагогічної діяльності. Діяльнісний компонент, у свою чергу, передбачає творчість, науково-дослідницький бік професійно-педагогічної діяльності педагога і культуру поведінки. Ментальна сторона професійно-педагогічної культури виступає інтегральною характеристикою свідомості та самосвідомості педагога, морально-світоглядних та естетичних передумов його професійно-педагогічної діяльності [173, с. 80–81]. Крім того, Н. Суртаєва виділяє суб'єктивні (психофізіологічні властивості, генетичні особливості, задатки і здібності, професійні й особистісні характеристики, власна активність студентів в оволодінні майбутньою професією) й об'єктивні (професійно-педагогічна спрямованість, зміст навчально-виховного процесу, єдність і взаємозв'язок навчального та практичного аспектів підготовки) фактори, які впливають на ефективне формування професійно-педагогічної культури студентів вищого педагогічного закладу [173, с. 81].

Зміст професійної культури необхідно з'ясувати не тільки як провідних структурних, але й функційних компонентів. І. Ісаєвим виділено й охарактеризовано такі основні функції професійно-педагогічної культури, як: гносеологічна, гуманістична, комунікативна, інформаційна, нормативна, навчальна і виховна. Гносеологічна функція забезпечує цілісність уявлень про педагогічну діяльність, реальні шляхи її пізнання й освоєння. Гуманістична функція стверджує в освітньому процесі загальнолюдські цінності, створює умови для розвитку здібностей та обдарувань людини, зміцнення співпраці, рівності, справедливості, гуманності у спільній діяльності. Комунікативна функція полягає у тому, що педагогічний процес не може відбуватися поза спілкуванням, а також

установленням різноманітних комунікативних зв'язків між викладачем і студентами. Навчальна функція реалізується в діяльності викладача вищого закладу освіти та спрямована на оволодіння майбутнім фахівцем певною системою знань, умінь, навичок, соціальним досвідом, розвиток інтелекту та здібностей. Виховна функція відображає область виховної діяльності викладача вищої школи. Нормативна функція підтримує рівновагу в системі діяльності викладача, зменшує вплив дестабілізуючих факторів у педагогічному середовищі. Відзначимо, що норми педагогічної діяльності спрямовані на вирішення протиріч, які виникають у процесі взаємодії викладача зі студентами, з колегами й адміністрацією, на забезпечення їх співпраці та досягненню спільних цілей. Інформаційна функція пов'язана з усіма її функціональними компонентами. Цей зв'язок обумовлюється тим, що необхідне інформаційне забезпечення гносеологічного, гуманістичного, комунікативного, навчального, виховного і правового компонентів педагогічної культури [64, с. 105–120].

Відповідно до положень А. Самородової, функційними компонентами професійно-педагогічної культури вихователя є освітній, виховний, розвивальний, нормативний, комунікативний, інформаційний, координувальний, рефлексивний і діагностичний [157, с. 13–17].

Отже, визначаємо поняття «професійна культура педагога» як якісну характеристику його діяльності, що передбачає фахові знання, практичні вміння й навички, значущі здібності, особистісні якості, які потребує конкретний вид праці.

У науково-педагогічному обігу наявна низка досліджень присвячених проблемі «педагогічної культури» та «професійно-педагогічної культури».

На формування високої педагогічної культури вказували як зарубіжні (Я. Коменський, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо), так і вітчизняні (П. Блонський, П. Каптерев, А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Шацький) дослідники минулого. Особливий інтерес для дослідження мають роботи науковців, які досліджують теоретичні засади, сутність, структуру та процес формування педагогічної культури (З. Абросимова, В. Беспалько, Є. Бондаревська,

Г. Васянович, Н. Воробйов, О. Гармаш, В. Гриньова, Є. Захарченко, Г. Звездунова, І. Зимня, І. Зязюн, Н. Крилова, В. Крисько, Т. Левашова, Т. Лутаєва, Л. Нечепоренко, О. Попова, Л. Разаєва, А. Резниченко, О. Рудницька, В. Сластьонін, Н. Тарасевич, С. Шейко, П. Щербань та ін.).

На думку П. Каптерєва, «культура є найвищим творенням людини, найцінніше, і педагогічний процес є також культурною діяльністю» [70, с. 215].

В. Сухомлинський уважав, що педагогічна культура розпочинається та будується на основі глибокого знання свого предмета, орієнтації у найскладніших питаннях науки, широкого світогляду, щирої емоційності. З цього приводу В. Сухомлинський зазначає: «Справжній майстер педагогічного процесу, який знає незмірно більше...» [175, с. 450].

Концептуальні засади процесу формування педагогічної культури було обґрунтовано О. Барабаншиковим. Як специфічно професійне явище педагогічна культура – це «певна ступінь оволодіння викладачем педагогічним досвідом людства, ступінь його досконалості та педагогічної діяльності, досягнутий рівень розвитку його особистості» [10, с. 72].

За Т. Івановою, педагогічна культура – це синтез високого професіоналізму й особистих якостей педагога, володіння методикою викладання і наявність культуротворчих якостей особистості. Це міра творчого освоєння та перевтілення накопиченого людством досвіду [61]. У контексті цього визначення відображено розуміння педагогічної культури як сукупності професійно значущих особистісних якостей.

В. Бенін зазначає, що за своїм змістом поняття «педагогічна культура» ширше ніж поняття «професійна культура педагога», оскільки характеризує культуру всієї педагогічної діяльності. На думку вченого, педагогічна культура представляє інтегративну характеристику педагогічного процесу, що включає єдність як безпосередньої діяльності людей щодо передачі накопиченого соціального досвіду, так і результати цієї діяльності, які закріплені у вигляді знань, умінь, навичок і специфічних інститутів такого передання від одного покоління до наступного [13, с. 12–13].

3. Абросимова пояснює педагогічну культуру як складну соціальну характеристику особистості вчителя, що відображає його педагогічну позицію; показник рівня його духовного, морального, інтелектуального розвитку, його знань, умінь і навичок, високого професіоналізму, професійно-значущих якостей особистості, необхідних для успішного вирішення педагогічних завдань [2, с. 18–20].

Досліджуючи специфіку педагогічної культури спираємося на погляди В. Гриньової, яка зазначає: «Педагогічна культура є інтеріорізованою духовною культурою, виконує функцію специфічного її проектування у сферу педагогічної діяльності й генетично пов'язана з духовною та професійною культурою» [37, с. 23]. Як бачимо, професійна культура тісно взаємопов'язана з педагогічною культурою.

Центральним поняттям концепції Є. Бондаревської є «педагогічна культура». Є. Бондаревська подає розгорнуті тлумачення педагогічної культури, розуміючи її як: частину загальнолюдської культури, «в якій з найбільшою повнотою закарбувалися духовні та матеріальні цінності освіти і виховання, а також способи творчої діяльності, необхідні для обслуговування історичного процесу зміни поколінь, соціалізації особистості, здійснення освітньо-виховних процесів» [25, с. 224–225]; сутнісну характеристику цілісної особистості педагога як суб'єкта педагогічної діяльності та виховних відносин, що відображає ступінь розв'язання суперечності між його науково-педагогічною підготовкою та практичною педагогічною діяльністю [25, с. 295]; якісну характеристику не тільки особистості окремих педагогів, батьків та інших людей, що займаються навчанням і вихованням, а й життєдіяльності та виховних відносин суспільства в цілому» [25, с. 244]; цілісне утворення, цілісне культурно-освітнє середовище, епіцентром якого стає дитина, особистість, яка розвивається, культурний суб'єкт [24, с. 362]; динамічну систему педагогічних цінностей, способів діяльності і професійної поведінки педагога, яка характеризується на основі аксіологічного, діяльнісного й особистісного підходів [23, с. 29].

Отже, у своєму дослідженні Є. Бондаревська акцентує увагу на тому, що педагогічна культура виступає частиною загальнолюдської культури, сутнісною характеристикою цілісної особистості педагога, динамічною системою педагогічних цінностей тощо.

Загальний зміст педагогічної культури в дослідженні І. Колмогорової концептуально схожий з тим, що пропонували дослідники. На її думку, педагогічна культура є, з одного боку, частиною загальної культури педагога, з іншої, високим рівнем розвитку його професійно важливих якостей: знання свого предмета, володіння психолого-педагогічними знаннями, ерудицією, емпатією та ін. [80, с. 164].

У дослідженні Д. Качалова поняття «педагогічна культура» визначено як інтегративну професійно-особистісну якість, що поєднує ціннісне ставлення до дітей і педагогічної діяльності, ціннісне самоставлення, опору в педагогічній діяльності та поведінці на загальнокультурні норми, прагнення до інновацій і творчості, яке складається з взаємопов'язаних компонентів [73].

Педагогічну культуру В. Беспалько розглядає як частину загальнолюдської культури, в якій закарбувалися духовні та матеріальні цінності освіти і виховання, а також способи творчої діяльності, необхідні для соціалізації особистості, здійснення освітньо-виховних процесів [14]. Як бачимо, основою високої педагогічної культури виступає саме загальна культура особистості. За І. Зязюном, особистісна культура виступає єдиним процесом нагромадження знань, досвіду та якісної реалізації їх у діяльності й поведінці: «Культура особистості – це і стан, і результат, і продуктивний процес засвоєння і створення соціальних цінностей. Вона передбачає розвиненість і гармонію всіх компонентів і їх цілісне формування в діяльності» [60, с. 13].

Відзначимо, що у дослідженнях науковців (І. Ісаєв, В. Кравцов, Н. Крилова, М. Михайліченко, В. Сластьонін, В. Радул, Є. Шиянов та ін.) загальна культура є основою для професійної культури як певний рівень освіти, характер світогляду, ставлення до праці, загальна вихованість, коло інтересів і запитів, норми повсякденної поведінки.

Сучасними провідними науковцями (І. Ісаєв, В. Сластьонін, Є. Шиянов) [163, с. 85] запропоновані положення, що розкривають зв'язок та особливості загальної і професійної культури. На їх думку, професійно-педагогічна культура – це: універсальна характеристика педагогічної реальності, що виявляється в різних формах існування; інтеріорізована загальна культура, що виконує функцію специфічного проектування загальної культури в сферу педагогічної діяльності; системне утворення, що передбачає ряд структурно-функціональних компонентів, які мають власну організацію, вибірково взаємодіє з довколишнім середовищем і володіє інтегративним властивістю цілого, що не зводиться до властивостей окремих частин; одиницею аналізу професійно-педагогічної культури виступає творча педагогічна діяльність; особливості реалізації і формування професійно-педагогічної культури педагога зумовлені індивідуально-творчими, психофізіологічними і віковими характеристиками, сформованим соціально-педагогічним досвідом особистості.

О. Рудницька зауважує, що неперспективним по відношенню до педагога є розподіл культури на загальну і професійну. На її переконання, для педагога оволодіння загальною культурою становить найважливішу ознаку професійної діяльності [155, с. 7].

Отже, наукові погляди щодо тлумачення педагогічної культури неоднозначні, оскільки дослідники розкривають її сутність з різних таких аспектів, як: невід'ємну частину загальної культури педагога, високий рівень розвитку професійно важливих якостей, інтегративну характеристику педагогічного процесу, ступінь оволодіння педагогічним досвідом людства, характеристику цілісної особистості педагога.

Вивчаючи онтологічні характеристики професійно-педагогічної культури, І. Ісаєв розглянув культуру та механізм її функціонування на чотирьох рівнях: «На першому рівні культура виступає як діалектична єдність матеріальної і духовної культури; на другому – як прояв професійної культури окремих груп людей; на третьому – як педагогічна культура, носіями якої є люди, які займаються виховною практикою як на професійному, так і на непрофесійному

рівнях (учителі, батьки та ін.); на четвертому – як професійно-педагогічна культура, тобто конкретна педагогічна діяльність на професійному рівні» [64, с. 18].

У науковому дослідженні С. Гулієвої вивчено педагогічні форми та технології формування професійно-педагогічної культури студентів – майбутніх учителів початкових класів. На її думку, професійно-педагогічна культура передбачає ступінь оволодіння педагогами-професіоналами прийомами та способами вирішення поставлених соціальних завдань [42].

У межах вирішення завдань запропонованого дослідження звернемося до праці І. Пальшкової, котра розглядає професійно-педагогічну культуру як особливий різновид педагогічної культури, в якому сконцентровано досвід спеціально організованої суспільної практики навчання і виховання підростаючого покоління у створених суспільством закладах освіти для задоволення конкретних потреб, способів реалізації освітньої діяльності, соціальних вимог, що її нормують, та способів оволодіння певною діяльністю. За твердженням І. Пальшкової складниками професійно-педагогічної культури вчителя початкової школи є когнітивний компонент як система знань про цілі, призначення способи реалізації педагогічної діяльності в системі початкової освіти, дитину як об'єкта і суб'єкта освітнього процесу, способи використання цих знань у межах гуманістично спрямованої взаємодії учасників навчально-виховного процесу; діяльнісно-поведінковий компонент як система культуровідповідних дій педагога, його поведінки, навичок регулювання дій і вчинків усіх учасників педагогічного процесу; ціннісно-орієнтаційний компонент як система моральних орієнтирів, настанов і мотивів, що визначають гуманістичну спрямованість дій учителя на забезпечення в освітньому середовищі природних прав і свобод, інтересів кожного учня та інших учасників педагогічного процесу [122, с. 83].

Підсумовуючи, доходимо висновку, що незважаючи на те, що питанню формування професійної культури присвячено достатню кількість досліджень, проблема формування професійної культури майбутніх вихователів закладів

дошкільної освіти у процесі фахової підготовки у науковій літературі висвітлена недостатньо. Отже, в аспекті дослідження необхідно розглянути можливості професійної підготовки в умовах вищої школи з метою формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

1.2. Дослідження професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у педагогіці вищої школи

Дослідження проблеми фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної діяльності потребує визначення та узагальнення базових понять «підготовка», «фахова підготовка».

Поняття «підготовка» за словниками розглядається як: дії, спрямовані на вироблення навичок, передачу знань і формування життєвої позиції, необхідні для працевлаштування за будь-якої спеціальності, групи споріднених спеціальностей або для роботи в якій-небудь галузі економіки [30, с. 235]; запас знань отриманий ким-небудь [119, с. 534].

Професійна підготовка є тотожною поняттю «фахова підготовка». За словниковими джерелами, професійна підготовка – це: система організаційних і педагогічних заходів, що забезпечує формування в особистості професійної спрямованості знань, навичок, умінь і професійної готовності до такої діяльності [3, с. 230]; процес оволодіння знаннями, навичками та вміннями, що дозволяє виконувати працю в певній сфері діяльності [30, с. 262]; здобуття майбутнім фахівцем кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю [47, с. 193]; навчання в галузі визначеної професії (спеціальності) / система професійного навчання з метою прискореного придбання навичок для тих, хто навчається, що необхідні для виконання певної роботи або групи робіт [117, с. 223]; підготовка в навчальних закладах фахівців різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній із галузей народного господарства, науки, культури; невід’ємна складова частина єдиної системи народної освіти [151, с. 211].

Отже, фахова підготовка – це процес оволодіння знаннями, навичками та вміннями, що забезпечують можливість успішної роботи в галузі обраної професії.

Проблема здійснення професійної підготовки була предметом дослідження відомих вітчизняних (Х. Алчевська, Г. Ващенко, Є. Водовозова, П. Каптерєв, Т. Комарова, Т. Лубенець, Н. Лубенець, А. Макаренко, М. Пирогов, С. Русова, А. Симонович, В. Сухомлинський, К. Толмачевська, Л. Толстой, К. Ушинський) та зарубіжних (К. Гельвецій, Й. Герbart, Д. Дідро, Д. Дьюї, Дж. Локк, Я. Коменський, М. Монтессорі, Г. Й. Песталоцці, Ф. Фребель) педагогів минулих століть.

Дослідження проблеми фахової підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку починається з моменту становлення суспільного дошкільного виховання, а, отже, відкриття перших закладів дошкільної освіти, так званих «дитячих садків» Ф. Фребеля. Крім того, Ф. Фребель започаткував підготовку вихователів закладів дошкільної освіти («дитячих садівниць», «фребелівок») і ставив важливим завданням вивчення психофізіологічних засад розвитку дитини, оволодіння засобами впливу на неї, методами керівництва її розвитком, зокрема способами використання дидактичного матеріалу тощо [191, с. 55].

Підкреслюючи особливе значення професійної підготовки майбутніх вихователів до педагогічної діяльності, Я. Коменський зазначав: «Не можна довірити справу виховання неосвіченій людині, а тим більше людині поганій у моральному відношенні, чиє благочестя і совість сумнівні» [81, с. 249]. Згідно із вченням Я. Коменського, майбутній вихователь повинен мати якості освіченої, моральної та істинно благочестивої людини для того, щоб педагогічно грамотно організувати виховання дітей дошкільного віку [81]. Д. Дідро висуває такі високі вимоги до педагога, як-от: глибока обізнаність з предметом, освіченість, гарна вдача, чесність та чуйна душа [46, с. 366–367].

Дж. Локк зауважував, що мистецтво педагога полягає в тому, щоб активізувати та зберегти увагу дитини, поєднуючи в собі м'якість у настановах і ніжність у зверненні [99, с. 562].

Значення розвитку і формуванню особистості в її професійному становленні надавав Й. Герbart, відзначаючи, що педагогіка повинна дати в руки вихователя цілу систему засобів впливу на вихованця з метою формування його світогляду шляхом відомого та бажаного вихователю напряму й на протигагу самостійності, самовизначеності волі вихованця, всупереч їй [95, с. 40–41].

На думку Г. Й. Песталоцці правильно організована професійна підготовка молоді перебуває в тісному взаємозв'язку з загальною освітою, яка має великі можливості для гармонійного розвитку людини [126, с. 97].

За словами К. Ушинського, у процесі виховання все повинно ґрунтуватися на особистості вихователя, тому що виховна сила виливається тільки з живого джерела людської особистості. На його думку, ніщо не може замінити особистість людини у справі виховання [183, с. 63–64].

А. Макаренко зазначав, що майстерність вихователя не є особливим мистецтвом, що вимагає таланту, але це спеціальність, якої треба вчити, як треба вчити лікаря його майстерності, як треба вчити музиканта [103, с. 262].

Важливе значення у вирішенні завдань дошкільної освіти надавав В. Сухомлинський особистості вихователя. Педагогом виділено специфічні властивості та якості вихователя для організації педагогічної діяльності: професія вихователя тісно пов'язана з людиною (іншими словами, це – «людинознавство»); результати виховного впливу можна побачити «не сьогодні, не завтра, а через дуже тривалий час»; на особистість дитини активно впливає сім'я, довколишнє середовище та ін.; основними об'єктами праці вихователя виступають розум, почуття, воля, переконання, самосвідомість; особливість творчості вихователя полягає у тому, що дитина весь час змінюється, поступово формується як особистість [174, с. 420–421].

С. Русова наголошувала на професійній підготовці майбутніх вихователів саме як підготовці «садівниці» та найбільше надавала перевагу щирій глибокій любові до дітей: «Ось ті великі вимоги, які дошкільне виховання ставить добре підготовленій, талановитій і свідомій садівниці, щоб дала вона своїм дітям маленьким вихованцям радість і щастя і щоб допомогла їм виявити всі найкращі

людські почуття, які дримають у їх ніжній дитячій душі, щоб пособила виявитись усім їх творчим силам і захопила їх бажанням стати добрими, гарними людьми» [40, с. 56].

Питання становлення педагогічної освіти й розвитку системи підготовки педагогічних кадрів розглянуто в дослідженнях А. Алексюка, А. Бойка, В. Бондаря, Л. Вовк, Н. Дем'яненка, С. Золотухіної, В. Лозової, О. Сухомлинської та ін. Історико-педагогічні аспекти підготовки фахівців дошкільної освіти, форми і методи навчання і виховання дітей дошкільного віку висвітлено у працях Л. Артемової, А. Бардінова, А. Богуш, З. Борисової, Т. Завгородньої, В. Замороцької, Я. Квасецької, Ю. Косенко, І. Ларіна, Н. Лисенко, К. Лисяка, З. Нагачевської, Л. Пісоцької, Т. Слободянюк, Т. Степанової, Г. Улюкаєвої, Н. Фроленкової, В. Яценко та ін.

Перші заклади дошкільної освіти відкривали освічені жінки, які мали хист до педагогічної діяльності. Між тим, ця справа вимагала спеціальної фахової підготовки. На початку ХХ століття Київськими педагогічними товариствами були відкриті два навчальні заклади, які спеціалізувалися на підготовці дошкільних працівників [182, с. 170]. У 1905 році Товариство відкрило школу нянь – перший в Україні навчальний заклад з підготовки педагогів для закладів дошкільної освіти. Школа нянь згодом була перейменована на «школу фребелівок» і «мала за мету підготовку помічниць-садівниць». У рік відкриття в школі було лише три учениці, але їх кількість швидко зростала. Навчання в школі нянь було безкоштовним. Більше того, оскільки значна кількість учениць були незаможними, то Товариство не лише платило за їх навчання, але й надавало деяку матеріальну допомогу своїм вихованкам. До школи приймали тих, хто закінчив однокласне училище. Термін навчання в школі нянь був чотири роки. Загальноосвітні предмети вивчалися переважно в перші два роки навчання. У цей час учениці отримували практичні вміння з малювання, ліплення, різних видів ручної праці та рукоділля. На третьому-четвертому роках навчання здійснювалася педагогічна та методична підготовка. У школі нянь значна увага приділялася практичній підготовці майбутніх «помічниць садівниць». В одному приміщенні зі

школою знаходився дитячий садок, і учениці щоденно по декілька годин проводили в ньому, оволодіваючи навичками роботи з дітьми. Зміст підготовки учениць у школі нянь визначався тією діяльністю, до якої їх готували. Випускниці школи в подальшому мали працювати під керівництвом садівниць. Вони повинні були вміти, перш за все проводити режимні процеси, організовувати ігри, доглядати дітей. У садках Товариства працювали педагоги зі спеціальною освітою – випускниці Київського фребелівського педагогічного інституту і школи нянь [182, с. 177–179].

У Києві функціонувало також і Київське фребелівське педагогічне товариство, яке мало за мету наукову розробку питань навчання й виховання дітей дошкільного віку, підготовку кваліфікованих вихователів для закладів дошкільної освіти. У 1907 році Товариство заснувало Фребелівський педагогічний інститут, який був вищим навчальним закладом і мав за мету підготовку керівниць дитячих садків, розробку змісту й методики підготовки педагогів цієї спеціальності. В інституті частково використовувався досвід педагогічних навчальних закладів Росії (а саме Петербурзьких Фребелівських курсів), а також семінаріїв «з підготовки вчительок та дитячих садівниць» Німеччини, але до наявного досвіду у Фребелівському педагогічному інституту ставилися досить критично, пропонуючи нові, більш прогресивні та науково обґрунтовані підходи. У семінаріях Німеччини значну увагу в підготовці «садівниць» надавали навчання слухачок методиці проведення фребелівських ігор та занять, а у Фребелівському педагогічному інституті зміст підготовки був значно ширшим. На перше місце було поставлено вивчення дитини, особливостей її розвитку. В інституті вважали, що педагогічна діяльність має базуватися на «психологічному та всебічному вивченні дітей». Особливу увагу привертає тісний взаємозв'язок предметів загальноосвітнього та спеціального розділів і зорієнтованість першого на другий. Загальноосвітні предмети були базовими для подальшого вивчення спеціальних. Теоретичний курс у Фребелівському інституті вивчався у формі лекцій, семінарських занять і поєднувався з практичною підготовкою. Для організації навчальної практики при інституті були відкриті дитячий садок,

початкова школа, педагогічна амбулаторія. Влітку слухачки проходили тривалу педагогічну практику в дитячих садках, на літніх майданчиках, у притулках [182, с. 181–185].

На основі історіографічного аналізу наукових праць Я. Квасецькою відзначено, що у становленні та розвитку системи професійної дошкільної освіти на західноукраїнських землях важливу роль відіграли вчительські семінарії, фребелівські курси, охоронкові семінарії і семінарії для вихователів передшкілля [74, с. 14].

Дослідження О. Бондар свідчить, що велика потреба у вихователях, примусила НКО УСРР за короткий час, починаючи з 1919 року, відкрити у губернських центрах спеціальні короткотермінові курси. Навчались на них переважно дівчата з досить низьким культурно-освітнім рівнем. Саме вони і становили основну категорію вихователів у закладах дошкільної освіти. У педагогічних технікумах України напрямок з дошкільного виховання у 1919–1933 роках посідав незначне місце серед загальної кількості підготовлених фахівців освіти. Окремих відділень з дошкільного виховання в них не існувало. Після закінчення технікуму випускники переважно обіймали посади керівників закладів дошкільної освіти. Вищі навчальні заклади готували, в основному, педагогів-організаторів та інструкторів для системи дошкільного виховання. Їхні випускники отримували призначення на роботу до губернських та повітових, пізніше округових, відділів народної освіти, а не у дошкільні заклади. До того ж, число працівників дошкільної галузі з вищою освітою було настільки незначним, що не могло суттєво вплинути на якість виховання дітей віком до семи років [22, с. 16–17].

Т. Слободянюк зазначає, що на кінець XIX початок XX століття гостро постає питання щодо необхідності створення в Україні перших навчальних закладів, спрямованих на підготовку педагогів у галузі дошкільного виховання. Автор відзначає, що підготовка педагогічних кадрів для дошкільної освіти мала теоретико-методичні засади, як-от: виховання дітей наймолодшого віку здійснювали спеціально підготовлені фахівці, обізнані з основами

психофізіологічних особливостей розвитку дітей, закономірностями педагогічного процесу в умовах закладу дошкільної освіти; професійна підготовка майбутніх вихователів повинна включати широке коло теоретичних знань з різних галузей науки, спеціальну практичну підготовку, опанування професійно-педагогічних умінь, розвиток мовлення вихователя, яке має бути досконалим та розвиток особистісних якостей; теоретичні знання та практичні вміння вихователя потребують постійного вдосконалення, тому необхідне подальше підвищення педагогічної майстерності, оволодіння новими формами роботи з дітьми; підготовка вихователів потребує від осіб, які займаються справою виховання відповідної кваліфікації, а, головне, бажання і вміння працювати творчо, враховуючи зміни, які відбуваються в соціальному оточенні [166, с. 20–21].

Розвиток системи навчально-методичного забезпечення підготовки майбутнього вихователя в другій половині ХХ століття був предметом дослідження В. Замороцької. Автором обґрунтовано чотири періоди розвитку системи навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх вихователів у вищих навчальних закладах України (друга половина ХХ століття), які містять суттєві ознаки історичного часу: профілізація підготовки педагогічних кадрів, зокрема вихователів; реорганізація системи освіти; посилення теоретичних засад підготовки майбутніх вихователів у закладах вищої освіти; відродження національної освіти [54, с. 18–19].

У своїй праці Е. Бахіча доходить до висновку, що теорія підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до професійної діяльності у вищих навчальних закладах набула нового етапу розвитку наприкінці ХХ століття. За своїм змістом така підготовка спрямована на покращання компетентності майбутніх вихователів щодо розвитку суб'єктних і особистісних якостей дітей дошкільного віку, готовності здійснювати їх навчання і виховання відповідно до вимог дошкільної освіти, її наступності з початковою [12, с. 18–19].

Отже, здійснений ретроспективний аналіз досліджуваної проблеми свідчить, що на кінець ХІХ початок ХХ століття було закладено підґрунтя для створення й розвитку системи підготовки педагогічних кадрів для закладів

дошкільної освіти, позиційовано вимоги до особистісних і професійних якостей майбутніх вихователів, зміст, форми та методи організації їхньої фахової підготовки. Розглянуті теоретичні засади фахової підготовки майбутніх вихователів залишаються актуальними і сьогодні, адже сучасний вихователь має досконало володіти засобами формування активної особистості дитини дошкільного віку. Досягти цього можливо за умови формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Система вищої педагогічної освіти гарантована забезпечити організацію навчально-виховного процесу з фахової підготовки освічених, висококваліфікованих, конкурентоспроможних спеціалістів, про що чітко зафіксовано в Законі України «Про вищу освіту» [139].

У Всесвітній доповіді з освіти ЮНЕСКО зазначено, що важливим показником якості й актуальності освіти виступає освіченість та підготовленість педагогів до своєї праці [31].

Як відзначено в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, що одним із основних завдань педагогічної освіти є модернізація навчальної діяльності вищих педагогічних закладів освіти, розширення практики підготовки педагогічних працівників для роботи в закладах дошкільної освіти у відповідності з вимогами сучасного суспільства [141].

У Білій книзі національної освіти України зазначено, що «кадрове» питання є головним у забезпеченні якісної дошкільної освіти [17].

Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту», педагогічний працівник закладу дошкільної освіти – особа з високими моральними якостями, яка має відповідну вищу педагогічну освіту, забезпечує результативність та якість роботи, а також фізичний і психічний стан якої дозволяє виконувати професійні обов'язки [140].

З огляду на вищезазначене, виникає нагальна необхідність посилення якості фахової підготовки майбутніх вихователів, які повинні стати рушійною силою в забезпеченні якісних змін у сучасній дошкільній освіті. Адже здійснити

таку мету зможе саме той вихователь, який буде прагнути до постійного професійного самовдосконалення.

Проаналізуємо зміст і специфіку фахової підготовки у наукових дослідженнях, що слугуватиме джерелом для розуміння сутності поняття «фахова підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти».

Проблему професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти досліджено в різних напрямках: теоретико-методологічні засадами підготовки майбутніх фахівців в умовах закладу вищої освіти (О. Абдуліна, С. Архангельський, Ю. Бабанський, Г. Балл, В. Беспалько, І. Бех, Н. Бібік, Є. Бондаревська, В. Вергасов, В. Гриньова, О. Дубасенюк, О. Жук, І. Зязюн, О. Коберник, М. Козій, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткіна, О. Леванова, Л. Мітіна, Н. Мойсеюк, Н. Нечаєва, Н. Ничкало, Н. Онищенко, О. Пехота, О. Савченко, Т. Семенюк, В. Семиченко, В. Сластьонін, Г. Троцко, Л. Хомич); шляхи вдосконалення підготовки майбутніх педагогів до реалізації їхніх професійних функцій (О. Антонова, С. Вітвицька, С. Сисоєва та ін.); питання історії і філософії вищої педагогічної освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий та ін.).

Аналізуючи проблеми професійної підготовки майбутнього спеціаліста у вітчизняній системі освіти, Л. Хомич зазначає, що головним завданням закладу вищої освіти, який готує фахівця, є формування суб'єкта професійної діяльності, здатного бачити і творчо розв'язувати проблеми. У цьому контексті найбільшу увагу потрібно приділити підвищенню загальнокультурного рівня [189, с. 14].

В. Сластьонін стверджує, що професійно-педагогічна підготовка й формування особистості майбутнього педагога є єдиним цілісним процесом, в якому вирішальною ознакою професійної придатності є професійно-педагогічна спрямованість, що утворює каркас, навколо якого компонуються основні властивості особистості [161, с. 22]. Саме схильність є активною формою спрямованості, що «виступає як потреба у педагогічній діяльності, рушійна сила розвитку педагогічних здібностей, одна з умов досягнення педагогічної майстерності» [161, с. 89].

Вагомі положення на підтвердження значення професійної спрямованості містяться у праці Л. Кондрашової. Л. Кондрашова вважає, що професійна підготовка здійснюється саме завдяки професійній спрямованості психічних процесів, розвитку інтелектуальних сил та педагогічних здібностей [82, с. 17].

З огляду на вищезазначене, формування професійної культури передбачає прояв професійної спрямованості, що складає важливу основу становлення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Проблему підготовки педагогічних кадрів досліджувала О. Абдулліна, яка виокремлює чотири компоненти загальної системи професійно-педагогічної підготовки в умовах вищої педагогічної школи, що інтегруються між собою, а саме: суспільно-політична, спеціальна, психолого-педагогічна та загальнокультурна [1, с. 24–25]. Крім цих компонентів, особливе значення О. Абдулліна надає саме загальнопедагогічній підготовці, під якою розуміє системний і цілісний процес, спрямований на формування у майбутніх педагогів системи загальнопедагогічних знань, умінь і навичок, розвиток їхнього інтересу до педагогічної теорії і практики, педагогічного мислення та творчого підходу до педагогічної діяльності [1, с. 137].

Розглядаючи питання формування культури майбутнього спеціаліста, Н. Крилова зазначає, що основи як професійної, так і загальної культури закладаються завдяки всебічній підготовці фахівця, яка включає: фундаментальну методологічну та світоглядну підготовку; широку гуманітарну підготовку; теоретичну і практичну підготовку з профільних дисциплін; творчу підготовку за фахом; підготовку в галузі науково-дослідної роботи, формування навичок самостійної творчої діяльності [91, с. 57].

Фундаментальною проблемою фахової підготовки в умовах закладу вищої освіти Є. Бондаревська вважала необхідність її переведення в контекст загальної і педагогічної культури. Є. Бондаревська зазначає, що формування основ педагогічної культури майбутнього вчителя знаходиться в прямій залежності від процесу соціального і професійного дозрівання його особистості, яке важливо здійснювати саме в студентські роки [25, с. 282]. Погоджуємося з цим

твердженням, адже майбутній вихователь повинен реалізувати себе через здобуття педагогічної освіти як професійний фахівець, сформована професійно-культурна та високоосвічена особистість.

Суголосні з положенням В. Гриньової, що професійна підготовка майбутнього фахівця у закладі вищої освіти передбачає сформованість професійної культури, оскільки тільки в культурному середовищі може сформуватися особистість, яка здатна вільно й широко мислити, створювати інтелектуальні цінності, яких завжди потребує суспільство взагалі і вища школа зокрема [38, с. 76].

Отже, врахування зазначених наукових положень відіграє важливу роль в укомплектуванні закладів дошкільної освіти конкурентоспроможними й освіченими фахівцями, готовими до суб'єкт-суб'єктної взаємодії з дітьми дошкільного віку, батьками та колегами.

Зазначимо, що на сучасному етапі проблема вдосконалення змісту і структури фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти досліджувалася з різних позицій: теоретико-методичні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями (Т. Жаровцева), підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти в системі заочного навчання (В. Нестеренко), художньо-педагогічна підготовка студентів факультету дошкільного виховання педагогічного університету (Г. Підкурганна), фахова підготовка педагога-вихователя закладу дошкільної освіти до економічного виховання дітей (Н. Грама), формування професійної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти в умовах ступеневої підготовки (Г. Беленька), теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в педагогічних університетах (Т. Танько), професійна підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до роботи з дезадаптованими дітьми (Л. Зданевич), формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (О. Листопад), підготовка майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку

(А. Курчатова, Т. Степанова), професійна підготовка майбутніх вихователів до формування толерантності дітей у закладах дошкільної освіти (В. Ляпунова) та ін.

У дисертації Г. Підкурғанної наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в розробці теоретико-методологічних та методичних основ художньо-педагогічної підготовки студентів факультету дошкільного виховання педагогічного університету в процесі вивчення спеціальної навчальної дисципліни, як складника їхньої професійної підготовки. Художньо-педагогічна підготовка студентів факультету дошкільного виховання як один з напрямів їхньої професійної підготовки, що ґрунтується на загальних закономірностях сучасної філософії освіти, здійснюється на основі принципів інтеграції знань навчальних дисциплін культурологічного та психолого-педагогічного циклів, забезпечує як загальну художньо-педагогічну освіченість студентів і становлення власного світогляду, так і наявність теоретичних і практичних художньо-педагогічних знань і професійного мислення щодо здійснення поліхудожнього розвитку дітей дошкільного віку [131, с. 31–32].

Результати дослідження засвідчили, що якість художньо-педагогічної підготовки покращується після розробки навчально-методичного комплексу вивчення спеціальної навчальної дисципліни, тематики курсових та дипломних робіт художньо-педагогічного спрямування, спецкурсів та спецсемініарів з проблеми художнього розвитку дітей дошкільного віку [131, с. 34].

Предметом дослідження Н. Грами було соціально-економічне і науково-педагогічне забезпечення обсягу, змісту та процесу підготовки педагога-вихователя дошкільної освіти до здійснення економічного виховання дітей в організованому навчанні у закладі дошкільної освіти та побуті. Автором обґрунтовано соціально-орієнтовану сутність економічного виховання як процесу систематичного впливу на динаміку професійного розвитку педагога-вихователя закладу дошкільної освіти до здійснення економічного виховання дітей, в якому провідною ідеєю є зосередженість на предметній діяльності й духовному збагаченні як чиннику ефективності методики формування економічної грамотності. Встановлено, що підготовка майбутнього педагога-вихователя до

економічного виховання дошкільників залежить від уміння унаочнити процес навчання та розуміння ними рівня абстрагованості змісту економічних понять [36, с. 28–32].

Теоретичні та методичні засади формування професійної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти в умовах навчання в університеті за освітнім ступенем «бакалавр» були предметом дослідження Г. Беленької. Автор стверджує, що результати фахової підготовки вихователів розглядаються в сучасній освіті у категоріях компетенцій та компетентності. Визначено етапи формування професійної компетентності вихователів в умовах університетської підготовки: адаптаційно-орієнтувальний, змістово-рефлексійний, практико-перетворювальний; охарактеризовано особливості цього процесу: залежність ставлення кожного студента до навчання і, відповідно, якості засвоєння знань та формування професійних умінь від мотивації навчальної діяльності; залежність сформованого типу взаємин вихователя з суб'єктами власної професійної діяльності від взаємин, що склалися у нього з усіма учасниками навчально-виховного процесу у закладі вищої освіти; багатоступеневість процесу управління розвитком особистості в процесі навчання, яка реалізується у напрямі від зовнішньої форми до внутрішньої; залежність ефективності навчання від психічного стану студента: урівноважені стани виступають фундаментом адекватної, прогнозованої і зваженої поведінки, а неврівноважені – основою виникнення психологічних новоутворень особистості [16, с. 26–34].

Процес формування готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями став предметом дослідження Т. Жаровцевої. Проведене теоретико-експериментальне дослідження автором дало підстави стверджувати, що підготовка студентів до роботи з неблагополучними сім'ями є спеціальним, цілеспрямованим, системним, керованим і вимірюваним процесом, що потребує використання сучасних інноваційних технологій і поєднує різнопланові, відносно самостійні структурні елементи. Стрижнем експериментальної роботи виступила розробка системи цілеспрямованої підготовки фахівців до роботи з неблагополучними сім'ями,

зокрема моделі підготовки, що дозволило упорядкувати процес підготовки і модифікувати його залежно від мети і змісту навчання студентів та з урахуванням їхньої базової освіти [52, с. 30–33].

Результати наукового дослідження Т. Жаровцевої довели ефективність педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями, серед яких виступили: впровадження кредитно-модульної системи у процес підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти; забезпечення рефлексії в системі підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти; педагогізація взаємодії з неблагополучними сім'ями на основі інтерактивного підходу; конструювання особистісно орієнтованих технологій підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти; міждисциплінарна інтеграція змісту вищої педагогічної освіти; оволодіння діагностичною діяльністю при організації педагогічної підтримки неблагополучної сім'ї [52, с. 32].

У науковому дослідженні Т. Танько розкриваються теоретичні та методичні засади музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів. Автором встановлено, що музично-педагогічна підготовка є цілісною динамічною педагогічною системою, яка передбачає спеціально організовану, керовану з боку викладачів навчальну діяльність студентів, що відображає специфіку педагогічної праці, тих типових професійних завдань, які необхідно вирішити випускнику педагогічного університету. Така система являє собою єдність теоретичної, методичної, практичної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності. Запропонована автором організаційно-методична система, що моделює у навчальному процесі професійну педагогічну діяльність, надала можливість підвищити рівень готовності майбутніх дошкільних педагогів до музично-естетичного виховання дітей, сформувавши потребу у цьому виді педагогічної праці, підвищити відповідальність за результати естетичного виховання дітей засобами музики, відтворити у своїй навчально-професійній діяльності функції вихователя і музичного керівника та встановити необхідний взаємозв'язок у їхній спеціальній роботі [177, с. 29–33]. Результати наукового

дослідження Т. Танько є особливо значимими для фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

У дослідженні Г. Троцько доведено, що професійно-педагогічна підготовка є системою, що характеризується взаємозв'язком і взаємодією структурних і функціональних компонентів, сукупність яких визначає особливість, своєрідність, що забезпечує формування особистості студента відповідно до поставленої мети – вийти на якісно новий рівень готовності до професійної діяльності. Автор визначає «готовність майбутніх педагогів до виховної діяльності» як цілісне, складне, особистісне утворення, що забезпечує високий рівень педагогічної діяльності й охоплює професійно-педагогічні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання, вміння долати труднощі, оцінювати наслідки своєї праці, професійно самоудосконалюватися [180, с. 15].

У праці Л. Зданевич досліджено теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів у закладі вищої освіти до роботи з дезадаптованими дітьми. Автором з'ясовано, що професійна підготовка майбутнього вихователя до роботи з дезадаптованими дітьми – це спеціально організований освітній процес, спрямований на формування у майбутніх фахівців високого рівня готовності до ефективного здійснення професійної діяльності в галузі дошкільної освіти. На основі здійсненого теоретичного аналізу проблеми професійної підготовки майбутнього вихователя до роботи з дезадаптованими дітьми виокремлено мотиваційно-ціннісний, когнітивно-технологічний, інформаційно-комунікативний та рефлексивно-самоосвітній структурні компоненти професійної підготовки майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти до роботи з дезадаптованими дітьми. Результати дослідження доводять ефективність впровадження концептуальної моделі та системи професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до роботи з дезадаптованими дітьми [57, с. 28–35].

З огляду на вищезазначене, відзначимо, що результатом фахової підготовки майбутніх вихователів до педагогічної діяльності є їх готовність. Підкреслимо, що готовність як системна особистісно-професійна якість формується у процесі

фахової підготовки у закладі вищої освіти, забезпечуючи високі результати у майбутній педагогічній діяльності [84, с. 53–55].

Предметом дослідження С. Петренко виступили зміст, форми та методи підготовки майбутніх вихователів до формування у дітей основних рухових умінь і навичок. С. Петренко дійшла висновку, що «професійна підготовка» – це процес оволодіння знаннями та вміннями; сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки особистості, які забезпечують можливість успішної праці за обраною професією; процес повідомлення учням відповідних знань і вмінь; здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю. В результаті проведеного дослідження встановлено, що процес підготовки студентів до формування у дошкільників основних рухових умінь і навичок успішно здійснюється за таких умов: наявність професійних знань, вагомою складовою яких є знання про техніку виконання основних рухів, методику навчання дітей дошкільного віку; наявність здібностей, що забезпечують швидкість вироблення педагогічних умінь; педагогічна спрямованість, яку визначають професійні мотиви; психолого-педагогічні чинники, провідними серед яких, є усвідомлення перспективи щодо застосування отриманих знань і вмінь у практичній діяльності за фахом, усвідомлення відповідальності за стан здоров'я та фізичний розвиток дітей дошкільного віку; наявність матеріальної бази: методичне забезпечення необхідними підручниками, таблицями, схемами; відповідне обладнання аудиторій для проведення практичних занять; проведення лабораторних занять на базі закладів дошкільної освіти тощо [127, с. 13–15].

Наукове дослідження В. Нестеренко щодо підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в системі заочного навчання засвідчило, що професійна підготовка є особливим процесом, метою якого є спеціально організоване передання людині знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, у результаті освоєння яких вона може бути готовою до виконання певної професійної діяльності. На думку В. Нестеренко, в такому контексті професійна підготовка конкретизує професію вихователя та сфери її функціонування (дошкільна освіта)

[115]. Вважаємо, що саме таке трактування виокремлює специфіку фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Г. Беленька, О. Богініч відзначають, що нині підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти розглядається як багатофакторна структура, головне завдання якої полягає у набутті кожним студентом особистісного смислу діяльності, формуванні фахової майстерності, постійно зростаючому інтересі до роботи з дітьми та їхніми батьками, а також у розвитку успішності в діяльності [130, с. 101]. Т. Поніманська зазначає, що освітньо-професійна підготовка у закладах вищої освіти передбачає формування майбутнього педагога як людини, якій притаманні гуманність, духовність, творчість та володіє необхідними для роботи в закладі дошкільної освіти професійними знаннями, вміннями і навичками [135, с. 135].

У наукових дослідженнях розкривається процес формування професійно-моральної (Г. Непорожня), управлінської (Г. Горюнова), екологічної (Т. Табукашвілі, Л. Яковлева), музичної (О. Петрова) та гуманно-особистісної (Л. Малютенко) культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Предметом дослідження Г. Непорожньої став процес формування професійно-моральної культури майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти в педагогічному коледжі. Автором виявлено, що професійно-моральна культура вихователя закладу дошкільної освіти – це ієрархічно складне особистісне утворення, що характеризується морально ціннісним ставленням до професії педагога, вираженою спрямованістю діяльності на збереження, зміцнення і формування моральної культури вихованців. Автором виділено такі педагогічні умови, які сприяють формуванню професійно-моральної культури майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти в педагогічному коледжі: облік динаміки розвитку ціннісно-сміслових утворень у структурі особистості і діяльності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти; інтеграція елементів професійно-морального компонента в змісті навчальних дисциплін; включення майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти як суб'єкта в різні види професійно-моральної діяльності; здійснення безперервності і наступності

процесу формування професійно-моральної культури майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти; використання потенціалу соціокультурного середовища у всіх компонентах професійної підготовки майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти [113, с. 152–153].

Особливої уваги заслуговує дисертаційне дослідження О. Петрової, в якому з'ясовано педагогічні умови і технологія формування особистісної музичної культури майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти. Автор розглядає музичну культуру майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти як особистісну якість, що формується завдяки музичній діяльності в опорі на розвиток емоційної чуйності на музику, музичного мислення й уяви, музично-естетичної свідомості (естетичних почуттів, потреб, інтересів, смаків, ідеалів), що виявляється в ціннісному ставленні до музики і професійної музичної компетентності. В результаті дослідження автором були виявлені педагогічні умови, які необхідні для розвитку особистісної музичної культури майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти: накопичення інтонаційного досвіду сприйняття високохудожніх творів, музично-естетичних знань у взаємозв'язку з розвитком професійних умінь і навичок; застосування технології модульного навчання, спрямованої на розвиток музично-творчих умінь і готовності до самоосвіти, з використанням системи завдань, які активізують оцінювальну діяльність студентів у процесі сприйняття музики і накопичення професійних знань і вмінь [128].

У праці Т. Горюнової досліджено процес розвитку управлінської культури майбутнього педагога дошкільної освіти. Автором виявлено, що управлінська культура педагога дошкільної освіти є складною характеристикою основних сфер особистості (емоційної, інтелектуальної, поведінкової), яка включає в себе компоненти – аксіологічний, гносеологічний, технологічний. Заслуговує уваги той факт, що сформованість основних компонентів управлінської культури майбутнього педагога дошкільної освіти відображає соціально-ціннісну позицію як показник рівня збалансованості його професійно-особистісних якостей, інформаційного забезпечення, що надають фахівцю змогу ефективно і творчо

використовувати накопичений досвід у формі технологій педагогічного управління, який проявляється у своєрідності професійно-педагогічного іміджу [35].

Процес формування гуманно-особистісної культури майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти в педагогічному коледжі став предметом дослідження Л. Малютенко. Гуманно-особистісну культуру педагога-вихователя автор характеризує як основний вид його професійних відносин: ставлення до дитини як абсолютної цінності. Ці відносини виступають як педагогічними, так й загальнокультурними цінностями, якщо вони відповідають прийнятим в суспільстві нормам. У роботі Л. Малютенко було з'ясовано, що організація процесу формування гуманно-особистісної культури майбутнього педагога-вихователя в коледжі здійснюється при дотриманні таких педагогічних умов, як: конкретизація цільових компонентів навчальних дисциплін, педагогічної практики, позааудиторної професійно орієнтованої та соціальної діяльності студентів відповідно до спеціально визначеної для загального процесу метою щодо підготовки фахівців до гуманістичного ставлення до дитини; включення в змістовний компонент процесу підготовки майбутнього педагога-вихователя норм гуманістичного ставлення до дитини, передбачених міжнародними, державними та відомчими актами; застосування способів і засобів, що стимулюють і розвивають інтелектуальну, емоційну, вольову і поведінкову активність студентів [104].

З огляду на вищезазначене, забезпечення майбутніх вихователів якісною фаховою підготовкою в умовах вищих педагогічних закладів освіти зумовлює рівень освіченості та вихованості дітей дошкільного віку. Сучасному закладу дошкільної освіти потрібен педагог-новатор, здатний вносити у професійну діяльність нові ідеї, запроваджувати інноваційні технології тощо [85, с. 14–15].

Отже, будемо розуміти фахову підготовку як процес здобуття спеціальних знань, умінь і навичок, які необхідні для виконання праці в певній сфері діяльності. Вважаємо, що фахова підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є організованим освітнім процесом, спрямований на оволодіння

спеціальними знаннями, вміннями і навичками, розвиток у них особистісно-професійних якостей, що необхідні для подальшої успішної професійно-педагогічної діяльності [83, с. 91].

На підставі аналізу сучасних наукових досліджень розглядаємо поняття Звернімося до визначення поняття «педагогічна діяльність». Істотним при цьому є з'ясування сутності поняття «діяльність». З філософської позиції, діяльність – це: одне з фундаментальних понять класичної філософської традиції, що фіксує у своєму змісті акт зіткнення цілевизначальної вільної волі суб'єкта, з одного боку, і об'єктивних закономірностей буття – з іншого; універсалія культури суб'єкт-об'єктного ряду [39, с. 311]; специфічно людська форма активного ставлення до довколишнього світу, зміст якої складають доцільні зміни та перетворення [185, с. 151]; специфічно людський спосіб ставлення до світу, предметна діяльність; процес, у ході якого людина творчо перетворює природу, і сама виступає дієвим суб'єктом, а освоєні нею явища природи – об'єктом своєї діяльності [186, с. 153].

У психологічній науці, діяльність – це: «соціально-філософська категорія, яка характеризує спосіб людського існування, творчу та споглядальну активність людей з перетворення природи та суспільства» [143, с. 219]; «динамічна система взаємодій суб'єкта зі світом, у процесі яких відбуваються виникнення і втілення в об'єкті психічного образу і реалізація опосередкованих ним стосунків суб'єкта в предметній діяльності» [192, с. 92–93].

Педагогічна наука поняття «діяльність» характеризує як: спосіб буття людини у світі / довкіллі, її здатність вносити в довколишню дійсність зміни [34, с. 98; 47, с. 74]; специфічно людську форму активного ставлення до довкілля, зміст якої становить доцільна зміна і перетворення цього світу на основі засвоєння і розвитку наявних форм культури [125, с. 180].

Проблему діяльності досліджували в різних напрямках: у філософському (Л. Анциферова, Є. Бистрицький, М. Демін, М. Каган та ін.), психологічному (Л. Виготський, П. Гальперін, І. Зимня, О. Леонт'єв, К. Шадриков та ін.), педагогічному (В. Горова, Є. Клімов, С. Тарасова та ін.).

С. Рубінштейн розглядав особистість у контексті єдності свідомості та діяльності. С. Рубінштейн зазначав, що тільки через діяльність можливо пізнати свідомість особистості, її психічну сферу, котра опосередковується ставленням до довколишньої дійсності. Неприпустимим є розрив зв'язку внутрішнього складу особистості та зовнішнього діяльнісного вияву. Структура діяльності суб'єкта становить складне співвідношення її різнопланових компонентів (рух – дія – операція – вчинок) у їхньому взаємозв'язку з метою, мотивами та умовами діяльності. Центром цієї структури є дія. Саме дія – це вихідна «клітинка», «одиниця» розвитку психіки [153, с. 30].

За О. Леонтьєвим, діяльність – це процес, завдяки якому реалізується те чи те ставлення людини до довколишнього її світу, інших людей, до завдань, які ставить перед нею життя; діяльність – це одиниця життя, опосередкована психічним відображенням, реальна функція якого полягає в орієнтуванні суб'єкта у предметному світі [96, с. 82]. Згідно з О. Леонтьєвим, у процесі психічного розвитку індивід засвоює (привласнює) «опредмечену» психічну реальність, діючи з предметами реального світу. О. Леонтьєв розглядає діяльність як вирішальний чинник формування й самореалізації особистості, вбачає в ній справжню основу останньої. Він писав, що «структуру особистості» не можна отримати лише з окремих психологічних або соціально-психологічних особливостей людини «... дійсна основа особистості лежить не тільки в закладених у ній генетичних програмах, не в глибинах її природних задатків і нахилів і навіть не в набутих нею навичках, знаннях та вміннях, ... а в тій системі діяльності, що реалізується цими знаннями та вміннями» [96, с. 82].

Отже, діяльність – це спосіб взаємодії, форма активного ставлення до світу, в процесі якої людина творчо перетворює природну і соціальну дійсності, реалізуючи власний потенціал і пізнаючи довколишній світ.

Сутність поняття «педагогічна діяльність» у довідникових джерелах тлумачиться як: особливий вид суспільно-корисної діяльності дорослих людей, що свідомо спрямований на підготовку підростаючого покоління до самостійної діяльності у відповідності з економічними, політичними, моральними й

естетичними цілями [146, с. 428]; діяльність педагога з управління освітньою діяльністю учня (учнів) [118, с. 155]; «діяльність, здійснювана спеціально підготовленими професіоналами в освітніх установах для досягнення результатів, передбачених навчальною програмою або низкою програм, а також іншими завданнями освіти та його соціальними цілями (економічними, політичними, моральними, естетичними)» [30, с. 227]; активність працівників закладів вищої освіти, спрямована на навчання та (або) виховання осіб, які навчаються у закладі вищої освіти [47, с. 77].

Проведений аналіз змісту поняття «педагогічна діяльність» у довідникових джерелах дозволяє розглядати його як складний процес, що свідомо спрямований на підготовку підростаючого покоління до самостійної діяльності.

Загальні основи розвитку теорії і практики педагогічної діяльності досліджували О. Абдулліна, С. Архангельський, Г. Балл, В. Беспалько, І. Бех, А. Богуш, О. Богініч, З. Большакова, Н. Бордовська, Ф. Гоноболін, І. Зязюн, І. Іванова, В. Кан-Калик, Т. Книш, О. Кононко, Г. Костюк, В. Котляр, Л. Крившенко, К. Крутій, Н. Кузьміна, К. Левітан, А. Маркова, О. Мороз, Н. Ничкало, Є. Панько, Н. Половнікова, Т. Полякова, Т. Поніманська, О. Савченко, Л. Семушина, В. Сластьонін, Т. Степанова, Л. Спірін, Ю. Татур, О. Щербаков та ін.

Зміст поняття «педагогічна діяльність» науковцями розглядається як: взаємодія, спілкування вчителя та учнів, у процесі якої розвиваються їх ділові та міжособистісні відносини на основі співробітництва, взаємної довіри, душевної щедрості» (О. Абдулліна) [1, с. 20]; діяльність не індивідуальна, а спільна, тому що в педагогічному процесі обов'язково присутні дві активні сторони: вчитель, викладач – і учень, студент (Н. Бордовська, А. Реан) [26, с. 141–151]; творчий процес, своєрідність якої у тому, що вона водночас і масова, і творча (В. Кан-Калик) [69, с. 3]; професійна активність педагога, в якій за допомогою різних засобів впливу на студентів, вирішуються завдання їх навчання та виховання (А. Маркова) [106, с. 12]; різновид професійної діяльності, яка

спрямована на передачу соціокультурного досвіду за допомогою навчання і виховання (Л. Крившенко) [124, с. 418].

За визначенням І. Зязюна, професійно-педагогічна діяльність – це діяльність учителя, змістом, якої є керівництво діяльністю учнів у навчально-виховному процесі. Головна мета педагогічної діяльності – це розвиток особистості дитини [59, с. 19]. В. Сластьонін вважає, що «діяльність вчителя-вихователя за своєю природою є не що інше, як процес вирішення незліченної кількості педагогічних задач різних типів, класів і рівнів» [161, с. 23].

Професійно-педагогічну діяльність вихователя закладу дошкільної освіти І. Луценко визначено як дитиноцентристську діяльність, перебіг якої відбувається в спеціально організованих процесах суб'єкт-суб'єктної взаємодії й забезпечується зорієнтованими на дошкільне дитинство педагогічними технологіями, дидактичними засобами, педагогічними, літературними джерелами, навчально-розвивальним обладнанням [100, с. 28–29].

Поділяємо погляди А. Курчатової, Т. Степанової, які під професійно-педагогічною діяльністю вихователя закладу дошкільної освіти розуміють такий «вид діяльності вихователя, специфіка якої полягає в психолого-педагогічному впливі на дітей з урахуванням їхніх вікових та індивідуальних особливостей, запитів, інтересів, захоплень, духовного світу і водночас у цілеспрямованому управлінні процесом виховання і розвитку особистості» [171, с. 36].

Узагальнюючи, слід відмітити, що свідченням потреби наукового дослідження є організація фахової підготовки майбутніх вихователів до педагогічної діяльності в контексті сучасних вимог суспільства. Ці вимоги зумовлені специфікою професії вихователя й об'єкта його діяльності – особистості дитини дошкільного віку. Сукупність цих вимог виражається в необхідності оволодіння майбутніми вихователями закладів дошкільної освіти високою професійною культурою.

Феномен «професійна культура майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» визначаємо як складне інтегральне утворення в цілісній структурі особистості, що характеризується позитивним ставленням до суб'єктів і об'єктів

педагогічної діяльності, глибокими і систематизованими фаховими знаннями, вміннями і навичками, особистісно-професійними якостями, які відображають рівень оволодіння фахівцем спеціальною галуззю знань (дошкільна освіта) та знаходять свій прояв у педагогічній діяльності.

1.3. Сутність і структура феномена «професійна культура майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти»

Спираючись на дослідження науковців (В. Гриньова, І. Зязюн, Т. Іванова, І. Ісаєв, І. Княжева, Н. Крилова, І. Пальшкова, В. Сластьонін та ін.) у структурі професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти виокремлюємо такі компоненти, як: когнітивний, ціннісний, особистісно-діяльнісний і рефлексивний.

Розглянемо сутність зазначених складників професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Виокремлюючи когнітивний компонент у структурі професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, важливими складниками було обрано знання студентів сутності професійної культури, особливостей прояву професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти, засвоєння програмових вимог до навчання та виховання дітей дошкільного віку та Базового компонента дошкільної освіти.

За визначенням Н. Нечаєва, спеціаліст із вищою освітою – це людина, яка володіє знанням (усвідомленням) сутності своєї діяльності, орієнтується в інваріантних характеристиках відповідних явищ і вміє виявляти, перетворювати їх у кожному конкретному випадку. Такий спеціаліст передбачає і прогнозує глибинні зміни і завдання своєї діяльності, засоби її вирішення [116]. Тобто майбутні вихователі закладів дошкільної освіти повинні усвідомити сутність професійної культури, специфіку її прояву, що дозволить ефективно організувати освітній процес з метою всебічного розвитку кожної дитини.

Згідно із Т. Поніманською, для успішного здійснення педагогічної діяльності вихователь повинен оволодіти знаннями з дошкільної педагогіки, дитячої психології, індивідуальних психологічних характеристик, вікової фізіології, дошкільної педіатрії та гігієни, правил охорони життя і зміцнення здоров'я дітей. Одночасно йому необхідно опанувати відомості, які на загальнотеоретичному рівні розкривають мету, завдання, принципи, зміст виховання і навчання дітей, а також оптимальні умови, форми, методи і засоби здійснення освітнього процесу, організації ігор, інтелектуальної та фізичної праці, художньої творчості, облаштування простору життєдіяльності дітей. Ці знання потрібні педагогу не як теоретичний багаж, а як основа необхідних у його діяльності практичних умінь: аналізувати програмну і методичну літературу, передовий педагогічний досвід; організовувати і планувати розвиток дітей у різних видах діяльності (ігровій, навчальній, побутовій, трудовій, образотворчій, музичній та ін.); аналізувати педагогічні ситуації та явища, поведінку дітей і власні дії; діагностувати розвиток дітей, здійснювати на цій основі диференційоване навчання і виховання, об'єктивно оцінювати наслідки власної діяльності; виготовляти дидактичні посібники і використовувати їх з метою оптимізації різних форм освітнього процесу; виховувати у дітей інтерес до духовних, історичних і культурно-національних цінностей народу; пропагувати педагогічні знання серед батьків і громадськості, залучати батьків до участі в роботі закладу дошкільної освіти; ефективно використовувати спадщину народної і класичної педагогіки; взаємодіяти з помічником вихователя, музичним керівником, керівником фізичного виховання, методистом, завідувачем закладу дошкільної освіти [135, с. 133–134].

У змісті психолого-педагогічної підготовки педагогів Г. Підкурганна вбачає знання дошкільної педагогіки і психології про вікові й індивідуальні особливості розвитку сприймання, уяви, здібностей дитини дошкільного віку; про форми, методи та прийоми організації педагогічного процесу в закладі дошкільної освіти. Психолого-педагогічна підготовка характеризується рівнем оволодіння розвивальними, конструктивними, організаторськими та діагностично-

прогностичними вміннями. Отож, змістом художньо-педагогічної підготовки є формування у майбутніх фахівців дошкільного виховання готовності до передачі мистецтвознавчих знань та художніх умінь дітям, до здійснення художнього розвитку дітей; до організації діагностичної та дослідницької діяльності з проблеми художнього розвитку дітей [131, с. 15–16].

Отже, означений складник зумовлює необхідність оволодіння майбутніми вихователями теоретичними та практичним знаннями щодо професійної культури, які отримані ними в процесі фахової підготовки. Зокрема, знаннями про сутність понять «професія», «професіоналізм», «культура». Також важливими є знання про педагогічну, професійно-педагогічну культуру вихователя, які студент отримує під час вивчення циклу дисциплін фахового спрямування, оскільки, саме вони є основою для формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Обов'язковою є обізнаність студентів із сутністю професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти, що надаватиме їм можливість для досягнення високого рівня педагогічної діяльності.

Іншим складником зазначеного компоненту є знання особливостей прояву професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти. За твердженням В. Гриньової, професійна культура має дві форми прояву: статичну й динамічну. Статична форма має прояв як репродуктивний рівень професійної культури, що забезпечує її стабільність у певних життєвих і професійних ситуаціях, але не забезпечує її подальший розвиток. Динамічна форма професійної культури має прояв в уміннях реагувати на зміни в довколишній дійсності й оточенні, змінювати й удосконалювати себе у відповідності зі змінами довколишнього середовища, використовуючи набуту систему цінностей, що відповідає більш високим (конструктивному, евристичному, творчому) рівням культури. Завдяки динамічній формі створюються умови для розвитку особистості та її професійної культури в процесі професійної діяльності, яка повсякчас змінюється [38, с. 81].

Вищим проявом професійної культури фахівця є професіоналізм. Як стверджує І. Підласий, професіоналізм зводиться до здатності розраховувати хід педагогічних процесів, передбачати їх наслідки, спираючись при цьому на знання

загальних обставин, умов і конкретних причин. Іншими словами, професіоналізм – це вміння мислити і діяти професійно [132, с. 256].

Вибір іншого складника когнітивного компоненту «засвоєння програмових вимог до навчання та виховання дітей дошкільного віку» зумовлений тим, що сучасному закладу дошкільної освіти необхідний фахівець, який забезпечуватиме гармонійний і всебічний розвиток особистості дитини, що визначено пріоритетним у Базовому компоненті дошкільної освіти. Реалізація Базового компонента дошкільної освіти в Україні вимагає відповідної організації педагогічного процесу в закладі вищої освіти, яка стимулювала студента – майбутнього фахівця в галузі дошкільництва до винахідливості в нових умовах [8].

Відзначимо, що зміст освітнього процесу в закладі дошкільної освіти реалізується відповідно до вимог чинних програм розвитку, виховання і навчання дітей, у тому числі з особливими освітніми потребами. Вихователь як носій професійної культури повинен добре знати програми виховання і навчання в закладі дошкільної освіти, а також альтернативні програми розвитку, що забезпечить гармонійний розвиток і виховання дитини на кожному віковому етапі. Знання програми та виконання її вимог з урахуванням конкретних умов життя групи є обов'язковим для кожного фахівця дошкільної освіти. Керуючись програмами вихователь повинен забезпечити вирішення різнобічних завдань виховання дитини дошкільного віку в іграх, розвагах, праці, навчанні, побуті.

Складниками ціннісного компонента професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти виступають позитивна мотивація до професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти, усвідомлення цінності професії вихователя закладу дошкільної освіти, наявність потреби у професійній самореалізації та культурно-педагогічному зростанні.

Відзначимо, що мотивація в науковій літературі тлумачить по-різному. А. Реан під мотивацією розуміє всю сукупність різних спонукань: мотивів, потреб, інтересів, прагнень, цілей, потягів, мотиваційних настанов або диспозицій, ідеалів та ін., що в найширшому розумінні складає детермінацію

поведінки взагалі [144, с. 402]. Р. Немов зазначає, що поняття «мотивація» використовується сучасними психологами в подвійному розумінні: як таке, що позначає систему факторів, що детермінують поведінку (потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення тощо), і як характеристика процесу, яка стимулює і підтримує поведінкову активність на певному рівні. Мотивацію Р. Немов визначає як сукупність причин психологічного характеру, які пояснюють поведінку людини, її спрямованість і активність [112, с. 463].

Усі визначення мотивації Є. Ільїн відносить до двох напрямів. Перший розглядає мотивацію зі структурних позицій, як сукупність факторів або мотивів, а другий – не як статичне, а як динамічне утворення, як процес, механізм. Є. Ільїн підкреслює також, що в розумінні співвідношення між мотивацією і мотивом немає єдності поглядів і ці два поняття досить часто використовуються як синоніми. Є. Ільїн визначає мотивацію як динамічний процес формування мотиву як основи вчинку [63, с. 65–67].

Мотиви, які стимулюють діяльність особистості й наділяють її особистісним смислом, О. Леонт'єв назвав «сміслоутворювальними мотивами». Саме ці мотиви займають найвищу сходинку в мотиваційній ієрархії особистості, що є ключовими в її житті, вчинках та виборах [96].

В аспекті дослідження, зважаючи на необхідність формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, важливим є розгляд видів мотивів. А. Маркова виокремлює дві групи мотивів: пізнавальні та соціальні. За рівнями ці мотиви розподіляються на: широкі пізнавальні мотиви (орієнтація на оволодіння новими знаннями – фактами, явищами, закономірностями); навчально-пізнавальні мотиви (орієнтація на засвоєння способів добування знань, прийомів самостійного здобуття знань); мотиви самоосвіти (орієнтація на здобуття додаткових знань і побудова програми самовдосконалення). Соціальні мотиви можуть мати такі рівні: широкі соціальні мотиви (обов'язок і відповідальність, розуміння соціальної значущості учіння); вузькі соціальні або позиційні мотиви (прагнення зайняти певну позицію у стосунках з оточуючими, отримати їх схвалення); мотиви соціального

співробітництва (орієнтація на різні способи взаємодії з іншою людиною) [105, с. 15].

Крім того, за ставленням до діяльності психологи (І. Зимня, Є. Ільїн, Р. Немов, С. Смирнов, Л. Столяренко та ін.) виділяють внутрішні мотиви – суттєві для даної діяльності, пов'язані з її змістом і виконанням (інтерес до процесу учіння, прагнення до отримання нової інформації, потреба в саморозвитку, бажання засвоїти професійну діяльність тощо) та зовнішні мотиви – опосередковані, не пов'язані із самим процесом навчання (спеціальні, особистісні мотиви).

М. Барковська, А. Осін вважають, що професійна мотивація є внутрішнім рушійним чинником розвитку професіоналізму і особистості, оскільки тільки на основі її високого рівня формування можливий ефективний розвиток професійної освіченості та культури особистості [11, с. 129].

На думку А. Полякова, мотивація професійного зростання студентів у процесі неперервної освіти є сукупністю їхніх стійких мотивів і спонукань, що визначають зміст і спрямованість динамічного, неперервного і гуманістично спрямованого процесу зростання внутрішньої потреби в особистісному перетворенні, здатність до актуалізації внутрішнього потенціалу й усвідомленого вибору індивідуальної професійно-особистісної стратегії й освітнього маршруту впродовж життя, результатом чого є високий рівень сформованості професійної компетентності майбутнього фахівця [134, с. 7].

Результати дослідження О. Ковшар дозволили отримати повну характеристику існуючого рівня сформованості відповідального ставлення до навчання майбутніх педагогів, вихователів і сформулювати такі висновки: студенти у межах традиційної організації педагогічного процесу мають недостатній рівень сформованості відповідального ставлення до навчання; якщо не ставити за мету формування у студентів відповідального ставлення та знань-цінностей і умінь-цінностей, необхідних для здійснення навчальної діяльності, то в навчальному процесі ці знання та вміння формуються стихійно та недостатньо [77, с. 102].

Серед шляхів розвитку професійної мотивації учіння у студентів спеціальності «Дошкільна освіта» Г. Беленька виокремлює такі, як: орієнтація на особистісні потреби, очікування та інтереси студентів; розкриття у змісті навчальних предметів соціальної значущості обраної професії; особистісної значущості отриманих знань (виховання власних дітей, вміння будувати взаємодію з оточуючими); зацікавлення студентів самим процесом навчання; побудова навчальної взаємодії на засадах ділового партнерства [15, с. 61].

Отже, формування позитивної мотивації майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти вимагає забезпечення ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності, що проявляється в усвідомленні самоцінності культурної місії педагогічної професії вихователя.

Важливим складником зазначеного компонента є усвідомлення цінності професії вихователя закладу дошкільної освіти. У педагогічній науці, цінності – це: ідеї, речі, явища, сенси, які мають позитивне значення для людини та суспільства [79, с. 382]; явища та предмети матеріального чи духовного характеру, що мають позитивне значення, тобто можуть задовольняти які-небудь потреби людини [118, с. 255].

Розглядаючи педагогічні цінності в структурі професійно-педагогічної культури, І. Ісаєв стверджує, що педагогічні цінності – це норми, які регламентують професійно-педагогічну діяльність, носять цілісний характер і виступають як пізнавально-діюча система, що визначає відносини між сформованими поглядами на проблеми професійної освіти та професійно-педагогічною діяльністю викладача вищої школи [64, с. 73–74].

За твердженням В. Гриньової, педагогічні цінності, базис яких становлять духовні цінності, є стійкими орієнтирами, за якими студент співвідносить своє життя і педагогічну діяльність [37].

Докладно розглянута класифікація педагогічних цінностей у структурі професійно-педагогічної культури у працях І. Ісаєва [64, с. 78–79], В. Сластьоніна, Г. Чижакова [162, с. 70], що реалізуються на індивідуально-особистісному рівні в конкретній педагогічній ситуації. До неї належать такі

педагогічні цінності, як: цінності-цілі, що визначають концепцію особистості майбутнього педагога в сукупності Я-особистісного і Я-професійного; цінності-засоби як концепція педагогічного спілкування, педагогічної техніки і технології, педагогічного моніторингу, інноватики, імпровізації, інтуїції; цінності, що розкривають значення і сенс відносин як основного механізму функціонування цілісної педагогічної діяльності (цінності-відносини); цінності, що розкривають значення і сенс якостей особистості викладача (цінності-якості); цінності, що розкривають значення і сенс психолого-педагогічних знань у процесі здійснення педагогічної діяльності (цінності-знання).

Вивчаючи проблему формування пріоритетних педагогічних цінностей у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, О. Падалка зазначає, що педагогічні цінності є цілісною, сутнісною, інтегральною характеристикою особистості педагога-професіонала, які є умовою й передумовою ефективної професійної діяльності, узагальненим показником професійної компетентності вихователя та метою професійного самовдосконалення [121, с. 7].

В основі педагогічних цінностей сучасного вихователя закладу дошкільної освіти Л. Загородня, С. Тітаренко вбачають: людські – дитина як головна педагогічна цінність і педагог, здатний до її розвитку, співпраці з нею, соціального захисту її особи, допомоги і підтримки її індивідуальності, творчого потенціалу; духовні – сукупний педагогічний досвід людства, відображений у педагогічних теоріях і способах педагогічного мислення, спрямований на формування особистості дитини; практичні – способи практичної педагогічної діяльності, перевірені практикою освітньо-виховної системи, педагогічні технології; особистісні педагогічні здібності, індивідуальні особливості особи педагога як суб'єкта педагогічної культури, педагогічного процесу і власної життєтворчості, які сприяють створенню особистісно-гуманної взаємодії [53, с. 11–12]. Цілком поділяємо зазначене, оскільки саме такі цінності сприятимуть усвідомленню професії вихователя закладу дошкільної освіти і відповідної педагогічної діяльності як однієї із вищих життєвих цінностей.

Досліджуючи проблему педагогічної творчості, О. Листопад визначає такі професійно-педагогічні цінності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, як: виховання вільної, гармонійної особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, стимулювання пізнавальних інтересів, актуалізація потреби і прагнення до саморозвитку та ін.; можливість розвивати професійно-творчі здібності і займатися улюбленою справою, професійне самовдосконалення; творчий характер педагогічної діяльності, освоєння професійних знань, умінь і навичок тощо [98, с. 101].

Отже, зазначений компонент створює загальну спрямованість інтересам, прагненням та установкам студентам, ієрархію індивідуальних переваг, мотиваційну програму діяльності. Система об'єктивно існуючих цінностей (цілей, засобів, відносин, якостей і знань) породжує в свідомості майбутнього вихователя особистісну систему ціннісних орієнтацій і формує його професійну культуру.

Невід'ємним складником ціннісного компоненту є наявність потреби у професійній самореалізації та культурно-педагогічному зростанні. У Білій книзі наголошено, що духовний розвиток особистості педагога здійснюється якісніше і ґрунтовніше в умовах, коли пріоритетним у змісті професійно-педагогічної підготовки є аксіологічний компонент, що уособлює необхідність залучення до методологічних, теоретичних і прикладних знань про цінності, про їх природу, механізми розвитку і способи функціонування, а також про професійно-педагогічні цінності, що характеризують професійне становлення і самовдосконалення особистості сучасного вихователя [17, с. 146].

У дослідженні Л. Рибалко самореалізацію особистості розглянуто як мотивовану діяльність, яка спрямована на усвідомлене виявлення, розкриття, реалізацію власного потенціалу, формування продуктивної «Я»-концепції, усунення перешкод і подолання труднощів, що заважають досягненню максимального ступеня саморозвитку – акме. Складниками структури самореалізації є цілемотиваційна спрямованість, зміст якої становлять мета, завдання, потреби, мотиви самореалізації, установка на самоздійснення; дії самості: самопізнання (рефлексія, самосприйняття, самоідентифікація,

самовизначення, самообмеження); самоактуалізація (саморозкриття, розгортання сутнісних сил людини, самопрогнозування); процес самореалізації на основі самоактуалізації (самопроекування як перший акт дії, реалізація – самоорганізація, самоуправління або самоменеджмент); самовдосконалення (самомоніторинг, самокорекція, саморегуляція, самоконтроль, самооцінка); саморозвиток, самовираження, самопрезентація, самоствердження. Доведено, що вибудована структура самореалізації особистості є дієвою за умови залучення людини до конкретної діяльності, зокрема педагогічної [148, с. 15].

Сутність поняття «професійна самореалізація майбутніх фахівців дошкільної освіти» М. Ярославцева визначає як сукупність виявів постійно зростаючих індивідуальних професійно-особистісних якостей майбутнього вихователя, внаслідок яких він відтворює себе в педагогічній діяльності (педагогічній практиці у вищому навчальному закладі). У дослідженні М. Ярославцевої визначені такі структурні компоненти професійної самореалізації майбутніх фахівців закладів дошкільної освіти: мотиваційно-ціннісний (відбиває наявність мотиваційно-цільової готовності, яка передбачає стійку педагогічну спрямованість інтересів і потреб та розуміння професійно-педагогічних цінностей, спрямованих на самореалізацію в процесі педагогічної діяльності); когнітивний (наявність науково-теоретичних та оперативних знань, педагогічних здібностей до організації педагогічної діяльності та професійно-педагогічних умінь як системи педагогічного впливу); рефлексивно-регулятивний (здатність до саморегуляції та професійної рефлексії) та творчий (передбачає здатність до активної самореалізації поряд із самореалізацією в межах репродуктивної діяльності та складається із здатності до педагогічної творчості та професійної інтуїції). Доведено, що для формування професійної самореалізації майбутніх фахівців закладів дошкільної освіти найбільш ефективним засобом є педагогічна практика. Вдосконалення педагогічної практики, забезпечення можливостей для професійної самореалізації передбачає її організацію в певній логічній послідовності: етап входження й орієнтації у професії, етап професійної

ідентифікації та етап самореалізації у навчально-професійній діяльності [195, с. 16–17].

Зміст особистісно-діяльнісного компонента передбачає усвідомлення студентами необхідності саморозвитку особистісно-професійних якостей, що засвідчують сформованість професійної культури вихователя (емпатія, комунікативність, тактовність), вміння доречно користуватися формулами мовленнєвого етикету в процесі спілкування з дітьми та їхніми батьками, вміння використовувати новітні інформаційні технології навчання.

Погоджуємося з позицією О. Пехоти, згідно з якою професійний саморозвиток характеризується здатністю студента глибоко усвідомлювати власну відповідальність за процес професійного розвитку та вмінням його регулювати, сприймати себе як суб'єкта професійного розвитку, що виявляється в бажанні та здатності постійно аналізувати, коригувати та вдосконалювати власне професійне зростання, прагненні до самостійності у виборі методів і прийомів організації навчально-виховного процесу [120].

Професійний саморозвиток В. Фрицюк розуміє як свідому діяльність людини, спрямовану на повну самореалізацію себе як особистості в тій соціальній сфері, яку визначає її професія. Поділяємо погляди В. Фрицюк щодо ефективності організаційно-педагогічних умов, забезпечення яких сприяє формуванню готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку: формування мотивації безперервного професійного саморозвитку майбутніх педагогів у творчому освітньому середовищі закладу вищої освіти шляхом налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії між студентами і викладачами; залучення студентів до аналізу евристичних квазіпрофесійних ситуацій, які ініціюють їхню потребу у професійному саморозвитку; створення в студентському колективі сприятливої соціально-психологічної атмосфери для виявлення активності особистісного й професійного розвитку майбутніх педагогів; активізації самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх педагогів засобами інформаційно-комунікаційних технологій; інтеграції навчально-пізнавальної та рефлексивної діяльності викладачів і студентів у

процесі цілеспрямованого й систематичного розв'язання педагогічних задач для вдосконалення навичок професійного саморозвитку; стимулювання рефлексивної діяльності майбутніх учителів для розвитку в них адекватної професійної Я-концепції, що дає змогу оцінити рівень власного професійного саморозвитку, з'ясувати відповідність або невідповідність власних якостей вимогам професії [188, с. 27–29].

Успішність педагогічної діяльності в значній мірі залежить від того, наскільки розвинені особистісно-професійні якості, що засвідчують сформованість професійної культури вихователя. До професійних якостей педагога І. Підласий відносить ті, які придбані у процесі фахової підготовки та пов'язані з отриманням спеціальних знань, умінь, способів мислення, методів діяльності. Серед них: володіння предметом викладання, методикою викладання предмета, психологічна підготовка, загальна ерудиція, широкий культурний кругозір, педагогічна майстерність, володіння технологіями педагогічної праці, організаторські вміння і навички, педагогічний такт, педагогічна техніка, володіння технологіями спілкування, ораторське мистецтво та інші якості [132, с. 246].

Про необхідність цілеспрямованої діяльності щодо формування та розвитку професійно значущих рис, які забезпечують ефективність обраної діяльності, вказують Л. Загородня, С. Тітаренко. На їх думку, високий професіоналізм сучасного вихователя забезпечується такими основними його рисами, як: педагогічна ерудиція – обсяг необхідних знань, які вихователь застосовує у своїй діяльності для розв'язання педагогічних завдань; педагогічне мислення – практичність, конкретність, оперативність мислення, його логічність, системність, гнучкість, оригінальність та креативність, здатність бачити процеси та явища в динаміці й розвитку; педагогічна інтуїція – швидке прийняття рішення педагогом з передбаченням подальшого розвитку ситуації без повного її аналізу; вміння організувати педагогічне спілкування – зробити його оптимально комфортним, сприяти розкриттю індивідуальності дитини, вміння викликати повагу, довіру в дітей, бути авторитетом у їхніх очах [53, с. 21].

Ю. Косенко зазначає, що характерним для представників педагогічної професії є почуття обов'язку, соціальної і особистої відповідальності, що характеризує педагогічну діяльність як високу місію, покликання, а не просто роботу, службу, ремесло [88, с. 23–24].

Отже, поряд з глибоким знанням фахових методик, психологічних особливостей розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку, майбутній вихователь повинен мати комплекс професійно важливих психологічних якостей.

У процесі формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти особливе місце належить умінню правильно користуватися формулами мовленнєвого етикету у спілкуванні з дітьми, колегами, батьками. А. Богуш визначає мовленнєвий етикет як особливо значущу характеристику культури мовленнєвого спілкування, комплекс вербальної і невербальної поведінки, який співвідноситься з тією чи іншою ситуацією і є нормативним для неї [20, с. 7]. До мовлення вихователя висуваються певні вимоги, щоб воно стало джерелом культури мови для дітей. Насамперед мовлення вихователя має бути змістовним, надавати дітям нову, вірогідну інформацію, розкривати перед ними взаємозв'язки й залежності, що існують у довкіллі, оцінювати вчинки дітей і дорослих. Цих вимог вихователь має дотримуватися не тільки на заняттях, а й у повсякденному житті, не допускати збіднення мови під час побутової, ігрової діяльності, не обмежувати її лише організаційними дисциплінарними звертаннями [20, с. 7–8].

А. Богуш зазначає: «У кожного педагога має бути свій мовленнєвий етикет і мовний стиль, який визначається не тільки правильною вимовою, а й бездоганним володінням позамовними засобами (мімікою, жестами, темпом мовлення тощо). Вихователь повинен бути мовлянином, носієм живого українського слова» [18, с. 73–74].

Ю. Руденко розкриває сутність феномена виразне мовлення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти як професійно-комунікативну якість, що характеризується оригінальністю, емоційністю, образністю в поєднанні з його нормативністю і багатством словника; здатністю впливати мовними і немовними

засобами, дотичними до ситуації спілкування, на мовлення дітей дошкільного віку як взірць для наслідування. Визначено й обґрунтовано педагогічні умови розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти: інтеграція мовознавчих дисциплін та дисциплін фахової спрямованості в процесі розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти; забезпечення позитивної мотивації майбутніх вихователів до увиразнення власного мовлення засобами культурно значеннєвих професійно зорієнтованих текстів; занурення майбутніх вихователів в активну самотійну діяльність з розвитку власного виразного мовлення [154, с. 30–32].

І. Луценко обґрунтовано структуру особистісно розвивального професійно-мовленнєвого спілкування вихователя з дітьми як єдність просторового, емоційного, мовленнєвого, інтерактивного контактів. Функціями-цілями, що визначають стратегічні напрями його здійснення визначено: формування, розвиток і задоволення потреби дітей у мовленнєвому спілкуванні; комунікативну функцію як чинника мовленнєвого розвитку та організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей; комунікативно-мовленнєвої співучасті, співдії у спілкуванні з дітьми; навчання мови і розвитку комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей; психологічної підтримки у спілкуванні з дітьми; розваги. Для реалізації функцій-цілей запропоновано використовувати інструментальні функції, що утворюють між собою взаємопов'язані підсистеми функцій. Ними виступили функції педагогічного мовлення і спілкування. Сферами їх втілення є: повсякденне спілкування вихователя з дітьми (комунікативний діалог); інтимно-особистісне спілкування (інтимно-особистісний діалог); організація навчально-мовленнєвої діяльності (навчальний діалог); ділове співробітництво (діловий діалог); дитяче дозвілля. У ході дослідження І. Луценко було розроблено методичні принципи організації професійно-мовленнєвого спілкування вихователя з дітьми. Серед них провідними є: гуманізація комунікативних настанов педагога; задоволення потреби дітей у спілкуванні, розвиток мотивів спілкування, інтересів; досягнення особистісно розвивального ефекту в процесі мовленнєвого спілкування вихователя з дітьми; приклад товариськості і

рівноправності, конструктивна позиція у спілкуванні; діалогічна орієнтація у спілкуванні і діалогічність мовлення педагога, добір оптативних мовленнєвих форм; дотримання професійної і мовленнєвої етики; встановлення емоційної довіри і підтримка позитивної атмосфери спілкування; пом'якшення, зняття, компенсування засобами педагогічного мовленнєвого впливу емоційної напруги, дії на дітей стресогенних чинників; врахування індивідуальних особливостей і ситуативного стану дитини у процесі комунікативно-мовленнєвої взаємодії [100, с. 17–18].

На думку В. Борової, ефективність виховання у дітей толерантного ставлення до однолітків із недоліками звукової культури мовлення значною мірою визначається наявністю оптимальних педагогічних умов. Серед них однією із найважливіших є глибоке усвідомлення вихователем закладу дошкільної освіти значення рідного слова, культури мовлення у моральному становленні особистості [28, с. 40].

Наступним складником означеного компонента є вміння майбутніх вихователів використовувати новітні інформаційні технології навчання. Згідно з словниковим джерелом, інформаційна технологія є комплексом методів, способів і засобів, що забезпечують зберігання, обробку, передачу та відображення інформації; відіграє істотну роль у проектно-конструкторських роботах, педагогічній та редакційно-видавничій діяльності, організаційному управлінні, наукових дослідженнях [30, с. 113].

Відповідно до Г. Селевка, інформаційними освітніми технологіями виступають усі технології у сфері освіти, що використовують спеціальні технічні інформаційні засоби (комп'ютер, аудіо, кіно, відео) для досягнення педагогічних цілей. Якщо у процесі передачі, перетворення інформації з'являються телекомунікації, то такі технології доцільно називати інформаційно-комунікаційними [159].

М. Кадемія відмічає, що інформаційно-комунікаційні технології – це сукупність методів виробничих процесів, програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збору, обробки, збереження, розповсюдження,

відображення та використання інформації в інтересах її користувачів [67, с. 87].

Як зазначає група науковців (В. Биков, В. Гапон, А. Гуржій, М. Плєскач), комп'ютеризація освіти – це базисна складова процесу її інформатизації, яка пов'язана зі створенням інформаційно-комунікативного навчального середовища, формуванням його загальносистемних програмно-технічних комп'ютерних елементів – комп'ютерних і комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання, комп'ютерних мереж і засобів телекомунікації, у тому числі в межах глобальних комп'ютерних мереж, із забезпеченням можливості їх експлуатації, обслуговування, оновлення і розвитку [43, с. 5].

У зв'язку з цим, з цим актуалізується проблема фахової підготовки майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти, формування у нього інформаційно-комунікаційної компетентності як необхідної умови його професійного розвитку та саморозвитку, збагачення професійного досвіду для ефективної реалізації власного потенціалу у навчанні і вихованні дітей дошкільного віку.

Інформаційно-комунікаційну компетентність майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти І. Тимофєєва визначає як інтегративну, динамічну здатність майбутніх фахівців дошкільної галузі, що презентує їх вмотивованість і здатність орієнтуватися в інформаційному просторі дошкільної освіти, отримувати та систематизувати інформацію щодо науково-методичного супроводу освітнього процесу закладу дошкільної освіти, оперувати нею у роботі з дітьми дошкільного віку [179, с. 36–37]. Сутнісними характеристиками інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є: ефективне використання інформаційно-комунікаційних, медіа технологій, що дозволяє плідно здійснювати професійну діяльність відповідно до умов закладу дошкільної освіти; оволодіння знаннями, вміннями та здібностями з галузі інформаційно-комп'ютерних дисциплін, необхідних для роботи за фахом для вирішення професійних завдань; розвинене співробітництво з колегами і професійним міжособистісним середовищем; інтегроване поєднання

знань, здібностей і установ [179, с. 69]. Поділяємо погляди І. Тимофєєвої щодо організаційних форм, які сприятимуть розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх вихователів через: систему постійно діючих семінарів з питань удосконалення навиків роботи на комп'ютері з різними програмами і використання ІКТ в освітньому процесі; індивідуальні консультації за запитом; система проблемних семінарів на основі вивчення освітніх потреб у використанні ІКТ; система майстер-класів, стажувань у педагогів компетентних в ІКТ; науково-практичні конференції; тренінги; система дистанційного навчання [179, с. 72].

Отже, використання майбутніми вихователями інформаційних технологій у педагогічній діяльності закладу дошкільної освіти забезпечує розв'язання професійних завдань, підвищує організацію освітнього процесу та якість засвоєнням навчального матеріалу дітьми дошкільного віку.

Рефлексивний компонент складають рефлексивні вміння щодо сформованості професійної культури, вміння взаємооцінювання прояву професійної культури в поведінці своїх колег, уміння самооцінки проявів професійної культури у власній поведінці.

За словниковим джерелом, рефлексія (від лат. reflexio – звернення назад) – це: принцип людського мислення, що направляє його на осмислення й усвідомлення власних знань та вчинків; «придбана свідомістю здатність зосередитися на самому собі і оволодіти собою як предметом, що володіє своєю специфічною стійкістю та своїм специфічним значенням, здатність не просто пізнавати, а пізнавати самого себе; не просто знати, а знати, що знаєш» (П. Тейяр де Шарден) [79, с. 292].

С. Рубінштейн відзначав, що завдяки рефлексії суб'єкт має здатність здійснювати керування діяльністю, досягати мети. Виникнення рефлексії обумовлене всім процесом життя і діяльності індивіда, завдяки їй здійснюється опосередкована взаємодія суб'єкта зі світом, у ході переломлення зовнішніх впливів через специфіку суб'єктивного світу особистості. При цьому рефлексія виступає як «внутрішні умови, включені в загальний ефект, обумовлений закономірним співвідношенням зовнішніх і внутрішніх умов» [152, с. 351–352].

Є. Ісаєв, В. Слободчиков розглядають рефлексію як вихідну категорію в аналізі проблеми свідомості [165, с. 199]. Г. Щедровицький визначає рефлексію, з одного боку, як процес і структуру діяльності, а з іншого – як механізм природного розвитку діяльності. Механізмом виникнення рефлексії виступає формування в заданих іншим суб'єктом ситуацій розриву предметної дії [193].

За визначенням І. Ісаєва, саморефлексія як внутрішньоособистісний момент самореалізації спрямована на сприйняття й осмислення навчально-виховних ситуацій, щоб врахувати їх у своїй поведінці, на пізнання способів рішення аналітико-рефлексивних, конструктивно-прогностичних, організаційно-діяльнісних, оціночно-інформаційних і корекційно-регулятивних завдань. Саморефлексія допомагає уявити студента не тільки об'єктом, а й суб'єктом педагогічного процесу, зрозуміти сутність суб'єкт-суб'єктних відносин. Трансформація педагогічної рефлексії у саморефлексію відображає високу ступінь професійної культури, свідчить про свідоме, творче ставлення до педагогічної діяльності [64, с. 104–105].

З огляду на вище зазначене, рефлексію можна розглядати як специфічну форму педагогічної діяльності, що включає саморефлексію, спрямовану на осмислення студентом своїх власних дій.

Л. Мітіна характеризує педагогічну рефлексію як професійно-значущу властивість особистості, яка входить до групи рефлексивно-перцептивних здібностей педагога [108]. Ю. Кулюткін вважає рефлексивне управління головним процесом у професійно-педагогічній діяльності [109]. І. Зимня пов'язує педагогічну рефлексію з професійною самосвідомістю вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності, соціально відповідального за виховання та навчання інших людей [58].

Відзначимо, що педагогічна рефлексія є важливим складником професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, за допомогою якої можна успішно планувати педагогічну діяльність та керувати нею, знаходити оптимальні шляхи розв'язання конфліктних ситуацій, творчо осмислювати педагогічні процеси. Вважаємо, що розвиток рефлексивних умінь забезпечує

основу для сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

У наукових доробках О. Савченко вміння визначено як спосіб виконання практичних і теоретичних дій, засвоєний суб'єктом на основі знань і життєвого досвіду, який формується вправлінням і передбачає застосування в звичайних і змінених умовах [156, с. 498].

Н. Кузьміна розглядає перцептивно-рефлексивні вміння як «три види відчуттів»: відчуття об'єкта, пов'язаного із симпатією й оцінкою, співвідношення потреб студентів до вимог (відчуття тих об'єктів довколишньої дійсності, які викликають у студентів найбільший емоційний відгук); відчуття міри чи такту (відчуття тих змін, які відбуваються в особистості під дією педагогічного впливу) і відчуття причетності (відчуття недоліків і переваг власної діяльності, які виявляються у взаємовідносинах зі студентами) [92].

Суголосні з думкою В. Сластьоніна, який визначає сутність рефлексивних умінь як специфічну форму теоретичної діяльності, спрямовану на осмислення власної професійної діяльності [163].

Під рефлексивними вміннями майбутнього педагога Т. Айсувакова розуміє особливу групу педагогічних умінь, які характеризують рівень рефлексивності мислення та проявляються в здатності до регуляції наявних уявлень про себе як суб'єкта навчально-професійної діяльності, її результати і способи вдосконалення та визначають успішність діяльності з саморозвитку [4, с. 21].

О. Реан виокремлює такі рефлексивно-перцептивні вміння, як: уміння враховувати в професійній діяльності власні індивідуально-психологічні особливості, адекватно оцінювати свій психічний стан, постійно здійснювати різнобічне пізнання особистості дитини тощо [147, с. 78].

До виховного потенціалу рефлексивних умінь О. Герасимова відносить такі її особливості, як: рефлексивні вміння як здатність людини до аналізу, осмислення і переосмислення своїх відносин із довколишнім світом, є необхідною складовою частиною особистісного розвитку; рефлексивні вміння дають змогу людині свідомо регулювати, контролювати свою поведінку та усвідомлювати її

значення для інших людей; рефлексивні вміння сприяють цілісності та динамізму внутрішнього життя людини, а також справляють позитивний вплив на сферу міжособистісних взаємин [33, с. 52–53].

В ході дослідження Л. Пановою виявлено комплекс педагогічних умов загального, індивідуального та специфічного характеру, які сприяють ефективному формуванню рефлексивних умінь педагогів. Загальні умови: системність, безперервність процесу формування рефлексивних умінь студентів, контрольованість результатів на різних етапах навчання, внутрішні умови установ (освітнє середовище, навчальний процес). Індивідуальні умови: орієнтація студентів на специфіку процесу формування рефлексивних умінь, розробка моделі формування рефлексивних умінь, адекватної реальній ситуації і сучасному рівню розвитку наукового знання, збагачення навчальних програм, дисциплін знаннями про рефлексії. Специфічні умови: доведення до студентів актуальності і значущості формування рефлексивних умінь, усвідомлений вибір студентами спеціальності, формування стійких знань про рефлексію, методичне забезпечення процесу формування рефлексивних умінь [123].

Отже, важливість рефлексивного компонента у структурі професійної культури не викликає сумнівів, оскільки забезпечує здатність майбутніх вихователів застосовувати отримані знання в галузі професійної культури в педагогічній діяльності, вміння формувати професійну культуру (власну та інших) та сприяти підвищенню її рівня, правильно оцінювати свою діяльність щодо формування професійної культури, здійснювати ефективний вибір шляхів самореалізації та культурно-педагогічного зростання тощо.

Узагальнюючи, відзначимо, що професійна культура є інтегральною якістю особистості майбутнього вихователя, яка представлена єдністю всіх компонентів (когнітивний, ціннісний, особистісно-діяльнісний, рефлексивний), що забезпечують у своїй взаємодії успішну педагогічну діяльність в умовах закладу дошкільної освіти. Вважаємо, що компоненти професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти забезпечують цілісність формування досліджуваного феномена.

Розглянемо критерії і показники формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Звернімося до словникових джерел щодо поняття «критерій», який роз'яснюється як: (від грец. criterion – засіб для судження) показник, ознака, на підставі якої формується оцінка якості об'єкта, процесу, мірило такої оцінки; в теорії пізнання – ознака істинності чи хибності положення [30, с. 144]; ознака, на підставі якої проводиться оцінка, визначення або класифікація чого-небудь; міра судження, оцінка певного явища [79, с. 149].

Н. Кузьміна, А. Реан вважають, що критерії – це основна ознака, за якою одне рішення обирається з більшості можливих [93, с. 28].

Під поняттям «критерій» З. Курлянд розуміє мірило оцінки, судження, необхідна та достатня умова для прояву чи існування певного процесу або явища [94, с. 9].

У зв'язку з вище зазначеним, вважаємо, що критерій є основним показником, ознакою об'єкта дослідження, на підставі якого визначається стан формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Спираючись на теоретичні результати дослідження, визначимо критерії і відповідні їм показники, що доповнюють і систематизують характеристику професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти:

– інформаційний (показники: обізнаність із сутністю професійної культури; обізнаність із специфікою професійної культури вихователя; обізнаність із комплексними та парціальними програмами і Базовим компонентом дошкільної освіти);

– мотиваційний (показники: наявність позитивної мотивації до професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти; усвідомлення цінності професії вихователя закладу дошкільної освіти; наявність потреби у професійній самореалізації та культурно-педагогічному зростанні);

– поведінковий (показники: усвідомлення необхідності саморозвитку особистісно-професійних якостей, що засвідчують сформованість професійної

культури вихователя (емпатія, комунікативність, тактовність); уміння доречно користуватися формулами мовленнєвого етикету в процесі спілкування з дітьми та їхніми батьками; вміння використовувати новітні інформаційні технології навчання);

– оцінно-креативний (показники: наявність рефлексивних умінь щодо сформованості професійної культури; наявність умінь взаємооцінювання прояву професійної культури в поведінці своїх колег; наявність умінь самооцінки проявів професійної культури у власній поведінці).

Виділені критерії та їх показники стали основою визначення рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Відтак розумілося, що рівні сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки визначаються за середнім значенням вияву показників визначених критеріїв. Рівні сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти було визначено за допомогою бальної шкали, що передбачала: 5 балів – досліджувана ознака виражена дуже сильно; 4 бали – досліджувана ознака виражена сильно; 3 бали – досліджувана ознака виражена достатньо; 2 бали – досліджувана ознака виражена слабо; 1 бал – досліджувана ознака виражена дуже слабо. Середній бал за сукупністю ознак визначав рівень сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Відповідно до цього було виявлено чотири рівні сформованості зазначеної культури: 1,0 – 2,0 бали – низький рівень; 2,1 – 3,0 бали – задовільний рівень; 3,1 – 4,0 бали – достатній рівень; 4,1 – 5,0 балів – високий рівень.

Конкретизуємо змістову характеристику рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Високий рівень. Майбутні вихователі цього рівня сформованості професійної культури мають міцні та глибокі знання, обізнані із сутністю і структурою професійної культури вихователя, комплексними та парціальними програмами і Базовим компонентом дошкільної освіти. Відрізняються яскраво вираженою спрямованістю на педагогічну діяльність, усвідомленням цінності

професії вихователя закладу дошкільної освіти. Студенти виявляють прагнення до найбільш повної реалізації своїх особистісно-професійних якостей, що засвідчують сформованість професійної культури вихователя. Вони усвідомлюють значення професійної культури для успішної майбутньої педагогічної діяльності. У студентів розвинені рефлексивні вміння, вміння самооцінки та взаємооцінювання прояву професійної культури в поведінці своїх колег.

Достатній рівень. Студенти цього рівня здебільшого спрямовані на професійну діяльність, зацікавлені в досягненні успіху в ній. Вони усвідомлюють важливість формування професійної культури та її значення для майбутньої педагогічної діяльності, адекватно оцінюють рівень власної професійної культури. Здебільшого володіють достатніми знаннями щодо професійної культури, натомість не завжди використовують їх на практиці. У студентів цього рівня сформованості професійної культури розвиток особистісно-професійних якостей, умінь і навичок виявляється не в повній мірі.

Задовільний рівень. У майбутніх вихователів недостатні знання щодо сутності і структури професійної культури, вони не вміють їх використовувати на практиці, слабо орієнтуються в комплексних та парціальних програмах і Базовому компоненті дошкільної освіти. Студенти цього рівня вибірково розглядають професійну культуру як чинник успішної педагогічної діяльності, не впевнені в доцільності професійної культури як важливої характеристики діяльності вихователя. Спрямованість на педагогічну діяльність має ситуативний характер; їхні бажання здебільшого залежать від обставин. У таких студентів недостатньо сформовані особистісно-професійні якості, рефлексивні вміння, вміння взаємооцінювання та самооцінки власної професійної культури.

Низький рівень. Майбутні вихователі цього рівня сформованості професійної культури мають поверхневі знання щодо змісту і специфіки професійної культури, відчувають труднощі в їх практичній реалізації. Для досліджуваних із цим рівнем характерним є відсутність позитивної мотивації до професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти, низька потреба в

професійній самореалізації та культурно-педагогічному зростанні. Студенти цього рівня не усвідомлюють необхідність саморозвитку особистісно-професійних якостей. У них відсутні рефлексивні вміння, вміння взаємооцінювання та самооцінки професійної культури. Такі майбутні вихователі під час прийняття рішення потребують допомоги з боку викладача.

Підсумовуючи, доходимо висновку щодо необхідності формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки. Розглянемо особливості сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у практиці сучасних закладів вищої освіти.

1.4. Стан сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у практиці сучасних вищих педагогічних закладів освіти

Для вивчення навчальних планів підготовки фахівців спеціальності 012 «Дошкільна освіта» дисциплінами, що забезпечують формування професійної культури, було проаналізовано план Державного вищого навчального закладу «Криворізький державний педагогічний університет». Навчальний план (01 Освіта / Педагогіка) напряму 012 «Дошкільна освіта» забезпечує підготовку освітнього ступеня «бакалавр», що складається з циклів і блоків дисциплін гуманітарної і соціально-економічної підготовки, фундаментальної і природничо-наукової підготовки, професійної та практичної підготовки.

Формування основ професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, у першу чергу, спирається на вивчення дисциплін циклу гуманітарної і соціально-економічної підготовки («Актуальні проблеми української історії та культури», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Іноземна мова», «Філософія», «Соціально-політичні студії», «Основи економічних знань») та фундаментальної і природничо-наукової

підготовки («Основи валеології», «Фізіологія (ВНД і вікова) з основами генетики», «Основи дефектології та логопедії», «Педіатрія», «Основи медичних знань і охорони здоров'я», «Інклюзивна освіта»), вивчення яких сприяє формуванню гуманістичної спрямованості, цілісного наукового світогляду, опануванню основ наук про людину, суспільство, культуру, суспільну свідомість, оволодінню загальнолюдськими та соціально-моральними цінностями.

Аналіз навчального плану дає підстави стверджувати, що провідне значення у формуванні професійної культури займає цикл професійної та практичної підготовки, який спрямований на підготовку майбутніх вихователів до виконання професійних функцій у системі закладів дошкільного виховання. Загальний обсяг годин, який відведений на вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки – 5640 годин (188,0 кредитів ECTS). Вважаємо, що необхідно проаналізувати навчальні дисципліни з огляду на їхню важливість щодо формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Так, у межах початкової дисципліни «Загальна педагогіка» присутні такі теми, як: «Формування основ моральної культури особистості», «Формування розумової культури», «Формування естетичної культури особистості», «Формування основ екологічної, фізичної та трудової культури особистості». У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні знати: основні педагогічні поняття; основні положення сучасних педагогічних теорій, які ґрунтуються на особистісно-орієнтованому та розвивальному підходах; методологічні основи процесу виховання та навчання, їх сутності; психологічні основи навчання й виховання; наукові методи діагностики вікових та індивідуальних особливостей особистості; зміст, форми і методи навчання, активізації пізнавальної діяльності особистості; педагогічні основи формування та управління розвитком колективу; функціонування освітньої системи в країні.

Забезпечення знань студентів з основ культури і техніки мовлення відбувається в процесі вивчення дисципліни «Культура техніки мовлення та виразного читання». Теми, що розглядаються під час вивчення дисципліни

(«Вплив мистецтва художнього слова на формування особистості. Основні ознаки культури мовлення», «Основні вимоги до мовлення. Культура мовлення вихователя», «Літературне мовлення і мова художніх творів для дітей дошкільного віку. Поняття культури мови і культури мовлення») сприяють формуванню у студентів культури професійного спілкування.

Навчальна дисципліна «Теорія і методика співпраці закладу дошкільної освіти з родинами» передбачає тематику, дотичну до такої, що сприяє формуванню професійної культури майбутніх вихователів: «Педагогічна культура батьків – запорука ефективного виховного процесу», «Сутність педагогічної культури батьків як компоненту загальної культури», «Компоненти педагогічної культури батьків як складної і динамічної системи», «Рівні та показники педагогічної культури молодих батьків».

Деякі теми навчальної дисципліни «Методика музичного виховання» сприяють усвідомленню сутності професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти. Серед них: «Складові професійної майстерності музичного керівника», «Керівництво роботою з музичного виховання та розвитку дітей». Наприклад, під час вивчення теми «Складові професійної майстерності музичного керівника» студенти вивчають особливості загальної та духовної культури вихователя, сутність культури праці.

Отже, навчання майбутніх вихователів за розглянутими програмами не передбачає цілеспрямованого формування професійної культури. Програмами цих дисциплін не передбачено діяльності з формування професійної культури, відсутнє належне навчально-методичне забезпечення, невизначено методи, засоби щодо формування означеного процесу. Водночас, вирішення зазначених вище проблем уможлиблюється завдяки розробці додаткового навчального модулю «Основи формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти», доповненням тренінгами, творчими завданнями, інтерактивними вправами, проблемними ситуаціями і завданнями, що визначатимуть особливості прояву професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Аналіз тематики дисциплін щодо формування професійної культури та її значущості для педагогічної діяльності вихователя свідчить про необхідність зосередити увагу на розгляді робочих програм навчальних дисциплін «Основи педагогічної майстерності вихователя», «Педагогіка дошкільна».

Кількість кредитів ECTS на вивчення дисципліни «Основи педагогічної майстерності вихователя» – 2,0. Загальна кількість годин – 60, що включають 18 годин – лекції, 18 годин – лабораторні заняття, 24 години – самостійна робота.

Метою викладання навчальної дисципліни «Основи педагогічної майстерності вихователя» є вдосконалення фахової підготовки вихователя закладу дошкільної освіти на основі синтезу психолого-педагогічних знань і вмінь та здатності творчо застосовувати їх у майбутній професійній діяльності. Серед тем, які сприяють комплексному формуванню професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти присутні такі, як: «Характеристика фахової діяльності вихователя дошкільного закладу. Професійні якості особистості педагога-вихователя», «Педагогічна майстерність і педагогічна техніка вихователя закладу дошкільної освіти», «Педагогічна діяльність і майстерність вихователя закладу дошкільної освіти», «Самопрезентація вихователя закладу дошкільної освіти», «Єдність внутрішньої та зовнішньої культури педагога», «Майстерність педагогічної взаємодії вихователя в освітньому процесі закладу дошкільної освіти», «Культура мови і техніка мовлення як основні професійні інструменти у педагогічній діяльності вихователя закладу дошкільної освіти».

Особливе місце посідає навчальна дисципліна «Педагогіка дошкільна», що забезпечує основну теоретичну і практичну педагогічну підготовку до виконання кваліфікаційних обов'язків вихователя закладу дошкільної освіти.

Кількість кредитів ECTS на вивчення курсу «Педагогіка дошкільна» – 11,0. Загальна кількість годин – 330 годин, з них: 84 години – лекції, 86 годин – практичні / семінарські заняття, 160 годин – самостійна робота.

Програма навчальної дисципліни «Педагогіка дошкільна» передбачає такі теми, як: «Виховання культури поведінки», «Фізичне виховання як культурна

цінність», «Методика і умови формування культурно-гігієнічних навичок у дітей різних вікових груп», «Особливості формування сенсорної культури дітей дошкільного віку», «Класифікація комп'ютерних ігор за жанрами. Поняття про інформаційну культуру».

Вважаємо, що в процесі викладання зазначеної навчальної дисципліни значну увагу необхідно приділити й набуттю студентами знань щодо професійної культури, формуванню позитивної мотивації до педагогічної діяльності вихователя, розвитку особистісно-професійних якостей, рефлексивних умінь, що є складниками компонентів професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Отже, навчальні дисципліни «Основи педагогічної майстерності вихователя», «Педагогіка дошкільна» найбільш повно реалізують завдання формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки. Визначені навчальні дисципліни надають можливість студентам ознайомитися з предметом і завданнями педагогічної діяльності вихователя як важливого складника фахової підготовки.

В процесі дослідження виявлено обізнаність вихователів-практиків закладів дошкільної освіти з професійною культурою та потребами її формування у процесі фахової підготовки (див. Додаток А).

Проаналізувавши відповіді на запитання анкети «Які особистісні й професійно важливі якості повинен мати вихователь?» відзначимо, що більшість вихователів (41,6%) віднесли «любов до дітей, доброту, терплячість, гуманність, емпатію»; 27,4% опитаних вважають «здатність до рефлексії, відповідальність, милосердя, педагогічний такт»; 21% – «освіченість, творчість, артистизм, емоційність, винахідливість»; 10% – «високий рівень культури педагога, комунікабельність, організованість, раціональність». На запитання «Як Ви розумієте сутність поняття «професійна культура?»» 56,3% респондентів відповіли «глибокі знання, професійні навички, педагогічні здібності», «сукупність спеціальних знань, здатність їх передавати»; 38,7% опитаних вважають, що професійна культура це «професійна кваліфікація і

компетентність»; 5% опитаних зводять професійну культуру з культурою спілкування. Відзначимо, що більшість вихователів не розкриває повністю сутність поняття «професійна культура». Уявлення вихователів щодо професійної культури не систематизовані, що істотно впливає на організацію їхньої педагогічної діяльності. На запитання «Які педагогічні умови, на Ваш погляд, забезпечують результативність формування професійної культури?» були виявлені такі відповіді: «проведення методичних семінарів, засідання «круглого столу» з дискусійних проблем, ділових педагогічних ігор, конференцій з проблем професійної культури для вихователів закладів дошкільної освіти» – 39%; «організація нетрадиційних форм (методичний фестиваль, педагогічний КВК)» – 32,6%; «проведення психолого-педагогічних тренінгів із формування професійної культури майбутніх вихователів» – 28,4%. На запитання «Як Ви оцінюєте свій рівень сформованості професійної культури?» відповіді були такими: «високий рівень» відзначили 12% опитаних; «достатній рівень» – 30%; «задовільний рівень» – 26,4%; «важко сказати» – 31,6%. Відповідаючи на запитання «Чи вважаєте Ви, що професія вихователя передбачає високий рівень професійної культури?» більшість респондентів (55,4%) відзначили на значущості високого рівня сформованості професійної культури майбутніх вихователів; 37% респондентів вважає, що треба постійно працювати над власною професійною культурою, але за певних умов, які будуть спонукати до цього; 7,6% респондентів відповіли, що необов'язково мати високий рівень сформованості професійної культури. На запитання «У чому особливість Вашої професії? Чим вона Вас приваблює?» відповіді були такими: «досягнення високих результатів і майстерності в професійній діяльності» – 41,7%; «задоволення від самого процесу педагогічної діяльності» – 27,3%; «соціальні (прагнення принести користь суспільству)» – 23%; «матеріальні стимули» – 8%.

Як бачимо, що відповіді вихователів на запитання анкети засвідчили їхню поверхову обізнаність щодо професійної культури та її значення в педагогічній діяльності.

Експериментально-дослідною роботою з формування професійної культури були охоплені студенти I, II, III курсів освітнього ступеня «бакалавр» зі спеціальності 012 «Дошкільна освіта».

Для студентів освітнього ступеня «бакалавр» було розроблено анкету «Професійна культура та потреби її формування у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» (див. Додаток А).

Схарактеризуємо отримані результати. На запитання «Якими особистісними та професійними якостями повинен володіти сучасний вихователь?» відповіді були такими: творчий підхід до справи, доброта, любов до дітей, відповідальність, чесність, освіченість, скромність, доброзичливість, почуття обов'язку, сумлінність, старанність, життєрадісність. У своїх відповідях студенти не вказали на важливості емпатії, комунікативності, тактовності, що свідчить про недостатню обізнаність студентів з професійно важливими якостями вихователя як суб'єкта професійної культури. Такі результати дали підстави зробити висновок про те, що необхідно цілеспрямовано працювати над формуванням особистісно-діяльнісного компонента професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. На запитання анкети «Як Ви розумієте сутність феномена професійна культура?» більшість студентів-бакалаврів (72%) зазначили, що це «вміння успішно виконувати професійні функції», «досконале знання свого предмета та вміння його викладати», «високі професійні знання та вміння»; 28% респондентів розуміють професійну культуру як «професійну компетентність», «знання специфіки професійної діяльності», «особистісні та професійно значущі якості». У результаті вивчення розуміння респондентами поняття «професійна культура» виявилось, що воно є неповним, причому кожен студент вкладає у визначене поняття власне розуміння. Аналіз відповідей свідчить, що студенти мають досить поверхнєве уявлення щодо сутності професійної культури, оскільки у більшості випадків, вона зводиться лише до професійних знань і вмінь. На запитання «Чи відрізняється професійна культура вихователя від професійної культури інших фахівців?» більшість опитуваних (78,2%) надали відповідь «так, відрізняється», але не вказали на спільне і

відмінне; 15,6% респондентів відзначили, що «ні, не відрізняється»; 6,2% надали відповідь «не знаю». При аналізі відповідей на запитання «Чи прагнете Ви більше дізнатися про специфіку професійної культури вихователів і яким чином її формувати?» було отримано такі відповіді: 58% студентів прагнуть більше дізнатися про специфіку професійної культури майбутніх вихователів і шляхи її формування, але конкретно не можуть обґрунтувати таку відповідь; 42% респондентів відповіли «ні», обґрунтовуючи тим, що сформованість професійної культури буде результатом фахової підготовки у закладі вищої освіти. З огляду на відповіді, в процесі формування професійної культури особливу увагу слід приділити створенню позитивної мотивації до педагогічної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти. На запитання «Чи вважаєте Ви необхідним підвищувати свій рівень професійної культури?» було виявлено, що 91,7% респондентів-студентів відповіли «так», пояснюючи це навчанням; 6% надали відповідь «ні» без пояснень; 2,3% не визначилися з відповіддю. На запитання «В яких формах треба здійснювати формування професійної культури?» респонденти надали такі відповіді: «треба створювати педагогічні ситуації, організовувати ділові ігри» – 27,2%; «організація диспутів, дискусій, майстер-класів» – 29%; «проведення занять-тренінгів, покликаних забезпечити формування професійної культури» – 32,8%; «складно надати відповідь» – 11%.

Отже, здобуті результати дали підстави дійти висновку про те, що необхідно цілеспрямовано формувати у студентів знання про сутність професійної культури та зміст її компонентів.

На констатувальному етапі експерименту взяли участь 104 студенти Державного вищого навчального закладу «Криворізький державний педагогічний університет», що склали експериментальну групу (ЕГ), в якій передбачалося проведення роботи за розробленою методикою формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки, та 102 студенти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, що склали контрольну групу (КГ), в якій лише констатувався стан прояву зазначеного феномена, а експериментальна робота не передбачалась,

організація освітнього процесу здійснювалася за традиційною технологією і методикою

Для визначення стану сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти були підібрані діагностувальні методики, перелік яких подано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

**Перелік діагностувальних методик визначення рівнів
сформованості професійної культури майбутніх вихователів
закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки**

Компоненти	Критерії	Показники	Діагностувальні методики
1	2	3	4
Когнітивний	Інформаційний	1.1.Обізнаність із сутністю професійної культури. 1.2.Обізнаність із специфікою професійної культури вихователя. 1.3.Обізнаність із комплексними та парціальними програмами і БКДО.	1.Питальник «Характеристика професійної культури». 2.Питальник «Професійна культура майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти». 3. Тест на виявлення знань Базового компонента дошкільної освіти, комплексних і парціальних програм. Педагогічне спостереження. Бесіди, інтерв'ю. Аналіз документації.

Ціннісний	Мотиваційний	<p>2.1.Наявність позитивної мотивації до професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти.</p> <p>2.2.Усвідомлення цінності професії вихователя закладу дошкільної освіти.</p> <p>2.3.Наявність потреби у професійній самореалізації та культурно-педагогічному зростанні.</p>	<p>1. Методика «Мотивація навчання у закладі вищої освіти» (Т. Ільїна).</p> <p>2. Орієнтаційна анкета – визначення спрямованості особистості (Б. Басс).</p> <p>3. Анкета на виявлення здатності до саморозвитку.</p> <p>Педагогічне спостереження.</p> <p>Бесіди, інтерв'ю.</p> <p>Аналіз документації.</p>
-----------	--------------	---	---

Особистісно-діяльнісний	Поведінковий	<p>3.1. Усвідомлення необхідності саморозвитку особистісно-професійних якостей, що засвідчують сформованість професійної культури вихователя (емпатія, комунікативність, тактовність).</p> <p>3.2. Уміння доречно користуватися формулами мовленнєвого етикету в процесі спілкування з дітьми та їхніми батьками. Продовження табл. 1.1</p> <p>3.3. Вміння використовувати новітні інформаційні технології навчання.</p>	<p>1. Тест для оцінки особистісних якостей «Психологічний особистісний профіль» (Т. Ратанова, Н. Шляхта).</p> <p>2. Тест «Оцінка рівня комунікативності» (тест В. Ряховського).</p> <p>3. Картка педагогічної оцінки (самооцінки) здатності педагогів до інноваційної діяльності.</p> <p>Педагогічне спостереження.</p> <p>Бесіди, інтерв'ю.</p> <p>Аналіз документації.</p>
-------------------------	--------------	--	--

Рефлексивний	Оцінно-креативний	<p>4.1.Наявність рефлексивних умінь щодо сформованості професійної культури.</p> <p>4.2.Наявність умінь взаємооцінювання прояву професійної культури в поведінці своїх колег.</p> <p>4.3.Наявність умінь самооцінки проявів професійної культури у власній поведінці.</p>	<p>1. Діагностична картка наявності рефлексивних умінь щодо сформованості професійної культури.</p> <p>2. Діагностична картка наявності умінь взаємооцінювання прояву професійної культури в поведінці своїх колег.</p> <p>3. Анкета «Моя оцінка рівня сформованості професійної культури» (О. Попчук). Педагогічне спостереження. Бесіди, інтерв'ю. Аналіз документації.</p>
--------------	-------------------	---	---

Репрезентуємо одержані дані на констатувальному етапі дослідження за обраними методиками (див. Додаток Б).

Для діагностики першого показника інформаційного критерію «Обізнаність із сутністю професійної культури» було розроблено питальник «Характеристика професійної культури». Відповідно до логіки питальника і оцінювання, якщо сумарний бал, отриманий студентом, складав від 0 до 24, то це свідчило про низький рівень сформованості знань у сфері професійної культури; від 25 до 49 балів – задовільний; від 50 до 74 – достатній рівень; від 75 до 100 – високий.

Результати засвідчують, що більшість респондентів ЕГ та КГ виявило низький рівень сформованості знань у сфері професійної культури (64% – ЕГ і

67% – КГ); задовільний рівень – 22% ЕГ, 21% КГ; достатній рівень – 14% ЕГ, 12% КГ.

Наведемо результати за ключовими запитаннями: «Охарактеризуйте сутність поняття «професійна культура» (низький рівень – 64% ЕГ, 69% КГ; задовільний рівень – 21% ЕГ, 18% КГ; достатній рівень – 15% ЕГ, 12% КГ), «Проаналізуйте наукові дослідження з проблеми професійної культури» (низький рівень – 66% ЕГ, 68% КГ; задовільний рівень – 20% ЕГ, 19% КГ; достатній рівень – 14% ЕГ, 13% КГ), «Доведіть актуальність проблеми формування професійної культури у практиці сучасних вищих педагогічних закладах освіти» (низький рівень – 64% ЕГ, 66% КГ; задовільний рівень – 20% ЕГ, 20% КГ; достатній рівень – 16% ЕГ, 14% КГ), «Охарактеризуйте структурні компоненти професійної культури» (низький рівень – 66% ЕГ, 69% КГ; задовільний рівень – 19% ЕГ, 18% КГ; достатній рівень – 15% ЕГ, 13% КГ;), «Назвіть і обґрунтуйте основні функції професійної культури» (низький рівень – 65% ЕГ, 68% КГ; задовільний рівень – 21% ЕГ, 20% КГ; достатній рівень – 14% ЕГ, 12% КГ).

Отримані результати свідчать, що у студентів недостатні знання у сфері професійної культури та слабо виражене усвідомлення її значення для майбутньої педагогічної діяльності. Така ситуація потребує вирішення шляхом впровадження методики формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Для виміру другого показника інформаційного критерію «Обізнаність із специфікою професійної культури вихователя» було розроблено питальник «Професійна культура майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти». Максимальний бал, який міг отримати студент становив 100, при цьому низькому рівню професійної культури відповідала кількість балів від 0 до 24, задовільному – від 25 до 49, достатньому – від 50 до 74 балів, високому – від 75 до 100.

Вимір показника показав, що переважна кількість студентів не усвідомлює значущості професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти для успішного здійснення педагогічної діяльності. Результати засвідчують, що

більшість респондентів ЕГ та КГ не змогли відповісти на такі запитання: «Визначіть структурні компоненти професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти», «Розкрийте критерії і показники сформованості професійної майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти», «Дайте характеристику рівням професійної майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти», «Обґрунтуйте умови формування професійної майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти», «Охарактеризуйте власну професійну культуру». Студенти робили спроби відповісти на такі запитання, як: «Поясніть сутність феномена «професійна культура вихователя закладу дошкільної освіти», «Обґрунтуйте значення професійної культури в педагогічній діяльності вихователя».

Результати засвідчили, що на достатньому рівні – 14% ЕГ, 12% КГ; на задовільному рівні – 21% ЕГ, 20% КГ; на низькому рівні – 65% ЕГ, 68% КГ.

Для діагностики третього показника інформаційного критерію «Обізнаність із комплексними та парціальними програмами і Базовим компонентом дошкільної освіти» було складено тест на виявлення знань студентами Базового компонента дошкільної освіти, державних програм виховання і навчання. Тест складався з 10 завдань. Сумарний бал за всі правильні відповіді – 10. Аналіз отриманих даних свідчить про те, що на достатньому рівні – 13% ЕГ, 10% КГ; на задовільному рівні – 22% ЕГ, 21% КГ; на низькому рівні – 65% ЕГ, 69% КГ.

Кількісні дані сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за інформаційним критерієм представлено в таблиці 1.2.

Як видно з таблиці 1.2, високий рівень не виявлено. На достатньому рівні в експериментальній групі перебувало 15%, у контрольній – 13%. На задовільному рівні зафіксовано 20% студентів експериментальної групи і 19% – контрольної груп. Низький рівень було виявлено у 65% студентів експериментальної групи і 68% – контрольної груп.

Таблиця 1.2

**Результати рівнів сформованості професійної культури
майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти**
за інформаційними критерієм на констатувальному етапі (у %)

Групи	Рівні			
	Високий	Достатній	Задовільний	Низький
Експериментальна (ЕГ)	–	15	20	65
Контрольна (КГ)	–	13	19	68

Проведений аналіз кількісних результатів за інформаційним критерієм на констатувальному етапі засвідчив, що майбутні вихователі недостатньо обізнані з сутністю професійної культури, у них слабо виражене усвідомлення значення професійної культури для організації успішної педагогічної діяльності в закладі дошкільної освіти.

Для діагностики першого показника мотиваційного критерію «Наявність позитивної мотивації до професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти», було використано методику «Мотивація навчання у закладі вищої освіти» (Т. Ільїна [44]). За допомогою цієї методики виявляли мотивацію майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, зокрема до професійно-педагогічної діяльності. Дана методика передбачала три шкали: «придбання знань», що передбачає прагнення до оволодіння знаннями, допитливість; «оволодіння професією», що характеризується прагненням опанувати професійні знання і сформувати професійно важливі якості; «отримання диплома», тобто прагнення придбати диплом при формальному засвоєнні знань, прагнення до пошуку альтернативних шляхів при складанні іспитів і заліків. Переважання мотивів по перших двох шкалах засвідчувало про адекватний вибір професії студентами і задоволеність від неї.

Вивчення та аналіз отриманих результатів показав, що мотиви навчання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти розподілились наступним чином: достатній рівень зафіксовано у 13% студентів ЕГ і 12% КГ, задовільний

рівень виявили 16% респондентів ЕГ та 15% КГ, низький рівень показали 71% ЕГ і 73% КГ.

Як бачимо, що мотив отримання диплома є провідним над мотивами придбання знань та здобуттям професії вихователя. Крім того, деякі студенти професію вихователя взагалі не вважають важливою частиною свого життя, що є свідченням їх низької мотивації до оволодіння професією, недостатньої сформованості педагогічних цінностей, небажанням підвищувати професійну культуру. Отже, формування мотивів «придбання знань» та «оволодіння професією» потребує особливої уваги в процесі фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Для діагностики другого показника мотиваційного критерію «Усвідомлення цінності професії вихователя закладу дошкільної освіти» було використано орієнтаційну анкету – визначення спрямованості особистості (Б. Басс). Анкета складалася з 27 суджень, для кожного з яких можливі три варіанти відповіді, що співвідносяться з такими видами професійної спрямованості особистості: спрямованість на себе (Я), спрямованість на спілкування (ОС), спрямованість на роботу (Д). Студент повинен вибрати одну відповідь, що найбільшою мірою виражає його думку або відповідає реальності, і ще одну, яка, навпаки, найбільш далека від його думки або найменш відповідає реальності [71, с. 28–31].

Студентів, які набрали від 1 до 15 балів (71% ЕГ і 72% КГ), було віднесено до низького рівня спрямованості на педагогічну діяльність. Ці студенти характеризуються спрямованістю на себе, тобто для них характерна орієнтація на винагороду й отримання задоволення незалежно від роботи, яку вони виконують. Такі студенти можуть проявляти агресивність у досягненні статусу, владність, схильність до суперництва, дратівливість, тривожність, інтровертність.

До задовільного рівня було віднесено студентів, які отримали від 16 до 30 балів (14% ЕГ та 15% КГ). Такі студенти також характеризуються спрямованістю на себе, проте вони намагаються досягти цього за допомогою інших членів групи.

Студентів, які отримали від 31 до 45 балів (15% ЕГ і 13% КГ) було віднесено до достатнього рівня. Для них характерна спрямованість на

спілкування. Такі студенти мають прагнення за будь-яких умов підтримувати взаємини з людьми, орієнтуються на спільну діяльність та соціальне схвалення, потребують прихильності й емоційності у відносинах з людьми.

З огляду на вищезазначені результати, важливим є формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у спрямованості на педагогічну діяльність та спілкування, на себе і на процеси культурно-педагогічного зростання.

Для діагностики третього показника мотиваційного критерію «Наявність потреби у професійній самореалізації та культурно-педагогічному зростанні» було використано анкету на виявлення здатності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до саморозвитку [149].

Студентів, які набрали від 15 до 35 балів (70% ЕГ і 73% КГ), було віднесено до низького рівня саморозвитку. Для них характерне прагнення взагалі уникати участі в будь-якій діяльності, недостатня активність і самостійність у пізнавальній діяльності, що, в свою чергу, обмежує можливість проявляти та розвивати педагогічні здібності, особистісні якості й ускладнює процес професійного саморозвитку.

Студентів, які набрали від 36 до 54 балів (16% ЕГ і 15% КГ), було віднесено до задовільного рівня розвитку. У таких студентів немає стійкої системи саморозвитку. Вони не завжди усвідомлюють як її здійснити.

Студентів, які набрали від 55 до 75 балів (14% ЕГ і 12% КГ), було віднесено до достатнього рівня розвитку. У таких студентів орієнтація на розвиток значно залежить від певних умов.

Кількісні дані сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за мотиваційним критерієм представлено в таблиці 1.3.

За даними таблиці 1.3, високий рівень сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за трьома показниками не виявлено. На достатньому рівні в експериментальній групі було 14% студентів, у контрольній – 12%. На задовільному рівні в експериментальній групі було 15%

студентів, у контрольній – 16%. На низькому рівні перебувало в експериментальній групі 71% студентів, у контрольній – 72%.

Таблиця 1.3

**Результати рівнів сформованості професійної культури
майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти
за мотиваційним критерієм на констатувальному етапі (у %)**

Групи	Рівні			
	Високий	Достатній	Задовільний	Низький
Експериментальна (ЕГ)	–	14	15	71
Контрольна (КГ)	–	12	16	72

Аналіз одержаних результатів за мотиваційним критерієм на констатувальному етапі експерименту засвідчив, що у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти недостатньо виражені професійні мотиви, вибір цінностей носить випадковий характер. У студентів проявляється ситуативне прагнення до самовдосконалення, а іноді – непослідовність і суперечливість діяльності зі систематичного формування і розвитку в собі особистісно-професійних якостей.

Розглянемо дані, що дозволяють схарактеризувати досліджуване явище за поведінковим критерієм.

Для діагностики першого показника поведінкового критерію «Усвідомлення необхідності саморозвитку особистісно-професійних якостей, що засвідчують сформованість професійної культури вихователя (емпатія, комунікативність, тактовність)» було використано тест для оцінки особистісних якостей «Психологічний особистісний профіль» (Т. Ратанова, Н. Шляхта [68]). Особистісний профіль характеризує рівень розвиненості оцінюваних особистісних якостей у даний момент «Який я зараз?», тобто образ «Я-реальне». Якщо студент вважає, що дана якість виражена в значній мірі, то ставить 7 балів, трохи менше – 6 балів, ще менше – 5 балів тощо. Зовсім не виражена – 1 бал. У кожному рядку бланку студенти ставлять крапку, відповідну обраному балу, а після цього з'єднують усі відмічені точки й отримують свій особистісний

профіль. Відповідно, на низькому рівні знаходилися студенти, які отримали від 1 до 2 балів; на задовільному – від 3 до 4 балів; на достатньому – від 4 до 5 балів; на високому рівні – від 6 до 7 балів.

Після діагностування було одержано такі результати оцінки особистісних якостей майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти: низький рівень – 66% ЕГ, 70% КГ; задовільний рівень – 18% ЕГ, 16% КГ; достатній рівень – 16% ЕГ, 14% КГ.

Отже, отримані особистісні профілі показали, які якості майбутнього вихователя слід розвивати в процесі фахової підготовки. Порівнюючи результати тестування двох профілів «Я-реальне» та «Я-ідеальне» можна стверджувати, що для творчої організації педагогічної діяльності в умовах закладу дошкільної освіти потрібно сприяти розвитку у студентів низки особистісних якостей, а саме: вимогливість, тактовність, відповідальність, активність, ініціативність.

Для діагностики другого показника поведінкового критерію «Уміння доречно користуватися формулами мовленнєвого етикету в процесі спілкування з дітьми та їхніми батьками» було застосовано тест «Оцінка рівня комунікативності» (тест В. Ряховського [71, с. 290–291]). Тест «Оцінка рівня комунікативності» надав можливість визначити рівень комунікабельності, організаторських здібностей майбутніх вихователів, розвиненість їх комунікативних навичок, товариськості у спілкуванні (вміння чітко і швидко встановлювати ділові і товариські контакти з людьми, прагнення розширювати контакти, участь у групових заходах, уміння впливати на людей, прагнення проявляти ініціативу тощо).

Студентів, які набрали від 25 до 32 балів (67% ЕГ і 71% КГ), було віднесено до низького рівня комунікативності. Студенти низького рівня мало комунікабельні, замкнуті, неговіркі, віддають перевагу самотності, нова робота і необхідність нових контактів виводить їх з рівноваги.

До задовільного рівня було віднесено студентів, які отримали від 19 до 24 балів (18% ЕГ та 16% КГ). Такі студенти до певної міри є комунікативними та в незнайомій ситуації відчують себе цілком упевнено, з новими людьми вони

починають взаємодіяти з певною обережністю, в суперечках і диспутах приймають участь неохоче.

Студентів, які отримали від 14 до 18 балів (15% ЕГ і 13% КГ) було віднесено до достатнього рівня. З огляду на такі дані, формування комунікативності як важливої ознаки професійної культури майбутніх вихователів потребує її підвищення під час навчання у закладі вищої освіти.

Для діагностики третього показника поведінкового критерію «Вміння використовувати новітні інформаційні технології навчання» було використано картку педагогічної оцінки (самооцінки) здатності до інноваційної діяльності [110].

За означеним показником достатній рівень зафіксовано у 15% майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти ЕГ та 13% КГ, задовільний рівень – у 18% респондентів ЕГ та 16% КГ, низький рівень – у 67% ЕГ і 71% КГ.

Представимо дані сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за поведінковим критерієм у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

**Результати рівнів сформованості професійної культури
майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти
за поведінковим критерієм на констатувальному етапі (у %)**

Групи	Рівні			
	Високий	Достатній	Задовільний	Низький
Експериментальна (ЕГ)	–	16	17	67
Контрольна (КГ)	–	14	15	71

Як видно з таблиці 1.4, високий рівень сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за поведінковим критерієм був відсутній у студентів як експериментальної, так і контрольної груп. На достатньому рівні перебувало 16% студентів експериментальної і 14% – контрольної груп. На задовільному рівні перебувало 17% студентів

експериментальної і 15% – контрольної груп. Низький рівень було виявлено у 67% студентів експериментальної і 71% – контрольної груп.

Проведений аналіз за поведінковим критерієм на констатувальному етапі засвідчив, що у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти недостатньо сформовані особистісно-професійні якості, комунікативні та організаторські здібності. Майбутні вихователі відчувають труднощі у вирішенні нестандартних комунікативних ситуаціях. Творча активність у вирішенні професійних завдань відсутня або носить епізодичний характер.

Наступним етапом констатувального експерименту було визначення рівнів прояву показників оцінно-креативного критерію.

Для діагностики першого показника оцінно-креативного критерію було використано розроблену діагностичну картку наявності рефлексивних умінь щодо сформованості професійної культури. Студенти повинні були оцінити наявність запропонованих у таблиці рефлексивних умінь, відзначивши одну з 9 цифр. Цифра 1 свідчила про те, що вміння розвинені найменше, цифра 9 – найбільше. Під час обробки одержаних даних за розробленою картою кількісні результати наявності рефлексивних умінь визначалися за такими рівнями: студентів, які отримали 1–45 балів було віднесено до низького рівня; 46–90 балів – до задовільного рівня; 91–135 балів – до достатнього рівня; 136–180 балів – до високого рівня.

Внаслідок обчислення одержаних даних було одержано такі результати: «уміння пізнавати власні індивідуально-психологічні особливості» (низький рівень – 69% ЕГ, 70% КГ; задовільний рівень – 19% ЕГ, 20% КГ; достатній рівень – 12% ЕГ, 10% КГ); «уміння здійснювати різнобічне сприймання й адекватне пізнання іншої людини» (низький рівень – 69% ЕГ, 70% КГ; задовільний рівень – 17% ЕГ, 18% КГ; достатній рівень – 14% ЕГ, 12% КГ); «уміння оцінювати стан та проблемну ситуацію іншої людини і приймати її позицію» (низький рівень – 70% ЕГ, 71% КГ; задовільний рівень – 17% ЕГ, 18% КГ; достатній рівень – 13% ЕГ, 11% КГ); «уміння аналізувати результати своєї діяльності» (низький рівень – 69% ЕГ, 70% КГ; задовільний рівень – 18% ЕГ, 20% КГ; достатній рівень – 13%

ЕГ, 10% КГ); «уміння здійснювати покрокову організацію діяльності» (низький рівень – 70% ЕГ, 69% КГ; задовільний рівень – 18% ЕГ, 20% КГ; достатній рівень – 12% ЕГ, 11% КГ); «уміння здійснювати контроль своєї діяльності» (низький рівень – 69% ЕГ, 70% КГ; задовільний рівень – 17% ЕГ, 18% КГ; достатній рівень – 14% ЕГ, 12% КГ); «уміння прогнозувати кінцевий результат своєї діяльності» (низький рівень – 68% ЕГ, 69% КГ; задовільний рівень – 19% ЕГ, 20% КГ; достатній рівень – 13% ЕГ, 11% КГ); «уміння співвідносити результати з метою діяльності» (низький рівень – 70% ЕГ, 71% КГ; задовільний рівень – 18% ЕГ, 19% КГ; достатній рівень – 12% ЕГ, 10% КГ); «уміння оцінювати ефективність своєї діяльності» (низький рівень – 69% ЕГ, 70% КГ; задовільний рівень – 17% ЕГ, 18% КГ; достатній рівень – 14% ЕГ, 12% КГ); «уміння використовувати результати аналізу своєї діяльності для визначення нових педагогічних цілей у роботі» (низький рівень – 70% ЕГ, 71% КГ; задовільний рівень – 17% ЕГ, 18% КГ; достатній рівень – 13% ЕГ, 11% КГ).

Для визначення рівнів прояву професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за показником оцінно-креативного критерію «Наявність умінь взаємооцінювання прояву професійної культури в поведінці своїх колег» було використано розроблену діагностичну картку. Студенти повинні були оцінити володіння вміннями, що спрямовані на визначення прояву професійної культури в поведінці своїх колег, відзначивши одну з 9 цифр. Цифра 1 свідчила про те, що вміння розвинене найменше, цифра 9 – найбільше. Під час обробки одержаних за запропонованою карткою даних кількісні результати наявності діагностувальних умінь визначалися за такими рівнями: студентів, які отримали 0–13 балів було віднесено до низького рівня; 14–27 балів – до задовільного рівня, 28–41 балів – до достатнього рівня; 42–55 балів – до високого рівня.

Було одержано такі результати володіння запропонованими вміннями: «уміння застосовувати отримані знання в галузі професійної культури в діяльності» (низький рівень – 69% ЕГ, 70% КГ; задовільний рівень – 20% ЕГ, 18% КГ; достатній рівень – 11% ЕГ, 12% КГ); «уміння формувати професійну

культуру (власну та інших) та сприяти підвищенню її рівня» (низький рівень – 70% ЕГ, 68% КГ; задовільний рівень – 18% ЕГ, 20% КГ; достатній рівень – 12% ЕГ, 12% КГ); «уміння реалізовувати зміст Базового компонента дошкільної освіти та програм навчання та виховання дітей дошкільного віку в педагогічній діяльності закладу дошкільної освіти» (низький рівень – 68 % ЕГ, 69% КГ; задовільний рівень – 19% ЕГ, 20% КГ; достатній рівень – 13% ЕГ, 11% КГ); «уміння здійснювати ефективний вибір шляхів самореалізації та культурно-педагогічного зростання» (низький рівень – 70% ЕГ, 71% КГ; задовільний рівень – 17% ЕГ, 18% КГ; достатній рівень – 13% ЕГ, 11% КГ); «уміння доречно користуватися формулами мовленнєвого етикету в процесі спілкування з дітьми та їхніми батьками» (низький рівень – 68% ЕГ, 71% КГ; задовільний рівень – 20% ЕГ, 18% КГ; достатній рівень – 12% ЕГ, 11% КГ); «уміння використовувати новітні інформаційні технології навчання» (низький рівень – 71% ЕГ, 72% КГ; задовільний рівень – 17% ЕГ, 18% КГ; достатній рівень – 12% ЕГ, 10% КГ).

За показником «Наявність умінь самооцінки проявів професійної культури у власній поведінці» оцінно-креативного критерію сформованості професійної культури рівні виявлялися за анкетною «Моя оцінка рівня сформованості професійної культури» (О. Попчук [137, с. 75]).

Розподіл студентів за визначеними рівнями здійснювався у такий спосіб: студенти, які набрали від 1 до 12 балів перебували на низькому рівні, від 13 до 25 балів – на задовільному рівні, від 26 до 38 балів – на достатньому рівні, від 39 до 50 – на високому рівні. В результаті було одержано такі дані: достатній рівень зафіксовано у 11% студентів ЕГ і 12% КГ, задовільний рівень виявили 20% респондентів ЕГ та 18% КГ, низький рівень показали 69% ЕГ і 70% КГ.

Результати сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за оцінно-креативним критерієм представлено в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

Результати рівнів сформованості професійної культури

майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти

за оцінно-креативним критерієм на констатувальному етапі (у %)

Групи	Рівні			
	Високий	Достатній	Задовільний	Низький
Експериментальна (ЕГ)	–	13	18	69
Контрольна (КГ)	–	11	19	70

Як засвідчує таблиця 1.5, високий рівень сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за оцінно-креативним критерієм був відсутній у студентів як експериментальної, так і контрольної груп. На достатньому рівні в експериментальній групі було 13% студентів, у контрольній – 11%. На задовільному рівні в експериментальній групі було 18% студентів, у контрольній – 19%. На низькому рівні в експериментальній групі перебувало 69% студентів, у контрольній – 70%.

Аналіз результатів дослідження за оцінно-креативним критерієм на констатувальному етапі засвідчив, що у студентів недостатня сформованість рефлексних умінь щодо професійної культури, вмінь здійснювати діагностику рівнів сформованості професійної культури (власної та колег).

Проведений аналіз рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за середньоарифметичними розрахунками засвідчує, що на констатувальному етапі експерименту високий рівень був відсутній за результатами інформаційного, мотиваційного, поведінкового, оцінно-креативного критеріїв в експериментальній і контрольній групах (див. табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Рівні сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на констатувальному етапі за середньоарифметичними розрахунками (у %)

Групи	Рівні			
	Високий	Достатній	Задовільний	Низький
Експериментальна (ЕГ)	–	14,5	17,5	68

Контрольна (КГ)	–	12,5	17,25	70,25
-----------------	---	------	-------	-------

Як свідчить таблиця 1.6, на достатньому рівні перебувало 14,5% студентів експериментальної і 12,5% – контрольної груп. На задовільному рівні зафіксовано 17,5% студентів експериментальної і 17,25% – контрольної груп. Низький рівень виявився у 68% студентів експериментальної і 70,25% – контрольної груп.

Отже, майбутні вихователі закладів дошкільної освіти, як експериментальної, так і контрольної груп перебувають на достатньому, задовільному та низькому рівнях за всіма критеріями професійної культури. Зауважимо, що домінує низький рівень сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за інформаційним, мотиваційним, поведінковим, оцінно-креативним критеріями.

Гістограму порівняльного розподілу рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за результатами констатувального етапу у відсотках показано на рис. 1.1.

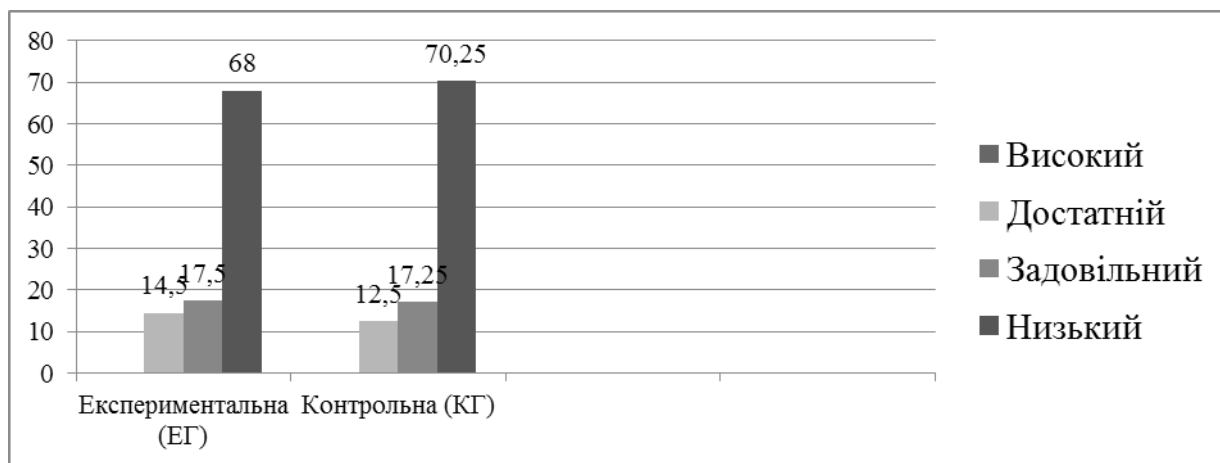

Рис. 1.1. Динаміка сформованості рівнів професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за результатами констатувального етапу (у %)

Статистичну достовірність отриманих результатів дослідження було перевірено за допомогою критерія χ^2 Пірсона. Розрахунок критерія χ^2 Пірсона на констатувальному етапі подано в таблиці 1.7.

Таблиця 1.7

**Розрахунок критерію χ^2 Пірсона при зіставленні рівнів
сформованості професійної культури майбутніх вихователів
закладів дошкільної освіти на констатувальному етапі**

№	Емпірична частота	Теоретична частота	$(f_{\text{э}} - f_{\text{T}})$	$(f_{\text{э}} - f_{\text{T}})^2$	$(f_{\text{э}} - f_{\text{T}})^2/f_{\text{T}}$
1	14,5	13,5	1	1	0,074
2	12,5	13,5	-1	1	0,074
3	17,5	17,38	0,12	0,01	0,001
4	17,25	17,38	0,13	0,02	0,001
5	68	69,13	-1,13	1,28	0,019
6	70,25	69,13	1,12	1,25	0,018
Сума	200	200,02	—	—	0,187

Гіпотези початкового етапу експерименту для визначення критерію χ^2 Пірсона були сформульовані наступним чином.

Нульова гіпотеза H_0 : розподіл рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у контрольній і експериментальній групах на констатувальному етапі експерименту достовірно не відрізняються між собою.

Альтернативна гіпотеза H_1 : розподіл рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у контрольній і експериментальній групах на констатувальному етапі експерименту достовірно відрізняються між собою.

Результати розподілу засвідчили, що емпіричне значення критерію χ^2 Пірсона= 0,187, що не перевищує розрахункове значення $\chi^2_{0.05}$ (5,991) і $\chi^2_{0.01}$ (9,21) при $\nu=2$. Отже, приймається нульова гіпотеза, тобто контрольна група студентів є рівнозначною по відношенню до експериментальної групи за рівнем сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної

освіти на констатувальному етапі експерименту, і вони за своїм складом достовірно не відрізняються між собою.

Отже, за результатами констатувального етапу визначено, що студенти мають недостатній рівень сформованості професійної культури, тобто виникає потреба в розробленні експериментальної методики формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Висновки з першого розділу

У розділі здійснено аналіз наукового фонду з проблеми професійної культури, розглянуто дослідження професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у педагогіці вищої школи, розкрито і визначено компонентну структуру феномена «професійна культура майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти», визначено критерії і показники, схарактеризовано рівні сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, проаналізовано стан проблеми формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у практиці сучасних вищих педагогічних закладів освіти.

Уточнено, що фахова підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є організованим освітнім процесом, спрямований на оволодіння спеціальними знаннями, вміннями і навичками, розвиток у них особистісно-професійних якостей, що необхідні для подальшої успішної професійно-педагогічної діяльності.

З'ясовано, що професійна культура педагога є якісною характеристикою його діяльності, що передбачає фахові знання, практичні вміння й навички, значущі здібності, особистісні якості, які потребує конкретний вид праці.

Виявлено, що професійна культура майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти – це складне інтегральне утворення в цілісній структурі особистості, що характеризується позитивним ставленням до суб'єктів і об'єктів

педагогічної діяльності, глибокими і систематизованими фаховими знаннями, вміннями і навичками, особистісно-професійними якостями, які відображають рівень оволодіння фахівцем спеціальною галуззю знань (дошкільна освіта) та знаходять свій прояв у педагогічній діяльності.

У структурі професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти виокремлюємо такі компоненти, як: когнітивний, ціннісний, особистісно-діяльнісний і рефлексивний.

Критеріями визначених компонентів із відповідними показниками обрано: інформаційний (обізнаність із сутністю професійної культури; обізнаність із специфікою професійної культури вихователя; обізнаність із комплексними та парціальними програмами і Базовим компонентом дошкільної освіти); мотиваційний (наявність позитивної мотивації до професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти; усвідомлення цінності професії вихователя закладу дошкільної освіти; наявність потреби у професійній самореалізації та культурно-педагогічному зростанні); поведінковий (усвідомлення необхідності саморозвитку особистісно-професійних якостей, що засвідчують сформованість професійної культури вихователя (емпатія, комунікативність, тактовність); уміння доречно користуватися формулами мовленнєвого етикету в процесі спілкування з дітьми та їхніми батьками; вміння використовувати новітні інформаційні технології навчання); оцінно-креативний (наявність рефлексивних умінь щодо сформованості професійної культури; наявність умінь взаємооцінювання прояву професійної культури в поведінці своїх колег; наявність умінь самооцінки проявів професійної культури у власній поведінці). Відповідно до критеріїв і показників охарактеризовано рівні сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки (високий, достатній, задовільний, низький).

Наступний розділ дисертаційної роботи буде присвячений опису цілей і завдань експериментального етапу дослідження формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки, способів їх розв'язання.

Матеріали першого розділу дисертації висвітлено в таких публікаціях автора, як: [83; 84; 85; 86].

Список використаних джерел з першого розділу

1. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования : для пед. спец. вузов / О. А. Абдуллина. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Абросимова З. Ф. Педагогическая культура учителя / З. Ф. Абросимова // Наука и образование Зауралья. – 1998. – № 2 (3). – С. 18–20.
3. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – Москва : ИКАР, 2009. – 448 с.
4. Айсувакова Т. П. Психологические условия развития рефлексивных умений студента – будущего учителя : диссерт. кандидата психологических наук : 19.00.07 / Айсувакова Татьяна Петровна. – Самара, 2008. – 213 с.
5. Алипханова Ф. Н. Педагогические условия формирования профессиональной культуры студентов педагогического вуза : диссерт. канд. пед. наук : 13.00.08 / Алипханова Фатима Надирбековна. – Махачкала, 2006. – 163 с.
6. Арнольд А. И. Культура : человек и картина мира / А. И. Арнольд. – Москва : Наука, 1987. – 347 с.
7. Артемова Л. В. Удосконалення професійної підготовки спеціалістів дошкільного профілю / Український держ. педагогічний ун-т ім. М. Драгоманова, Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника ; упоряд. Л. В. Артемова, Н. В. Лисенко. – Київ : [б.в.], 1996. – 206 с.
8. Базовий компонент дошкільної освіти України : нова редакція затверджена Наказом Міністерства від 22.05.2012. № 615 / Науковий керівник : А. М. Богущ дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук. ; Авт. кол-в : Богущ А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В.,

Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. – Київ : Видавництво, 2012. – 26 с.

9. Балл Г. Категорія «культура особистості» в аналізі гуманізації загальної та професійної освіти / Г. Балл // Педагогіка і психологія професійної освіти : результати досліджень і перспективи : Зб. наук. праць / За ред. І. А. Зязюна і Н. Г. Ничкало. – Київ, 2003. – С. 51–61.

10. Барабанщиков А. В. Проблемы педагогической культуры преподавателей вузов / А. В. Барабанщиков // Советская педагогика, 1981. – № 7. – С. 72.

11. Барковская М. Г. Исследование мотивации педагогической деятельности / М. Г. Барковская, А. К. Осин // Успехи современного естествознания. – 2013. – № 10. – С. 129–132.

12. Бахіча Е. Е. Підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до професійної діяльності в полікультурному середовищі Криму : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Е. Е. Бахіча ; ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського». – Одеса, 2011. – 21 с.

13. Бенин В. Л. Теоретико-методологические основы формирования и развития педагогической культуры : автореф. доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика» / В. Л. Бенин ; Уральский государственный университет. – Екатеринбург, 1996. – 32 с.

14. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В. П. Беспалько. – Москва : Педагогика, 1989. – 192 с.

15. Беленька Г. Формування професійної мотивації учіння у студентів спеціальності «Дошкільне виховання» // Наукові записки Ніжинського держ. ун-ту ім. М. Гоголя, 2006. – № 5. – С. 56–61.

16. Беленька Г. В. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів в умовах ступеневої підготовки : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора

педагогічних наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Г. В. Беленька. – Київ : Науковий світ, 2012. – 38 с.

17. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України ; За ред. В. Г. Кременя. – Київ, 2009. – 185 с.

18. Богуш А. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах / А. Богуш. – 2-ге видання, доповнене і перероблене. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2008. – 440 с.

19. Богуш А. М. Компетентнісний підхід у процесі професійної підготовки майбутнього вихователя дошкільного закладу / А. М. Богуш // Наукові праці. Серія : Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк : ДВНЗ «ДонНТУ». – 2009. – Вип. 5 (155). – Ч. I. – С. 194–200.

20. Богуш А. М. Комунікативно-мовленнєвий супровід професійного спілкування майбутніх вихователів з дітьми / А. М. Богуш // Наука і освіта. – 2011. – № 6. – С. 7–10.

21. Большой толковый словарь по культурологии / Б. И. Кононенко. – Москва : Вече : АСТ, 2003. – 511 с.

22. Бондар О. В. Становлення і розвиток системи дошкільного виховання в УСРР (1919-1933 рр.) : автореф. дис. канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / О. В. Бондар ; Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2005. – 21 с.

23. Бондаревская Е. В. Введение в педагогическую культуру : Учеб. пособие / Под ред. Е. В. Бондаревской. – Ростов-на-Дону : РГПУ, 1995. – 170 с.

24. Бондаревская Е. В. Педагогика : личность в гуманистических теориях и системах воспитания : учеб. пособие / Е. В. Бондаревская, С. В. Кульневич. – Ростов-на-Дону : Творческий центр «Учитель», 1999. – 560 с.

25. Бондаревская Е. В. Воспитание как встреча с личностью (Избранные педагогические труды в двух томах) : Т. I. / Е. В. Бондаревская. – Ростов-на-Дону : РГПУ, 2006. – 420 с.

26. Бордовская Н. В. Педагогика / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – Санкт-Петербург, 2006. – 304 с.

27. Борисова З. Н. Теорія і практика дошкільної освіти в Україні : монографія / З. Н. Борисова, Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. М. Голота, Н. М. Кот, В. У. Кузьменко, Н. В. Левінець, М. А. Машовець, Т. І. Поніманська ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Пед. ін-т. – Київ, 2011. – 231 с.

28. Борова В. Є. Виховання у старших дошкільників толерантного ставлення до дітей з недоліками звукової культури мовлення / В. Є. Борова // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : збірник наукових праць. – Вип. 1.47 (114) / ред. : О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинська. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2014. – С. 39–42.

29. Виноградов В. Л. Профессиональная подготовка будущего специалиста как человека культуры / В. Л. Виноградов, А. И. Синюк / Концептуальные основы подготовки будущего специалиста как человека культуры : Сборник статей / Под общ. ред. А. И. Синюка. – Елабуга : Муниципальное учреждение «Управление образования Елабужского муниципального района», 2006. – С. 3–9.

30. Вишнякова С. М. Профессиональное образование : словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика / С. М. Вишнякова. – Москва : НМЦ СПО, 1999. – 538 с.

31. Всемирный доклад по образованию, 1998 г. : Учителя, педагогическая деятельность и новые технологии / ЮНЕСКО. – Париж : ЮНЕСКО, 1998. – 175 с.

32. Гессен С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С. И. Гессен // Отв. ред. и сост. П. В. Алексеев. – Москва : «Школа-Пресс», 1995. – 448 с.

33. Герасимова О. І. Рефлексивні уміння як форма теоретичної діяльності майбутнього вчителя, спрямованої на самопізнання / О. І. Герасимова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць / гол. ред. проф. В. К. Буряк. – Кривий Ріг : КДПУ, 2011. – Вип. 33. – С. 48–53.

34. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 206 с.

35. Горюнова Т. М. Развитие управленческой культуры будущего педагога дошкольного образования : диссерт. канд. пед. наук : 13.00.08 / Горюнова Татьяна Максимовна. – Нижний Новгород, 2002. – 218 с.

36. Грама Н. Г. Теоретико-методичні засади фахової підготовки педагога-вихователя дошкільного закладу до економічного виховання дітей : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. Г. Грама ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2004. – 45 с.

37. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В. М. Гриньова. – Харків : Основа, 1998. – 300 с.

38. Гриньова В. М. Про співвідношення понять «професіоналізм», «професійна культура», «професійна компетентність», «професійна підготовка» / В. М. Гриньова // Педагогіка та психологія. – 2014. – Вип. 45. – С. 74–84.

39. Грицанов А. А. Новейший философский словарь / А. А. Грицанов. – 3-е изд., исправл. – Минск : Книжный Дом, 2003. – 1280 с.

40. Груць Г. Проблеми виховного ідеалу у педагогічній спадщині С. Русової / Г. Груць // Наук. записки ТДПУ. Сер. Педагогіка і психологія. – Тернопіль, 1998. – Вип. 3. – С. 76.

41. Гузій Н. В. Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. В. Гузій ; Інститут вищої освіти Академії педагогічних наук України. – Київ, 2007. – 39 с.

42. Гулиева С. А. Педагогические формы и технологии формирования профессионально-педагогической культуры студентов – будущих учителей начальных классов : автореф. диссерт. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / С. А. Гулиева. – Владикавказ, 2002. – 17 с.

43. Гуржій А. М. Інформатизація і комп'ютеризація загальноосвітніх навчальних закладів України – 20 років / А. М. Гуржій, В. Ю. Биков, В. В. Гапон, М. Я. Плескач // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2005. – № 5. – С. 3–12.
44. Дарвіш О. Б. Вікова психологія / Під ред. В. Є. Клочко. – Москва : ВЛАДОС-ПРЕС, 2003. – 264 с.
45. Дем'яненко Н. М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша третина XX ст.) : монографія / Наталія Миколаївна Дем'яненко. – Київ : ІЗМН, 1998. – 328 с.
46. Дидро Д. Собрание починений в десяти томах. Том X / Под общей ред. И. Луппола ; [Перевод, примечания и ввод. очерки П. И. Люблинского]. – Москва : ОГИЗ Гос. издательство худ. литературы, 1947. – 567 с.
47. Дошкільна освіта : словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПІС» ЛТД, 2010. – 324 с.
48. Дружилов С. А. Психологические проблемы формирования профессионализма и профессиональной культуры специалиста / С. А. Дружилов. – Новокузнецк : ИПК, 2000. – 127 с.
49. Елканов С. Профессиональное самовоспитание учителя / С. Елканов. – Москва : Просвещение, 1986. – 143 с.
50. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
51. Энциклопедия профессионального образования : в 3-х т. Т. 2. / Под ред. С. Я. Батышева. – Москва : Изд-во Акад. проф. образования, 1999. – 383 с.
52. Жаровцева Т. Г. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т. Г. Жаровцева ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2007. – 44 с.

53. Загородня Л. П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навчальний посібник / Л. П. Загородня, С. А. Тітаренко. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.

54. Замороцька В. В. Розвиток навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх вихователів у вищих навчальних закладах України (друга половина XX століття) : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / В. В. Замороцька ; Мелітоп. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Мелітополь, 2015. – 20 с.

55. Зарецкая И. И. Профессиональная культура личности / И. И. Зарецкая // Понятийный аппарат педагогики и образования. Сб. науч. тр. Отв. ред. Е. З. Ткаченко. – Екатеринбург : УрГАФК, 1996. – Вып. 2. – С. 72–77.

56. Звездунова Г. В. Колледж как среда становления основ педагогической культуры будущего учителя : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Звездунова Галина Викторовна. – Ростов-на-Дону, 1998. – 183 с.

57. Зданевич Л. В. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з дезадаптованими дітьми : автореф. дис. д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. В. Зданевич ; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2014. – 44 с.

58. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Учебник для вузов / И. А. Зимняя. – Изд. второе, доп., испр. и перераб. – Москва : «Логос», 2000. – 384 с.

59. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – Київ : АПН України, 1997. – 302 с.

60. Зязюн І. А. Культура в контексті політики освіти / І. А. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1997. – № 3–4. – Ч. 1. – С. 5–16.

61. Иванова Т. В. Формирование педагогической культуры будущего учителя в учебном процессе (на материале дисциплин педагогического цикла) : диссерт. канд. пед наук / Иванова Т. В. – Луганск, 1991. – 234 с.

62. Игнатов В. Г. Профессиональная культура и профессионализм государственной службы : контекст истории и современность. Учебное пособие / В. Г. Игнатов, В. К. Белолипецкий. – Ростов-на-Дону : «МарТ», 2000. – 256 с.

63. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – Санкт-Петербург : Питер, 2003. – 512 с.

64. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И. Ф. Исаев. – Москва : «Академия», 2002. – 208 с.

65. Иванова Т. В. Професійна культура майбутнього вчителя / Т. В. Иванова // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 2. – С. 86–93.

66. Каган М. С. Философия культуры. Учебное пособие / М. С. Каган. – Санкт-Петербург, 1996. – 415 с.

67. Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології навчання : термінологічний словник / М. Ю. Кадемія. – Львів : «СПОЛОМ», 2010. – 260 с.

68. Калинина Р. Р. Психолого-педагогическая диагностика в детском саду / Р. Р. Калинина. – Санкт-Петербург : Речь, 2003. – 144 с.

69. Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество / В. А. Кан-Калик, Н. Д. Никандров. – Москва : Педагогика, 1990. – 144 с.

70. Каптерев П. Ф. Избранные педагогические сочинения / П. Ф. Каптерев. Под ред. А. М. Арсеньева. – Москва : Педагогика, 1982. – 704 с.

71. Карелин А. Большая энциклопедия психологических тестов / А. Карелин. – Москва : Эксмо, 2007. – 416 с.

72. Карпова Е. Е. Теоретичні засади індивідуалізації професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах заочного навчання у вищому навчальному закладі : монографія / Елла Едуардівна Карпова, Вікторія Володимирівна Нестеренко. – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2012. – 196 с.

73. Качалов Д. В. Система формирования педагогической культуры у студентов вуза – будущих учителей в инновационной образовательной среде :

диссерт. д-ра пед. наук : 13.00.08 / Качалов Дмитрий Владимирович. – Шуя, 2011. – 387 с.

74. Квасецька Я. А. Професійна підготовка вихователів дошкільних установ у педагогічних навчальних закладах на західноукраїнських землях (остання третина XIX – перша половина XX століття) : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика проф. освіти» / Я. А. Квасецька ; НАПН України Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Київ, 2016. – 20 с.

75. Климов Е. А. Пути в профессионализм (психологический взгляд) / Е. А. Климов. – Москва : МПСИ : Флинта, 2003. – 318 с.

76. Княжева І. А. Особливості педагогічної діяльності викладачів вищої школи : теоретичний аналіз / І. А. Княжева // Наука і освіта. – 2011. – № 6/СІ. – С. 113–116.

77. Ковшар О. Проблема відповідального ставлення майбутніх педагогів до навчання як умова їх професійного становлення / О. Ковшар // Вісник інституту розвитку дитини: збірник наукових праць. Серія : Філософія. Педагогіка. Психологія. Вип. 5 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009 – С. 99–103.

78. Ковшар О. В. Підготовка майбутніх педагогів-вихователів до організації передшкільної освіти / О. В. Ковшар // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору : Гуманітарний вісник. – 2012. – Вип. 27, том IV (39). – С. 228–234.

79. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – Москва : ИКЦ «МарТ», 2005. – 448 с.

80. Колмогорова И. В. Культурологический подход к формированию педагогической культуры учителя / И. В. Колмогорова // Известия Уральского государственного университета. – 2008. – № 60. – С. 163–167.

81. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения : в 3 т. Т. 2. Отдельные произведения / Я. А. Коменский ; [Перев. с лат. В. Н. Ивановского, Д. Н. Королькова, Н. С. Терновского]. Под редакцией с вводными статьями и примечаниями А. А. Красновского. – Москва : Учпедгиз, 1939. – 279 с.

82. Кондрашова Л. В. Методика подготовки будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися : учеб. пособие для студ. пед. ин-тов / Л. В. Кондрашова ; Московский гос. педагогический ун-т им. В. И. Ленина. – Москва : Прометей, 1990. – 150 с.

83. Коновалова К. І. До проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів до педагогічної діяльності / К. І. Коновалова // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : збірник наукових праць / за ред. Т. М. Степанової. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, травень 2015. – № 2 (49). – С. 88–92.

84. Коновалова К. І. Готовність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до педагогічної діяльності / К. І. Коновалова // Дошкільна освіта : проблеми, пошуки, інновації : збірник наукових і навчально-методичних праць / За заг. ред. Ковшар О. В., Кондратенко Р. В. – Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2015. – Вип. 5. – С. 53–55.

85. Коновалова К. І. Оволодіння інноваційними технологіями в процесі підготовки сучасного вихователя ДНЗ / К. І. Коновалова // Педагогічне Криворіжжя : педагогічний альманах / За заг. ред. Т. О. Дороніної. – Кривий Ріг : ВЦ КДПІ ДВНЗ «КНУ», 2015. – Вип. 1. – С. 14–15.

86. Коновалова К. І. Теоретичні засади формування професійної культури майбутніх вихователів ДНЗ / К. І. Коновалова // Освітній простір України. – 2016. – Вип. 7. – С. 59–65.

87. Корінний М. М. Короткий енциклопедичний словник з культури / М. М. Корінний, В. Ф. Шевченко. – Київ : Україна, 2003. – 384 с.

88. Косенко Ю. М. Основи педагогічної майстерності вихователя. Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Дошкільна освіта» / Ю. М. Косенко. – 2-ге видання, доповнене. – Маріуполь : ТОВ «Друкарня «Новий світ», 2014. – 360 с.

89. Кочетов Г. М. Механизмы процесса профессионализации / Г. М. Кочетов. – Томск, 1975. – 168 с.

90. Краткий словарь современной педагогики / Сост. Т. Б. Санжиева, Ю. Г. Резникова, Т. К. Солодухина и др. Под. ред. Л. Н. Юмсуновой. – Изд-е 2-е, перераб. доп. – Улан-Удэ : Издательство Бурятского госуниверситета, 2001. – 100 с.

91. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н. Б. Крылова. – Москва : Высшая школа, 1990. – 140 с.

92. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – Москва : Высшая школа, 1990. – 119 с.

93. Кузьмина Н. В. Профессионализм педагогической деятельности : Методическое пособие / Н. В. Кузьмина, А. А. Реан. – Санкт-Петербург – Рыбинск, 1993. – 54 с.

94. Курлянд З. Н. Професійна усталеність вчителя – основа його педагогічної майстерності / З. Н. Курлянд. – Одеса, 1995. – 160 с.

95. Левитин С. А. Педагогические идеи Гербарта и Монтессори. Т. 1. Дрессировка детской души / С. А. Левитин. – Москва : Лит. изд. Отд. Наркомпроса, 1918. – 102 с.

96. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – Москва : Академия, 2004. – 352 с.

97. Лисенко Н. В. Педагогіка українського дошкілля : У 3-х ч., ч. 3 : навчальний посібник / Н. В. Лисенко, Н. Р. Кирста, Н. Б. Лазарович. – Київ : «Слово», 2016. – 376 с.

98. Листопад О. А. Теоретико-методичні засади формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» ; спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Листопад Олександр Анатолійович. – Одеса, 2016. – 529 с.

99. Локк Дж. Сочинения : В 3 т. Т 3 ; [Пер. с англ. и лат.] / Ред. и сост., авт. примеч. А. Л. Субботин. – Москва : Мысль, 1988. – 668 с.

100. Луценко І. О. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. д-ра пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / І. О. Луценко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2013. – 40 с.

101. Ляпунова В. А. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дітей у закладах дошкільної освіти : автореф. дисерт. на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / В. А. Ляпунова ; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. – Київ, 2017. – 37 с.

102. Мазур Н. І. Теоретичні аспекти формування професіоналізму майбутнього викладача педагогіки / Н. І. Мазур // Вісник Черкаського університету. – Серія : Педагогічні науки. – 2009. – Вип. 145. – С. 70–74.

103. Макаренко А. Педагогические сочинение в восьми томах. Педагогические работы 1936-1939. Т. 4 / А. Макаренко. – Москва : Педагогика, 1984. – 809 с.

104. Малютенко Л. Н. Формирование гуманно-личностной культуры будущего воспитателя на первой ступени педагогического образования : диссерт. канд. пед. наук : 13.00.01 / Малютенко Людмила Николаевна. – Смоленск, 2000. – 187 с.

105. Маркова А. К. Формирование мотивации учения / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – Москва : Просвещение, 1990. – 192 с.

106. Маркова А. К. Психология труда учителя : Кн. для учителя / А. К. Маркова. – Москва : Просвещение, 1993. – 192 с.

107. Межуев В. М. Идея культуры / В. М. Межуев. – Москва : Прогресс-Традиция, 2006. – 408 с.

108. Митина Л. М. Психология труда и профессионального развития учителя / Л. М. Митина. – Москва : Логос, 2004. – 320 с.

109. Мышление учителя : личностные механизмы и понятийный аппарат / Под ред. Ю. Н. Кулюткина, Г. С. Сухобской. – Москва : Педагогика, 1990. – 104 с.

110. Моторнюк О. Ю. Моніторинговий підхід до вивчення стану навчання та виховання / О. Ю. Моторнюк // Завучу. Усе для роботи. – 2014. – № 19–20. – С. 2–16.

111. Нгуен Ван Тинь Становление основ профессиональной культуры студентов педагогических колледжей : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Нгуен Ван Тинь ; Московский педагогический государственный университет. – Москва, 2004. – 24 с.

112. Немов Р. С. Психология : [учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений] : в 3 кн. Кн. 1: Общие основы психологи / Р. С. Немов. – Москва : Гуман. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 688 с.

113. Непорожня Г. В. Формирование профессионально-нравственной культуры будущего воспитателя дошкольного образовательного учреждения в педагогическом колледже : диссерт. канд. пед. наук : 13.00.08 / Непорожня Галина Викторовна. – Белгород, 2011. – 219 с.

114. Нестеренко В. В. Підготовка майбутніх педагогів до виховання у дошкільників навичок здорового способу життя : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. В. Нестеренко ; ПДПУ імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2003. – 20 с.

115. Нестеренко В. В. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в системі заочного навчання : монографія / Вікторія Володимирівна Нестеренко. – Одеса : ТОВ Лерадрук, 2012. – 399 с.

116. Нечаев Н. Н. Психолого-педагогические аспекты подготовки специалистов в вузе / Н. Н. Нечаев. – Москва : МГУ, 1985. – 112 с.

117. Никифоров В. И. Теория и практика высшего профессионального образования. Термины, понятия и определения : учеб.-методическое пособие / В. И. Никифоров, А. И. Сурыгин. – Санкт-Петербург : Политехн. ун-т, 2009. – 141 с.

118. Новиков А. М. Педагогика : словарь системы основных понятий / А. М. Новиков. – Москва : ИЭТ, 2013. – 268 с.

119. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка : 80000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. – 4-е издание, дополненное. – Москва : ООО «А ТЕМП», 2006. – 944 с.

120. Освітні технології : Навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; За заг. ред. О. М. Пехоти. – Київ : А.С.К., 2001. – 256 с.

121. Падалка О. І. Формування пріоритетних педагогічних цінностей у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. І. Падалка ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2015. – 20 с.

122. Пальшкова І. О. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи : практико-орієнтований підхід : автореф. дис. д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. О. Пальшкова ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2009. – 108 с.

123. Панова Л. В. Педагогические условия формирования рефлексивных умений будущих учителей начальных классов : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Панова Лариса Викторовна. – Стерлитамак, 2005. – 224 с.

124. Педагогика : учеб. / Под ред. Л. П. Крившенко. – Москва : Проспект, 2005. – 428 с.

125. Педагогическая энциклопедия : в 4 т. Т. 2 / Ред. И. А. Каиров. – Москва : Советская энциклопедия, 1965. – 910 с.

126. Песталоцци И. Г. Избранные педагогические произведения в трёх томах под. ред. М. Ф. Шабаевой. Т. 1 / И. Г. Песталоцци. – Москва : Академии педагогических наук РСФСР, 1961. – 713 с.

127. Петренко С. А. Підготовка майбутніх вихователів до формування у дітей дошкільного віку основних рухових умінь і навичок : автореф. дис. на

здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. А. Петренко ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. – Київ, 2007. – 19 с.

128. Петрова Е. В. Формирование музыкальной культуры у будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений в педагогическом вузе : диссерт. канд. пед. наук : 13.00.07 / Петрова Елена Владимировна. – Москва, 2003. – 193 с.

129. Пискунов А. И. Педагогическое образование : концепция, содержание, структура / А. И. Пискунов // Педагогика. – 2001. – № 3. – С. 41–47.

130. Підготовка вихователів до розвитку особистості дитини в дошкільному віці : монографія / Ганна Володимирівна Беленька, Ольга Любомировна Богініч, Зоя Назарівна Борисова та ін. ; за заг. ред. І. І. Загарницької. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 310 с.

131. Підкурманна Г. О. Теоретико-методологічні та методичні основи художньо-педагогічної підготовки студентів факультету дошкільного виховання педагогічного університету : автореф. дис. д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г. О. Підкурманна ; Ін-т педагогіки АПН України. – Київ, 2003. – 40 с.

132. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс. В 2 кн. Кн. 1 / И. П. Подласый. – Москва, 1999. – 576 с.

133. Подмарков В. Г. Введение в промышленную социологию / В. Г. Подмарков. – Москва : Мысль, 1973. – 318 с.

134. Поляков А. О. Педагогічні умови мотивації професійного зростання студентів педагогічних університетів у процесі неперервної освіти : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. О. Поляков ; Харків. нац. пед ут-т. ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2008. – 19 с.

135. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. / Т. І. Поніманська. – Київ : «Академвидав», 2004. – 456 с.

136. Пономарьов О. С. Формування професійної культури фахівців у системі завдань педагогіки вищої школи / О. С. Пономарьов // Наукові праці. – Миколаїв : МДГУ ім. П. Могили, 2006. – Т. 46. – Вип. 33, Педагогічні науки. – С. 43–47.

137. Попчук О. В. Професійна культура документознавця : навч.-метод. посіб. / О. В. Попчук ; Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне : РДГУ, 2013. – 80 с.

138. Правотворов В. А. Профессиональная культура специалиста и динамика ее формирования на этапе «вуз-производство» / В. А. Правотворов // Вестник Харьковск. ун-та. – 1985. – № 5. – С. 18–32.

139. Про вищу освіту Верховна Рада України ; Закон від 01.07.2014 № 1556-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 09.02.2018).

140. Про дошкільну освіту Верховна Рада України ; Закон від 11.07.2001 № 2628-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення: 09.02.2018).

141. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Президент України ; Указ, Стратегія від 25.06.2013 № 344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 09.02.2018).

142. Про освіту Верховна Рада УРСР ; Закон від 23.05.1991 № 1060-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 11.02.2018).

143. Психологический словарь / Под общей научн. ред. П. С. Гуревича. – Москва : «ОЛМА Медиа Групп», «ОЛМА Пресс Образование», 2007. – 800 с.

144. Психология человека от рождения до смерти. Полный курс психологии развития / Под ред. чл.-кор. РАО А. А. Реана. – Санкт-Петербург : «ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК», 2005. – 416 с.

145. Радул В. В. Основи професійного становлення сучасного вчителя : Навчальний посібник / В. В. Радул, В. О. Кравцов, М. В. Михайліченко. – Кіровоград : «Імекс-ЛТД», 2007. – 252 с.

146. Рапацевич Е. С. Педагогика : современная энциклопедия / Е. С. Рапацевич ; под общ. ред. А. П. Астахова. – Минск : Современная школа, 2010. – 719 с.

147. Реан А. А. Рефлексивно-перцептивный анализ деятельности педагога / А. А. Реан // Вопросы психологи. – 1990. – № 2. – С. 77–81.

148. Рибалко Л. С. Акмеологічні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя : автореф. дис. на здобуття д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. С. Рибалко. – Харків, 2008. – 42 с.

149. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога : Учеб. Пособие : В кн. 2 : Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнения / Е. И. Рогов. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Гуманит. Центр ВЛАДОС, 1999. – 480 с.

150. Российская социологическая энциклопедия / Под общ. ред. Г. В. Осипова. – Москва : НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – 672 с.

151. Российская педагогическая энциклопедия. – Москва : Больш. Рос. энцикл., 1999. – Т. 2. – С. 211.

152. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии : [учеб.] / С. Л. Рубинштейн. – Москва : Педагогика, 1976. – 416 с.

153. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – Москва, 1946.

154. Руденко Ю. А. Теоретико-методичні засади розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : автореф. дисерт. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)», 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Ю. А. Руденко ; Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2016. – 44 с.

155. Рудницька О. П. Сприйняття музики і педагогічної культури вчителя / О. П. Рудницька. – Київ : КДПІ, 1992. – 96 с.
156. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підруч. для вищ. навч. закл. / О. Я. Савченко. – 2-ге вид. – Київ : Грамота, 2013. – 504 с.
157. Самородова А. П. Развитие профессионально-педагогической культуры воспитателей дошкольных образовательных учреждений в условиях института повышения квалификации : автореф. канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / А. П. Самородова ; Тамбовский государственный университет им. Г. Р. Державина. – Тамбов, 2007. – 28 с.
158. Самсонова О. О. Розвиток професіоналізму вихователів дошкільних навчальних закладів у системі післядипломної освіти : дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Самсонова Олена Олександрівна. – Класичний приватний університет, Запоріжжя. – 2016. – 228 с.
159. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : В 2 т. Т. 1 / Г. К. Селевко. – Москва : НИИ школьных технологий, 2005. – 816 с.
160. Семиченко В. А. Пути повышения изучения психологии / В. А. Семиченко. – Киев : Магистр – S, 1997. – 124 с.
161. Слостенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В. А. Слостенин. – Москва : Просвещение, 1976. – 159 с.
162. Слостенин В. А. Введение в педагогическую аксиологию. Учебное пособие для студентов педагогических вузов / В. А. Слостенин, Г. И. Чижакова. – Москва : Академия, 2003. – 192 с.
163. Слостенин В. А. Педагогика / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов. – 6-е изд. – Москва, 2007. – 576 с.
164. Слостенин В. А. Профессионализм учителя как явление педагогической культуры / В. А. Слостенин // Педагогическое образование и наука. – 2008. – № 12. – С. 4–15.

165. Слободчиков В. И. Психология человека. Введение в психологию субъективности / В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев. – Москва : Школа Пресс, 1995. – 383 с.

166. Слободянюк Т. Б. Становлення та розвиток професійної підготовки фахівців з дошкільного виховання в Україні (кінець XIX – початок XX-го століття) : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Т. Б. Слободянюк ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2000. – 20 с.

167. Словник-довідник з культурології : Навчальний посібник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв I–II рівнів акредитації / Укл. Р. Д. Шестопал. – Вінниця : ПП «НОВА КНИГА», 2007. – 184 с.

168. Словник іншомовних слів / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – Київ : Наук. думка, 2000. – 680 с.

169. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования : от деятельности к личности / С. Д. Смирнов. – Москва, 2003. – 304 с.

170. Соколова Г. Н. Труд и профессиональная культура / Г. Н. Соколова. – Минск : БГУ, 1980. – 142 с.

171. Степанова Т. М. Підготовка майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку : монографія / Тетяна Михайлівна Степанова, Анжеліка Віталіївна Курчатова. – Київ : «Слово», 2016. – 288 с.

172. Столяренко Л. Д. Педагогическая психология / Л. Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону, 2000. – 544 с.

173. Суртаева Н. Н. Формирование профессионально-педагогической культуры личности педагога / Н. Н. Суртаева // Мир науки, культуры, образования. – 2008. – № 1(8). – С. 80–81.

174. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти томах. Т. 2 / В. О. Сухомлинський. – Київ : «Рад. школа», 1976. – 670 с.

175. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти томах. Т. 4 / В. О. Сухомлинський. – Київ : «Радянська школа», 1976. – 640 с.

176. Табукашвили Т. Г. Педагогические условия развития экологической культуры у студентов дошкольного отделения в системе среднего специального педагогического образования : диссерт. канд. пед. наук спец. : 13.00.08 / Табукашвили Татьяна Григорьевна. – Москва, 1998. – 186 с.

177. Танько Т. П. Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах : дис. на здобуття наукового ступеня доктора пед. наук : 13.00.04 / Танько Тетяна Петрівна. – Харків, 2004. – 503 с.

178. Тейлор Э. Первобытная культура / Э. Тейлор. – Москва : Политиздат, 1989. – 573 с.

179. Тимофеева І. Б. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Тимофеева Ірина Борисівна. – Київ : Ін-т проблем виховання, 2017. – 255 с.

180. Троцко Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г. В. Троцко ; АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – Київ, 1997. – 54 с.

181. Уайт Л. Избранное : Наука о культуре / Л. Уайт ; [Пер. с англ.]. – Москва : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 960 с.

182. Улюкаєва І. Г. Історія дошкільної педагогіки : підручник / І. Г. Улюкаєва. – Київ : «Слово», 2016. – 424 с.

183. Ушинский К. Д. Собрание сочинений : в 11 т. Т. 2 Педагогические статьи 1857-1861 / К. Д. Ушинский. Редкол : А. М. Еголин (гл. ред.), Е. Н. Медынский, В. Я. Струминский. – Академия педагогических наук РСФСР, 1948. – 647 с.

184. Федоров А. А. Введение в теорию и историю культуры. Словарь / А. А. Федоров. – 2-е изд. стер. – Москва : ФЛИНТА, 2012. – 464 с.

185. Философский энциклопедический словарь / Н. М. Ланда [и др.]. – Москва : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.
186. Философский словарь / Под. ред. И. Т. Фролова. – 7-е изд., перераб. и доп. – Москва : Республика, 2001. – 719 с.
187. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.
188. Фрицюк В. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку : автореф. дис. д-ра. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика проф. освіти» / В. А. Фрицюк ; Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2017. – 40 с.
189. Хомич Л. О. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів в умовах зміни цінностей суспільства / Л. О. Хомич // Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. Сер. : «Пед. науки» ; За ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти. – Миколаїв, 2010. – Вип. 1.30. – С. 10–17.
190. Чернова Ю. К. Профессиональная культура и формирование её составляющих в процессе обучения : монография / Юлия Константиновна Чернова. – Москва ; Тольятти : Тольят. политехн. ин-та, 2000. – 230 с.
191. Шабаева М. Ф. История дошкольной педагогики : Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Педагогика и психология (дошк.)» / М. Ф. Шабаева, В. А. Ротенберг, И. В. Чувашев и др. ; [Под ред. Л. Н. Литвина]. – 2-е изд., дораб. – Москва, 1989. – 352 с.
192. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / В. Б. Шапар. – Харків : Право, 2009. – 672 с.
193. Щедровицкий Г. Мышление. Понимание. Рефлексия / Г. Щедровицкий. – Москва : Наследие ММК, 2005. – 800 с.
194. Яковлева Л. А. Педагогические условия формирования экологической культуры студентов факультета дошкольного воспитания : диссерт. канд. пед. наук : 13.00.08 / Яковлева Лариса Анатольевна. – Магнитогорск, 2006. – 197 с.

195. Ярославцева М. І. Формування професійної самореалізації майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів у процесі педагогічної практики : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М. І. Ярославцева ; ДВНЗ «Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2015. – 22 с.

196. Cole M. What's culture got to do with it? Educational research as a necessarily interdisciplinary enterprise / M. Cole // Educational Researcher, 2010. – № 39 (6). – P. 461–470.

197. Lieberman Ann. Building a professional culture in schools. Teachers College Press, Teachers College, Columbia University, 1234 Amsterdam Ave., New York, NY 10027, 1988.

198. White L. A. The concept of culture / L. A. White // American Antropologist. Wach, 1959. – Vol. 61. – P. 227–251.

РОЗДІЛ 2
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА
З ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ
У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

2.1. Педагогічні умови формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти

Перш ніж виявити й обґрунтувати педагогічні умови формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, з'ясуємо сутність поняття «умова» у довідниках.

У словниках поняття «умова» трактується як: «те, від чого залежить дещо інше (зумовлююче); істотний компонент комплексу об'єктів (речей, їх станів, взаємодії), у наявності якого при необхідності впливає існування цього явища» [80, с. 707]; середовище, в якому перебувають та без якого не можуть існувати; ситуація, в якій що-небудь відбувається [20, с. 198]; обставина, від якої щось залежить; вимога, яка запропонована однією з договірних сторін; усна або письмова угода про що-небудь, домовленість; правила, встановлені в певній

галузі життя, діяльності; обставина, в якій відбувається, здійснюється щось; дані, вимоги, з яких варто виходити [58, с. 839].

Аналіз словникових джерел надав можливість розглядати категорію «умова» як складник будь-якого процесу, зокрема і формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Слід звернути увагу, що у довідникових джерелах подано такі визначення змісту поняття «педагогічні умови», як-от: сукупність вимог, що подано на державному рівні до змісту, методів і форм організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти, до професійної компетентності педагогів, які здійснюють цей процес [23, с. 271–272]; умови реалізації процесу навчання і виховання, які забезпечують досягнення поставлених педагогічних цілей [54, с. 66]; «обставини, від яких залежить і здійснюється цілісний продуктивний педагогічний процес підготовки спеціалістів, опосередкований активністю особистості, групою людей» [75, с. 243].

Оскільки існують різні тлумачення поняття «педагогічні умови» в наукових дослідженнях, уважаємо за необхідне уточнити його зміст. Сутність поняття «педагогічні умови» науковцями розглядається як: обставини педагогічного процесу, які виступають результатом цілеспрямованого відбору, конструювання й використання елементів змісту, методів (прийомів), а також організованих форм навчання задля досягнення дидактичних цілей (В. Андреев) [3, с. 76]; чинники (обставини), від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи (Ю. Бабанський) [5, с. 115]; «середина, обставини, в яких реалізуються педагогічні чинники» (М. Дуранов) [24, с. 70]; взаємопов'язана сукупність внутрішніх параметрів і зовнішніх характеристик функціонування, яка забезпечує високу результативність навчального процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності (В. Манько) [49, с. 153–161]; система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створених і необхідні для досягнення конкретної педагогічної мети (О. Пехота) [63, с. 5].

Під педагогічними умовами А. Алексюк, А. Аюрзанайн, П. Підкасистий [2] розуміють чинники, що впливають на процес досягнення мети, при цьому їх поділяють на: зовнішні – позитивні відносини викладача і студента; об'єктивність оцінки навчального процесу; місце навчання, приміщення, клімат тощо; внутрішні (індивідуальні) – індивідуальні властивості студентів (стан здоров'я, властивості характеру, досвід, уміння, навички, мотивація тощо).

Отже, використання поняття «педагогічні умови» пов'язане з необхідністю вирішення різноманітних суто педагогічних проблем. Поняття «педагогічні» вказує, що означені обставини пов'язані з організацією освітнього процесу та необхідні для професійного становлення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Загальною особливістю всіх визначень є спрямованість умов на підвищення ефективності вирішення конкретних педагогічних завдань. Здійснюючи узагальнення наявних наукових позицій, педагогічні умови визначаємо як спеціально створені обставини, чинники, сукупність заходів, реалізація яких має забезпечити успішне формування складників професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки і повноцінний прояв кожного з них.

Було визначено такі педагогічні умови, які забезпечать формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки, як [85]:

- занурення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти;
- забезпечення інтерактивного технологічного супроводу в освітньому процесі формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти професійної культури;
- спрямованість змісту нормативних фахових дисциплін на культурологічно-професійний компонент.

Докладно зупинимося на обґрунтуванні виокремлених педагогічних умов.

Перша умова – занурення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти.

З'ясуємо насамперед поняття «середовище», «освітнє середовище», «культурно-освітнє середовище».

Аналізуючи сутність поняття «середовище», зазначимо, що спостерігається синонімічне вживання термінів «простір» і «середовище». У тлумачних словниках поняття «середовище» схарактеризовано як: речовина, що заповнює простір, а також тіла, що оточують що-небудь; оточення, сукупність природних умов, в яких протікає діяльність людського суспільства, організмів; навколишні соціально-побутові умови, обстановка, а також сукупність людей, пов'язаних спільністю цих умов [58, с. 759].

У педагогічному аспекті, освітнє середовище – це: сукупність соціальних, культурних та інших умов, в яких відбувається навчальна діяльність індивіда, а також комплекс освітніх послуг, реально доступних членам даної територіальної спільності [14, с. 199]; сукупність матеріальних, духовних і емоційно-психологічних умов, у яких відбувається освітній процес підростаючого покоління на підставі чинників, що сприяють або перешкоджають досягненню його ефективності [23, с. 237].

Аналіз довідникових джерел дає підставу зробити узагальнення, що поняття «середовище» відображає залежність і взаємозв'язок умов, створення такої обстановки, що забезпечує протікання діяльності. Освітнє середовище складає сукупність соціальних, культурних, матеріальних та інших умов, завдяки яким забезпечується навчальна діяльність та організований розвиток особистості майбутнього вихователя.

Проаналізуємо сутність понять «культурно-освітнє середовище», «культурно-освітній простір» у працях учених, що дасть можливість обґрунтувати зміст культурно-освітнього середовища як важливої умови формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Дослідженню питання середовища, в тому числі й культурно-освітнього, присвячено праці А. Богуш, Є. Бондаревської, О. Гукаленко, Л. Ковальчука, О. Ковшар, Н. Крилової, В. Мезинова, Т. Менг, О. Мертенс, А. Могилева,

О. Мондоден, О. Петренко, В. Петрової, Я. Полякової, С. Пупкова, Л. Рижак, О. Смолінської, І. Шендрик, В. Ясвіна та ін.

На значущість цієї проблеми наголошував Д. Ліхачов, відзначаючи, що «... в освітньому закладі, який виконує роль транслятора культурних цінностей і виховання людини культури, повинно бути сформоване таке культурне середовище, у якому існують не тільки національні цінності, але й цінності, що належать усьому людству» [47, с. 98].

Категорію «культурно-освітнє середовище» О. Мертенс визначила як складне інтегроване поняття, що є сукупністю освітньо-навчальних і культурно-виховних умов, які відображають політичний і соціально-економічний розвиток, вітчизняні національно-культурні та історичні традиції, стан духовно-моральної сфери суспільства, а також усе, що оточує, розвиває і формує особистість [52, с. 7]. Результатом дослідження О. Мертенс було виявлення функцій, які виконує культурно-освітнє середовище: соціально-педагогічна функція сприяє розвитку особистості через соціальний досвід, еволюційне, системне, історичне виховання, розвиток і навчання; комунікативна – передбачає реалізацію потреби людини в спілкуванні, безперервну інформаційну міжсуб'єктну взаємодію в різних галузях освітньо-культурної практики; сприяє передачі регіональних культурних традицій, знань про них у «часі і просторі»; освітньо-творча – пов'язана з ретрансляцією знань, розвитком духовних сил і творчих здібностей; розвивальна – спрямована на стимулювання позитивних змін в особистості, підтримку самовираження її здібностей; інформаційно-просвітницька – забезпечує більш повне задоволення різноманітних індивідуальних культурно-освітніх інтересів людей різного віку і професій. Ця функція спирається на широкий арсенал засобів, форм, методів придбання знань, навичок, умінь [52, с. 17].

О. Петренко висунуто положення про те, що освіта можлива за умови створення особливого культурно-творчого освітнього середовища як хронотопного утворення, складниками якого є педагогічні системи професійної освіти,

спрямовані на відкриття та самореалізацію студента як неповторної професійної особистості [62, с. 8–10].

Як бачимо, що культурно-освітнє середовище вищого педагогічного закладу освіти має значний розвивальний потенціал для особистісно-професійного, загальнокультурного самовизначення та саморозвитку майбутнього вихователя відповідно до його індивідуальних особливостей, здібностей, нахилів та інтересів.

Зміст культурно-освітнього простору, за твердженням С. Пупкова, створюють суб'єкт-об'єктні і суб'єкт-суб'єктні відносини, зв'язок між якими стає діалектичним за рахунок об'єктно-суб'єктних відносин, в яких виникають цінності, які є аксіологічними ядром діяльності, аксіологічної формою культури [67].

За В. Мезиновим, культурно-освітнє середовище університету – це історично сформовані, що функціонують в діалектичній єдності – культура, освіта та виховання та включають сукупність умов, факторів, в яких відбувається духовно-моральне становлення професіонала; це духовно насичена атмосфера, яка зумовлює кругозір, стиль мислення і поведінки включених у неї суб'єктів і стимулює в них потребу залучення до загальнонаціональних цінностей; це специфічний зріз людського буття в просторі засвоєння і творчості культури [51].

З огляду на зазначене, занурення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти є важливою умовою для формування професійної культури, оскільки передбачає формування ціннісного ставлення до дошкільного дитинства і педагогічної діяльності, усвідомлення соціальної значущості професії вихователя.

А. Мазуренко визначає культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти як сукупність освітніх, виховних, розвивальних, культуротворчих відношень, що надають усім суб'єктам середовища можливість участі в системі соціального партнерства, в результаті чого створюються сприятливі умови для формування особистісних сенсів і ціннісних регулятивів придбаних знань, які є основою становлення соціальних і професійних компетенцій та можуть забезпечити адекватну діяльність людини в динамічно змінюваних ситуаціях [48, с. 21–22].

Поділяємо погляди В. Гриньової, яка зазначає: «Професійна підготовка майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі передбачає сформованість професійної культури, оскільки тільки в культурному середовищі може сформуватися особистість, яка здатна вільно й широко мислити, створювати інтелектуальні цінності, яких завжди потребує суспільство взагалі і вища школа зокрема» [19, с. 76]. Вважаємо, що фахова підготовка передбачає особистісний розвиток майбутнього вихователя як культурний процес, що здійснюється завдяки зануренню майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти.

Розглядаючи професійно-особистісне становлення майбутніх фахівців в умовах культурно-освітнього середовища вищого навчального закладу, Т. Насонова відзначає, що культурно-освітнє середовище вищого навчального закладу як педагогічне явище, структурні компоненти якого використовуються її суб'єктами для освоєння освітньо-професійної діяльності, ділового спілкування і творчості в процесі міжсуб'єктної взаємодії, гарантовано забезпечують успішне професійно-особистісне становлення майбутніх фахівців у соціальному і просторово-предметному оточенні [53].

Вважаємо, що культурно-освітнє середовище сприяє конструюванню змісту вищої педагогічної освіти відповідно до сутності і структури професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, забезпечує суб'єктне входження майбутнього вихователя в професійну культуру, передбачає оптимізацію взаємодії між викладачами та студентами у процесі вирішення завдань фахової підготовки, при яких головними є суб'єктивний досвід і творча діяльність студентів, рефлексія особистісних досягнень, навички професійного спілкування і поведінки, наявність настанови і позитивної мотивації на здобуття професії вихователя.

Досліджуючи проблему професійного становлення майбутнього педагога дошкільної освіти в освітньому просторі вищого закладу освіти, Ю. Косенко відзначає, що культурно-освітній простір охоплює систему позанавчальної, соціокультурної, виховної, культурно-освітньої діяльності студентів, організацію

їхнього дозвілля. Організація виховної роботи в єдності з навчальним процесом підвищує рівень професійної підготовки майбутніх вихователів, створює умови для формування «Я-концепції», яка сприяє саморозвитку й усвідомленій соціалізації студентів [45, с. 66–68]. Зазначимо, що занурення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти є необхідною основою для особистісно-професійного становлення, реалізації культуротворчого потенціалу студентів, їхнього загальнокультурного самовизначення та саморозвитку. Вважаємо, що формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти буде відбуватися через результати освітньо-професійної діяльності, спілкування, оволодіння досвідом педагогічної діяльності тощо.

Згодні з твердженням Г. Беленької, що чинником розвитку культурного середовища вищого закладу освіти є становлення й удосконалення педагогічної культури її носіїв (викладачів, студентів), що в свою чергу, позначається на якості професійної підготовки випускників. На думку Г. Беленької, рисами культурного середовища вищого закладу освіти є: високотехнологічне оснащення навчального процесу; якісна організація побуту суб'єктів навчально-виховного процесу; зміст спільної діяльності викладачів та студентів; коло інтересів, потреб, нахилів студентів; відношення до навчання, до самоврядування та колективних форм діяльності; сприйняття інших людей, підтримки і допомоги з їх сторони. Г. Беленька підкреслює, що головним елементом культурного середовища є ті унікальні відносини між суб'єктами, які спрямовані на розвиток і саморозвиток особистості [11, с. 20].

Отже, в аспекті дослідження вважаємо необхідним занурення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти, під яким розуміємо організований освітній процес, що ґрунтується на використанні змодельованих педагогічних ситуацій, виконання вправ і спрямований на спільну діяльність і спілкування викладача і студента як суб'єктів професійного розвитку. Занурення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти

сприятиме формуванню необхідних фахових знань, умінь і навичок, розвитку особистісних якостей, через які проявляється професійна культура.

Друга умова – забезпечення інтерактивного технологічного супроводу в освітньому процесі формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти професійної культури.

Для розуміння запропонованої педагогічної умови, слід уточнити сутність понять «технологія», «технологія навчання», «інтерактивне навчання».

За словником поняття «технологія» визначено як «сукупність виробничих методів і процесів у певній галузі виробництва, а також науковий опис способів виробництва» [58, с. 797]. За означенням ЮНЕСКО, технологія навчання (з грец. – мистецтво слова, навчання) – це в загальному розумінні системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння знань, з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти [17, с. 331; 35, с. 349].

Л. Пироженко, О. Пошетун відзначають, що технологія – це комплекс, який складається з: запланованих результатів; засобів оцінки для корекції і вибору оптимальних методів, прийомів навчання, оптимальних для даної конкретної ситуації; набору моделей навчання, розроблених на цій основі [64, с. 22].

Чітко розділяє сутність понять «освітні технології» та «педагогічні технології» О. Пехота. На думку О. Пехоти, освітні технології охоплюють стратегії розвитку національного, державного, регіонального та муніципального освітнього простору. Тактику їх упровадження (незалежно від конкретного навчального предмета) реалізує педагогічна технологія, яка будується на знанні «педагог – середовище – учень» у визначених умовах навчання (індивідуального, групового, колективного, масового тощо) [60, с. 23].

І. Дичківська також зазначає про необхідність розмежовувати такі поняття, як «освітня технологія», «педагогічна технологія», «технологія навчання (виховання, управління)», оскільки кожне з них має свою ієрархію цілей, завдань, змісту. Освітня технологія – відображає загальну стратегію розвитку освіти,

єдиного освітнього простору. Педагогічна технологія – відображає тактику реалізації освітніх технологій у навчально-виховному процесі за наявності певних умов. Технологія навчання (виховання, управління) – це тип технології, який моделює шлях освоєння конкретного навчального матеріалу (поняття) в межах відповідного навчального предмета, теми, питання [22, с. 51–52].

У контексті визначеної умови, варто з'ясувати сутність поняття «інтерактивне навчання». У словнику зазначено, що інтеракція – це повсякденна взаємодія людей [13, с. 508]. Зміст поняття «інтерактивне навчання» (англ. *inter* – взаємний, *act* – діяти) роз'яснено як технологію навчання, побудовану на постійній взаємодії і діалозі тих, хто навчається з чим-небудь (наприклад, комп'ютером) або ким-небудь (наприклад, людиною) [54, с. 34]; навчання, побудоване на взаємодії учня з навчальним середовищем, яке служить джерелом засвоюваного досвіду [1, с. 83].

З огляду на вище зазначене, поняття «інтерактив» походить від англійських слів – *inter* (взаємний) та *act* (діяти). Тобто «інтерактивний» означає той, який здатний до взаємодії, діалогу.

Особливості використання активних методів у процесі навчання відображено в працях Л. Вавілова, А. Гіна, О. Голубкової, І. Дичківської, І. Кефелі, В. Кременя, В. Кузьменко, Т. Паніної, О. Пехоти, Н. Софій, В. Шпалінського та ін.. Теоретико-методологічні засади застосування інтерактивних технологій навчання в фаховій підготовці досліджено у роботах Л. Артемової, Н. Баліцької, Г. Беленької, О. Біди, О. Богініч, А. Богуш, В. Борова, Г. Волошиної, Л. Гейхман, М. Кларіна, Г. Коберника, О. Кравчук, І. Луцик, В. Назарової, В. Ніколіни, А. Панфілової, Л. Пироженко, І. Підласого, Н. Побірченко, О. Пометун, Л. Савченко, Г. Сиротенко, М. Скрипник, С. Рафікової та ін., які вважають, що упровадження інтерактивних технологій навчання сприяє підвищенню рівня різних видів активності учнів, міцному засвоєнню знань, формуванню навичок та вмінь, виробленню цінностей.

Є. Голант у 60-і роки ХХ століття виділив активну та пасивну моделі навчання залежно від участі студентів у освітньому процесі. Термін «пасивна» є

умовним, адже будь-який спосіб навчання передбачає певний рівень пізнавальної активності студента [64, с. 8].

Грунтовне дослідження впровадження інтерактивних технологій у навчальний процес здійснили Л. Пироженко, О. Пометун. За твердженням Л. Пироженко, О. Пометун, інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність [64, с. 9].

М. Кадемія, О. Сисоєва визначають інтерактивні технології навчання як таку організацію процесу навчання, в якому студенту неможливо не брати участь у колективному, взаємодоповнюючому, заснованому на взаємодії усіх його учасників процесу навчального пізнання [31, с. 73].

Згідно із М. Скрипником, інтерактивне навчання – це, по-перше, учіння, яке ґрунтується на взаємодії, по-друге, навчання, побудоване на взаємодії [30, с. 30].

За визначенням Н. Суворової, суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес організований так, що практично всі студенти виявляються залученими в процес пізнання, вони мають можливість розуміти і рефлексувати з приводу того, що вони знають і думають [78, с. 25].

Отже, відповідно до поглядів науковців (Г. Беленька, Л. Загородня, Г. Коберник, Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пометун та ін.), сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що освітній процес відбувається за умови постійної та активної взаємодії усіх учасників. У такому разі викладач і студент виступають рівноправними суб'єктами навчання. Завдяки інтерактивним технологіям навчання реалізуються функції сумісної пізнавальної діяльності, спілкування у педагогічному процесі. Забезпечення інтерактивного технологічного супроводу в освітньому процесі формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти професійної культури дозволяє значно збільшити якість засвоєння програмового матеріалу, підвищити мотивацію й інтерес до педагогічної діяльності.

Оптимізація фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти ґрунтується на використанні різноманітних інтерактивних технологій навчання, які включаються конкретні методи й прийоми та передбачають активну міжособистісну взаємодію всіх учасників педагогічного процесу.

Звернімося до словникових джерел щодо поняття «метод», який тлумачиться як: (від грец. *methodos* – шлях дослідження) спосіб досягнення певної мети, сукупність прийомів або операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності [14, с. 163]; спосіб організації практичного й теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями розглядуваного об'єкта [17, с. 205].

Г. Беленька зазначає: «Будь-який метод за своєю сутністю завжди інтерактивний. Неінтерактивним він бути не може. Адже поняття «метод» як наукова категорія охоплює комплекс як зовнішніх, так і внутрішніх дій дослідника» [9, с. 17]. Основні завдання інтерактивних прийомів полягають у включенні всіх учасників навчального процесу в єдиний процес здобуття і засвоєння знань. Адже не лише студент, але й викладач здобуває нові знання – про самих студентів, їхню професійну спрямованість, індивідуальні особливості підходу до навчання [9].

В. Кремень інтерпретує інтерактивні методи навчання як способи організації активної взаємодії учнів і вчителя у навчальному процесі з метою досягнення визначених дидактичних результатів [25].

На думку О. Комар, інтерактивний метод навчання – це впорядкований спосіб активної суб'єкт-суб'єктної взаємодії між усіма учасниками навчального процесу, направлений на досягнення цілей і завдань освіти, який сприяє накопиченню в учасників соціального досвіду спілкування та освоєнню ними соціальних методів організації навчальної діяльності. Це визначення містить всі три ознаки методу навчання: мета – засвоєння змісту освіти, єдність викладання і учіння, тобто бінарність навчання і характер способу засвоєння, направлено на кожний елемент змісту освіти [36, с. 85].

За твердженням Л. Загородньої, С. Тітаренко, доцільне застосування інтерактивних методів у процесі професійної підготовки майбутніх вихователів дозволяє створити позитивний емоційний фон для засвоєння студентами навчального матеріалу, систематизувати професійні знання студентів і використовувати їх комплексно, швидше трансформувати теоретичні знання на рівень професійних умінь і навичок, привчити студентів до певного типу спілкування (суб'єкт-суб'єктного) у процесі розв'язання навчально-виховних завдань, покращити рівень професійної підготовки в цілому [26, с. 177].

Розглянемо різновиди інтерактивних методів навчання у наукових дослідженнях [41, с. 404–405].

О. Голубкова, І. Кефелі класифікують інтерактивні методи навчання на основі їх комунікативних функцій, розділяючи на такі три групи, як: дискусійні методи (діалог, групова дискусія, розбір і аналіз життєвих ситуацій), ігрові методи (дидактичні ігри, творчі ігри, у тому числі ділові, рольові ігри, організаційно-діяльні ігри, контр-ігри), психологічна група інтерактивних методів (сенситивний і комунікативний тренінг, емпатія) [16, с. 16].

В основі класифікації М. Скрипника покладено такі групи інтерактивних методів, як: інформаційні, які передбачають використання способів діалогічної взаємодії учасників навчання з метою обміну матеріальними або духовними цінностями; пізнавальні, які передбачають використання способів пізнавальної взаємодії (діалогу) учасників для отримання нових знань, їх систематизації, творчого вдосконалення професійних умінь і навичок; мотиваційні, які передбачають способи діалогічної взаємодії учасників навчального процесу, за допомогою яких кожен визначає власну позицію у ставленні до способів діяльності групи, окремих учасників, викладача, самого себе; регулятивні, завдяки яким устанавлюються та приймаються певні правила діалогічної взаємодії учасників навчання [30, с. 32–43].

Досліджуючи інтерактивні технології навчання у вищій школі О. Січкарук пропонує розділити інтерактивні методи на дві групи: методи, де активну участь бере педагог (лекції із включеними бесідами, дискусіями,

проблемні лекції, інтерактивні семінари, дискусії із провокаційними запитаннями, консультації, роботу через сайт-курс (дистанційний курс); методи за участю тільки студентів (бесіди, дискусії, круглі столи, «мозковий штурм», групове вирішення конкретних ситуацій, ділові ігри) [73].

Для формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти особливу увагу привертає класифікація інтерактивних технологій у залежності від мети та форм організації навчальної діяльності (Л. Пироженко, О. Пометун [64]): інтерактивні технології кооперативного навчання, інтерактивні технології колективно-групового навчання, інтерактивні технології ситуативного моделювання й інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань.

Інтерактивна технологія кооперативного навчання може застосовуватися в таких різновидах, як: робота в парах (Один проти одного, один – вдвох – усі разом, «Думати, працювати в парі, обмінятися думками»), ротаційні (змінювані) трійки, два чотири – всі разом, карусель, робота в малих групах («Діалог», «Синтез думок», «Спільний проект», «Пошук інформації», «Коло ідей» (Раунд робін, кругова система)), акваріум.

Інтерактивні технології колективно-групового навчання передбачають спільну фронтальну роботу всіх студентів. До них відносять методи обговорення проблеми в загальному колі, мікрофон, незакінчені речення, мозковий штурм, навчаючи – вчуся («Кожен навчає кожного», «Броунівський рух»), ажурна пилка («Мозаїка», «Джиг-со»), аналіз ситуації (Case метод), вирішення проблем, «дерево рішень».

Інтерактивна технологія ситуативного моделювання охоплює такі методи, як: симуляції або імітаційні ігри, спрощене судове слухання (суд prose), громадські слухання, розігрування ситуацій за ролями («Рольова гра», «Програвання сценки», «Драматизація»).

Інтерактивна технологія опрацювання дискусійних питань передбачає широке і публічне обговорення якогось суперечливого питання з використанням таких методів, як: метод ПРЕС (PRES, МППО), «займи позицію», «зміни

позицію», неперервна шкала думок (Континуум, Нескінченний ланцюжок), дискусія, дискусія в стилі телевізійного ток-шоу, оцінювальна дискусія, дебати [64, с. 33–80].

Всі технології активного навчання Г. Беленька поділяє на імітаційні та неімітаційні відповідно до двох ознак: наявність моделі та наявність ролей. До неімітаційних відносяться проблемні лекції, семінари, виконання курсової та дипломної роботи, стажування без виконання посадової ролі. Імітаційні технології передбачають моделювання, тобто відтворення в умовах навчання певних процесів, що відбуваються в реальній професійній діяльності. Г. Беленька переконана, що виключно важливе значення у професійній підготовці вихователя мають саме імітаційні технології «...оскільки лише вербальними засобами не передати специфіки побудови розвиваючої взаємодії з дитиною. Майбутнім вихователям необхідно відчувати себе в ролі дитини, в ролі батьків, в ролі педагога, керівника закладу дошкільної освіти тощо» [10, с. 26–27].

Отже, представлені наукові дослідження свідчать, що існує велика кількість інтерактивних технологій навчання. Відзначимо, що всі класифікації інтерактивних технологій навчання базуються на діалогічній міжособистісній взаємодії викладача і студента, спрямованої на досягнення цілей і завдань педагогічної освіти. Зважаючи на те, що забезпечення інтерактивного технологічного супроводу в освітньому процесі сприятиме формуванню необхідних фахових знань, умінь і навичок, уважаємо це педагогічною умовою формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Третя умова – спрямованість змісту нормативних фахових дисциплін на культурологічно-професійний компонент.

Вибір цієї умови зумовлений тим, що майбутні вихователі покликані реалізовувати завдання дошкільної освіти, забезпечувати гармонійний розвиток особистості дитини. З огляду на це, значущість проблеми професійної культури виявляється в необхідності піднесення пріоритету культурних процесів у системі фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та задає

стратегічний напрямок удосконалення змісту педагогічної освіти. Вважаємо, що цьому процесу сприятиме висвітлення у змісті фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти сутності та специфіки професійної культури як складного інтегрального утворення.

Питання міжпредметних зв'язків та інтеграції змісту освіти знайшли відображення в працях Г. Васяновича, С. Гончаренка, І. Зязюна, М. Євтуха, В. Максимова, Н. Ничкало, М. Прокоф'євої, С. Сисоєвої, М. Скаткіна, Ю. Тюнникова та ін.

І. Бех стверджує, що сьогодні інтеграція – важлива умова сучасної науки і розвитку цивілізації у цілому. Інтеграція розглядається як вимога об'єднання у ціле будь-яких частин чи елементів і вважається необхідним дидактичним засобом, за допомогою якого можна створювати в учнів цілісну картину світу [8, с. 5].

В. Огнев'юк відзначає, що «міжпредметність та інтегрованість в освіті та науці стають прикметною ознакою сьогодення, що сприяє фундаменталізації освіти та інкорпорації постійно зростаючих наукових досягнень у зміст освіти. Інтеграція наукового знання дає можливість вести пошук структурної та функціональної спільності найрозрізненіших систем. На місце розрізнених уявлень про окремі фрагменти навколишнього світу має прийти цілісний світогляд» [57, с. 250–251].

Поняття «міжпредметні зв'язки» С. Гончаренко розглядає як взаємне узгодження навчальних програм, що зумовлене системою наук і дидактичною метою. Міжпредметні зв'язки відображають комплексний підхід до виховання і навчання, що дає можливість виділити як головні елементи змісту освіти, так і взаємозв'язки між навчальними предметами [17, с. 210].

За твердженням В. Кременя, інтегративний підхід в освіті – це підхід, що веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність. Результатом інтегративного підходу може бути цілісність знань різних рівнів – цілісність знань про дійсність, про природу, з тієї чи іншої освітньої галузі, предмета, курсу, розділу, теми. Інтегративний підхід реалізується під час

вивчення інтегрованих курсів чи окремих предметів з освітньої галузі, коли цілісність знань формується завдяки інтеграції їх на основі спільних для всіх предметів понять, застосуванню методів і форм навчання, контролю і корекції навчальних досягнень студентів, що спрямовують навчальний процес на об'єднання знань [25].

О. Семенов розрізняє такі форми інтеграції, як: повну, часткову і блокову. Повна характеризується синтезуванням навчального матеріалу в одному курсі, часткова – синтезуванням частини навчального матеріалу з виділенням специфічних розділів, блокова – побудовою автономних блоків із самостійними програмами або розділами загальної програми [72, с. 256].

У дослідженні М. Прокоф'євої розроблено й науково обґрунтовано теоретичну модель інтегрованої підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти – учителів початкових класів, визначено педагогічні умови її реалізації. Серед педагогічних умов виокремлено такі, як: наповнення інтегрованих навчальних курсів інформацією, спрямованою на формування настанов в інтегративній діяльності; забезпечення міжпредметних зв'язків, структуризація змісту навчального матеріалу на інтеграційній основі; трансформація прийомів навчальної роботи студентів в інтегративні вміння; професійно-спрямована творча діяльність, що припускає перенесення засвоєних професійно-педагогічних знань, умінь, способів діяльності на широку галузь педагогічної дійсності; системне використання інноваційних технологій навчання студентів, що сприяють інтеграції навчально-пізнавальної і професійно-педагогічної діяльності [66, с. 19].

К. Волинець доведено, що інтеграція змісту загальнопедагогічної підготовки вихователя – це властивість системи, яка відображає інтегративні властивості майбутнього фахівця, є базою для цілісного осмислення педагогічного досвіду як у теоретичному, так і практичному втіленні та механізмом, відповідно до якого формуються професійно значущі якості спеціаліста [15, с. 21].

З огляду на зазначене, в аспекті дослідження особливого значення набуває культурологічне осмислення міжпредметних зв'язків як цілісного та багатоаспектного явища в системі фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Формування професійної культури необхідно здійснювати в єдиній системі, що дозволяє розвивати в майбутніх вихователів уміння інтегрувати знання з дисциплін для розв'язання педагогічних завдань і ситуацій, здатність цілісно і комплексно аналізувати проблеми педагогічної теорії і практики. Завдяки цьому відкриваються перспективи формування цілісного сприйняття й розуміння професійної діяльності вихователя, уявлень про себе як суб'єкта професійної культури.

Для формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти доцільно забезпечити висвітлення в змісті фахової підготовки культурологічно-професійного компоненту під час викладання таких навчальних дисциплін, як «Основи педагогічної майстерності вихователя», «Педагогіка дошкільна», лекційні, лабораторні, семінарські та практичні заняття яких слід доповнити теоретичними знаннями, вправами, педагогічними ситуаціями, інтерактивними методами, що сприятимуть набуттю студентами необхідних умінь, розвитку особистісно-професійних якостей.

З метою продуктивної реалізації цієї педагогічної умови передбачалася розробка експериментального матеріалу, що полягала у виокремленні та актуалізації культурологічно-професійного компоненту нормативних фахових дисциплін модулів: «Розвиток теорії і практики дошкільної педагогіки», «Зміст і методи виховання дітей дошкільного віку», «Педагогіка раннього дитинства», «Виховання особистості в дошкільному віці», «Виховання дітей у діяльності», «Дошкільна дидактика», «Взаємодія закладу дошкільної освіти, сім'ї і школи», в яких опис педагогічних явищ виховання, навчання і розвитку дитини здійснювався на основі цілісного розуміння і усвідомлення ролі професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти.

Згідно змістових особливостей модулів професійного спрямування розроблено систему творчих завдань, вправ, педагогічних ситуацій

культурологічного змісту. Переконані, що використання в освітньому процесі різноманітних творчих завдань, вправ і педагогічних ситуацій забезпечує формування професійної культури. У запропонованому дослідженні активно використовувались ситуації, що виникають у процесі суперечливої професійної взаємодії, рольові ігри, які спрямовані на набуття первинного досвіду професійної поведінки вихователя в педагогічній діяльності.

Вважаємо, що місце і роль змісту культурологічно-професійного компоненту у системі фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти підвищується міжпредметною взаємодією навчальних модулів дисциплін «Загальна педагогіка», «Культура техніки мовлення та виразного читання», «Основи педагогічної майстерності вихователя» актуалізованою на основі розробленого елективного модулю «Основи формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» в межах дисципліни «Педагогіка дошкільна», що сприяв формуванню професійної культури студентів у процесі фахової підготовки. В рамках розробленого навчального модулю передбачалось використання вправ, проблемних ситуацій, ділових ігор, тренінгу.

Таким чином, можемо припустити, що висвітлення у змісті нормативних фахових дисциплін культурологічно-професійного компоненту є педагогічною умовою, оскільки буде сприяти набуттю студентами знань щодо специфіки педагогічної діяльності, сутності професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти, формуванню позитивної мотивації студентів до професійної діяльності, набуттю рефлексивних і аналітичних умінь, а також сприятиме розвитку особистісно-професійних якостей, що є складниками визначених компонентів у структурі професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Отже, педагогічними умовами формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки виступають: занурення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти; забезпечення інтерактивного технологічного супроводу в освітньому процесі формування у майбутніх вихователів закладів

дошкільної освіти професійної культури; спрямованість змісту нормативних фахових дисциплін на культурологічно-професійний компонент.

2.2. Модель та експериментальна методика формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки

З метою забезпечення формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки необхідно використовувати методи моделювання. За довідниковими джерелами поняття «модель» (франц. *modele*, від лат. *modulus* – міра, зразок, норма) тлумачиться як: аналог (схема, структура, знакова система) певного фрагмента природної або соціальної реальності, становлення людської культури, концептуально-теоретичного створення і відповідно, оригінала моделі [80, с. 382]; будь-який образ, аналог (мисленнєвий або умовний: зображення, опис, схема, креслення, графік, план, карта тощо) певного об'єкта, процесу або явища (оригіналу даної моделі); допоміжний об'єкт, обраний або перетворений у пізнавальних цілях, що дає нову інформацію про основний об'єкт [56, с. 84–85]; уявний чи умовний образ, аналог кількості об'єкта, процесу чи явища, що відтворює в символічній формі їхні основні типові риси; символічне зображення структури, типу поведінки й зразків взаємодії у соціальних процесах [23, с. 154]; штучно створений об'єкт у вигляді схеми, таблиці, креслення тощо, який аналогічний до об'єкта, що вивчається, відображає і відтворює в більш простому, зменшеному вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки і відносини між елементами досліджуваного об'єкта, безпосереднє вивчення якого пов'язано з певними труднощами, великими витратами засобів та енергії або просто недоступне, і тим

самим полегшує процес отримання інформації про предмет, який цікавить [35, с. 193].

Поняття «модель» увів до наукового обігу Г. Лейбніц, який розглядав його як зручну форму позначення знань про довкілля, інформаційний еквівалент конструюваного об'єкта з певною практичною метою [83].

Проблеми моделювання педагогічних процесів і систем висвітлюються в наукових працях С. Архангельського, В. Беспалька, В. Бондара, О. Дахіна, М. Кларіна, Н. Кузьміної, В. Міхеєва, Г. Суходольського, Є. Павлютенкова, Н. Тализіної, В. Штоффа, В. Ягупова та ін.

Як зазначає В. Штофф: «Модель – це подумки уявлена або матеріально реалізована система, яка, відбиваючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна його замінити так, що її вивчення дасть нам нову інформацію про цей об'єкт» [82, с. 19].

Г. Селевко термін «модель» визначає як деяку систему (зразок, приклад, образ, конструкцію), що відображає і виражає деякі властивості і відносини іншої системи (називається оригіналом) і в зазначеному сенсі замінює його [71, с. 31].

За твердженням В. Ягупова, модель – це знакова система, за допомогою якої можна відтворити дидактичний процес як предмет дослідження, показати в цілісності його структуру, функціонування та зберегти цю цілісність на всіх етапах дослідження [84, с. 31].

Отже, модель є образом, аналогом (мисленнєвим або умовним), що вивчається, відображає і відтворює властивості, взаємозв'язки і відносини об'єкта дослідження і здатний замінити так, що його вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт.

Поняття «модель» пов'язують з методом моделювання. Моделювання – це науковий метод непрямого (опосередкованого) дослідження об'єктів пізнання, безпосереднє вивчення яких з певних причин неможливе, ускладнене, неефективне чи недоцільне, через дослідження їхніх моделей – предметних, знакових чи мислених систем, що відповідно відтворюють, імітують чи

відображають певні характеристики (властивості, ознаки, принципи внутрішньої організації або функціонування) оригіналів [81, с. 392].

Г. Суходольський тлумачить моделювання як процес створення ієрархії моделей, в якій деяка реально існуюча система моделюється в різноманітних аспектах і різними засобами [79].

Педагогічне моделювання О. Дахін розглядає як самостійний напрям у загальному методі дослідження, який має специфічні риси, що відбивають особливість модельованих явищ [21, с. 14].

Основними принципами моделювання, згідно з С. Архангельським, є: наочність – виразність моделі (конструктивна, образотворча, знакова, символічна), визначеність (чітке виділення певних сторін вивчення) та об'єктивність (тобто незалежність проведення досліджень від особистісних переконань дослідника) [4].

І. Зязюн, Г. Сагач визначають такі вимоги до розробки дидактичної моделі, як: вона повинна бути об'єктивною (відображувати суще); суб'єктивною (відображувати об'єкт із урахуванням тезаурусу реципієнта); нормативною (відображати бажане); інтерактивною (передбачати діалог зі студентом); адаптивною (притосовуватись до індивідуальних особливостей людини, передусім до рівня різновидів її досвіду); відкритою (передбачати проективно-технологічну нормотворчість діяльності реципієнта) [28, с. 69].

За характером моделей, Д. Новіков, О. Новіков виділяють предметне та знакове (інформаційне) моделювання. Предметне моделювання здійснюється на моделі, що відтворює певні геометричні, фізичні, динамічні, або функціональні характеристики об'єкта моделювання – оригіналу; в окремому випадку – аналогового моделювання, коли поведінка оригіналу і моделі описується єдиними математичними співвідношеннями. При знаковому моделюванні моделями служать схеми, креслення, формули тощо [55, с. 84–85].

Відповідно до Г. Матушанського, етапи розбудови педагогічної моделі діляться на такі, як: перший (змістовий) – формулювання мети та завдань педагогічного моделювання, виявлення умов здійснення моделювання,

конкретизація факторів моделі; другий (формальний) – математичний аналіз результатів вимірів і третій – змістова інтерпретація отриманих даних [50, с. 24–30].

Г. Бордовський, О. Нестеров, С. Трапідин виділяють такі три стадії побудови моделі, як-от: структуризація – формування складу основних елементів моделі; композиція – формування загальної структурної схеми; регламентація – проектування керуючих впливів [12].

Спираючись на дослідження І. Княжевої, зважаємо на такі особливості при побудові моделі формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки: модель можна розглядати як гіпотезу про розгортання певного процесу (явища, феномена) як об'єкта пізнання і можливі результати цього процесу; відображувальна природа моделі передбачає, з одного боку, залежність від діяльності суб'єкта, який формує предмет моделювання через виділення його властивостей, з іншого – від діяльності, що впливає на суб'єкт моделювання; зміст моделі залежить від особливостей модельованого об'єкта і від мети, яку ставить суб'єкт моделювання; у моделі різні аспекти об'єкта пізнання не можуть бути з'єднані механічно, повинні існувати підстави для їх зіставлення; модель проектує зіставлення теперішнього і майбутнього, а також указує на спосіб руху до майбутнього як мети діяльності [33].

Отже, розглянуті в наукових працях особливості, принципи, вимоги й етапи побудови забезпечують основу для реалізації моделі формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки. Вважаємо, що модель включає мету, структурні компоненти, педагогічні умови, етапи, форми, методи і кінцевий результат.

Процес формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки залежить від багатьох чинників, у тому числі від використання у взаємозв'язку методологічних підходів. У зв'язку з цим необхідно акцентувати увагу на культурологічному підході як одному з провідних у дослідженні [38, с. 31–36; 40, с. 19–22].

Відповідно до положень І. Ісаєва, культурологічний підхід до дослідження проблем педагогічної освіти представлено як сукупність теоретико-методологічних положень і організаційно-педагогічних заходів, спрямованих на створення умов щодо освоєння і трансляції педагогічних цінностей і технологій, що забезпечують творчу самореалізацію особистості вчителя у професійній діяльності [29, с. 32]. Відзначимо, що освіта функціонально і змістовно зумовлена специфікою культури, нерозривно пов'язана з системою наукового знання конкретної епохи, завжди була способом відтворення базового для культурної епохи світогляду [27, с. 406]. У зв'язку з цим, методологічним орієнтиром реформування гуманістичної освіти виступає культуроцентристська парадигма. Культуроцентризм передбачає розуміння сучасної освіти і виховання як найважливіших соціальних інститутів культурної спадкоємності, що актуалізує розширення гуманітарних процесів шляхом органічного включення культурологічно-професійного компонента в освітній процес фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти [39, с. 19].

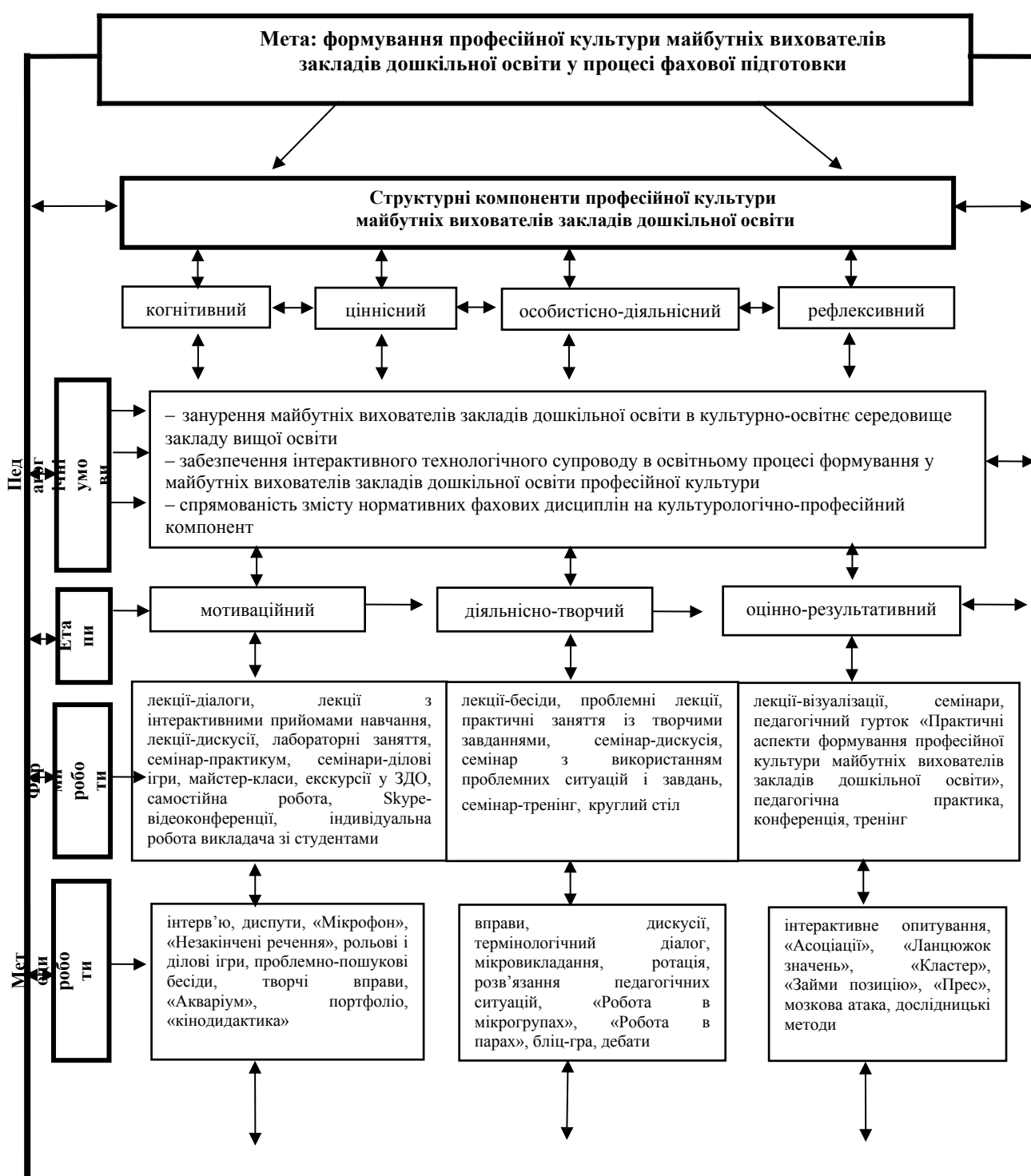
Процес формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти необхідно розглядати у контексті аксіологічного підходу [43, с. 49–52]. Досліджуючи аксіологічний підхід, Т. Степанова відмічає, що звернення до загальнолюдських цінностей, проблеми духовності особистості, чинників її розвитку було й буде суттєвою потребою освіти, оскільки саме цінності є своєрідною ланкою, що поєднує минуле й сучасне вітчизняної й світової педагогічної науки [77, с. 37].

Одним із провідних завдань аксіологічного підходу, науковці І. Ісаєв, В. Сластьонін, Г. Чижакова, Є. Шиянов убачають у виявленні гуманістичної сутності науки, ставлення до людини як до суб'єкта пізнання, спілкування і творчості, розвитку гуманістичної сутності людини [29; 74].

Відповідно до аксіологічного підходу, як зазначає Т. Садова, підготовка майбутнього вихователя полягає в орієнтації професійної освіти на формування системи загальнолюдських і професійних цінностей, що визначають їхнє

ставлення до світу, до своєї діяльності, до самого себе як людини і професіонала [69, с. 63–69].

Отже, окреслені методологічні підходи забезпечують вибір стратегії наукового дослідження, становлять орієнтир у формуванні професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки, дозволяють краще усвідомити нові цілі і завдання сучасного вищого педагогічного закладу освіти, обрати гнучкі організаційні технології, форми, методи навчання та виховання.

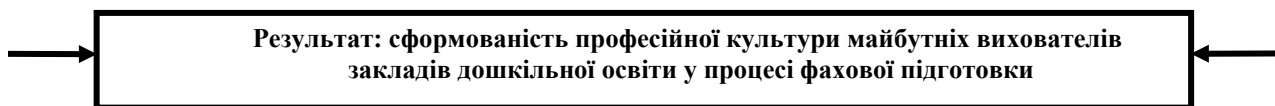

Рис. 2.1. Модель формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки

Здійснений аналіз і систематизація базових понять дослідження дає можливість, виходячи з наукових положень, розробити модель формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки [44, с. 184–191]. Представимо її наочно (Рис. 2.1.).

У роботі визначаємо модель як процесуальну та цілісну, що відображає послідовний процес формування всіх компонентів професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (когнітивний, ціннісний, особистісно-діяльнісний, рефлексивний) завдяки визначеним педагогічним умовам (занурення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти; забезпечення інтерактивного технологічного супроводу в освітньому процесі формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти професійної культури; спрямованість змісту нормативних фахових дисциплін на культурологічно-професійний компонент), етапам, формам і методам навчання і виховання, які дають змогу у комплексі отримати бажаний результат – сформованість професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Враховуючи тривалість і динамічність процесу формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти при реалізації педагогічних умов було впроваджено такі три етапи, як: мотиваційний, діяльнісно-творчий та оцінно-результативний.

Метою першого – мотиваційного етапу була реалізація таких педагогічних умов, як-от: «занурення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в

культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти», «забезпечення інтерактивного технологічного супроводу в освітньому процесі формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти професійної культури», що були спрямовані на набуття студентами необхідних знань щодо сутності поняття «професійна культура», усвідомлення значення професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти. Основними формами організації навчання були лекції-діалоги, лекції з інтерактивними прийомами навчання, лекції-дискусії, лабораторні заняття, семінари-практикуми, семінари-ділові ігри, майстер-класи, екскурсії в заклади дошкільної освіти, самостійна робота студентів, Skype-відеоконференції, індивідуальна робота викладача зі студентами (надання науково-методичної допомоги при виконанні завдань самостійної роботи, Інтернет-консультування, перевірка виконання завдань самостійної роботи тощо), що проводилося в межах навчальних дисциплін «Основи педагогічної майстерності вихователя», «Педагогіка дошкільна».

На другому – діяльнісно-творчому етапі домінувала педагогічна умова «спрямованість змісту нормативних фахових дисциплін на культурологічно-професійний компонент», що передбачала формування й відпрацювання студентами практичних умінь інтерактивними формами (лекції-бесіди, проблемні лекції, практичні заняття із творчими завданнями, семінари-дискусії, семінари з використанням проблемних ситуацій і завдань, семінари-тренінги, круглі столи) елективного модулю «Основи формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» в межах навчальної дисципліни «Педагогіка дошкільна».

На оцінно-результативному етапі пріоритетними виступили такі педагогічні умови, як-от: «забезпечення інтерактивного технологічного супроводу в освітньому процесі формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти професійної культури», «спрямованість змісту нормативних фахових дисциплін на культурологічно-професійний компонент», що передбачало формування рефлексивних та аналітичних умінь, здатності до самооцінки рівня сформованості професійної культури та здатності до професійного

самовдосконалення в межах проведення педагогічного гуртка «Практичні аспекти формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти», педагогічної практики.

Зазначимо, що поетапна реалізація педагогічних умов комплексно впливала на формування рівнів (високий, достатній, задовільний, низький) професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки, структура якої передбачала наявність когнітивного, ціннісного, особистісно-діяльнісного, рефлексивного компонентів, які оцінювалися за інформаційним, мотиваційним, поведінковим, оцінно-креативним критеріями. Результатом реалізації моделі виступила сформованість рівнів професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Експериментально-дослідна робота проводилася зі студентами впродовж трьох років (I, II, III курси). Експериментальну групу, де проводилась експериментальна робота склали студенти Державного вищого навчального закладу «Криворізький державний педагогічний університет» (104 особи). Студенти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка склали контрольну групу (102 особи).

Розкриємо змістовий аспект формувального етапу експерименту.

Метою формувального етапу експерименту була перевірка ефективності реалізації розробленої моделі в ході поетапної фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та методики впровадження в експериментальній групі визначених педагогічних умов. У контрольній групі навчання здійснювалося за традиційною програмою, без цілеспрямованої і системної роботи щодо формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

З метою досягнення поставленої мети організація експериментально-дослідної роботи зі студентами передбачала:

– засвоєння теоретичних знань щодо професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти на лекційних заняттях навчальних дисциплін «Основи

педагогічної майстерності вихователя», «Педагогіка дошкільна», які ґрунтувалися на застосуванні інтерактивних технологій навчання;

– поглиблення отриманих теоретичних знань на лабораторних, семінарських, практичних заняттях, а також під час самостійної роботи;

– практичне відпрацювання набутих умінь прояву професійної культури в ході занурення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти, організації рольових і ділових ігор на практичних заняттях, тренінгів, вирішення педагогічних ситуацій, творчих завдань;

– закріплення і вдосконалення здобутих знань і сформованих умінь під час проходження педагогічної практики.

Представимо сутність експериментальної методики формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки на різних етапах.

На мотиваційному етапі реалізовувалися педагогічні умови «занурення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти», «забезпечення інтерактивного технологічного супроводу в освітньому процесі формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти професійної культури» на заняттях такої навчальної дисципліни, як «Основи педагогічної майстерності вихователя». В навчальному плані підготовки фахівців освітнього ступеня «бакалавр» дисципліна «Основи педагогічної майстерності вихователя» вивчається в першому семестрі.

У забезпеченні якісної фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти особливо помітний внесок належить заняттям з використанням інтерактивних технологій навчання. Інтерактивними методами та прийомами формування професійної культури майбутніх вихователів виступили інтерв'ю («Педагогічні цінності сучасного вихователя», «Педагогічна творчість як компонент фахової підготовки сучасного вихователя», «Професійна культура як інтегральна якість майбутнього вихователя»); диспути («Професійне самовдосконалення вихователя – це необхідність чи ні?», «Педагогічна

майстерність вихователя закладу дошкільної освіти як вищий рівень його професійної діяльності»); дебати («Ідея планування і здійснення інтеграційного підходу в педагогічному процесі з дітьми дошкільного віку: переваги і недоліки в застосуванні інтеграційного підходу з позицій педагога та дитини»); «Мікрофон» («Які функції має виконувати сучасний вихователь?», «Хто такий майстер?», «Яким повинен бути вихователь-майстер?» тощо); «Незакінчені речення» («Особливостями професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти є ...», «Візитівкою вихователя є ...» тощо); ділові ігри («Кроки до педагогічної майстерності», «Сучасний вихователь – який він має бути?», «Культура мови вихователя закладу дошкільної освіти»); технологія «Кінодидактика» тощо.

Заняття зазначеної навчальної дисципліни було доповнено лекцією «Діяльність вихователя закладу дошкільної освіти у вимірах професійної культури і педагогічної майстерності». Метою лекції було набуття студентами знань про педагогічну майстерність, її структуру та рівні сформованості, формування розуміння студентами суті професійної культури, педагогічної культури, вчити студентів визначати взаємозв'язок між педагогічною культурою та професійною майстерністю вихователя, стимулювати пізнавальну активність. У ході презентації й обговорення такого матеріалу студенти розмірковували над складністю педагогічної культури, професійної культури вихователя, своєрідністю її прояву.

Викладання матеріалу було наочним, динамічним, яскравим завдяки поєднанню текстової, графічної та відеоінформації, що зацікавлювало майбутніх вихователів процесом навчання і активізувало формування професійної культури. Мультимедійна презентація як одна з провідних форм використання інтерактивних технологій навчання майбутніх вихователів була створена за допомогою програмного забезпечення Microsoft Office (PowerPoint) під час викладання курсу «Основи педагогічної майстерності вихователя». За допомогою мультимедійних презентацій для супроводу лекційних і лабораторних занять на слайдах демонстрували:

– таблиці («Видатні педагоги та науковці про особу виховательки», «Структура педагогічної майстерності», «Рівні педагогічної майстерності вихователя», «Визначення сутності феномена «педагогічна майстерність» у трактуванні відомих педагогів» (Ю. Азаров, О. Алексюк, Л. Болотіна, І. Зязюн, М. Кухарев, А. Макаренко, О. Мороз, В. Омеляненко, В. Сухомлинський та ін.), «Професійні функції вихователя», «Педагогічна культура як система вимог до вихователя» та ін.);

– опорні схеми («Складники педагогічної майстерності», «Засоби зовнішньої естетичної виразності», «Педагогічні здібності та професійні вміння вихователя» та ін.);

– довідковий матеріал («Погляди А. Макаренка на проблему педагогічної культури вихователя», «Педагогічна культура у творчій спадщині В. Сухомлинського»);

– динамічні ілюстрації, фото-рекомендації і відео фрагменти («Зовнішній вигляд сучасного вихователя», «Іміджування як засіб побудови власного образу», «Портрет вихователя закладу дошкільної освіти», «Сучасний вихователь – імідж закладу дошкільної освіти», «Сучасний заклад дошкільної освіти – середовище для розвитку дитини» та ін.) тощо.

Відзначимо, що лекційний матеріал носив проблемно-пізнавальне спрямування – інформація повідомлялася в неповному вигляді, залишаючи можливість для доповнення знаннями, значеннями, змістом і досвідом студентів. Наприклад, при вивченні лекції із теми «Зовнішня техніка та зовнішня естетична виразність вихователя закладу дошкільної освіти» зі студентами було проведено проблемно-пошукову бесіду. В ході бесіди студентами було запропоновано ряд послідовних і взаємозв'язаних проблемних запитань («Чому зовнішність людини вважається її візитною карткою?», «Наскільки важлива культура зовнішнього вигляду для сучасного вихователя? Наведіть приклади зі свого життя», «Як Ви одягаєтеся: консервативно чи елегантно, в залежності від настрою чи ще якимось?», «Чи може впливати одяг вихователя на його професійну діяльність?», «Як, на Вашу думку, має одягатися вихователь?», «На які елементи зовнішності

вихователеві слід звертати увагу?»), під час яких вони висловлювали власні пропозиції і намагалися самостійно доводити їх справедливість, що сприяло засвоєнню нових знань.

Навчальну дисципліну «Основи педагогічної майстерності вихователя» було доповнено темою «Мотивація вибору професії педагога. Система дошкільної освіти в Україні». Обговорення питань цієї теми було організовано у формі інтерв'ю журналіста з міністром (ректором, батьками тощо). Оскільки це лабораторне заняття було першим, формувалися установки студента щодо способу взаємодії із навчальною інформацією, викладачем, студентами групи. Важливо, щоб під час заняття була створена доброзичлива атмосфера, яка стимулювала майбутніх вихователів до комунікативної взаємодії. Закладалися основи особливого стилю відносин: думка кожного, якою вона не була, не оцінювалася як слухна або неслухна; вона виступає відображенням минулого досвіду студента, склалася під впливом певних життєвих обставин, її не можна ігнорувати, критикувати, засуджувати.

З цією метою на занятті зі студентами було проведено відповідні вправи, які були спрямовані на формування позитивної мотивації до здобуття педагогічної професії, виховання професійної спрямованості, інтересу до професії вихователя. Наведемо приклади деяких вправ.

Вправа «Мій професійний герб та моє професійне кредо» [6].

Мета: актуалізація власного професійного та особистісного досвіду.

Матеріали: бланки з зображенням щита, олівці, фломастери.

Процедура виконання: студентам роздають бланки «Герб та девіз» та пропонується заповнити поля герба відповідними символами, що найточніше передають зміст кожного поля: перше – «Я як педагог»; друге – «Мої діти»; третє – «Я очима моїх дітей»; четверте – «Моя професійна мрія».

На смужці необхідно написати фразу, яка може слугувати особистим професійним девізом (професійним кредо). Це може бути як відомий вислів, так і фраза, придумана самим учасником.

Вправа «Творче життя».

Мета: перенесення розгляду проблем креативності в сферу щоденних життєвих реалій.

Обладнання: маркери, листи формату А-3, А-2.

Процедура виконання: студентів об'єднують у групи по 5–6 осіб, які отримують завдання: сформулювати перелік рекомендацій, які дозволять зробити більш творчим власне життя. В перелік бажано включити рекомендації щодо впровадження творчих підходів до професійного життя. Сформульовані рекомендації повинні бути реальними і мати можливість бути практично впроваджені більшістю учасників у життя. Після закінчення виконання завдання листи розміщуються для ознайомлення всіма учасниками. Представники від кожної команди озвучують свої рекомендації та коротко пояснюють, як саме їх дотримання допоможе зробити власне життя більш творчим.

Майбутні вихователі пропонували такі рекомендації: регулярно виконувати фізичні вправи; читати художню літературу, розвивати уяву; займатися живописом або скульптурою; не боятися зробити помилку; відвідувати місця, що надихають; слухати класичну музику; бути товариськими; писати вірші, короткі оповідання та пісні.

Вправа «Завершення речення».

Мета: забезпечити зворотній зв'язок щодо основних моментів вивченого матеріалу.

Процедура виконання: викладач демонструє студентам записані на фліп – чарті або дошці 4–5 незакінчених речень, наприклад, «Я дізнався, що...», «Мене здивувало, що...», «Мені сподобалось, що...», «Можливо, було б краще, якби...» тощо; пропонує кожному учаснику записати свої відповіді і здати викладачу. Якщо дозволяє регламент, корисно, щоб кожен студент по черзі повідомив свої записи групі.

Для самостійної роботи студентам було запропоновано скласти власну «скарбничку оптимізму». Для цього необхідно було проаналізувати і записати кращі особисті якості та переваги, знання, вміння і здібності (не лише професійні, а й інші, наприклад, уміння готувати, добре плавати, знатися на мистецтві тощо),

успіхи і досягнення: як в професії / навчанні, так і в інших галузях свого життя і діяльності.

Під час обговорення теоретичних питань теми «Педагогічна діяльність і професійна культура вихователя закладу дошкільної освіти» для активізації пізнавальної діяльності майбутніх вихователів було використано інтерактивну технологію колективно-групового навчання «Мікрофон». Студент, який отримав уявний мікрофон, висловлював свою думку на поставлене викладачем або одноступінним проблемне запитання. Наприклад, студентам було запропоновано такі запитання, як: «Змодельуйте професійний портрет сучасного вихователя закладу дошкільної освіти», «На засадах яких державних документах ґрунтуються вимоги до сучасного вихователя закладу дошкільної освіти?», «Хто з учених займався дослідженням проблеми професійної культури?», «Яке значення займає професійна культура вихователя в організації педагогічної діяльності?».

Під час занять зі студентами використовувалися педагогічні ситуації, які були спрямовані на формування вміння вирішувати професійні завдання з позицій прояву професійної культури. Педагогічні ситуації підбиралися так, щоб необхідним було використання студентами знань щодо планування дій та вибору способів рішення. Вирішення педагогічних ситуацій було проведено у формі технології кооперативного навчання «Акваріум».

Наведемо приклади педагогічних ситуацій.

Мета: спрямованість на педагогічну діяльність, розвиток особистісно-професійних якостей, умінь приймати рішення.

Процедура виконання: підгрупу студентів розподіляють на дві мікрогрупи. Одна (та, що в «акваріумі») отримує від викладача педагогічну ситуацію для обговорення. Завдання студентам: проаналізувати педагогічні ситуації. Оцінити ступінь реалізації суб'єкт-суб'єктного підходу до організації взаємодії між дорослими і дитиною в умовах сімейного виховання і закладу дошкільної освіти.

Ситуація перша. Протягом цілого місяця п'ятирічний Віталік, коли з'являється вранці біля закладу дошкільної освіти, затіває бігання. Його дуже важко переключити на спокійні ігри разом з іншими дітьми, а якщо це вдається,

то через деякий час виникає сварка. Вихователь змушений відмовлятися від організації таких спільних ігор. У бесіді з батьком з'ясувалося, що переїхавши місяць тому в нову квартиру, родина змушена привозити дитину в заклад дошкільної освіти на метро, що займає багато часу.

– Значить, дитина втомлюється, – зробив припущення вихователь.

– Такого не може бути. Адже Віталік сидить всю дорогу! – Заперечив батько. – Якби втомлювався, так би не затівав метушню, коли приходив у заклад дошкільної освіти!

Ситуація друга. Мама Іринки, вихованки середньої групи, вимагає від вихователя приділяти їй доньці більше уваги, ніж іншим дітям, мотивуючи це тим, що вона обдарована. Що повинен сказати вихователь на докори мами вихованки про недостатню увагу до її дитини й недооцінку її здібностей з боку вихователя?

Інша мікрогрупа уважно слухала й аналізувала варіанти розв'язання педагогічних ситуацій. Потім групи змінювали місця, і та, що працювала в «акваріумі», отримувала нову педагогічну ситуацію. Викладач оцінював результати аналізу ситуацій кожного студента та роботу в мікрогрупах загалом. Відзначимо, що розв'язання педагогічних ситуацій у формі інтерактивної технології кооперативного навчання «Акваріум» сприяло прояву розкутості й довіри у спілкуванні та дозволяло активно включити майбутніх вихователів у навчальний процес вищого закладу освіти.

Під час лабораторного заняття за темою «Мовленнєва виразність вихователя, формування техніки мовлення», метою якого було сприяти розвитку мовленнєвої виразності студентів, формувати вміння інтонувати окремі слова та фрази з відповідним змістовним відтінком, техніку мовлення, проводили вправи. Наведемо деякі приклади вправ.

Вправа «Знайди пару».

Мета: формувати уявлення про культуру мовлення і культуру спілкування вихователя, вміння працювати самостійно й колективно, виховувати культуру мовленнєвого спілкування.

Процедура виконання: викладач розподіляє студентів на дві групи. Одна група отримує картки з моделями негативної мовленнєвої поведінки вихователів, а інша – картки з прикладам-поясненнями такої поведінки (див. табл. 2.1). Потім викладач пропонує студентам «знайти пару» і пояснити свій вибір.

Таблиця 2.1

Моделі негативної мовленнєвої поведінки вихователя з прикладами

Моделі негативної мовленнєвої поведінки вихователя	Приклади-пояснення
Стереотипні комунікативні установки сучасного суспільства	«Треба вміти за себе постояти», «на образливе слово варто так само відповідати» тощо.
Відсутність цілеспрямованого навчання культури спілкування	«Хіба можна так лаятися?!», «Так не можна!», «Що ти говориш?!».
Недооцінювання позитивних сторін діяльності дитини	«Вічно ти...!», «Ти завжди...!», «Від неї всього можна чекати!», «За ним слід постійно наглядати!».
Негативний особистий досвід спілкування конкретної дитини	Дражнилки, глузування, жорстокі жарти, змагання у словесній витонченості, гра «Хто кого переговорить», присвоєння образливих прізвиськ, як-от: «ябеда», «брехун», «уявляла», «гальмо» тощо.
Пропаганда тих чи тих форм мовленнєвої агресії у сучасних ЗМІ	Часто «поганими словами» лається улюблений співак або мультиплікаційний персонаж. Популярні жанри кіно (бойовик, трилер) містять негативні моделі мовленнєвої поведінки персонажів і набір словесних кліше.
Відкрита мовленнєва агресія педагога	«Малюєш, як курка лапою!», «Скільки можна повторювати?!», «Як ви мене

	дістали!», «Закрийте роти», «Марш у куток!», «Рахую до трьох...».
--	---

Завдання для самостійної роботи підбиралися таким способом, щоб у студентів виникала необхідність самостійного вивчення нового матеріалу, опрацювання рекомендованої літератури, що сприяло прагненню до постійного вдосконалення та прояву професійної культури. У рамках вивчення теми «Педагогічна техніка як складник педагогічної майстерності вихователя» студенти створювали альбоми зі зразками одягу, макіяжу та зачісок сучасного вихователя; портфоліо вихователя; мультимедійні презентації; підбирали фото-рекомендації, ілюстрації і поради. Компетентне журі оцінювало підбір студентами костюмів, зачісок (майстер-клас) для сучасного вихователя та коментувало свої оцінки.

Важливу роль у систематизації результатів самостійної роботи студентів займало створення портфоліо. Метод портфоліо забезпечував накопичення інформації, необхідної для своєчасної фіксації реальних змін у професійному розвитку, сприяв формуванню вміння аналізувати та планувати діяльність, спрямовану на підвищення професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Метою лабораторного заняття «Вихователь як суб'єкт педагогічної діяльності» було навчити студентів оцінювати важливість соціальної ролі обраної професії, усвідомлювати її функції, сприяти розвитку аналітичного мислення, формувати уявлення про професійну культуру вихователя, спонукати студентів до опанування нею. Значна увага приділялася обговоренню якостей, рис, що повинні бути притаманні вихователю закладу дошкільної освіти. Студенти доходили до висновку, що вихователь повинен мати такі професійно значущі якості, як: життєрадісність, наполегливість, охайність, захопленість, жалісливість, турботливість, чарівність, жвавість, чуйність, щирість, ентузіазм, рішучість. До недопустимих якостей вихователя студенти віднесли такі: нервовість, грубість,

безтурботність, заздрість, вередливість, злопам'ятство, нерішучість, холодність, нестриманість, гордість.

Під час заняття студентам було запропоновано завдання змоделювати одну із запропонованих ситуацій, які можуть виникнути в педагогічній діяльності вихователя та визначати шляхи її вирішення.

Мета: спрямованість на педагогічну діяльність, розвиток комунікативних умінь, умінь приймати рішення.

Процедура виконання: студентів розподіляють на творчі групи. Групи отримують завдання змоделювати ситуацію, яка написана на картці. Приклади ситуацій: трирічна дівчинка вперше прийшла в заклад дошкільної освіти і плаче; чотирирічний хлопчик не хоче самостійно одягатися на прогулянку; п'ятирічна дівчинка погано їсть; бесіда з мамою чотирирічної дитини, яка постійно забирає іграшки в інших дітей; бесіда з татом п'ятирічного хлопчика, який часто бешкетує в групі; бесіда з бабусею дівчинки п'ятого року життя, яка не хоче спати в закладі дошкільної освіти.

Особливу зацікавленість у студентів викликала технологія «кінодидактика», яка забезпечувала включення механізмів рефлексії, саморозвитку та самоосвіти; створення освітнього співтовариства як форми інтеграції соціальних, просвітницьких і професійних структур; розвиток і ампліфікацію суб'єктів підготовки в єдності їхніх громадянських, особистісних та індивідуальних характеристик; реалізацію гуманістичних ідеалів в освіті. Студентам було представлено показ фільмів Р. Бикова «Я сюди більше ніколи не повернуся» («Люба»), «Я сюди більше ніколи не повернуся! 20 років по тому». Після перегляду фільмів студенти написали рецензії, скориставшись низкою таких запитань, як: «Чи виправдав фільм ваші очікування?», «Який ваш вердикт в цілому?», «Висловіть свою думку, підкріплюючи його аналізом і фактами», «Спробуйте спрогнозувати на матеріалі цих двох фільмів наступні 10–20 років життя Ніни та її дітей» [46].

Глибшому формуванню інтересу до професії вихователя сприяли оглядові екскурсії у заклади дошкільної освіти. Спостерігаючи за діяльністю вихователя,

студенти звертали увагу на своєрідність та складність його педагогічної праці. Після відвідування закладу студентам було запропоновано завдання – написати твір на тему «Чому я обрав(ла) професію вихователя дітей дошкільного віку?».

На завершальному етапі з курсу «Основи педагогічної майстерності вихователя» студенти демонстрували вміння практично застосовувати отримані знання технології побудови і здійснення діалогічної взаємодії. Для цього проводився «Конкурс педагогічної майстерності вихователя», який передбачав такі завдання: візитна картка: «Ось ми які!», «Вихователь-ерудит» – розминка, «Вихователь-художник», вирішення педагогічних ситуацій, конкурс капітанів, «Вихователь-майстер», «Вихователь-імпровізатор», «Вихователь-актор». Результати проведеного конкурсу стимулювати студентів до активної роботи над собою для оволодіння професійною культурою.

Особливі можливості для формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти займають освітні мережі Інтернет та напрями їх використання для розвитку дистанційної освіти, а саме: оперативне передавання і отримання будь-якої (звук, відео, текст, графіка) інформації на будь-яку відстань; зберігання, редагування, обробка та подання (друк, вивід на фото- чи відео стрічку) інформації через різні джерела; реалізація інтерактивності за допомогою мультимедійних технологій і оперативного зворотного зв'язку; надання можливості спілкування з будь-яким партнером за допомогою різноманітних систем (відеоконференції, чати, форуми, Інтернет-телефони, Інтернет-пейджери тощо) [59, с. 9].

З цією метою при вивченні навчальних дисциплін циклу професійної і практичної підготовки, зокрема «Основи педагогічної майстерності вихователя», «Педагогіка дошкільна» було розроблено сайт <http://doshkilnaosvita.000webhostapp.com/> для майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (див. Додаток В), що містить навчально-методичні комплекси із зазначених дисциплін, програми, зміст модулів, плани і теми занять, методичні рекомендації до виконання практичних (семінарських), лабораторних занять, завдання для самостійної роботи студентів, проблемні ситуації та завдання, творчі

завдання, які дозволяли розкрити зміст професійної культури в педагогічній діяльності вихователя, запитання для самоперевірки, тести, словники тощо.

Важливою дистанційною формою допомоги для студентів було використання Інтернет-консультування. Інтернет-консультування є альтернативною платформою для спілкування, навчальної співпраці й обговорення педагогічних проблем (форуми, колективне обговорення проблеми, групові та індивідуальні онлайн-консультації, Skype-відеоконференції, чати, електронне листування).

Однією з провідних форм організації навчання майбутніх вихователів виступили Skype-відеоконференції. Відеоконференція – це сеанс відеозв'язку за участю декількох користувачів. Відзначимо, що Skype-відеоконференції надавали доступ до широких можливостей щоденного спілкування та співпраці між викладачами та студентами з метою обговорення актуальних питань дошкільної освіти; підготовки самостійної роботи; пояснення проблемних завдань; виконання основних завдань педагогічної практики та вимог до оформлення звітної документації за результатами практики тощо. Чат – ще один спосіб спілкування викладача зі студентами в Skype.

Так, завдяки організації Інтернет-консультування студенти мали можливість обговорювати проблемні запитання («Якого педагога Ви можете назвати майстром своєї справи?», «Сучасний вихователь – носій професійної культури», «Що треба змінити у фаховій підготовці майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти відповідно до сучасних вимог?», «Якою повинна бути модель сучасного вихователя?»), висловлювати власну позицію щодо професійних завдань вихователя, дискутувати, а також набувати досвіду колективної діяльності. Зауважимо, що у розділі «Форум педагогічних ідей» проводилися цілодобові загальнодоступні дискусії («Майстерність вихователя – це кропітка, систематична, цілеспрямована робота над собою», «Самовдосконалення як метод підвищення професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти») з метою обговорення шляхів культурно-педагогічного зростання майбутніх вихователів. Відзначимо, що звернення студентів до навчально-методичних

матеріалів розробленого сайту сприяло не тільки підвищенню рівня засвоєння фахових знань, але й надавало змогу працювати у зручний час, зручному місці й темпі. Крім того, робота з сайтом підвищувала інтерес до педагогічної діяльності вихователя як суб'єкта професійної культури, формувала мотивацію до навчання, розвивала самостійність, критичність мислення, активізувала пізнавальну діяльність.

На діяльнісно-творчому етапі формувального експерименту реалізовувалася педагогічна умова «спрямованість змісту нормативних фахових дисциплін на культурологічно-професійний компонент» під час проведення лекційних, семінарських і практичних занять із модулю «Основи формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» в межах навчальної дисципліни «Педагогіка дошкільна» (див. Додаток Д).

Матеріал першої лекції «Сутність та структура професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» було розроблено з метою ознайомлення студентів з сутністю понять «професія», «професіоналізм», «культура». Крім того, лекційний матеріал було присвячено розгляду структури професійної культури. В ході лекції студенти усвідомлювали значущість професійної культури для педагогічної діяльності вихователя.

Матеріал другої лекції «Особистість сучасного вихователя закладу дошкільної освіти» було присвячено розгляду значення професії вихователя та основних вимог до неї. Під час лекції розкривалися професійно-особистісні якості вихователя закладу дошкільної освіти, роль педагогічної діяльності вихователя у формуванні особистості дитини дошкільного віку.

Лекція «Професійно-педагогічні цінності вихователів закладів дошкільної освіти» була присвячена вивченню понять «цінність», «професійно-педагогічні цінності», розгляду основних професійно-педагогічних цінностей вихователя закладу дошкільної освіти. Активізували роботу студентів за допомогою проблемних запитань («Які професійні та особистісні цінності притаманні сучасним студентам спеціальності «Дошкільна освіта»?», «Які негаразди сучасних вихователів зумовлюють небажання «йти на роботу»?», «Як усунути

негативне ставлення до професії вихователя?», «Чому цінності є смисловою основою професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти?»), які спонукали проаналізувати зміст основних понять теми, зрозуміти й усвідомити їх значення.

Під час лекції «Культура мовлення вихователя» розглядалися основні вимоги до мовлення вихователя закладу дошкільної освіти, риси зразкового мовлення, особливості мовленнєвого етикету у професійній культурі, шляхи вдосконалення мовлення вихователя.

Метою лекції «Новітні інформаційні технології навчання в діяльності вихователя закладу дошкільної освіти» було формування професійної культури майбутнього вихователя у застосуванні нових інформаційних технологій у дошкільній освіті. Лекція була присвячена розгляду сутності інформаційних технологій, особливостей використання новітніх інформаційних технологій в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, створенню мультимедійних презентацій PowerPoint для роботи з дітьми.

Закріплення лекційного матеріалу відбувалося під час проведення семінарських і практичних занять. Мета проведення семінару «Складники професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти» полягала в набутті студентами знань щодо професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, формуванні позитивної мотивації до професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти та потреби у професійній самореалізації і культурно-педагогічному зростанні.

Студенти з'ясовували значення професійної культури, сутність професійної культури як інтегральної якості особистості вихователя, специфіку прояву професійної культури в педагогічній діяльності. Відзначимо, що студенти приймали активну участь в обговоренні теми, аналізували погляди своїх одногрупників. Під час заняття зі студентами було проведено вправу «Алфавіт». Розглянемо її.

Вправа «Алфавіт».

Мета: розширити розуміння студентами сутності професійної культури вихователя, розвиток аналітичних умінь, мислення, творчої пізнавальної діяльності.

Обладнання: технологічна карта: лист ватману, на якому зверху вниз із лівої сторони зазначено поняття «професійна культура», 2–4 маркера різних кольорів.

Процедура виконання: на дошці або стіні розміщується технологічна карта. На першому етапі («Смислотворчість») викладач пропонує студентам розкрити зміст поняття «професійна культура», заповнивши технологічну карту (вписати маркером у кожний рядок відповідної букви алфавіту слова, що починаються з цієї букви і розкривають зміст поняття, що досліджується). По черзі кожному студенту (або одночасно двом студентам) пропонується вписати в технологічну карту свої поняття. Кожен студент може записати від одного до декількох понять. Той студент, що записує своє поняття на технологічну карту, промовляє його вголос. Заповнення технологічної карти завершується тоді, коли біля неї побували всі студенти не менше одного разу і коли на кожну букву алфавіту на технологічній карті записане хоча б одне слово-поняття.

На другому («Аналітичному») етапі студентам пропонується з усіх записаних на технологічній карті слів виділити три, що найбільше відбивають сутність досліджуваного поняття. Вибір кожного учасника технології викладач відзначає на технологічній карті точкою («плюсом» або іншим знаком), поставленою над обраним словом. Після того як відзначений вибір усіх учасників технології (у тому числі і викладача), останній називає слова, що одержали найбільше число, і підкреслює їх маркером. Виділені поняття – це думка групи про сутність досліджуваного поняття.

На третьому («Рефлексивному») етапі реалізація методу закінчується аналізом діяльності всіх студентів, їхньої взаємодії. Алгоритм рефлексії може бути таким: зафіксувати стан свого знання про досліджуване поняття, наскільки воно змінилося; визначити причини цього стану; оцінити свою діяльність і важливість цього методу для себе.

У процесі подальшого обговорення студенти розкривали компоненти професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти. Підсумком був висновок про те, що професійна культура представлена єдністю всіх компонентів – когнітивного, ціннісного, особистісно-діяльнісного, рефлексивного, що забезпечують у своїй взаємодії ефективну педагогічну діяльність в умовах закладу дошкільної освіти.

Для самостійної роботи студентам було запропоновано скласти кросворд, що відображає зміст професійної культури вихователя, його структуру та рівні сформованості. Під час перевірки кросворду студенти відповідали на такі запитання: «Чи можете Ви назвати приклади проявів професійної культури з досвіду (власного або своїх колег)?», «Які індивідуальні властивості та суспільні умови сприяють, а які перешкоджають проявам професійної культури?», «Які ознаки професійної культури, крім запропонованих у кросворді, Ви можете ще назвати?».

На практичному занятті з теми «Вихователь дітей дошкільного віку в сучасному суспільстві», як і на попередніх, тривало усвідомлення студентами сутності професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти. Зі студентами було проведено дискусію на тему «Відповідність професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти запитам сучасного суспільства». Під час дискусії студентам було запропоновано класифікувати основні вимоги суспільства до вихователя, використовуючи різні підходи: з боку його участі в навчанні та вихованні дітей дошкільного віку; як представника державної установи; з боку його особистісних рис. Після обговорення студентам було запропоновано написати позитивні та негативні аспекти досліджуваної проблеми.

Крім того, під час цього заняття зі студентами було проведено вправи, спрямовані на становлення педагогічних умінь і навичок, через які формувалася професійна культура. Розглянемо їх.

Вправа «Логічний ланцюжок».

Мета: розширити уявлення студентів щодо професійних функцій, особистісно-професійних якостей, педагогічних умінь вихователя; розвинути вміння висловлювати власні думки.

Процедура виконання: кожному студенту пропонується на вибір одна з карток на якій зазначені запитання. Всі картки логічних ланцюжків перемішані і перевернуті так, щоб студенти не бачили на них запитання. Після того як студенти отримали картки, викладач пропонує студентам організувати взаємодію між собою, в результаті якої необхідно побудувати логічні ланцюжки. Коли картки побудовані, учасники по черзі оголошують назви ланцюжків у логічній послідовності і дають їм повну характеристику.

Перелік запитань на картках такий: «Які особистісні моральні якості потрібні вихователеві для роботи з дітьми?», «Над якими особистісними якостями Вам потрібно буде попрацювати, щоб досягти бажаних результатів?», «Які функції має виконувати сучасний вихователь?», «Проаналізуйте, наскільки Ви готові до реалізації виділених функцій професійно-педагогічної діяльності вихователя», «Якими педагогічними вміннями повинен володіти вихователь?», «Якими психолого-педагогічними вміннями повинен володіти вихователь дітей дошкільного віку?», «Які фахово-методичні вміння має виробити в себе вихователь дітей дошкільного віку?», «Назвіть спеціальні вміння вихователя закладу дошкільної освіти», «Якими творчими вміннями повинен володіти вихователь?», «Які вміння самовдосконалення повинні бути в арсеналі педагогічної техніки вихователя?».

Вправа «Портрет вихователя».

Мета: сприяти активізації творчого пошуку, розвивати стратегічне, інноваційне мислення студентів, допомогти кожному студенту усвідомити особисту відповідальність за розвиток дитини.

Обладнання: макети «Портрет вихователя», папір різного кольору, маркери, ручки.

Процедура виконання: викладач пропонує скласти студентам портрет сучасного вихователя для формування позитивного іміджу закладу дошкільної

освіти. Студенти об'єднуються у чотири мікрогрупи: 1 група – на квіточках зазначає вміння та здібності, якими повинен володіти сучасний вихователь (кріплять на голову віночком); 2 група – на стрічках зазначає на що спрямовані ці здібності, на співпрацю з ким (кріплять до віночка); 3 група – на сердечках відзначає особистісно-професійні якості, які характеризують сучасного вихователя (кріплять на блузку); 4 група – складає портфоліо сучасного вихователя.

Важливим методом формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти виступила рольова гра, яка надавала змогу переконати студентів у правильності свого професійного вибору, психологічно готувала до виконання обов'язків вихователя.

Ділова гра «Сучасний вихователь – який він має бути?».

Мета: визначити основні вимоги суспільства, які висуваються до особистості вихователя дітей дошкільного віку, формувати готовність майбутніх вихователів до виконання професійних обов'язків.

Процедура виконання: учасниками гри є студенти, які виконують ролі завідуючої закладу дошкільної освіти, методиста, батьків, експертів. Гра проводиться у формі зустрічі за круглим столом. Кожна група обґрунтовує вимоги, які висуваються до особистості вихователя закладу дошкільної освіти. За підсумками обговорення складається шкала професійних умінь і якостей вихователя: чуйність, здатність виявити співпереживання по відношенню до дітей; уміння зрозуміти дитину; вміння проявити педагогічний і психологічний такт; уміння легко і швидко встановлювати контакт з дітьми в процесі спілкування тощо.

Відзначимо, що в результаті проведення ділової гри студенти краще усвідомили специфіку професії вихователя, сучасні вимоги до вихователя як суб'єкта професійної культури та його значення у становленні особистості дитини дошкільного віку.

Під час самостійної роботи студенти повинні були законспектувати думки видатних педагогів про вимоги до професії вихователя закладу дошкільної освіти.

Метою практичного заняття «Характеристика професійно-педагогічних цінностей вихователя» було поглиблення студентами значення професії вихователя закладу дошкільної освіти, розвивати мотивацію до набуття педагогічної професії, виховувати професійну спрямованість, інтерес до майбутньої професії.

Виходячи з того, що формування професійної культури здійснюється через активну навчальну діяльність студентів, позитивне ставлення до професії вихователя, то використовували роботу в мікрогрупах. Наведемо приклади деяких вправ.

Вправа «Життєвий та професійний кодекс педагога».

Мета: рефлексія та вербалізація життєвих та професійних цінностей студентів.

Обладнання: картки з зображенням приголосних та голосних букв українського алфавіту.

Процедура виконання: картки розподіляють між учасниками групи. Завдання для учасників – сформулювати декілька значущих для них особисто та світу в цілому життєвих та професійних правил, які б розпочиналися на букви, написані на картках. По закінченні роботи групі пропонується прочитати сформульовані закони, дотримуючись алфавітного порядку. Таким чином, групою створюється єдиний життєвий та професійний кодекс педагога.

Вправа «Зіркова година».

Мета: розвиток професійної спрямованості, емпатії, рефлексії.

Процедура виконання: учасникам пропонується протягом 7–10 хвилин виділити 3–5 найбільш характерних для професії вихователя радощів (що є найважливішим у житті та роботі). Після завершення вправи кожен студент розповідає про ті радощі, які він виділив (можна показати за допомогою пантоміміки, а інші студенти – відгадують). Під час обговорення учасники уточнюють відповіді, висловлюють свої думки.

Вправа «Дерево мого «Я»».

Мета: усвідомлення себе в системі професійного та особистісного спілкування; усвідомлення професійних утруднень.

Процедура виконання: «Давайте здійснемо екскурсію вглиб власного «Я». Це «Я» можна зобразити у вигляді дерева з різними гілочками і коренями. Корені – це підгруддя, на яке ви спираєтеся у вашому житті, в т.ч. професійному. Стовбур, гілки – це ваші професійно-особистісні якості, що ведуть вас по життю, в т.ч. педагогічному. Це основні ваші гідності, що допомагають вашому професійному зростанню. Вони можуть бути пишні, повні життя, а можуть засихати. Які причини можливого ураження вашого дерева? Вони зовнішні чи внутрішні? Якими вони будуть? Позначте їх у відповідних місцях дерева. Які зовнішні «процеси», «об'єкти» сприяють або перешкоджають вашому професійному становленню, включенню в професійну спільноту? Намалуйте їх. Чи є на вашому дереві плоди. Що вони позначають?».

Після індивідуальної роботи, учасники об'єднуються в групи: 1 – зображує узагальнений образ «Я – професіонал», указуючи якості, об'єкти, які сприяють професійному становленню, самореалізації тощо; 2 – зображує узагальнений образ «Перешкоди становлення мого професійного Я», вказуючи якості, об'єкти, які перешкоджають професійному становленню, самореалізації тощо.

Для самостійної роботи студентам було запропоновано завдання знайти в педагогічній літературі 3–4 проблемні ситуації, які можуть виникнути в професійній діяльності вихователя та представити їх під час заняття. Спрогнозувати та проаналізувати проблемні ситуації за такими параметрами: а) якщо б ..., то цієї ситуації не було б; б) якщо зробити ..., то ситуацію можна розв'язати; в) у дитини проблема тому, що ...

Продовженням лекції «Культура мовлення вихователя» було проведення семінару «Культура мовлення та мовленнєвий етикет у професійній діяльності вихователя». Обговорення основних теоретичних положень із теми проводили у формі співбесіди, перевіряючи таким шляхом знання студентів. Результати обговорення студенти розпочинали такими фразами, як: «Я зрозумів ...», «Було цікаво ...», «Виявляється ...» та ін. Після обговорення основних питань студентам

було запропоновано об'єднатися в дві мікрогрупи для проведення термінологічного діалогу: представник однієї мікрогрупи пропонував розтлумачити термін або відповісти на запитання у розрізі зазначеної теми, а представник другої групи давав його характеристику. Наприклад: «Мовна норма – це ...», «Культура мовлення – це ...», «Літературна норма – це ...», «Назвіть основні ознаки норми літературної мови», «Які існують причини низької мовленнєвої культури педагогів закладів дошкільної освіти?», «Які вимоги повинен дотримуватися вихователь для підвищення рівня мовленнєвої культури?». Під час термінологічного діалогу викладач уточнював відповіді студентів, допомагав виокремити головне, узагальнити схожі погляди, акцентував увагу на основних положеннях у відповідях.

Збагачення уявлень студентів щодо значення культури мовлення вихователя закладу дошкільної освіти в професійному спілкуванні здійснювалося також у процесі виконання творчих завдань. Так, під час заняття студентам було запропоновано скласти «Правила мовленнєвого етикету», використовуючи для цього народні прислів'я, приказки, вірші та представити кожне правило етикету так, щоб воно було зрозумілим і привабливим для дитини дошкільного віку.

Для самостійної роботи учасникам експериментальної групи було запропоновано написати твір «Яким має бути мовлення вихователя?», в якому вони повинні були зазначити найважливіші риси зразкового мовлення вихователя.

Одним із способів поєднання теоретичної та практичної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, посилення формування професійної культури, було мікрОВикладання. Студентам було запропоновано пояснити проблемне запитання «Комп'ютер у закладі дошкільної освіти: за чи проти?», що сприяло формуванню вміння переконувати словом, володіти аудиторією, розвитку культури мовлення.

Обговорення теоретичних питань у розрізі теми «Використання інформаційних технологій навчання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти» здійснювалося методом ротації, який сприяв активному, ґрунтовному

аналізу й обговоренню нового матеріалу з метою його осмислення, закріплення та освоєння.

Процедура виконання:

1. Студенти об'єднуються у чотири підгрупи. Кожній підгрупі необхідно розкрити певне питання: «У чому полягає суть технологічності в освіті?», «Які переваги застосування новітніх інформаційних технологій в освітньому процесі закладу дошкільної освіти?», «Обґрунтуйте своє ставлення до проблеми технологізації виховного процесу», «Назвіть правила створення мультимедійних презентацій для дітей дошкільного віку».

2. Обговорення запитань у мікрогрупах, запис відповіді на аркуші паперу.

3. По сигналу викладача підгрупи змінюють запитання. Читають відповіді, які були записані попередньою командою. Доповнюють відповіді. Вправа повторюється до того моменту, поки студенти не повернуться до свого запитання.

4. Обговорення та презентація відповідей.

Для самостійної роботи студентам було запропоновано створити дидактичну гру за допомогою програми PowerPoint.

Відзначимо, що крім розробленого модулю «Основи формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти», заняття з навчальної дисципліни «Педагогіка дошкільна» проходили з урахування специфіки педагогічної діяльності вихователя.

Так, під час вивчення теми «Види і типи закладів дошкільної освіти. Програми виховання дітей у закладі дошкільної освіти» зі студентами було проведено ділову гру «Сучасні програми навчання та виховання дітей дошкільного віку».

Мета: ознайомлення студентів зі змістом і структурою чинних програм навчання та виховання дітей дошкільного віку.

Процедура виконання: учасники гри об'єднуються в творчі групи (3–5 осіб). Кожна група обирає для презентації одну з чинних комплексних освітніх програм (на вибір), спосіб її подання (рекламна презентація, науковий симпозіум, батьківські збори в закладі дошкільної освіти та ін.) та оформлювала необхідну

наочність. У виступі учасникам гри необхідно було розкрити такі питання, як: назва, автор, рік видання програми; теоретичні (концептуальні) основи програми; мета і завдання розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку; принципи побудови програми; структура програми, характеристика основних її компонентів; методичне забезпечення програми, його характеристика; специфічні особливості програми; умови практичної реалізації; суб'єктивна оцінка переваг і недоліків програми.

Під час вивчення теми «Фізичне виховання дітей дошкільного віку» майбутні вихователі розігрували проблемні ситуації, розв'язання яких передбачало вибір способу вирішення ситуації, тобто прояв творчої діяльності. Студенти об'єднувалися у підгрупи. Кожна підгрупа самостійно вибирала ситуацію для розігрування. Наприклад, що має роботи вихователь, коли батьки: а) ігнорують необхідність єдиної системи вимог до фізичного виховання в закладі дошкільної освіти і сім'ї; б) вважають, що головну відповідальність за фізичний розвиток має нести заклад дошкільної освіти, оскільки у ньому фізичне виховання здійснюється за спеціальними програмами; в) не надають належного значення організації раціонального рухового режиму дітей удома. Як має вчинити вихователь, коли дитина: а) не хоче спати вдень; б) відмовляється від їжі; в) не встигає вмиватися з іншими дітьми.

Відзначимо, що використання ігрових методів забезпечувало сприятливі умови для розвитку творчості майбутніх вихователів, дозволяючи накопичувати фахові знання й усвідомлювати їх значення в професійно-педагогічній діяльності. Так, наприклад, у рамках практичного заняття за темою «Виховання у дітей культури поведінки» зі студентами було проведено бліц-гру «Я допомагаю дитині оволодіти правилами культури поведінки». Студентам було запропоновано ситуацію, в якій дитина робить певну дію або вчинок, що не відповідає моральним нормам. Учасники гри повинні були знайти якомога більше підходів до вирішення педагогічного завдання.

Мета: формування позитивної мотивації до професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти, розвивати логічне мислення, вміння працювати в колективі.

Процедура виконання:

1 етап. Учасники гри розподіляються на 3–4 підгрупи. Кожна група обирає лідера та експерта. Кожна підгрупа отримує опис конкретної ситуації і завдання – представити варіанти впливу на дитину з боку дорослого.

2 етап. Лідер кожної підгрупи зачитує запропоновану ситуацію. Кожен учасник гри її опрацьовує і пропонує можливі шляхи вирішення. Робота проходить індивідуально. Учасники гри обговорюють схеми, в яких кожен повинен заповнити колонку «ситуація», а варіанти впливу дорослого написати в колонці «індивідуальна оцінка».

3 етап. Організація колективного опрацювання запропонованої ситуації. Це дає можливість учасникам гри уявити позитивні і негативні сторони кожної відповіді, заслухати всі аргументи і сформуванати найбільш раціональне вирішення. Сформульоване підгрупою рішення записується в колонку колективна оцінка. Механізм підрахунку помилок простий. Кількість не прийнятих рішень конкретного учасника гри є показником його індивідуальних помилок.

4 етап. Лідери кожної підгрупи знайомлять усіх учасників зі своєю ситуацією та варіантами її вирішення. Завдання учасників бліц-гри – обрати кращу команду, яка підбрала більшу кількість правильних відповідей педагогічного впливу на дитину.

Важливою ознакою сформованості професійної культури майбутніх вихователів є вміння аналізувати ситуацію й вибирати конструктивне рішення. З огляду на це, під час практичного заняття «Режим дня в закладі дошкільної освіти» студентам було запропоновано проаналізувати варіанти розв'язання проблемної ситуації. Нижче наведемо приклад.

Мета: спрямованість на педагогічну діяльність, розвиток рефлексивних умінь, умінь приймати рішення.

Ситуація: Прийом сніданку завершується. Деякі діти ще не закінчили снідати. Час розпочинати вже заняття.

Варіант А. Якщо це сніданок, а дитину годували вдома та вона снідає без апетиту, то забрати в неї тарілку. Якщо дитина балувалася, а тепер намагається наздогнати інших – починати заняття без неї. Якщо дитина повільна, систематично стимулюйте її: призначайте черговою або запропонуйте допомогти підготувати роздатковий матеріал, а зараз дайте позитивну установку: «Саша, як швидко й акуратно ти сьогодні снідав!».

Варіант Б. Повільних дітей саджайте за стіл трохи раніше.

Варіант В. Ситуація повторюється систематично. Використовуйте фольклор, придумайте систему заохочень, надайте позитивну установку.

На іншому практичному занятті було проведено педагогічний ринг «Професійна культура вихователя закладу дошкільної освіти» (див. Додаток Е). Його мета: виявити знання студентів щодо професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти, розвивати вміння аналізувати свою діяльність та діяльність інших, проявляючи професійну культуру, формувати культуру мовлення. У підсумковій частині зі студентами було обговорено шляхи вдосконалення професійної культури, засоби формування культури мовлення вихователя тощо.

Під час занять майбутні вихователі виконували вправи, які сприяли формуванню вмінь творчо розв'язувати запропоновані завдання, знаходити нові способи вирішення проблемних ситуацій. Наведемо приклади деяких вправ.

Вправа «Броунівський рух».

Мета: формувати вміння самостійно аналізувати і відбирати, узгоджувати індивідуальні дії в умовах спільної діяльності.

Обладнання: картки із зазначенням освітніх ліній («Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина у природному докільлі», «Дитина у світі культури», «Гра дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Мовлення дитини»); картки з характеристикою освітніх ліній Базового компонента дошкільної освіти.

Процедура виконання: викладач пропонує студентам встановити взаємовідповідність між освітніми лініями Базового компонента дошкільної освіти та характеристиками їх змісту. Картки із зазначеними освітніми лініями роздають студентам, а картки з їх характеристикою розміщують на столах у різних кутах аудиторії. Студенти вільно пересуваючись, встановлюють взаємовідповідність та обговорюють свій вибір в утворених при цьому групах.

Вправа «Створи нову гру».

Мета: створити власний ігробанк з переліку найуживаніших ігор.

Процедура виконання: викладач об'єднує студентів у три мікрогрупи по 7–8 осіб. Завдання для студентів: згадати відомі ігри і записати їх назви, пригадати їх сюжет, хід, мету. Після виконання цього завдання студентам можна запропонувати згрупувати складений перелік ігор за різними критеріями. Наприклад, за педагогічними завданнями, за дидактичною метою (інтелектуальні, на увагу, на координацію рухів, сенсорні, рухливі, музичні та з використанням музики, рольові), за місцем проведення (в приміщенні, на відкритій місцевості, в колі, на відстані, в залі тощо), за каналами сприйняття (чую, бачу, відчуваю, здогадуюся, передбачаю), за віковими особливостями, за кількісним складом учасників, за наявністю чи відсутністю матеріально-речових ресурсів (кульки, целофанові пакети, камінці, повітря, вода тощо).

Важливим шляхом підвищення мотивації до формування професійної культури було виконання студентами творів-мініатюр («Професійний портрет сучасного вихователя», «Професійна культура як основа розвитку особистості вихователя»), творів-роздумів («Значення професійної культури у педагогічній діяльності вихователя», «Імідж вихователя закладу дошкільної освіти»).

На третьому – оцінно-результативному – етапі реалізовувалися такі педагогічні умови, як «забезпечення інтерактивного технологічного супроводу в освітньому процесі формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти професійної культури», «спрямованість змісту нормативних фахових дисциплін на культурологічно-професійний компонент».

Інтерактивними методами та прийомами формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти виступили «Асоціації»; «Кластер»; «Ланцюжок значень» («Обґрунтуйте значення формування сенсорної культури дітей дошкільного віку», «У чому полягає значення праці у житті людини?» та ін.); «Мікрофон»; ділові ігри («Форми і методи активного навчання», «Чи правильно вчинив вихователь?», «Книжковий супермаркет з проблеми готовності дитини до школи» та ін.); дискусії («Яким, на ваш погляд, має бути національний заклад дошкільної освіти в Україні? Кого з педагогів минулого правомірно вважати творцем теорії українського національного дошкілля?») та ін.

У межах навчальної дисципліни «Педагогіка дошкільна» під час розгляду теми семінарського заняття «Зміст і методи навчання дітей дошкільного віку» було проведено зі студентами змагання у командах. Орієнтовними завданнями були такі: яка з команд найбільше запропонує методи та прийоми для підвищення пізнавальної активності дітей дошкільного віку; яка з команд представить найбільш дієвий спосіб активізації інтересу у дітей під час переходу від гри до заняття.

Особливий інтерес у студентів викликав бал-маскарад, під час якого вони презентували методи та прийоми навчання та виховання дітей дошкільного віку. Виграв той студент, який розгадав найбільшу кількість «масок» – методів та прийомів.

Цікавою формою організації навчання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти було проведення семінар-аукціону. Студентам було запропоновано підготувати презентацію збірок діагностичних матеріалів, що зорієнтовані на визначення готовності дітей до школи та скласти авторську програму діагностичного обстеження дитини шестирічного віку з метою визначення її готовності до школи. Програма повинна була охоплювати блоки, що визначають інтелектуальну, морально-вольову, мотиваційну, соціальну готовність; спеціальну готовність. На аукціоні було запропоновано до продажу посвідчення на винахід авторської програми діагностичного обстеження. Посвідчення на винаходи одержували ті студенти, які представили найбільшу

кількість раціональних ідей, описів способів і прийомів роботи з дітьми шестирічного віку.

На семінарських та практичних заняттях з початкової дисципліни «Педагогіка дошкільна» активно використовувався метод мозкової атаки, який спрямований на колективний творчий пошук розв'язання психолого-педагогічних проблем. Наведемо приклади використання мозкової атаки:

– Кажуть: «Нікого нічому навчити не можна, можливо тільки допомогти навчитися». Чи вірно це? Якщо так, то навіщо потрібна дидактика? Що означає для дитини – допомогти їй навчитися? Що важче для педагога, батьків – навчити дитину або допомогти їй навчитися?;

– Яку систему сенсорного виховання Ви хотіли і могли використовувати в своїй майбутній педагогічній діяльності? Від якої Ви відмовилися і чому?;

– На думку академіка М. Амосова, валеологічний підхід до проведення заняття означає, що він повинен забезпечувати високий рівень душевного комфорту, збільшувати запас життєвих сил від початку до кінця. Які існують умови для реалізації здоров'язбережувальних технологій та оволодіння педагогічними формами та прийомами організації здоров'ярозвивальної взаємодії педагога з дітьми дошкільного віку?;

– Уявіть, що ви працюєте вихователем. Що забезпечить успішність педагогічної роботи з батьками, а що ускладнить її? Які особистісно-професійні якості Вам слід розвивати, щоб взаємодія з родинами була результативною?

Зростанню професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти сприяв метод «Займи позицію». Викладач пропонував студентам висловити свою думку з досліджуваної проблеми. Наприклад: «Як Ви вважаєте, чи варто відроджувати в Україні на сучасному етапі класичні системи дошкільного виховання за Ф. Фребелем, М. Монтесорі та ін.?», «Чи погоджуєтесь Ви з твердженням М. Монтесорі: «Дитина сама знає основні шляхи до саморозкриття особистості. Головне – не заважати їй у цьому»?».

Студенту необхідно було зайняти позицію біля того надпису («так», «ні», «не знаю»), який відповідає його думці та бути готовим до її обґрунтування:

самостійно або в групі своїх однодумців обрати декілька найбільш сильних аргументів, які можуть переконати інших у правильній позиції, застосувавши метод «Прес». Майбутні вихователів уважно слухають позиції та аргументи інших. Якщо після обговорення дискусійного питання студент змінив власну точку зору, то він може перейти до іншого надпису і пояснити причину свого переходу, а також указати на найбільш переконливу ідею чи аргумент протилежної сторони.

Організація диспутів проводилася в формі «круглого столу», під час якого кожен студент висловлював свою думку та пропонував шляхи вирішення тієї чи іншої проблеми. Розглянемо орієнтовні приклади тем для диспутів: «Яку роль у сімейному вихованні відіграє приклад батьків? Який психологічний механізм лежить у його основі?», «Чи виправдано введення наукових понять у програму навчання і виховання дітей дошкільного віку? Як це співвідноситься з принципом науковості?», «Погляди К. Ушинського на зміст і методику виховання і навчання дітей у сім'ї і школі. Наскільки актуальні думки великого педагога сьогодні?», «Актуальність ідей В. Сухомлинського для сучасної теорії і практики виховання дітей дошкільного віку», «Чому заклад дошкільної освіти не повинен замінити дитині сім'ю? Виділіть специфічні функції сім'ї та закладу дошкільної освіти у вихованні дітей».

Під час проведення диспутів було використано мультимедійні презентації у формі схем, плакатів, які дозволяли наочно показати зміст, виділити і проілюструвати основні аспекти проблеми. Відмітимо, що використання мультимедійних технологій як засобу формування професійної культури дозволяло підвищити ефективність публічних виступів, що є важливою складовою професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти [42, с. 134–136].

На практичних і семінарських заняттях студентам було запропоновано навчальні завдання проблемного характеру, що спонукали до самостійної роботи зі збирання та систематизації педагогічних фактів, їх аналізу, організації пошукової діяльності тощо. Відзначимо, що за допомогою використання

проблемних ситуацій створювалася можливість обговорення зі студентами різноманітних професійних завдань і обов'язків вихователя, доведення й аргументування власного погляду. Розглянемо приклади використання проблемних ситуацій та завдань, які характеризувалися динамічною зміною складності їх розв'язання.

– Сформулюйте під час вивчення теоретичного матеріалу перелік проблемних запитань для однокласників. Підготуйте свої варіанти відповідей.

– Пригадайте з педагогічної практики проблемні ситуації та представте їх під час аудиторного заняття. Запропонуйте власні способи розв'язання проблемних ситуацій.

– Змодельуйте проблемну ситуацію (або серію проблемних запитань) спрямовану на стимулювання розумової активності дітей дошкільного віку в процесі заняття або в повсякденній діяльності.

– Складіть сценарій ділової гри «Що? Де? Коли?» з історії розвитку дошкільної педагогіки як науки.

Відпрацювання необхідних умінь прояву професійної культури відбувалося у межах педагогічного гуртка «Практичні аспекти формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти». Під час роботи зі студентам у педагогічному гуртку було організовано серію тренінгів із формування професійної культури (див. Додаток Є). Метою занять педагогічного гуртка було розвиток у студентів умінь застосовувати отримані знання в галузі професійної культури в діяльності, визначення шляхів самореалізації та культурно-педагогічного зростання, розвиток рефлексивних та аналітичних умінь. Тривалість тренінгу – 4 заняття.

У процесі практичних занять із майбутніми вихователями було проведено активні вправи («Не хочу хвалитися, але я...», «Чарівна скринька», «Якості й уміння, необхідні для ефективного спілкування», «Мої позитивні якості», «Відчуй партнера», «Плітка», «Невербальні етюди», «Стереотипні окуляри», «Комісійний магазин», «Ініціали», «Хазяїн, будинок, ураган», «Портрет ідеального

вихователя», «Нобелівська премія», «Компліменти», «Заповіді», «Як підвищити мотивацію до навчання?», «Ярлики»).

Наведемо приклади деяких вправ.

Вправа «Якості й уміння, необхідні для ефективного спілкування».

Мета: систематизувати та конкретизувати знання студентів про особистісно-професійні якості та вміння вихователя.

Процедура виконання: кожен студент протягом 5 хвилин складає список якостей і вмінь людини, що, на його думку, необхідні для ефективного спілкування. Після цього проводиться дискусія, метою якої є складання узагальненого списку якостей (записується на плакаті). Кожен член групи може висловити свою думку, надаючи аргументи і приклади.

Коли робота над плакатом буде закінчена, ведучий пропонує обговорити, наскільки список, складений кожним студентом індивідуально, відрізняється від загального.

Вправа «Мої позитивні якості».

Мета: розвиток рефлексивних та аналітичних умінь.

Процедура виконання: студенти об'єднуються в групи по шість осіб. Кожен студент на аркуші паперу обводить свою долоню і в середині малює пише своє ім'я. Потім він передає свій аркуш по колу наступному учасникові, який на одному з пальців пише позитивну якість тієї людини, ім'я якої зазначене на малюнку. І так робить кожен студент групи, поки листок не повернеться до хазяїна. Ведучий збирає всі малюнки і зачитує по черзі. Група повинна вгадати, про кого йде мова.

Вправа «Комісійний магазин».

Мета: сприяти усвідомленню необхідності саморозвитку особистісно-професійних якостей, через які проявляється професійна культура, визначення напрямів професійного самовиховання, стимулювання потреби в ньому.

Процедура виконання: студенти грають ролі покупців у комісійному магазині, в якому можна купити відсутню в них рису характеру (здатність, якість)

або обміняти на ту, яка в них є в надлишку. Обов'язково треба пояснити, чому так потрібна обрана в магазині якість. Роль продавця виконують добровольці.

Питання для обговорення: Які труднощі виникали в ході виконання цієї справи? Навіщо ми виконували її?

Вправа «Портрет ідеального вихователя».

Мета: спрямованість на педагогічну діяльність, розвиток рефлексивних умінь.

Процедура виконання:

1 групі дається завдання створити портрет неуспішного вихователя, вказавши на його помилки і причини такого становища. Які помилки не потрібно допускати, у своїй роботі, щоб не стати неуспішним вихователем?

2 група описує вихователя успішного і створює його портрет з перевагами, завдяки яким він став успішним. Чому потрібно вчитися, щоб стати успішним педагогом?

3 групі потрібно від імені Міністерства освіти і науки України запропонувати щось нове щодо структури, змісту дошкільної освіти, методів і прийомів навчання, поглядів на роль вихователя в процесі набуття дітьми знань.

Вправа «Заповіді».

Мета: актуалізація цінностей.

Процедура виконання: студентам пропонується визначити 10 заповідей, що підсумовують правила, ідеали, цінності, на які вони будуть орієнтуватися надалі, щоб забезпечити свій особистісний саморозвиток.

Обговорення: Які труднощі були при виконанні вправи? Що ви думаєте щодо ваших заповідей? Які у вас почуття вони викликають? Що ви будете робити, щоб виконувати заповіді?

Відзначимо, що при використанні тренінгових занять, спрямованих на формування професійної культури майбутній вихователів закладів дошкільної освіти, пріоритет надавався комунікативній взаємодії, культурі педагогічного спілкування. У такий спосіб під час практичних занять педагогічного гуртка студенти поглиблювали свої знання щодо сутності професійної культури,

комунікативних моделей поведінки в різноманітних ситуаціях, набували вмінь організації міжособистісної взаємодії.

У процесі вивчення навчальних дисципліни зміцнювався тісний зв'язок теоретичного матеріалу з психолого-педагогічними завданнями практичної підготовки. На основі цілеспрямованого спостереження за діяльністю вихователя студенти аналізували його функціональні обов'язки, професійні вміння, звертали увагу на особистісні якості, що забезпечували успіх діяльності і, навпаки, викликали труднощі, висували пропозиції щодо вдосконалення педагогічної діяльності вихователя як суб'єкта професійної культури.

Формування професійної культури майбутніх вихователів у процесі педагогічної практики забезпечувалося виконанням низки навчально-дослідницьких завдань, спрямованих на поглиблення та закріплення фахових знань. З цією метою студентам було запропоновано:

- Скласти модель «Портрет сучасного вихователя».
- Зробити аналіз мовного спілкування вихователя з дітьми, виходячи з двох мовних позицій: а) зміст спілкування; б) культура мовлення вихователя у спілкуванні. Зокрема звернути увагу на: зміст звернень дитини до вихователя, вихователя до дитини; частоту звернень; емоційне залучення дитини до спілкування; домінуючий тип поведінки дитини в присутності вихователя.
- Оформити зошит «Цікава педагогіка», в який ви будете збирати практичний матеріал, необхідний у подальшій роботі. Доберіть прислів'я, приказки, пісеньки, примовки для використання їх під час проведення режимних процесів з дітьми різних вікових груп.
- Для вивчення уявлень дітей про діяльність вихователя проведіть бесіду з дітьми за такими запитаннями: «Що робить вихователь?», «А вихователь грає з вами?», «Чому не грає, не може або не вміє?», «Вихователь з вами про що-небудь розмовляє?», «А хотів би ти бути вихователем?». Відповіді дітей запишіть у зошит. Проаналізуйте їх [18, с. 16–18].
- Провести консультацію або лекцію для батьків вихованців з актуальних проблем підготовки дитини до навчання в школі.

– Вивчити та узагальнити досвід педагогічної діяльності одного з вихователів закладу дошкільної освіти. Педагогічний досвід представити у формі буклету, листівки, плакату.

Відзначимо, що підготовка студентів до занять та інших форм роботи з дітьми дошкільного віку сприяла вдосконаленню навичок роботи з методичною літературою, дидактичними матеріалами, наочними посібниками, вмінь аналізувати отриману інформацію, адаптувати її до рівня своєї групи. Під час залікового заняття студенти використовували новітні інформаційні технології навчання для дітей дошкільного віку.

При організації практики особлива увага приділялася розвитку рефлексивних умінь як невід’ємного складника професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. З цією метою студентам було запропоновано оформити щоденник психолого-педагогічних спостережень, індивідуальний план педагогічної практики, звіт про проходження педагогічної практики.

Результати педагогічної практики розглядалися на підсумковій конференції у формі круглого столу. Під час конференції зі студентами були обговорені такі запитання: «Які Ваші загальні враження про педагогічну практику (схвалення, критика, побажання, поради тим, хто прийде після Вас, Ваше самопочуття, надії, сумніви тощо)?», «Що викликало найбільші труднощі?», «Як Ви особисто оцінюєте рівень проведення Вами занять?», «Чи потрібна спеціальна підготовка студентів до педагогічної практики?» тощо. Студенти відзначили, що практика є особливо важливою для майбутньої педагогічної діяльності, оскільки вони мали змогу проявити отримані знання щодо професійної культури.

Під час конференції студентами було підготовлено відеосюжети за такими темами: «Професійна культура вихователя закладу дошкільної освіти», «Культура мовлення та мовленнєвий етикет у професійній діяльності вихователя», «Майстерність педагогічної взаємодії у професійній діяльності вихователя». Відмітимо, що підготовлені майбутніми вихователями відеосюжети, мультимедійні презентації, фотоматеріали з педагогічної практики, виставки

методичних матеріалів, засобів навчання засвідчили їхній творчий підхід до професійної діяльності, вміння аналізувати педагогічну діяльність вихователя.

Крім того, студентами були підготовлені інсценізовані фрагменти заняття з дітьми дошкільного віку, бесіди з батьками, колегами, під час яких у різних формах проявлялася професійна культура вихователя закладу дошкільної освіти. За підсумками педагогічної конференції були узагальнені й обговорені запропоновані студентами рекомендації щодо підвищення професійної культури вихователя.

Розширенню загальнокультурного світогляду, підвищенню професійної культури, розвитку інтелектуальних здібностей, творчих навичок і комунікаційних умінь сприяло звернення майбутніх вихователів до навчально-методичних матеріалів сайту. Самостійна робота з сайтом надавала можливість підвищувати індивідуалізацію виконання завдань, оскільки студенти були майже незалежними щодо вибору темпу сприймання, обробки та засвоєння навчальної інформації; зосереджувати увагу майбутніх вихователів на найбільш важливих аспектах матеріалу, повторювати та контролювати результати навчання.

Формування професійної культури посилювалася завдяки створенню на сайті Інтернет-консультування, спрямованого на допомогу студентам у вивченні теоретичних основ виховання, навчання та розвитку дітей дошкільного віку, організації їх життя та діяльності. Технологія Skype надавала можливість проводити зі студентами онлайн-консультації («Покарання дітей: варто чи ні?», «Що є головним у вихованні дитини дошкільного віку: праця чи гра?», «Необхідність переходу від STEM-освіти до STREAM-освіти в дошкільному віці», «Інтеграція в дошкільній освіті як інноваційне явище, або що треба знати про інтеграцію?» «Інноваційні підходи до ведення обліку освітнього процесу в закладі дошкільної освіти» та ін.), індивідуальні заняття. Як результат, така форма роботи характеризувалася зростанням якості засвоєння студентами фахових знань і вмінь, підвищенням інтересу до професійної педагогічної діяльності вихователя, прагненнями студентів до самоосвіти та постійного самовдосконалення, позитивними змінами в характері та змісті потреб у навчальному консультуванні

(збільшення кількості звернень з потребою творчого розвитку й участі в науковій роботі, зменшення кількості питань щодо поточних навчальних труднощів й організації навчальної діяльності).

Відтак, проведений експеримент зі студентами експериментальної групи сприяв формуванню професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, а також забезпечував покращення фахових знань, набуттю практичних умінь та навичок.

2.3. Порівняльний аналіз рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на констатувальному та прикінцевому етапах експериментальну

На прикінцевому етапі дослідження було проведено контрольні зрізи за всіма визначеними критеріями з показниками для виявлення ефективності моделі та експериментальної методики формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки. Студентам експериментальної і контрольної груп пропонувалися діагностичні методики, аналогічні констатувальному експерименту. Це дозволило порівняти одержані дані до і після формувального експерименту та дійти відповідних висновків щодо якісних змін рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Розглянемо одержані результати дослідження. За показником «Обізнаність із сутністю професійної культури» інформаційного критерію сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти після проведення формувального експерименту високого рівня досягли 34% студентів ЕГ і 9% КГ, достатнього рівня – 39% (було 14%) ЕГ, 27% (було 12%) КГ, задовільного рівня – 14% (було 22%) ЕГ, 15% (було 21%) КГ, низького рівня – 13% (було 64%) ЕГ, 49% (було 67%) КГ.

За показником інформаційного критерію «Обізнаність із специфікою професійної культури вихователя» також відбулися зміни в обох групах: на

високому рівні 36% ЕГ, 11% КГ; на достатньому рівні 39% (було 14%) ЕГ, 27% (було 12%) КГ; на задовільному рівні 16% (було 21%) ЕГ, 15% (було 20%) КГ; на низькому рівні 9% (було 65%) ЕГ, 47% (було 68%) КГ.

За показником «Обізнаність із комплексними та парціальними програмами і Базовим компонентом дошкільної освіти» інформаційного критерію було виявлено, що на високому рівні 37% ЕГ, 11% КГ; на достатньому рівні 38% (було 13%) ЕГ, 27% (10%) КГ; на задовільному рівні 14% (було 22%) ЕГ, 16% (було 21%) КГ; на низькому рівні 11% (було 65%) ЕГ, 46% (було 69%) КГ.

Порівняльні результати рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки за інформаційним критерієм на констатувальному і прикінцевому етапах експерименту представимо у формі таблиці.

Таблиця 2.2

Порівняльні результати рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за інформаційним критерієм на констатувальному і прикінцевому етапах експерименту (у %)

Етапи	Групи	Рівні сформованості професійної культури			
		Високий	Достатній	Задовільний	Низький
Констатувальний	Експериментальна (ЕГ)	–	15	20	65
	Контрольна (КГ)	–	13	19	68
Прикінцевий	Експериментальна (ЕГ)	35	40	15	10
	Контрольна (КГ)	10	28	15	47

Як видно з таблиці 2.2, в експериментальній групі відбулися значні позитивні зміни за інформаційним критерієм на прикінцевому етапі в порівнянні з констатувальним. Високий рівень сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти було виявлено у 35% студентів (цей рівень був відсутній), у контрольній групі на цьому рівні виявилось 10% студентів (на констатувальному етапі не було жодного). Достатній рівень було виявлено у 40%

(було 15%) студентів експериментальної і 28% (було 13%) – контрольної груп. Задовільний рівень було виявлено у 15% (було 20%) студентів експериментальної і 15% (було 19%) – контрольної груп. Низький рівень був у 10% (було 65%) студентів експериментальної груп і 47% (було 68%) – контрольної груп.

Проведений аналіз результатів дослідження за інформаційним критерієм на прикінцевому етапі засвідчив, що студенти обізнані з сутністю та специфікою прояву професійної культури вихователя, комплексними та парціальними програмами і Базовим компонентом дошкільної освіти. Студенти експериментальної групи демонстрували глибокі фахові знання, які вирізнялися повнотою та усвідомленістю. У контрольній групі результати також змінилися, проте не так суттєво, як в експериментальній.

Наступним етапом було діагностування показників мотиваційного критерію. За показником «Наявність позитивної мотивації до професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти» було виявлено домінуючі мотиви навчальної діяльності студентів, а також задоволеність вибором професійного напрямку. Результати виявилися такими: високий рівень засвідчили 25% респондентів ЕГ і 5% КГ, достатній рівень – 41% студентів ЕГ (було 13%) і 23% КГ (було 12%), задовільний рівень – 20% респондентів ЕГ (було 16%) та 16% КГ (було 15%), низький рівень – 14% ЕГ (було 71%) і 56% КГ (було 73%).

З огляду на результати, мотиви «придбання знань» та «оволодіння професією» стали провідними над мотивом «отримання диплома». Це можна пояснити певною переорієнтацією професійних мотивів студентів, їхніх інтересів і ціннісних настанов на більш глибоке опанування особливостями педагогічної професії вихователя.

За результатами діагностування показника «Усвідомлення цінності професії вихователя закладу дошкільної освіти» було одержано такі дані: високий рівень притаманний 25% респондентів ЕГ та 5% КГ, достатній рівень показали 41% студентів ЕГ (було 15%) і 23% КГ (було 13%), задовільний рівень виявили 20% респондентів ЕГ (було 14%) та 16% КГ (було 15%), низький рівень зафіксовано

у 14% майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти ЕГ (було 71%) і 56% КГ (було 72%).

Як бачимо, спрямованість майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти підвищилась у напрямку діяльності та спілкування після реалізації експериментальної методики, а показники спрямованості на себе знизились. Визначені педагогічні умови сприяли розвитку спрямованості на професійно-педагогічну діяльність вихователя закладу дошкільної освіти, виконання роботи якнайкраще, орієнтації на ділове співробітництво з колективом, намагання відстоювати в інтересах справи власну думку, що важливо для досягнення спільної мети. Студенти виявляли зацікавленість у вирішенні актуальних проблем дошкільної освіти, виконанні завдань і обов'язків професійної діяльності вихователя.

За показником мотиваційного критерію «Наявність потреби у професійній самореалізації та культурно-педагогічному зростанні» було виявлено такі результати: високий рівень засвідчили 27% респондентів ЕГ і 7% КГ, достатній рівень – 39% студентів ЕГ (було 14%) і 21% КГ (було 12%), задовільний рівень – 18% респондентів ЕГ (було 16%) та 12% КГ (було 15%), низький рівень – 16% ЕГ (було 70%) і 58% КГ (було 73%).

Порівняльні результати рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки за мотиваційним критерієм на констатувальному і прикінцевому етапах подано у таблиці 2.3.

Як засвідчує таблиця 2.3, в порівнянні з констатувальним етапом, на прикінцевому етапі за ціннісним критерієм у студентів експериментальної групи відбулися позитивні зміни. На констатувальному етапі високий рівень був відсутній, але на прикінцевому етапі його досягли 26% студентів експериментальної групи і лише 6% – контрольної груп. На достатньому рівні стало 40% (було 14%) експериментальної і 22% (було 12%) – контрольної груп. На задовільному рівні виявлено 19% (було 15%) експериментальної і 15% (було

Таблиця 2.3

Порівняльні результати рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за мотиваційним критерієм на констатувальному і прикінцевому етапах експерименту (у %)

Етапи	Групи	Рівні сформованості професійної культури			
		Високий	Достатній	Задовільний	Низький
Констатувальний	Експериментальна (ЕГ)	–	14	15	71
	Контрольна (КГ)	–	12	16	72
Прикінцевий	Експериментальна (ЕГ)	26	40	19	15
	Контрольна (КГ)	6	22	15	57

16%) – контрольної груп. На низькому рівні в експериментальній групі зафіксовано 15% (було 71%) студентів, у контрольній – 57% (було 72%).

Отже, за показником зазначеного критерію було виявлено, що студенти експериментальної групи більше проявляли інтерес до педагогічної діяльності вихователя, що свідчить про усвідомлений вибір студентами професії, сформованість позитивної мотивації. Наслідком експериментальної роботи було прагнення студентів підвищити рівень власної професійної культури, наявність потреби у професійній самореалізації та культурно-педагогічному зростанні. Цілеспрямована робота по формуванню професійної культури показала потенційні можливості розробленого елективного модулю «Основи формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» в межах дисципліни «Педагогіка дошкільна», тренінгових занять, педагогічних ситуацій тощо.

За показником поведінкового критерію «Усвідомлення необхідності саморозвитку особистісно-професійних якостей, що засвідчують сформованість професійної культури вихователя (емпатія, комунікативність, тактовність)» високий рівень виявили 25% респондентів ЕГ та 8% КГ, достатній рівень засвідчили 47% студентів ЕГ (було 16%) і 23% КГ (було 14%), задовільний рівень

показали 12% респондентів ЕГ (було 18%) та 14% КГ (було 16%), на низькому рівні перебувало 16% майбутніх вихователів ЕГ (було 66%) і 55% КГ (було 70%). З огляду на результати, для майбутніх вихователів експериментальної групи найбільш притаманний гармонічний взаємозв'язок між «Я-реальне» та «Я-ідеальне», що вказує на здатність до усвідомлення відмінності цих Я-образів та адекватної їх оцінки.

За показником «Уміння доречно користуватися формулами мовленнєвого етикету в процесі спілкування з дітьми та їхніми батьками» високий рівень виявили 24% респондентів ЕГ та 8% КГ, достатній рівень засвідчили 47% студентів ЕГ (було 15%) і 25% КГ (було 13%), задовільний рівень показали 12% респондентів ЕГ (було 18%) та 13% КГ (було 16%), на низькому рівні перебувало 17% майбутніх вихователів ЕГ (було 67%) і 54% КГ (було 71%).

За показником «Вміння використовувати новітні інформаційні технології навчання» було одержано такі результати: високий рівень засвідчили 23% респондентів ЕГ і 7% КГ, достатній рівень – 49% студентів ЕГ (було 15%) і 25% КГ (було 13%), задовільний рівень – 10% респондентів ЕГ (було 18%) та 12% КГ (було 16%), низький рівень – 18% ЕГ (було 67%) і 56% КГ (було 71%).

Порівняльні результати рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки за поведінковим критерієм на констатувальному і прикінцевому етапах подано у таблиці 2.4.

Як видно з таблиці 2.4, на прикінцевому етапі також відбулися значні позитивні зміни в порівнянні з констатувальним етапом за поведінковим критерієм. Високий рівень сформованості професійної культури досягли 24% студентів експериментальної групи (цей рівень був відсутній), у контрольній групі на цьому рівні виявилось лише 8% (на констатувальному етапі не було жодного). На достатньому рівні стало 48% (було 16%) студентів експериментальної і 24% (було 14%) – контрольної груп. На задовільному рівні

**Порівняльні результати рівнів сформованості професійної культури
майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за поведінковим
критерієм на констатувальному і прикінцевому етапах експерименту (у %)**

Етапи	Групи	Рівні сформованості професійної культури			
		Високий	Достатній	Задовільний	Низький
Констатувальний	Експериментальна (ЕГ)	–	16	17	67
	Контрольна (КГ)	–	14	15	71
Прикінцевий	Експериментальна (ЕГ)	24	48	11	17
	Контрольна (КГ)	8	24	13	55

виявлено 11% (було 17%) студентів експериментальної і 13% (було 15%) – контрольної груп. На низькому рівні залишились 17% (було 67%) студентів експериментальної і 55% (було 71%) – контрольної груп.

Отже, результати за поведінковим критерієм на прикінцевому етапі змінилися в обох групах. Натомість в експериментальній групі вони виявилися більш суттєвими завдяки проведенню формувального експерименту з упровадження визначених педагогічних умов. Майбутні вихователі закладів дошкільної освіти експериментальної групи більш усвідомлюють необхідність саморозвитку особистісно-професійних якостей, що засвідчують сформованість професійної культури вихователя, виявляють вміння використовувати новітні інформаційні технології навчання тощо.

Наступним кроком було діагностування показників оцінно-креативного критерію, за яким оцінювався рефлексивний компонент професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

За результатами обчислення одержаних даних на прикінцевому етапі за оцінно-креативним показником «Наявність рефлексивних умінь щодо сформованості професійної культури» зафіксовано такі результати: «уміння пізнавати власні індивідуально-психологічні особливості» (низький рівень – 14% ЕГ, 53% КГ; задовільний рівень – 13% ЕГ, 17% КГ; достатній рівень – 45% ЕГ,

26% КГ; високий рівень – 28% ЕГ, 4% КГ); «уміння здійснити різнобічне сприймання й адекватне пізнання іншої людини» (низький рівень – 14% ЕГ, 53% КГ; задовільний рівень – 13% ЕГ, 17% КГ; достатній рівень – 43% ЕГ, 24% КГ; високий рівень – 30% ЕГ, 6% КГ); «уміння оцінювати стан та проблемну ситуацію іншої людини і приймати її позицію» (низький рівень – 14% ЕГ, 53% КГ; задовільний рівень – 12% ЕГ, 16% КГ; достатній рівень – 45% ЕГ, 26% КГ; високий рівень – 29% ЕГ, 5% КГ); «уміння аналізувати результати своєї діяльності» (низький рівень – 13% ЕГ, 52% КГ; задовільний рівень – 14% ЕГ, 18% КГ; достатній рівень – 44% ЕГ, 25% КГ; високий рівень – 29% ЕГ, 5% КГ); «уміння здійснювати покрокову організацію діяльності» (низький рівень – 15% ЕГ, 53% КГ; задовільний рівень – 12% ЕГ, 18% КГ; достатній рівень – 45% ЕГ, 24% КГ; високий рівень – 28% ЕГ, 5% КГ); «уміння здійснювати контроль своєї діяльності» (низький рівень – 14% ЕГ, 53% КГ; задовільний рівень – 13% ЕГ, 16% КГ; достатній рівень – 43% ЕГ, 25% КГ; високий рівень – 30% ЕГ, 6% КГ); «уміння прогнозувати кінцевий результат своєї діяльності» (низький рівень – 13% ЕГ, 52% КГ; задовільний рівень – 12% ЕГ, 17% КГ; достатній рівень – 45% ЕГ, 26% КГ; високий рівень – 30% ЕГ, 5% КГ); «уміння співвідносити результати з метою діяльності» (низький рівень – 15% ЕГ, 53% КГ; задовільний рівень – 13% ЕГ, 18% КГ; достатній рівень – 44% ЕГ, 25% КГ; високий рівень – 28% ЕГ, 4% КГ); «уміння оцінювати ефективність своєї діяльності» (низький рівень – 13% ЕГ, 54% КГ; задовільний рівень – 14% ЕГ, 17% КГ; достатній рівень – 44% ЕГ, 24% КГ; високий рівень – 29% ЕГ, 5% КГ); «уміння використовувати результати аналізу своєї діяльності для визначення нових педагогічних цілей у роботі» (низький рівень – 15% ЕГ, 53% КГ; задовільний рівень – 12% ЕГ, 17% КГ; достатній рівень – 44% ЕГ, 24% КГ; високий рівень – 29% ЕГ, 6% КГ).

Отже, за показником оцінно-креативного критерію «Наявність рефлексивних умінь щодо сформованості професійної культури» на прикінцевому етапі експерименту результати також змінилися на краще в обох групах. Однак, в експериментальній групі, в якій впроваджувалася методика формування

професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти одержані дані виявилися набагато вищі, ніж у контрольній групі.

За показником оцінно-креативного критерію «Наявність умінь взаємооцінювання прояву професійної культури в поведінці своїх колег» після проведення формувального етапу експерименту було одержано такі результати володіння вміннями: «уміння застосовувати отримані знання в галузі професійної культури в діяльності» (низький рівень – 14% ЕГ, 53% КГ; задовільний рівень – 13% ЕГ, 16% КГ; достатній рівень – 43% ЕГ, 25% КГ; високий рівень – 30% ЕГ, 6% КГ); «уміння формувати професійну культуру (власну та інших) та сприяти підвищенню її рівня» (низький рівень – 14% ЕГ, 53% КГ; задовільний рівень – 13% ЕГ, 17% КГ; достатній рівень – 45% ЕГ, 26% КГ; високий рівень – 28% ЕГ, 14% КГ); «уміння аналізувати зміст Базового компонента дошкільної освіти та програм навчання та виховання дітей дошкільного віку» (низький рівень – 14% ЕГ, 53% КГ; задовільний рівень – 12% ЕГ, 16% КГ; достатній рівень – 45% ЕГ, 26% КГ; високий рівень – 29% ЕГ, 5% КГ); «уміння здійснювати ефективний вибір шляхів самореалізації та культурно-педагогічного зростання» (низький рівень – 13% ЕГ, 54% КГ; задовільний рівень – 14% ЕГ, 17% КГ; достатній рівень – 44% ЕГ, 24% КГ; високий рівень – 29% ЕГ, 5% КГ); «уміння доречно користуватися формулами мовленнєвого етикету в процесі спілкування з дітьми та їхніми батьками» (низький рівень – 14% ЕГ, 53% КГ; задовільний рівень – 13% ЕГ, 17% КГ; достатній рівень – 43% ЕГ, 24% КГ; високий рівень – 30% ЕГ, 6% КГ); «уміння використовувати новітні інформаційні технології навчання» (низький рівень – 15% ЕГ, 53% КГ; задовільний рівень – 12% ЕГ, 17% КГ; достатній рівень – 44% ЕГ, 24% КГ; високий рівень – 29% ЕГ, 6% КГ).

За показником «Наявність умінь самооцінки проявів професійної культури у власній поведінці» високий рівень притаманний 30% респондентів ЕГ та 6% КГ, достатній рівень показали 45% (було 11%) студентів ЕГ і 24% (було 12%) КГ, задовільний рівень виявили 13% (було 20%) респондентів ЕГ та 16% (було 18%) КГ, низький рівень зафіксовано у 12% (було 69%) ЕГ і 54% (було 70%) КГ.

Порівняльні результати рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки за оцінно-креативним критерієм на констатувальному і прикінцевому етапах подано у таблиці 2.5.

Як засвідчує таблиця 2.5, в порівнянні з констатувальним етапом, на прикінцевому етапі в експериментальній групі відбулися позитивні зміни. Якщо високий рівень сформованості професійної культури у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти був відсутній на констатувальному етапі, то на прикінцевому за оцінно-креативним критерієм його досягли 29% студентів експериментальної і 5% контрольної груп. На достатньому рівні стало 44% (було 13%) експериментальної і 25% (було 11%) студентів контрольної груп. На задовільному рівні виявлено 13% (було 18%) експериментальної і 17% (було 19%) – контрольної груп. На низькому рівні виявлено 14% (було 69%) експериментальної і 53% (було 70%) – контрольної груп.

Таблиця 2.5

Порівняльні результати рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за оцінно-креативним критерієм на констатувальному і прикінцевому етапах експерименту (у %)

Етапи	Групи	Рівні сформованості професійної культури			
		Високий	Достатній	Задовільний	Низький
Констатувальний	Експериментальна (ЕГ)	–	13	18	69
	Контрольна (КГ)	–	11	19	70
Прикінцевий	Експериментальна (ЕГ)	29	44	13	14
	Контрольна (КГ)	5	25	17	53

Як бачимо, у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти експериментальної групи краще розвинені рефлексивні вміння, вміння здійснювати діагностику рівнів сформованості професійної культури (власної та

колег). У студентів цієї групи спостерігається досить стійка потреба в саморозвитку та здійсненні рефлексивної діяльності.

Відтепер проаналізуємо рівні сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки на прикінцевому етапі за середньоарифметичними розрахунками. Порівняльні кількісні дані сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за всіма критеріями представлено у таблиці 2.6.

Як бачимо, результати експерименту засвідчили позитивний вплив запропонованої експериментальної методики реалізації моделі на формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти експериментальної групи у процесі фахової підготовки.

Таблиця 2.6

**Порівняльні результати рівнів сформованості професійної культури
майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти
на констатувальному і прикінцевому етапах експерименту
за середньоарифметичними розрахунками (у %)**

Етапи	Групи	Рівні сформованості професійної культури			
		Високий	Достатній	Задовільний	Низький
Констатувальний	Експериментальна (ЕГ)	–	14,5	17,5	68
	Контрольна (КГ)	–	12,5	17,25	70,25
Прикінцевий	Експериментальна (ЕГ)	28,5	43	14,5	14
	Контрольна (КГ)	7,25	24,75	15	53

За даними таблиці 2.6, кількісні дані виявилися значно вищими в експериментальній групі, ніж у контрольній. Якщо на констатувальному етапі високий рівень був відсутній в обох групах, то на прикінцевому етапі високий рівень було виявлено у 28,5% експериментальної і 7,25% контрольної груп. Достатній рівень досягли 43% (було 14,5%) експериментальної і 24,75% (було 12,5%) – контрольної груп. На задовільному рівні стало 14,5% (було 17,5%)

експериментальної і 15% (було 17,25%) студентів контрольної груп. На низькому рівні залишилося 14% (було 68%) експериментальної і 53% (було 70,25%) студентів контрольної груп.

Аналіз результатів прикінцевому етапу дослідження засвідчив, що на констатувальному етапі експерименту майбутні вихователі закладів дошкільної освіти мали достатній, задовільний і низький рівні сформованості професійної культури. Результати прикінцевого етапу свідчать про зменшення кількості студентів як в експериментальній, так і контрольній групах, рівень сформованості професійної культури яких був задовільний та низький, і про збільшення кількості студентів на високому та достатньому рівнях. Це пояснюється завдяки вивченню дисциплін циклу професійної і практичної підготовки, що сприяло збільшенню рівня значущості фахових знань та розширенню мотиваційної сфери майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Однак, реалізація визначених педагогічних умов в експериментальній групі сприяла значному збільшенню кількості студентів, які мають високий та достатній рівні сформованості професійної культури, а також зменшенню задовільного та низького рівнів.

Динаміку змін, що відбулися у рівнях сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у контрольній і експериментальній групах проілюстровано гістограмою порівняльного розподілу на рис. 2.2.

Як бачимо з рис. 2.2, відчутні зміни в рівнях сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти відбулися в експериментальній групі, в якій відповідно до мети дослідження проводилася цілеспрямована робота. Так, на високому рівні стало 28,5% в експериментальній (цей рівень був відсутній) і 7,25% контрольній групах (на констатувальному етапі не було жодного); на достатньому рівні результати збільшилися на 28,5% у експериментальній і 12,25% контрольній групах; на задовільному рівні зменшилися на 3% в експериментальній і 2,25% контрольній групах; на низькому рівні зменшилися на 54% в експериментальній і 17,25% контрольній групах.

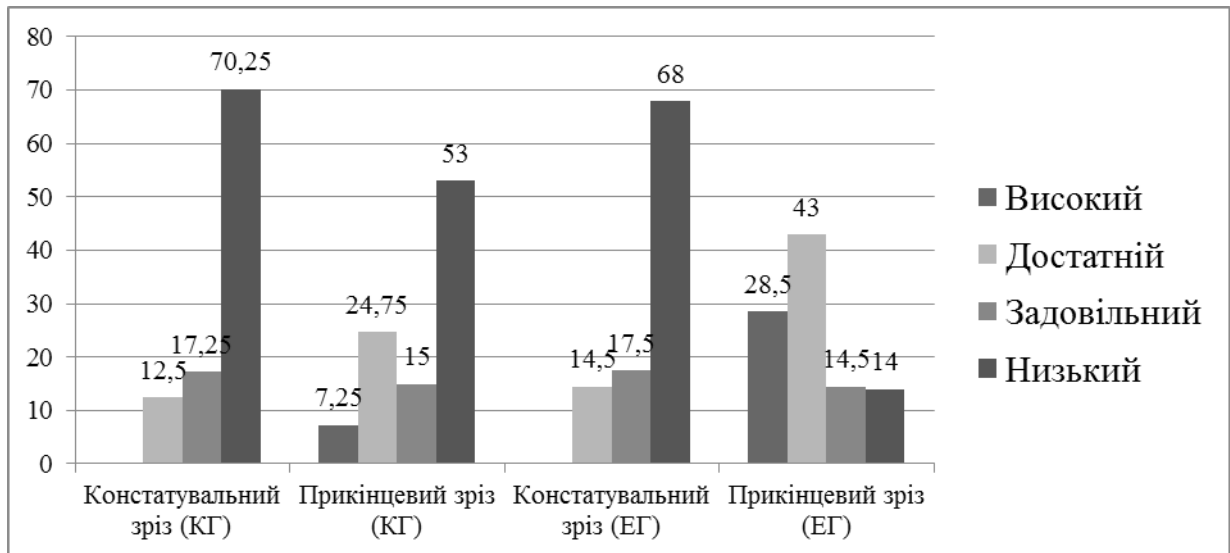

Рис. 2.2. Динаміка сформованості рівнів професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти за результатами констатувального і прикінцевого зрізів (у %)

Статистичну достовірність отриманих результатів формувального етапу дослідження було перевірено за допомогою критерія χ^2 Пірсона. Розрахунок критерія χ^2 Пірсона на прикінцевому етапі подано в таблиці 2.7.

Для підрахунку статистичної значущості змін рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти експериментальної і контрольної груп були сформульовані такі гіпотези, як:

Нульова гіпотеза H_0 : розподіл рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у контрольній і експериментальній групах на прикінцевому етапі експерименту достовірно не відрізняються між собою.

Альтернативна гіпотеза H_1 : розподіл рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у контрольній і експериментальній групах на прикінцевому етапі експерименту достовірно відрізняються між собою.

Розрахунок критерію χ^2 Пірсона

при зіставленні рівнів сформованості професійної культури

майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (прикінцевий зріз)

№	Емпірична частота	Теоретична частота	$(f_{\text{э}} - f_{\text{т}})$	$(f_{\text{э}} - f_{\text{т}})^2$	$(f_{\text{э}} - f_{\text{т}})^2/f_{\text{т}}$
1	28,5	17,88	10,62	112,78	6,308
2	7,25	17,88	-10,63	113	6,32
3	43	33,88	9,12	83,17	2,455
4	24,75	33,88	-9,13	83,36	2,46
5	14,5	14,75	-0,25	0,06	0,004
6	15	14,75	0,25	0,06	0,004
7	14	33,5	-19,5	380,25	11,351
8	53	33,5	19,5	380,25	11,351
Сума	200	200,02	–	–	40,253

Як бачимо з таблиці 2.7, емпіричне значення критерію χ^2 Пірсона=40,253, що перевищує розрахункове значення $\chi^2_{0.05}$ (7,815) і $\chi^2_{0.01}$ (11,345) при $v=3$. Отже, нульова гіпотеза відхиляється і приймається гіпотеза H_1 – розподіл рівнів сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у контрольній і експериментальній групах на прикінцевому етапі експерименту достовірно відрізняються між собою.

Таким чином, отримані дані підтвердили ефективність розробленої й апробованої моделі та експериментальної методики формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Висновки з другого розділу

У другому розділі визначено педагогічні умови формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової

підготовки, розроблено й апробовано діагностувальну та експериментальну методики, подано результати констатувального та прикінцевого зрізів.

Виявлено, що формуванню професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки сприятиме впровадження таких педагогічних умов, як: занурення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти; забезпечення інтерактивного технологічного супроводу в освітньому процесі формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти професійної культури; спрямованість змісту нормативних фахових дисциплін на культурологічно-професійний компонент.

На підставі теоретичного дослідження і результатів констатувального етапу експерименту було розроблено модель формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки, що містить мету, етапи, педагогічні умови, форми, методи, компоненти, критерії і кінцевий результат.

Експериментально-дослідна робота з формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки передбачала поетапну реалізацію визначених педагогічних умов.

Метою першого – мотиваційного етапу була реалізація таких педагогічних умов, як-от: «занурення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти», «забезпечення інтерактивного технологічного супроводу в освітньому процесі формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти професійної культури», що були спрямовані на набуття студентами необхідних знань щодо сутності поняття «професійна культура», усвідомлення значення професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти.

На другому – діяльнісно-творчому етапі домінувала педагогічна умова «спрямованість змісту нормативних фахових дисциплін на культурологічно-професійний компонент», що передбачала формування й відпрацювання студентами практичних умінь інтерактивними формами (лекції-бесіди, проблемні

лекції, практичні заняття із творчими завданнями, семінари-дискусії, семінари з використанням проблемних ситуацій і завдань, семінари-тренінги, круглі столи) елективного модулю «Основи формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» в межах навчальної дисципліни «Педагогіка дошкільна».

На оцінно-результативному етапі пріоритетними виступили такі педагогічні умови, як-от: «забезпечення інтерактивного технологічного супроводу в освітньому процесі формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти професійної культури», «спрямованість змісту нормативних фахових дисциплін на культурологічно-професійний компонент», що передбачало формування рефлексивних та аналітичних умінь, здатності до самооцінки рівня сформованості професійної культури та здатності до професійного самовдосконалення в межах проведення педагогічного гуртка «Практичні аспекти формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти», педагогічної практики.

Установлено, що впровадження моделі формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки дозволило досягти кращих змін у рівнях прояву зазначеного феномена у студентів експериментальної групи порівняно з контрольною.

Результати прикінцевого зрізу засвідчують, що на констатувальному етапі високий рівень був відсутній в обох групах, тоді як на прикінцевому етапі високий рівень було виявлено у 28,5% експериментальної і 7,25% контрольної груп. Достатній рівень досягли 43% (було 14,5%) експериментальної і 24,75% (було 12,5%) – контрольної груп. На задовільному рівні стало 14,5% (було 17,5%) експериментальної і 15% (було 17,25%) студентів контрольної груп. На низькому рівні залишилося 14% (було 68%) експериментальної і 53% (було 70,25%) студентів контрольної груп.

Отже, на підставі одержаних результатів доходимо висновку щодо доцільності впровадження педагогічних умов формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

Матеріали другого розділу дисертації висвітлено в публікаціях автора [38; 39; 40; 41; 42; 43; 44; 85].

Список використаних джерел з другого розділу

1. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – Москва : ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Алексюк А. М. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання : навч. посіб. / А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн, П. І. Підкасистий та ін. – Київ : ІСДО, 1993. – 336 с.
3. Андреев В. И. Основы педагогики высшей школы : [учеб. пособие] / В. И. Андреев. – Минск : РИВШ, 2005. – 194 с.
4. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С. И. Архангельский. – Москва : Высшая школа, 1980. – 368 с.
5. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / сост. М. Ю. Бабанский. – Москва : Педагогика, 1989. – 560 с.
6. Балахтар В. В. Соціально-психологічний тренінг і маніпуляція : навч.-метод. посіб / В. В. Балахтар ; М-во освіти і науки України, Буковинський держ. фін.-екон. ун-т. – Вижниця : Черемош, 2015. – 432 с.
7. Баранова Н. П. Тренінги для вчителів з педагогічної майстерності / Н. П. Баранова. – Харків : « Основа», 2011. – 159 с.
8. Бех І. Д. Інтеграція як освітня перспектива / І. Д. Бех // Початкова школа. – 2002. – № 5. – С. 4–6.
9. Беленька Г. В. Інтерактивні прийоми викладання навчальної дисципліни у вищій школі / Г. В. Беленька. – Київ : СП «ЧИП», 2001. – 118 с.
10. Беленька Г. В. Технології активного навчання крізь призму педагогічних поглядів М. П. Драгоманова / Г. В. Беленька // Науковий вісник

Миколаївського державного педагогічного університету. Том 2. Проблеми передшкільної освіти в сучасних умовах. – Миколаїв : МДУ, 2008. – С. 21–29.

11. Беленька Г. В. Культурно-освітнє середовище ВНЗ як чинник формування професійної компетентності майбутнього педагога / Г. В. Беленька // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 1 (44). – С. 17–21.

12. Бордовский Г. А. Управление качеством образовательного процесса : монография / Г. А. Бордовский, А. А. Нестеров, С. Ю. Трапицын. – Санкт-Петербург : РГПУ им. А. И. Герцена, 2001. – 359 с.

13. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

14. Вишнякова С. М. Профессиональное образование : словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика / С. М. Вишнякова. – Москва : НМЦ СПО, 1999. – 538 с.

15. Волинець К. І. Інтеграція змісту загальнопедагогічної підготовки майбутніх вихователів у педагогічних училищах і коледжах України : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / К. І. Волинець ; АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – Київ, 1997. – 24 с.

16. Голубкова О. А. Использование активних методов обучения в учебном процессе : учебно-методическое пособие / О. А. Голубкова, И. Ф. Кефели. – Санкт-Петербург, 1998. – 42 с.

17. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 206 с.

18. Горопаха Н. М. Педагогічна практика за вимогами кредитно-модульної системи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл. напряму підготовки «Дошкільна освіта»] / Наталія Михайлівна Горопаха, Тамара Іллівна Поніманська. – 2-ге вид., випр. і доповн. – Київ : Слово, 2014. – 232 с.

19. Гриньова В. М. Про співвідношення понять «професіоналізм», «професійна культура», «професійна компетентність», «професійна підготовка» / В. М. Гриньова // Педагогіка та психологія. – 2014. – Вип. 45. – С. 74–84.
20. Губский Е. Ф. Философский энциклопедический словарь / Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко. – Москва : ИНФРА-М, 2006. – 576 с.
21. Дахин А. Н. Моделирование в педагогике / А. Н. Дахин // Идеи и идеалы. – 2010. – № 1 (3). Т. 2. – С. 11–20.
22. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Практикум : навчальний посібник / І. М. Дичківська. – Київ : «Слово», 2013. – 448 с.
23. Дошкільна освіта : словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2010. – 324 с.
24. Дуранов М. Е. Педагогическая психология управления профессиональным образованием студентов в высшей школе : учеб. пособие / М. Е. Дуранов, А. М. Баскаков, И. С. Ломакина ; Челяб. гос. акад. культуры и искусств. – Челябинск, 2003. – 288 с.
25. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
26. Загородня Л. П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навчальний посібник / Л. П. Загородня, С. А. Тітаренко. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.
27. Запесоцкий А. С. Образование : Философия, культурология, политика / А. С. Запесоцкий. – Москва : Наука, 2003. – 456 с.
28. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – Київ : АПН України, 1997. – 302 с.
29. Исаев И. Ф. Культурологический подход к исследованию проблем профессионализма педагога / И. Ф. Исаев // Сибирский педагогический журнал. – 2006. – № 4. – С. 32–36.

30. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / упоряд. Л. Галіцина. – Київ : Редакції загальнопедагогічних газет, 2005. – 128 с.
31. Кадемія М. Ю. Інтерактивні засоби навчання : навчально-методичний посібник / М. Ю. Кадемія, О. А. Сисоєва. – Вінниця : ТОВ «Планер», 2010. – 217 с.
32. Кларин М. В. Интерактивное обучение – инструмент обучения нового опыта / М. В. Кларин // Педагогика. – 2000. – № 7. – С. 12–18.
33. Княжева І. А. Теоретико-методологічні засади розвитку методичної культури майбутніх викладачів педагогічних дисциплін в умовах магістратури : монографія / Ірина Анатоліївна Княжева. – Одеса : ФОП Бондаренко М.О, 2014. – 328 с.
34. Ковшар О. В. Забезпечення розвивального середовища в навчально-виховному процесі п'ятирічок / О. В. Ковшар // Наука і освіта. – Одеса, 2014. – № 10 СХХVII. – С. 94–98.
35. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – Москва : ИКЦ «МарТ», 2005. – 448 с.
36. Комар О. А. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивних технологій. Теоретико-методичні аспекти : монографія / Ольга Анатоліївна Комар. – Умань : РВЦ «Софія», 2008. – 332 с.
37. Кондратенко Р. В. Педагогічна практика студентів спеціальності «Дошкільна освіта» : навчально-методичний посібник / Р. В. Кондратенко. – Кривий Ріг : КДПУ, 2011. – 156 с.
38. Коновалова К. І. Методологічні підходи дослідження професійної культури майбутніх вихователів / К. І. Коновалова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. – Кривий Ріг : Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ. – 2015. – Вип. 46. – С. 31–36.
39. Коновалова К. І. Роль культурицентризму в сучасній освітній парадигмі / К. І. Коновалова // Матеріали міжнародної науково-технічної конференції [«Сталий розвиток промисловості та суспільства»], Кривий Ріг, 2015. – Том 2. – С. 19. – Режим доступу:

http://ktu.edu.ua/uploads/files/konferentsyi/2015/2015_tom2.pdf (дата звернення: 11.02.2018).

40. Коновалова К. І. Культурологічний підхід до формування професійної культури педагогів / К. І. Коновалова // Педагогічне Криворіжжя : педагогічний альманах : зб. науково-методичних праць / Ред. кол. : Дороніна Т. О., Бакум З. П., Гаманюк В. А. – Кривий Ріг : ТОВ ВВП «Інтерсервіс». – 2016. – Вип. 2. – С. 19–22.

41. Коновалова К. І. Використання інтерактивних технологій навчання у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / К. І. Коновалова // Матеріали III міжнародного конгресу [«Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі»], (м. Одеса, 18–21 травня 2017 р.). – Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 404–405.

42. Коновалова К. І. Мультимедійні технології як засіб формування професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / К. І. Коновалова // Матеріали Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції [«Підвищення якості освіти : стан, проблеми, перспективи»], (м. Кривий Ріг, Криворізький державний педагогічний університет, 27–28 квітня 2017 р.). За заг. ред. Л. О. Савченко. – Кривий Ріг : КДПУ, 2017. – С. 134–136.

43. Коновалова К. І. Аксіологічний підхід до формування професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / К. І. Коновалова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. – 2017. – Вип. 144. – С. 49–52.

44. Коновалова К. І. Модель формування професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі фахової підготовки / К. І. Коновалова // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред. : М. Т. Мартинюк]. – 2017. – В. 1. – С. 184–191.

45. Косенко Ю. М. Професійне становлення майбутніх педагогів дошкільної освіти в освітньому просторі вищого навчального закладу / Ю. М. Косенко // Личность в едином образовательном пространстве : сб. науч. ст. 1 Междунар. образоват. форума. Конференции «Образовательное пространство и индивидуальность : современная дидактика, задания диагностики, оценка качества образования», «Личность и здоровьесберегающее пространство» [редкол. : Аксенова О. П. и др.]. – 2010. – Ч. 3. – С. 66–68.

46. Крутій К. Технологія «Кінодидактика» у роботі зі студентами (поради від проф. Катерини Крутій) / К. Крутій. – Режим доступу: <http://ukrdeti.com/wp-content/uploads/2017/08/К.-Крутій.-Технологія-Кінодидактика-в-навчанні-студентів-1.pdf> (дата звернення: 23.11.2017).

47. Лихачев Д. С. Культура как целостная среда / Д. С. Лихачев // Новый мир. – 1994. – № 5. – С. 96–99.

48. Мазуренко А. В. Педагогические условия становления и развития социальных качеств студенческой молодежи в культурно-образовательной среде вуза : диссерт. канд. пед. наук : 13.00.08 / Мазуренко Андрей Владимирович. – Ростов-на-Дону, 2006. – 183 с.

49. Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін / В. М. Манько // Соціалізація особистості : зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. – Київ : Логос, 2000. – Вип. 2. – С. 153–161.

50. Матушанский Г. У. Основные характеристики психолого-педагогической подготовки и переподготовки преподавателя высшей школы на современном этапе / Г. У. Матушанский // Психологическая наука и образование. – 2001. – № 2. – С. 24–30.

51. Мезинов В. Н. Теория и практика профессионального воспитания будущего учителя в культурно-образовательной среде университета : диссерт. на соиск. учен. степ. доктор пед. наук : 13.00.08 / Мезинов Владимир Николаевич. – Майкоп, 2006. – 338 с.

52. Мертенс Е. С. Развитие культурно-образовательной среды Смоленской губернии во второй половине XIX – начале XX вв. : автореф. диссер. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Е. С. Мертенс. – Смоленск, 2006. – 24 с.

53. Насонова Т. А. Профессионально-личностное становление будущих специалистов в условиях культурно-образовательной среды вуза : диссерт. на соиск. учен. степ. кандидат пед. наук : 13.00.08 / Насонова Тамара Александровна. – Саратов. – 2005. – 170 с.

54. Никифоров В. И. Теория и практика высшего профессионального образования. Термины, понятия и определения : учеб.-методическое пособие / В. И. Никифоров, А. И. Сурыгин. – Санкт-Петербург : Политехн. ун-т, 2009. – 141 с.

55. Новиков А. М. Методология научного исследования / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – Москва : Либроком, 2010. – 280 с.

56. Новиков А. М. Методология : словарь системы основных понятий / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – Москва : Либроком, 2013. – 208 с.

57. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В. О. Огнев'юк. – Київ : Знання України, 2003. – 450 с.

58. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка : 80000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. – 4-е издание, дополненное. – Москва : ООО «А ТЕМП», 2006. – 944 с.

59. Осадчий В. В. Педагогічні засади професійного консультування молоді засобами Інтернет : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. В. Осадчий. – Вінниця, 2005. – 21 с.

60. Освітні технології : Навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; За заг. ред. О. М. Пехоти. – Київ : А.С.К., 2001. – 256 с.

61. Пахарь О. Интерактивні методи навчання педагогів / О. Пахарь // Вихователь-методист дошкільного закладу : Щомісячний спеціалізований

журнал. – Київ : ТОВ «Міжнародний центр фінансово-економічного розвитку – Україна». – 2011. – № 8 – С. 28–38.

62. Петренко Е. А. Формирование профессионального самосознания в культурнообразовательной среде вуза : автореф. диссер. канд. философ. наук : спец. 09.00.13 «Религиоведение, философская антропология, философия культуры» / Е. А. Петренко. – Ростов-на-Дону : Южный федеральный ун-т, 2007. – 23 с.

63. Пехота О. М. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посібник / О. М. Пехота та інші. – Київ : А. С. К., 2003. – 240 с.

64. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; за ред. О. І. Пометун. – Київ : А.С.К., 2004. – 192 с.

65. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. Практикум. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, спеціальність «Дошкільне виховання» / Т. І. Поніманська. – Київ : Слово, 2007. – 352 с.

66. Прокоф'єва М. Ю. Інтеграція педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів і вчителів початкових класів : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М. Ю. Прокоф'єва ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2008. – 21 с.

67. Пупков С. В. Формирование нравственно-ценностной позиции студента в культурно-образовательном пространстве вуза : диссерт. д-ра пед. наук : 13.00.01 / Пупков Сергей Викторович. – Москва, 2010. – 451 с.

68. Савченко Л. О. Використання продуктивних технологій у вищій педагогічній школі як засіб підвищення професійної підготовки майбутніх фахівців / Л. О. Савченко // Наукові записки. Серія: педагогіка. – 2016. – № 2. – С. 193–197.

69. Садова Т. Аксиологічний підхід у системі педагогічної методології / Т. Садова // Дошкільна освіта. – 2010. – №1 (27). – С. 63–69.

70. Сборник психологических тестов. Часть II : Пособие / Сост. Е. Е. Миронова. – Минск : Женский институт ЭНВИЛА, 2006. – 146 с.
71. Селевко Г. К. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств / Г. К. Селевко. – Москва : НИИ школьных технологий, 2005. – 208 с.
72. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : [монографія] / Олена Миколаївна Семенов. – Суми, 2005. – 404 с.
73. Січкарук О. І. Інтерактивні методи навчання у вищій школі : Навчально-методичний посібник / О. І. Січкарук. – Київ : Таксон, 2006. – 88 с.
74. Слостенин В. А. Введение в педагогическую аксиологию. Учебное пособие для студентов педагогических вузов / В. А. Слостенин, Г. И. Чижакова. – Москва : Академия, 2003. – 192 с.
75. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А. В. Семенової. – Одеса : Пальміра, 2006. – 364 с.
76. Смолінська О. Є. Теоретико-методологічні основи організації культурно-освітнього простору педагогічних університетів України : дисерт. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук : 13.00.01 / Смолінська Олеся Євгенівна. – 2015. – 598 с.
77. Степанова Т. М. Аксиологічний підхід до розкриття феномена «освіта» / Т. М. Степанова // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. праць. – Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – Вип. 5. – С. 35–41.
78. Суворова Н. Интерактивное обучение : новые подходы / Н. Суворова // Учитель. – 2000. – № 1. – С. 25–27.
79. Суходольский Г. В. Структурно-алгоритмический анализ и синтез деятельности / Г. В. Суходольский. – Ленинград : ЛГУ, 1976. – 120 с.
80. Философский энциклопедический словарь / Н. М. Ланда [и др.]. – Москва : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.

81. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.
82. Штофф В. А. Моделирование и философия / В. А. Штофф. – Ленинград : Наука, 1966. – 302 с.
83. Ягодинский И. И. Философия Лейбница. Процесс образования системы. Первый период, 1659-1672 / И. И. Ягодинский. – Казань, 1914. Репринт – Санкт-Петербург, 2007. – 367 с.
84. Ягупов В. В. Моделювання навчального процесу як педагогічна проблема / В. В. Ягупов // Неперервна професійна освіта : теорія і практика : наук.-метод. журнал. – 2003. – Вип. 1. – С. 28–37.
85. Konovalova Katetyna Pedagogical conditions of the formation professional culture of future teachers of kindergarten // GESIS – Leibniz Institute for the Social Sciences : Konzept : Scientific and Methodological e-magazine. – Koln, Germany. – 2017. – Т. 31. – Режим доступу: <http://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/52194> (дата звернення: 13.10.2017).

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми формування професійної культури майбутніх вихователів закладів

дошкільної освіти у процесі фахової підготовки, що дозволило обґрунтувати й побудувати модель та експериментальну методику забезпечення цього процесу, визначити й експериментально перевірити педагогічні умови формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки.

1. Фахова підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є організованим освітнім процесом, спрямованим на оволодіння спеціальними знаннями, вміннями і навичками, розвиток у них особистісно-професійних якостей, необхідних для подальшої успішної професійно-педагогічної діяльності.

З'ясовано, що професійна культура педагога є якісною характеристикою його діяльності, що передбачає фахові знання, практичні вміння й навички, значущі здібності, особистісні якості, які потребує конкретний вид праці.

Встановлено, що професійна культура майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти – це складне інтегральне утворення в цілісній структурі особистості, що характеризується позитивним ставленням до суб'єктів і об'єктів педагогічної діяльності, глибокими та систематизованими фаховими знаннями, вміннями і навичками, особистісно-професійними якостями, які відображають рівень оволодіння фахівцем спеціальною галуззю знань (дошкільна освіта) та знаходять свій прояв у педагогічній діяльності.

2. Визначено структуру професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, що містить чотири взаємопов'язані компоненти (когнітивний, ціннісний, особистісно-діяльнісний, рефлексивний), критерії (інформаційний, мотиваційний, поведінковий, оцінно-креативний) та показники. Відповідно до критеріїв і показників схарактеризовано рівні сформованості професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки (високий, достатній, задовільний, низький).

3. Виявлено й науково обґрунтовано педагогічні умови формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки: занурення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти; забезпечення

інтерактивного технологічного супроводу в освітньому процесі формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти професійної культури; спрямованість змісту нормативних фахових дисциплін на культурологічно-професійний компонент.

4. Розроблено й апробовано модель та експериментальну методика формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки, що реалізована на мотиваційному, діяльнісно-творчому й оцінно-результативному етапах з упровадженням педагогічних умов.

Метою першого – мотиваційного етапу була реалізація таких педагогічних умов, як-от: «занурення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в культурно-освітнє середовище закладу вищої освіти», «забезпечення інтерактивного технологічного супроводу в освітньому процесі формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти професійної культури», що були спрямовані на набуття студентами необхідних знань щодо сутності поняття «професійна культура», усвідомлення значення професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти. Основними формами організації навчання виступили лекції-діалоги, лекції з інтерактивними прийомами навчання, лекції-дискусії, лабораторні заняття, семінари-практикуми, семінари-ділові ігри, майстер-класи, екскурсії в заклади дошкільної освіти, самостійна робота студентів, Skype-відеоконференції, індивідуальна робота викладача зі студентами (надання науково-методичної допомоги при виконанні завдань самостійної роботи, Інтернет-консультування, перевірка виконання завдань самостійної роботи тощо), що проводилося в межах навчальних дисциплін «Основи педагогічної майстерності вихователя», «Педагогіка дошкільна».

На другому – діяльнісно-творчому етапі домінувала педагогічна умова «спрямованість змісту нормативних фахових дисциплін на культурологічно-професійний компонент», що передбачала формування й відпрацювання студентами практичних умінь інтерактивними формами (лекції-бесіди, проблемні лекції, практичні заняття із творчими завданнями, семінари-дискусії, семінари з

використанням проблемних ситуацій і завдань, семінари-тренінги, круглі столи) елективного модулю «Основи формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» в межах навчальної дисципліни «Педагогіка дошкільна».

На оцінно-результативному етапі реалізовано такі педагогічні умови, як-от: «забезпечення інтерактивного технологічного супроводу в освітньому процесі формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти професійної культури», «спрямованість змісту нормативних фахових дисциплін на культурологічно-професійний компонент», що передбачало формування рефлексивних та аналітичних умінь, здатності до самооцінки рівня сформованості професійної культури та здатності до професійного самовдосконалення в межах проведення педагогічного гуртка «Практичні аспекти формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти», педагогічної практики.

5. Реалізація педагогічних умов, моделі й експериментальної методики формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки дозволила досягти позитивних змін у рівнях прояву зазначеного феномена у студентів експериментальної групи порівняно з контрольною. Так, на констатувальному етапі високий рівень був відсутній в обох групах, тоді як на прикінцевому етапі високий рівень було виявлено у 28,5% студентів експериментальної і 7,25% контрольної груп. Достатній рівень досягли 43% (було 14,5%) майбутніх вихователів експериментальної і 24,75% (було 12,5%) – контрольної груп. На задовільному рівні стало 14,5% респондентів (було 17,5%) експериментальної і 15% (було 17,25%) контрольної груп. На низькому рівні залишилося 14% (було 68%) студентів експериментальної і 53% (було 70,25%) контрольної груп. Об'єктивність одержаних результатів формувального експерименту і статистичну значущість позитивних зрушень підтверджено застосуванням критерію χ^2 Пірсона.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової

підготовки. Перспективу подальших наукових досліджень убачаємо у вивченні особливостей процесу саморозвитку професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, створенні й упровадженні інтегрованих курсів з формування професійної культури вихователів закладів дошкільної освіти в закладах післядипломної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования : для пед. спец. вузов / О. А. Абдуллина. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Просвещение, 1990. – 141 с.*

2. Абросимова З. Ф. Педагогическая культура учителя / З. Ф. Абросимова // Наука и образование Зауралья. – 1998. – № 2 (3). – С. 18–20.
3. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – Москва : ИКАР, 2009. – 448 с.
4. Айсувакова Т. П. Психологические условия развития рефлексивных умений студента – будущего учителя : диссерт. кандидата психологических наук : 19.00.07 / Айсувакова Татьяна Петровна. – Самара, 2008. – 213 с.
5. Алексюк А. М. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання : навч. посіб. / А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн, П. І. Підкасистий та ін. – Київ : ІСДО, 1993. – 336 с.
6. Алипханова Ф. Н. Педагогические условия формирования профессиональной культуры студентов педагогического вуза : диссерт. канд. пед. наук : 13.00.08 / Алипханова Фатима Надирбековна. – Махачкала, 2006. – 163 с.
7. Андреев В. И. Основы педагогики высшей школы : [учеб. пособие] / В. И. Андреев. – Минск : РИВШ, 2005. – 194 с.
8. Арнольд А. И. Культура : человек и картина мира / А. И. Арнольд. – Москва : Наука, 1987. – 347 с.
9. Артемова Л. В. Удосконалення професійної підготовки спеціалістів дошкільного профілю / Український держ. педагогічний ун-т ім. М. Драгоманова, Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника ; упоряд. Л. В. Артемова, Н. В. Лисенко. – Київ : [б.в.], 1996. – 206 с.
10. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С. И. Архангельский. – Москва : Высшая школа, 1980. – 368 с.
11. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / сост. М. Ю. Бабанский. – Москва : Педагогика, 1989. – 560 с.
12. Базовий компонент дошкільної освіти України : нова редакція затверджена Наказом Міністерства від 22.05.2012. № 615 / Науковий керівник : А. М. Богущ дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук. ; Авт. кол-в :

Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. – Київ : Видавництво, 2012. – 26 с.

13. Балахтар В. В. Соціально-психологічний тренінг і маніпуляція : навч.-метод. посіб / В. В. Балахтар ; М-во освіти і науки України, Буковинський держ. фін.-екон. ун-т. – Вижниця : Черемош, 2015. – 432 с.

14. Балл Г. Категорія «культура особистості» в аналізі гуманізації загальної та професійної освіти / Г. Балл // Педагогіка і психологія професійної освіти : результати досліджень і перспективи : Зб. наук. праць / За ред. І. А. Зязюна і Н. Г. Ничкало. – Київ, 2003. – С. 51–61.

15. Барабанщиков А. В. Проблемы педагогической культуры преподавателей вузов / А. В. Барабанщиков // Советская педагогика, 1981. – № 7. – С. 72.

16. Баранова Н. П. Тренінги для вчителів з педагогічної майстерності / Н. П. Баранова. – Харків : « Основа», 2011. – 159 с.

17. Барковская М. Г. Исследование мотивации педагогической деятельности / М. Г. Барковская, А. К. Осин // Успехи современного естествознания. – 2013. – № 10. – С. 129–132.

18. Бахіча Е. Е. Підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до професійної діяльності в полікультурному середовищі Криму : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Е. Е. Бахіча ; ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського». – Одеса, 2011. – 21 с.

19. Бенин В. Л. Теоретико-методологические основы формирования и развития педагогической культуры : автореф. доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика» / В. Л. Бенин ; Уральский государственный университет. – Екатеринбург, 1996. – 32 с.

20. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В. П. Беспалько. – Москва : Педагогика, 1989. – 192 с.

21. Бех І. Д. Інтеграція як освітня перспектива / І. Д. Бех // Початкова школа. – 2002. – № 5. – С. 4–6.
22. Беленька Г. В. Інтерактивні прийоми викладання навчальної дисципліни у вищій школі / Г. В. Беленька. – Київ : СП «ЧИП», 2001. – 118 с.
23. Беленька Г. Формування професійної мотивації учіння у студентів спеціальності «Дошкільне виховання» // Наукові записки Ніжинського держ. ун-ту ім. М. Гоголя, 2006. – № 5. – С. 56–61.
24. Беленька Г. В. Технології активного навчання крізь призму педагогічних поглядів М. П. Драгоманова / Г. В. Беленька // Науковий вісник Миколаївського державного педагогічного університету. Том 2. Проблеми передшкільної освіти в сучасних умовах. – Миколаїв : МДУ, 2008. – С. 21–29.
25. Беленька Г. В. Культурно-освітнє середовище ВНЗ як чинник формування професійної компетентності майбутнього педагога / Г. В. Беленька // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 1 (44). – С. 17–21.
26. Беленька Г. В. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів в умовах ступеневої підготовки : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Г. В. Беленька. – Київ : Науковий світ, 2012. – 38 с.
27. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України ; За ред. В. Г. Кременя. – Київ, 2009. – 185 с.
28. Богуш А. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах / А. Богуш. – 2-ге видання, доповнене і перероблене. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2008. – 440 с.
29. Богуш А. М. Компетентнісний підхід у процесі професійної підготовки майбутнього вихователя дошкільного закладу / А. М. Богуш // Наукові праці. Серія : Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк : ДВНЗ «ДонНТУ». – 2009. – Вип. 5 (155). – Ч. I. – С. 194–200.

30. Богуш А. М. Комунікативно-мовленнєвий супровід професійного спілкування майбутніх вихователів з дітьми / А. М. Богуш // Наука і освіта. –2011. – № 6. – С. 7–10.
31. Большой толковый словарь по культурологии / Б. И. Кононенко. – Москва : Вече : АСТ, 2003. – 511 с.
32. Бондар О. В. Становлення і розвиток системи дошкільного виховання в УСРР (1919-1933 рр.) : автореф. дис. канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / О. В. Бондар ; Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2005. – 21 с.
33. Бондаревская Е. В. Введение в педагогическую культуру : Учеб. пособие / Под ред. Е. В. Бондаревской. – Ростов-на-Дону : РГПУ, 1995. – 170 с.
34. Бондаревская Е. В. Педагогика : личность в гуманистических теориях и системах воспитания : учеб. пособие / Е. В. Бондаревская, С. В. Кульневич. – Ростов-на-Дону : Творческий центр «Учитель», 1999. – 560 с.
35. Бондаревская Е. В. Воспитание как встреча с личностью (Избранные педагогические труды в двух томах) : Т. I. / Е. В. Бондаревская. – Ростов-на-Дону : РГПУ, 2006. – 420 с.
36. Бордовская Н. В. Педагогика / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – Санкт-Петербург, 2006. – 304 с.
37. Бордовский Г. А. Управление качеством образовательного процесса : монография / Г. А. Бордовский, А. А. Нестеров, С. Ю. Трапицын. – Санкт-Петербург : РГПУ им. А. И. Герцена, 2001. – 359 с.
38. Борисова З. Н. Теорія і практика дошкільної освіти в Україні : монографія / З. Н. Борисова, Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. М. Голота, Н. М. Кот, В. У. Кузьменко, Н. В. Левінець, М. А. Машовець, Т. І. Поніманська ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Пед. ін-т. – Київ, 2011. – 231 с.
39. Борова В. Є. Виховання у старших дошкільників толерантного ставлення до дітей з недоліками звукової культури мовлення / В. Є. Борова // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : збірник наукових праць. – Вип. 1.47

(114) / ред. : О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинська. – Николаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2014. – С. 39–42.

40. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

41. Виноградов В. Л. Профессиональная подготовка будущего специалиста как человека культуры / В. Л. Виноградов, А. И. Синюк / Концептуальные основы подготовки будущего специалиста как человека культуры : Сборник статей / Под общ. ред. А. И. Синюка. – Елабуга : Муниципальное учреждение «Управление образования Елабужского муниципального района», 2006. – С. 3–9.

42. Вишнякова С. М. Профессиональное образование : словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика / С. М. Вишнякова. – Москва : НМЦ СПО, 1999. – 538 с.

43. Волинець К. І. Інтеграція змісту загальнопедагогічної підготовки майбутніх вихователів у педагогічних училищах і коледжах України : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / К. І. Волинець ; АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – Київ, 1997. – 24 с.

44. Всемирный доклад по образованию, 1998 г. : Учителя, педагогическая деятельность и новые технологии / ЮНЕСКО. – Париж : ЮНЕСКО, 1998. – 175 с.

45. Герасимова О. І. Рефлексивні уміння як форма теоретичної діяльності майбутнього вчителя, спрямованої на самопізнання / О. І. Герасимова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць / гол. ред. проф. В. К. Буряк. – Кривий Ріг : КДПУ, 2011. – Вип. 33. – С. 48–53.

46. Гессен С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С. И. Гессен // Отв. ред. и сост. П. В. Алексеев. – Москва : «Школа-Пресс», 1995. – 448 с.

47. Голубкова О. А. Использование активных методов обучения в учебном процессе : учебно-методическое пособие / О. А. Голубкова, И. Ф. Кефели. – Санкт-Петербург, 1998. – 42 с.

48. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 206 с.
49. Горопаха Н. М. Педагогічна практика за вимогами кредитно-модульної системи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл. напряму підготовки «Дошкільна освіта»] / Наталія Михайлівна Горопаха, Тамара Іллівна Поніманська. – 2-ге вид., випр. і доповн. – Київ : Слово, 2014. – 232 с.
50. Горюнова Т. М. Развитие управленческой культуры будущего педагога дошкольного образования : диссерт. канд. пед. наук : 13.00.08 / Горюнова Татьяна Максимовна. – Нижний Новгород, 2002. – 218 с.
51. Грама Н. Г. Теоретико-методичні засади фахової підготовки педагога-вихователя дошкільного закладу до економічного виховання дітей : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. Г. Грама ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2004. – 45 с.
52. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В. М. Гриньова. – Харків : Основа, 1998. – 300 с.
53. Гриньова В. М. Про співвідношення понять «професіоналізм», «професійна культура», «професійна компетентність», «професійна підготовка» / В. М. Гриньова // Педагогіка та психологія. – 2014. – Вип. 45. – С. 74–84.
54. Грицанов А. А. Новейший философский словарь / А. А. Грицанов. – 3-е изд., исправл. – Минск : Книжный Дом, 2003. – 1280 с.
55. Груць Г. Проблеми виховного ідеалу у педагогічній спадщині С. Русової / Г. Груць // Наук. записки ТДПУ. Сер. Педагогіка і психологія. – Тернопіль, 1998. – Вип. 3. – С. 76.
56. Губский Е. Ф. Философский энциклопедический словарь / Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко. – Москва : ИНФРА-М, 2006. – 576 с.
57. Гузій Н. В. Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора

педагогічних наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. В. Гузій ; Інститут вищої освіти Академії педагогічних наук України. – Київ, 2007. – 39 с.

58. Гулиева С. А. Педагогические формы и технологии формирования профессионально-педагогической культуры студентов – будущих учителей начальных классов : автореф. диссерт. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / С. А. Гулиева. – Владикавказ, 2002. – 17 с.

59. Гуржій А. М. Інформатизація і комп'ютеризація загальноосвітніх навчальних закладів України – 20 років / А. М. Гуржій, В. Ю. Биков, В. В. Гапон, М. Я. Плескач // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2005. – № 5. – С. 3–12.

60. Дарвіш О. Б. Вікова психологія / Під ред. В. Є. Ключко. – Москва : ВЛАДОС-ПРЕС, 2003. – 264 с.

61. Дахин А. Н. Моделирование в педагогике / А. Н. Дахин // Идеи и идеалы. – 2010. – № 1 (3). Т. 2. – С. 11–20.

62. Дем'яненко Н. М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша третина XX ст.) : монографія / Наталія Миколаївна Дем'яненко. – Київ : ІЗМН, 1998. – 328 с.

63. Дидро Д. Собрание починений в десяти томах. Том X / Под общей ред. И. Луппола ; [Перевод, примечания и введ. очерки П. И. Люблинского]. – Москва : ОГИЗ Гос. издательство худ. литературы, 1947. – 567 с.

64. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Практикум : навчальний посібник / І. М. Дичківська. – Київ : «Слово», 2013. – 448 с.

65. Дошкільна освіта : словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПІС» ЛТД, 2010. – 324 с.

66. Дружилов С. А. Психологические проблемы формирования профессионализма и профессиональной культуры специалиста / С. А. Дружилов. – Новокузнецк : ИПК, 2000. – 127 с.

67. Дуранов М. Е. Педагогическая психология управления профессиональным образованием студентов в высшей школе : учеб. пособие / М. Е. Дуранов, А. М. Баскаков, И. С. Ломакина ; Челяб. гос. акад. культуры и искусств. – Челябинск, 2003. – 288 с.
68. Елканов С. Профессиональное самовоспитание учителя / С. Елканов. – Москва : Просвещение, 1986. – 143 с.
69. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
70. Энциклопедия профессионального образования : в 3-х т. Т. 2. / Под ред. С. Я. Батышева. – Москва : Изд-во Акад. проф. образования, 1999. – 383 с.
71. Жаровцева Т. Г. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т. Г. Жаровцева ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2007. – 44 с.
72. Загородня Л. П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навчальний посібник / Л. П. Загородня, С. А. Тітаренко. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.
73. Замороцька В. В. Розвиток навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх вихователів у вищих навчальних закладах України (друга половина ХХ століття) : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / В. В. Замороцька ; Мелітоп. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Мелітополь, 2015. – 20 с.
74. Запесоцкий А. С. Образование : Философия, культурология, политика / А. С. Запесоцкий. – Москва : Наука, 2003. – 456 с.
75. Зарецкая И. И. Профессиональная культура личности / И. И. Зарецкая // Понятийный аппарат педагогики и образования. Сб. науч. тр. Отв. ред. Е. З. Ткаченко. – Екатеринбург : УрГАФК, 1996. – Вып. 2. – С. 72–77.
76. Звездунова Г. В. Колледж как среда становления основ педагогической культуры будущего учителя : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Звездунова Галина Викторовна. – Ростов- на-Дону, 1998. – 183 с.

77. Зданевич Л. В. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з дезадаптованими дітьми : автореф. дис. д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. В. Зданевич ; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2014. – 44 с.
78. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Учебник для вузов / И. А. Зимняя. – Изд. второе, доп., испр. и перераб. – Москва : «Логос», 2000. – 384 с.
79. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – Київ : АПН Укрїни, 1997. – 302 с.
80. Зязюн І. А. Культура в контексті політики освіти / І. А. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1997. – № 3–4. – Ч. 1. – С. 5–16.
81. Иванова Т. В. Формирование педагогической культуры будущего учителя в учебном процессе (на материале дисциплин педагогического цикла) : диссерт. канд. пед наук / Иванова Т. В. – Луганск, 1991. – 234 с.
82. Игнатов В. Г. Профессиональная культура и профессионализм государственной службы : контекст истории и современность. Учебное пособие / В. Г. Игнатов, В. К. Белолипецкий. – Ростов-на-Дону : «МарТ», 2000. – 256 с.
83. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – Санкт-Петербург : Питер, 2003. – 512 с.
84. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И. Ф. Исаев. – Москва : «Академия», 2002. – 208 с.
85. Исаев И. Ф. Культурологический подход к исследованию проблем профессионализма педагога / И. Ф. Исаев // Сибирский педагогический журнал. – 2006. – № 4. – С. 32–36.
86. Иванова Т. В. Професійна культура майбутнього вчителя / Т. В. Иванова // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 2. – С. 86–93.
87. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / упоряд. Л. Галіцина. – Київ : Редакції загальнопедагогічних газет, 2005. – 128 с.

88. Каган М. С. Философия культуры. Учебное пособие / М. С. Каган. – Санкт-Петербург, 1996. – 415 с.
89. Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології навчання : термінологічний словник / М. Ю. Кадемія. – Львів : «СПОЛОМ», 2010. – 260 с.
90. Кадемія М. Ю. Інтерактивні засоби навчання : навчально-методичний посібник / М. Ю. Кадемія, О. А. Сисоєва. – Вінниця : ТОВ «Планер», 2010. – 217 с.
91. Калинина Р. Р. Психолого-педагогическая диагностика в детском саду / Р. Р. Калинина. – Санкт-Петербург : Речь, 2003. – 144 с.
92. Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество / В. А. Кан-Калик, Н. Д. Никандров. – Москва : Педагогика, 1990. – 144 с.
93. Каптерев П. Ф. Избранные педагогические сочинения / П. Ф. Каптерев. Под ред. А. М. Арсеньева. – Москва : Педагогика, 1982. – 704 с.
94. Карелин А. Большая энциклопедия психологических тестов / А. Карелин. – Москва : Эксмо, 2007. – 416 с.
95. Карпова Е. Е. Теоретичні засади індивідуалізації професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах заочного навчання у вищому навчальному закладі : монографія / Елла Едуардівна Карпова, Вікторія Володимирівна Нестеренко. – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2012. – 196 с.
96. Качалов Д. В. Система формирования педагогической культуры у студентов вуза – будущих учителей в инновационной образовательной среде : диссерт. д-ра пед. наук : 13.00.08 / Качалов Дмитрий Владимирович. – Шуя, 2011. – 387 с.
97. Квасецька Я. А. Професійна підготовка вихователів дошкільних установ у педагогічних навчальних закладах на західноукраїнських землях (остання третина ХІХ – перша половина ХХ століття) : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика проф. освіти» / Я. А. Квасецька ; НАПН України Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Київ, 2016. – 20 с.

98. Кларин М. В. Интерактивное обучение – инструмент обучения нового опыта / М. В. Кларин // Педагогика. – 2000. – № 7. – С. 12–18.
99. Климов Е. А. Пути в профессионализм (психологический взгляд) / Е. А. Климов. – Москва : МПСИ : Флинта, 2003. – 318 с.
100. Княжева І. А. Особливості педагогічної діяльності викладачів вищої школи : теоретичний аналіз / І. А. Княжева // Наука і освіта. – 2011. – № 6/СІІ. – С. 113–116.
101. Княжева І. А. Теоретико-методологічні засади розвитку методичної культури майбутніх викладачів педагогічних дисциплін в умовах магістратури : монографія / Ірина Анатоліївна Княжева. – Одеса : ФОП Бондаренко М.О, 2014. – 328 с.
102. Ковшар О. Проблема відповідального ставлення майбутніх педагогів до навчання як умова їх професійного становлення / О. Ковшар // Вісник інституту розвитку дитини: збірник наукових праць. Серія : Філософія. Педагогіка. Психологія. Вип. 5 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – С. 99–103.
103. Ковшар О. В. Підготовка майбутніх педагогів-вихователів до організації передшкільної освіти / О. В. Ковшар // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору : Гуманітарний вісник. – 2012. – Вип. 27, том IV (39). – С. 228–234.
104. Ковшар О. В. Забезпечення розвивального середовища в навчально-виховному процесі п'ятирічок / О. В. Ковшар // Наука і освіта. – Одеса, 2014. – № 10 СХХVII. – С. 94–98.
105. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – Москва : ИКЦ «МарТ», 2005. – 448 с.
106. Колмогорова И. В. Культурологический подход к формированию педагогической культуры учителя / И. В. Колмогорова // Известия Уральского государственного университета. – 2008. – № 60. – С. 163–167.

107. Комар О. А. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивних технологій. Теоретико-методичні аспекти : монографія / Ольга Анатоліївна Комар. – Умань : РВЦ «Софія», 2008. – 332 с.

108. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения : в 3 т. Т. 2. Отдельные произведения / Я. А. Коменский ; [Перев. с лат. В. Н. Ивановского, Д. Н. Королькова, Н. С. Терновского]. Под редакцией с вводными статьями и примечаниями А. А. Красновского. – Москва : Учпедгиз, 1939. – 279 с.

109. Кондратенко Р. В. Педагогічна практика студентів спеціальності «Дошкільна освіта» : навчально-методичний посібник / Р. В. Кондратенко. – Кривий Ріг : КДПУ, 2011. – 156 с.

110. Кондрашова Л. В. Методика подготовки будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися : учеб. пособие для студ. пед. ин-тов / Л. В. Кондрашова ; Московский гос. педагогический ун-т им. В. И. Ленина. – Москва : Прометей, 1990. – 150 с.

111. Коновалова К. І. До проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів до педагогічної діяльності / К. І. Коновалова // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : збірник наукових праць / за ред. Т. М. Степанової. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, травень 2015. – № 2 (49). – С. 88–92.

112. Коновалова К. І. Методологічні підходи дослідження професійної культури майбутніх вихователів / К. І. Коновалова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. – Кривий Ріг : Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ. – 2015. – Вип. 46. – С. 31–36.

113. Коновалова К. І. Роль культуроцентризму в сучасній освітній парадигмі / К. І. Коновалова // Матеріали міжнародної науково-технічної конференції [«Сталий розвиток промисловості та суспільства»], Кривий Ріг, 2015. – Том 2. – С. 19. – Режим доступу: http://ktu.edu.ua/uploads/files/konferentsyi/2015/2015_tom2.pdf (дата звернення: 11.02.2018).

114. Коновалова К. І. Готовність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до педагогічної діяльності / К. І. Коновалова // Дошкільна освіта : проблеми, пошуки, інновації : збірник наукових і навчально-методичних праць / За заг. ред. Ковшар О. В., Кондратенко Р. В. – Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2015. – Вип. 5. – С. 53–55.

115. Коновалова К. І. Оволодіння інноваційними технологіями в процесі підготовки сучасного вихователя ДНЗ / К. І. Коновалова // Педагогічне Криворіжжя : педагогічний альманах / За заг. ред. Т. О. Дороніної. – Кривий Ріг : ВЦ КДПІ ДВНЗ «КНУ», 2015. – Вип. 1. – С. 14–15.

116. Коновалова К. І. Теоретичні засади формування професійної культури майбутніх вихователів ДНЗ / К. І. Коновалова // Освітній простір України. – 2016. – Вип. 7. – С. 59–65.

117. Коновалова К. І. Культурологічний підхід до формування професійної культури педагогів / К. І. Коновалова // Педагогічне Криворіжжя : педагогічний альманах : зб. науково-методичних праць / Ред. кол. : Дороніна Т. О., Бакум З. П., Гаманюк В. А. – Кривий Ріг : ТОВ ВНП «Інтерсервіс». – 2016. – Вип. 2. – С. 19–22.

118. Коновалова К. І. Використання інтерактивних технологій навчання у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / К. І. Коновалова // Матеріали III міжнародного конгресу [«Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі»], (м. Одеса, 18–21 травня 2017 р.). – Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 404–405.

119. Коновалова К. І. Мультимедійні технології як засіб формування професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / К. І. Коновалова // Матеріали Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції [«Підвищення якості освіти : стан, проблеми, перспективи»], (м. Кривий Ріг, Криворізький державний педагогічний університет, 27–28 квітня 2017 р.). За заг. ред. Л. О. Савченко. – Кривий Ріг : КДПУ, 2017. – С. 134–136.

120. Коновалова К. І. Аксіологічний підхід до формування професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / К. І. Коновалова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. – 2017. – Вип. 144. – С. 49–52.

121. Коновалова К. І. Модель формування професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі фахової підготовки / К. І. Коновалова // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред. : М. Т. Мартинюк]. – 2017. – Вип. 1. – С. 184–191.

122. Корінний М. М. Короткий енциклопедичний словник з культури / М. М. Корінний, В. Ф. Шевченко. – Київ : Україна, 2003. – 384 с.

123. Косенко Ю. М. Професійне становлення майбутніх педагогів дошкільної освіти в освітньому просторі вищого навчального закладу / Ю. М. Косенко // Личность в едином образовательном пространстве : сб. науч. ст. 1 Междунар. образоват. форума. Конференции «Образовательное пространство и индивидуальность : современная дидактика, задания диагностики, оценка качества образования», «Личность и здоровьесберегающее пространство» [редкол. : Аксенова О. П. и др.]. – 2010. – Ч. 3. – С. 66–68.

124. Косенко Ю. М. Основи педагогічної майстерності вихователя. Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Дошкільна освіта» / Ю. М. Косенко. – 2-ге видання, доповнене. – Маріуполь : ТОВ «Друкарня «Новий світ», 2014. – 360 с.

125. Кочетов Г. М. Механизмы процесса профессионализации / Г. М. Кочетов. – Томск, 1975. – 168 с.

126. Краткий словарь современной педагогики / Сост. Т. Б. Санжиева, Ю. Г. Резникова, Т. К. Солодухина и др. Под. ред. Л. Н. Юмсуновой. – Изд-е 2-е, перераб. доп. – Улан-Удэ : Издательство Бурятского госуниверситета, 2001. – 100 с.

127. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н. Б. Крылова. – Москва : Высшая школа, 1990. – 140 с.

128. Крутій К. Технологія «Кінодідактика» у роботі зі студентами (поради від проф. Катерини Крутій) / К. Крутій. – Режим доступу: <http://ukrdeti.com/wp-content/uploads/2017/08/К.-Крутій.-Технологія-Кінодідактика-в-навчанні-студентів-1.pdf> (дата звернення: 23.11.2017).

129. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – Москва : Высшая школа, 1990. – 119 с.

130. Кузьмина Н. В. Профессионализм педагогической деятельности : Методическое пособие / Н. В. Кузьмина, А. А. Реан. – Санкт-Петербург – Рыбинск, 1993. – 54 с.

131. Курлянд З. Н. Професійна усталеність вчителя – основа його педагогічної майстерності / З. Н. Курлянд. – Одеса, 1995. – 160 с.

132. Левитин С. А. Педагогические идеи Гербарта и Монтессори. Т. 1. Дрессировка детской души / С. А. Левитин. – Москва : Лит. изд. Отд. Наркомпроса, 1918. – 102 с.

133. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – Москва : Академия, 2004. – 352 с.

134. Лисенко Н. В. Педагогіка українського дошкілля : У 3-х ч., ч. 3 : навчальний посібник / Н. В. Лисенко, Н. Р. Кирста, Н. Б. Лазарович. – Київ : «Слово», 2016. – 376 с.

135. Листопад О. А. Теоретико-методичні засади формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» ; спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Листопад Олександр Анатолійович. – Одеса, 2016. – 529 с.

136. Лихачев Д. С. Культура как целостная среда / Д. С. Лихачев // Новый мир. – 1994. – № 5. – С. 96–99.

137. Локк Дж. Сочинения : В 3 т. Т 3 ; [Пер. с англ. и лат.] / Ред. и сост., авт. примеч. А. Л. Субботин. – Москва : Мысль, 1988. – 668 с.
138. Луценко І. О. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. д-ра пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / І. О. Луценко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2013. – 40 с.
139. Ляпунова В. А. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності дітей у закладах дошкільної освіти : автореф. дисерт. на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / В. А. Ляпунова ; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. – Київ, 2017. – 37 с.
140. Мазур Н. І. Теоретичні аспекти формування професіоналізму майбутнього викладача педагогіки / Н. І. Мазур // Вісник Черкаського університету. – Серія : Педагогічні науки. – 2009. – Вип. 145. – С. 70–74.
141. Мазуренко А. В. Педагогические условия становления и развития социальных качеств студенческой молодежи в культурно-образовательной среде вуза : диссерт. канд. пед. наук : 13.00.08 / Мазуренко Андрей Владимирович. – Ростов-на-Дону, 2006. – 183 с.
142. Макаренко А. Педагогические сочинение в восьми томах. Педагогические работы 1936-1939. Т. 4 / А. Макаренко. – Москва : Педагогика, 1984. – 809 с.
143. Малютенко Л. Н. Формирование гуманно-личностной культуры будущего воспитателя на первой ступени педагогического образования : диссерт. канд. пед. наук : 13.00.01 / Малютенко Людмила Николаевна. – Смоленск, 2000. – 187 с.
144. Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін / В. М. Манько // Соціалізація

особистості : зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. – Київ : Логос, 2000. – Вип. 2. – С. 153–161.

145. Маркова А. К. Формирование мотивации учения / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – Москва : Просвещение, 1990. – 192 с.

146. Маркова А. К. Психология труда учителя : Кн. для учителя / А. К. Маркова. – Москва : Просвещение, 1993. – 192 с.

147. Матушанский Г. У. Основные характеристики психолого-педагогической подготовки и переподготовки преподавателя высшей школы на современном этапе / Г. У. Матушанский // Психологическая наука и образование. – 2001. – № 2. – С. 24–30.

148. Межуев В. М. Идея культуры / В. М. Межуев. – Москва : Прогресс-Традиция, 2006. – 408 с.

149. Мезинов В. Н. Теория и практика профессионального воспитания будущего учителя в культурно-образовательной среде университета : диссерт. на соиск. учен. степ. доктор пед. наук : 13.00.08 / Мезинов Владимир Николаевич. – Майкоп, 2006. – 338 с.

150. Мертенс Е. С. Развитие культурно-образовательной среды Смоленской губернии во второй половине XIX – начале XX вв. : автореф. диссер. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Е. С. Мертенс. – Смоленск, 2006. – 24 с.

151. Митина Л. М. Психология труда и профессионального развития учителя / Л. М. Митина. – Москва : Логос, 2004. – 320 с.

152. Мышление учителя : личностные механизмы и понятийный аппарат / Под ред. Ю. Н. Кулюткина, Г. С. Сухобской. – Москва : Педагогика, 1990. – 104 с.

153. Моторнюк О. Ю. Моніторинговий підхід до вивчення стану навчання та виховання / О. Ю. Моторнюк // Завучу. Усе для роботи. – 2014. – № 19–20. – С. 2–16.

154. Насонова Т. А. Профессионально-личностное становление будущих специалистов в условиях культурно-образовательной среды вуза : диссерт. на

соиск. учен. степ. кандидат пед. наук : 13.00.08 / Насонова Тамара Александровна. – Саратов. – 2005. – 170 с.

155. Нгуен Ван Тинь Становление основ профессиональной культуры студентов педагогических колледжей : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Нгуен Ван Тинь ; Московский педагогический государственный университет. – Москва, 2004. – 24 с.

156. Немов Р. С. Психология : [учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений] : в 3 кн. Кн. 1: Общие основы психологи / Р. С. Немов. – Москва : Гуман. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 688 с.

157. Непорожня Г. В. Формирование профессионально-нравственной культуры будущего воспитателя дошкольного образовательного учреждения в педагогическом колледже : диссерт. канд. пед. наук : 13.00.08 / Непорожня Галина Викторовна. – Белгород, 2011. – 219 с.

158. Нестеренко В. В. Підготовка майбутніх педагогів до виховання у дошкільників навичок здорового способу життя : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. В. Нестеренко ; ПДПУ імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2003. – 20 с.

159. Нестеренко В. В. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в системі заочного навчання : монографія / Вікторія Володимирівна Нестеренко. – Одеса : ТОВ Лерадрук, 2012. – 399 с.

160. Нечаев Н. Н. Психолого-педагогические аспекты подготовки специалистов в вузе / Н. Н. Нечаев. – Москва : МГУ, 1985. – 112 с.

161. Никифоров В. И. Теория и практика высшего профессионального образования. Термины, понятия и определения : учеб.-методическое пособие / В. И. Никифоров, А. И. Сурыгин. – Санкт-Петербург : Политехн. ун-т, 2009. – 141 с.

162. Новиков А. М. Методология научного исследования / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – Москва : Либроком, 2010. – 280 с.

163. Новиков А. М. Методология : словарь системы основных понятий / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – Москва : Либроком, 2013. – 208 с.
164. Новиков А. М. Педагогика : словарь системы основных понятий / А. М. Новиков. – Москва : ИЭТ, 2013. – 268 с.
165. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В. О. Огнев'юк. – Київ : Знання України, 2003. – 450 с.
166. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка : 80000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. – 4-е издание, дополненное. – Москва : ООО «А ТЕМП», 2006. – 944 с.
167. Осадчий В. В. Педагогічні засади професійного консультування молоді засобами Інтернет : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. В. Осадчий. – Вінниця, 2005. – 21 с.
168. Освітні технології : Навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; За заг. ред. О. М. Пехоти. – Київ : А.С.К., 2001. – 256 с.
169. Падалка О. І. Формування пріоритетних педагогічних цінностей у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. І. Падалка ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2015. – 20 с.
170. Пальшкова І. О. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи : практико-орієнтований підхід : автореф. дис. д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. О. Пальшкова ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2009. – 108 с.
171. Панова Л. В. Педагогические условия формирования рефлексивных умений будущих учителей начальных классов : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Панова Лариса Викторовна. – Стерлитамак, 2005. – 224 с.

172. Пахарь О. Интерактивні методи навчання педагогів / О. Пахарь // Вихователь-методист дошкільного закладу : Щомісячний спеціалізований журнал. – Київ : ТОВ «Міжнародний центр фінансово-економічного розвитку – Україна». – 2011. – № 8 – С. 28–38.
173. Педагогика : учеб. / Под ред. Л. П. Крившенко. – Москва : Проспект, 2005. – 428 с.
174. Педагогическая энциклопедия : в 4 т. Т. 2 / Ред. И. А. Каиров. – Москва : Советская энциклопедия, 1965. – 910 с.
175. Песталоцци И. Г. Избранные педагогические произведения в трёх томах под ред. М. Ф. Шабаевой. Т. 1 / И. Г. Песталоцци. – Москва : Академии педагогических наук РСФСР, 1961. – 713 с.
176. Петренко С. А. Підготовка майбутніх вихователів до формування у дітей дошкільного віку основних рухових умінь і навичок : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. А. Петренко ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. – Київ, 2007. – 19 с.
177. Петренко Е. А. Формирование профессионального самосознания в культурнообразовательной среде вуза : автореф. диссер. канд. философ. наук : спец. 09.00.13 «Религиоведение, философская антропология, философия культуры» / Е. А. Петренко. – Ростов-на-Дону : Южный федеральный ун-т, 2007. – 23 с.
178. Петрова Е. В. Формирование музыкальной культуры у будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений в педагогическом вузе : диссерт. канд. пед. наук : 13.00.07 / Петрова Елена Владимировна. – Москва, 2003. – 193 с.
179. Пехота О. М. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посібник / О. М. Пехота та інші. – Київ : А. С. К., 2003. – 240 с.
180. Пискунов А. И. Педагогическое образование : концепция, содержание, структура / А. И. Пискунов // Педагогика. – 2001. – № 3. – С. 41–47.

181. Підготовка вихователів до розвитку особистості дитини в дошкільному віці : монографія / Ганна Володимирівна Беленька, Ольга Любомировна Богініч, Зоя Назарівна Борисова та ін. ; за заг. ред. І. І. Загарницької. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 310 с.

182. Підкурманна Г. О. Теоретико-методологічні та методичні основи художньо-педагогічної підготовки студентів факультету дошкільного виховання педагогічного університету : автореф. дис. д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г. О. Підкурманна ; Ін-т педагогіки АПН України. – Київ, 2003. – 40 с.

183. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс. В 2 кн. Кн. 1 / И. П. Подласый. – Москва, 1999. – 576 с.

184. Подмарков В. Г. Введение в промышленную социологию / В. Г. Подмарков. – Москва : Мысль, 1973. – 318 с.

185. Поляков А. О. Педагогічні умови мотивації професійного зростання студентів педагогічних університетів у процесі неперервної освіти : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. О. Поляков ; Харків. нац. пед ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2008. – 19 с.

186. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; за ред. О. І. Пометун. – Київ : А.С.К., 2004. – 192 с.

187. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. / Т. І. Поніманська. – Київ : «Академвидав», 2004. – 456 с.

188. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. Практикум. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, спеціальність «Дошкільне виховання» / Т. І. Поніманська. – Київ : Слово, 2007. – 352 с.

189. Пономарьов О. С. Формування професійної культури фахівців у системі завдань педагогіки вищої школи / О. С. Пономарьов // Наукові праці. – Миколаїв : МДГУ ім. П. Могилы, 2006. – Т. 46. – Вип. 33, Педагогічні науки. – С. 43–47.

190. Попчук О. В. Професійна культура документознавця : навч.-метод. посіб. / О. В. Попчук ; Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне : РДГУ, 2013. – 80 с.

191. Правотворов В. А. Профессиональная культура специалиста и динамика ее формирования на этапе «вуз-производство» / В. А. Правотворов // Вестник Харьковск. ун-та. – 1985. – № 5. – С. 18–32.

192. Про вищу освіту Верховна Рада України ; Закон від 01.07.2014 № 1556-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 09.02.2018).

193. Про дошкільну освіту Верховна Рада України ; Закон від 11.07.2001 № 2628-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення: 09.02.2018).

194. Прокоф'єва М. Ю. Інтеграція педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів і вчителів початкових класів : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М. Ю. Прокоф'єва ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2008. – 21 с.

195. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Президент України ; Указ, Стратегія від 25.06.2013 № 344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 09.02.2018).

196. Про освіту Верховна Рада УРСР ; Закон від 23.05.1991 № 1060-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 11.02.2018).

197. Психологический словарь / Под общей научн. ред. П. С. Гуревича. – Москва : «ОЛМА Медиа Групп», «ОЛМА Пресс Образование», 2007. – 800 с.

198. Психология человека от рождения до смерти. Полный курс психологии развития / Под ред. чл.-кор. РАО А. А. Реана. – Санкт-Петербург : «ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК», 2005. – 416 с.

199. Пупков С. В. Формирование нравственно-ценностной позиции студента в культурно-образовательном пространстве вуза : диссерт. д-ра пед. наук : 13.00.01 / Пупков Сергей Викторович. – Москва, 2010. – 451 с.

200. Радул В. В. Основи професійного становлення сучасного вчителя : Навчальний посібник / В. В. Радул, В. О. Кравцов, М. В. Михайліченко. – Кіровоград : «Імекс-ЛТД», 2007. – 252 с.

201. Рапацевич Е. С. Педагогика : современная энциклопедия / Е. С. Рапацевич ; под общ. ред. А. П. Астахова. – Минск : Современная школа, 2010. – 719 с.

202. Реан А. А. Рефлексивно-перцептивный анализ деятельности педагога / А. А. Ре-ан // Вопросы психологи. – 1990. – № 2. – С. 77–81.

203. Рибалко Л. С. Акмеологічні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя : автореф. дис. на здобуття д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. С. Рибалко. – Харків, 2008. – 42 с.

204. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога : Учеб. Пособие : В кн. 2 : Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнения / Е. И. Рогов. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Гуманит. Центр ВЛАДОС, 1999. – 480 с.

205. Российская социологическая энциклопедия / Под общ. ред. Г. В. Осипова. – Москва : НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – 672 с.

206. Российская педагогическая энциклопедия. – Москва : Больш. Рос. энцикл., 1999. – Т. 2. – С. 211.

207. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – Москва, 1946.

208. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии : [учеб.] / С. Л. Рубинштейн. – Москва : Педагогика, 1976. – 416 с.

209. Руденко Ю. А. Теоретико-методичні засади розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : автореф. дисерт. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та

методика навчання (українська мова)», 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Ю. А. Руденко ; Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2016. – 44 с.

210. Рудницька О. П. Сприйняття музики і педагогічної культури вчителя / О. П. Рудницька. – Київ : КДПІ, 1992. – 96 с.

211. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підруч. для вищ. навч. закл. / О. Я. Савченко. – 2-ге вид. – Київ : Грамота, 2013. – 504 с.

212. Савченко Л. О. Використання продуктивних технологій у вищій педагогічній школі як засіб підвищення професійної підготовки майбутніх фахівців / Л. О. Савченко // Наукові записки. Серія: педагогіка. – 2016. – № 2. – С. 193–197.

213. Садова Т. Аксіологічний підхід у системі педагогічної методології / Т. Садова // Дошкільна освіта. – 2010. – №1 (27). – С. 63–69.

214. Самородова А. П. Развитие профессионально-педагогической культуры воспитателей дошкольных образовательных учреждений в условиях института повышения квалификации : автореф. канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / А. П. Самородова ; Тамбовский государственный университет им. Г. Р. Державина. – Тамбов, 2007. – 28 с.

215. Самсонова О. О. Розвиток професіоналізму вихователів дошкільних навчальних закладів у системі післядипломної освіти : дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Самсонова Олена Олександрівна. – Класичний приватний університет, Запоріжжя. – 2016. – 228 с.

216. Сборник психологических тестов. Часть II : Пособие / Сост. Е. Е. Миронова. – Минск : Женский институт ЭНВИЛА, 2006. – 146 с.

217. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : В 2 т. Т. 1 / Г. К. Селевко. – Москва : НИИ школьных технологий, 2005. – 816 с.

218. Селевко Г. К. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств / Г. К. Селевко. – Москва : НИИ школьных технологий, 2005. – 208 с.

219. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : [монографія] / Олена Миколаївна Семенов. – Суми, 2005. – 404 с.
220. Семиченко В. А. Пути повышения изучения психологии / В. А. Семиченко. – Киев : Магистр – S, 1997. – 124 с.
221. Січкарук О. І. Інтерактивні методи навчання у вищій школі : Навчально-методичний посібник / О. І. Січкарук. – Київ : Таксон, 2006. – 88 с.
222. Слостенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В. А. Слостенин. – Москва : Просвещение, 1976. – 159 с.
223. Слостенин В. А. Введение в педагогическую аксиологию. Учебное пособие для студентов педагогических вузов / В. А. Слостенин, Г. И. Чижакова. – Москва : Академия, 2003. – 192 с.
224. Слостенин В. А. Педагогика / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов. – 6-е изд. – Москва, 2007. – 576 с.
225. Слостенин В. А. Профессионализм учителя как явление педагогической культуры / В. А. Слостенин // Педагогическое образование и наука. – 2008. – № 12. – С. 4–15.
226. Слободчиков В. И. Психология человека. Введение в психологию субъективности / В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев. – Москва : Школа Пресс, 1995. – 383 с.
227. Слободянюк Т. Б. Становлення та розвиток професійної підготовки фахівців з дошкільного виховання в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ-го століття) : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Т. Б. Слободянюк ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2000. – 20 с.
228. Словник-довідник з культурології : Навчальний посібник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв І–ІІ рівнів акредитації / Укл. Р. Д. Шестопап. – Вінниця : ПП «НОВА КНИГА», 2007. – 184 с.

229. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А. В. Семенової. – Одеса : Пальміра, 2006. – 364 с.
230. Словник іншомовних слів / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – Київ : Наук. думка, 2000. – 680 с.
231. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования : от деятельности к личности / С. Д. Смирнов. – Москва, 2003. – 304 с.
232. Смолінська О. Є. Теоретико-методологічні основи організації культурно-освітнього простору педагогічних університетів України : дисерт. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук : 13.00.01 / Смолінська Олеся Євгенівна. – 2015. – 598 с.
233. Соколова Г. Н. Труд и профессиональная культура / Г. Н. Соколова. – Минск : БГУ, 1980. – 142 с.
234. Степанова Т. М. Аксиологічний підхід до розкриття феномена «освіта» / Т. М. Степанова // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. праць. – Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – Вип. 5. – С. 35–41.
235. Степанова Т. М. Підготовка майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку : монографія / Тетяна Михайлівна Степанова, Анжеліка Віталіївна Курчатова. – Київ : «Слово», 2016. – 288 с.
236. Столяренко Л. Д. Педагогическая психология / Л. Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону, 2000. – 544 с.
237. Суворова Н. Интерактивное обучение : новые подходы / Н. Суворова // Учитель. – 2000. – № 1. – С. 25–27.
238. Суртаева Н. Н. Формирование профессионально-педагогической культуры личности педагога / Н. Н. Суртаева // Мир науки, культуры, образования. – 2008. – № 1(8). – С. 80–81.
239. Суходольский Г. В. Структурно-алгоритмический анализ и синтез деятельности / Г. В. Суходольский. – Ленинград : ЛГУ, 1976. – 120 с.

240. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти томах. Т. 2 / В. О. Сухомлинський. – Київ : «Рад. школа», 1976. – 670 с.
241. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти томах. Т. 4 / В. О. Сухомлинський. – Київ : «Радянська школа», 1976. – 640 с.
242. Табукашвили Т. Г. Педагогические условия развития экологической культуры у студентов дошкольного отделения в системе среднего специального педагогического образования : диссерт. канд. пед. наук спец. : 13.00.08 / Табукашвили Татьяна Григорьевна. – Москва, 1998. – 186 с.
243. Танько Т. П. Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах : дис. на здобуття наукового ступеня доктора пед. наук : 13.00.04 / Танько Тетяна Петрівна. – Харків, 2004. – 503 с.
244. Тейлор Э. Первобытная культура / Э. Тейлор. – Москва : Политиздат, 1989. – 573 с.
245. Тимофеева І. Б. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Тимофеева Ирина Борисівна. – Київ : Ін-т проблем виховання, 2017. – 255 с.
246. Троцко Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г. В. Троцко ; АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – Київ, 1997. – 54 с.
247. Уайт Л. Избранное : Наука о культуре / Л. Уайт ; [Пер. с англ.]. – Москва : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 960 с.
248. Улюкаєва І. Г. Історія дошкільної педагогіки : підручник / І. Г. Улюкаєва. – Київ : «Слово», 2016. – 424 с.
249. Ушинский К. Д. Собрание сочинений : в 11 т. Т. 2 Педагогические статьи 1857-1861 / К. Д. Ушинский. Редкол : А. М. Еголин (гл. ред.),

Е. Н. Медынский, В. Я. Струминский. – Академия педагогических наук РСФСР, 1948. – 647 с.

250. Федоров А. А. Введение в теорию и историю культуры. Словарь / А. А. Федоров. – 2-е изд. стер. – Москва : ФЛИНТА, 2012. – 464 с.

251. Философский энциклопедический словарь / Н. М. Ланда [и др.]. – Москва : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.

252. Философский словарь / Под. ред. И. Т. Фролова. – 7-е изд., перераб. и доп. – Москва : Республика, 2001. – 719 с.

253. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов. ред. В. І. Шинкарук. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.

254. Фрицюк В. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку : автореф. дис. д-ра. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика проф. освіти» / В. А. Фрицюк ; Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2017. – 40 с.

255. Хомич Л. О. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів в умовах зміни цінностей суспільства / Л. О. Хомич // Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. Сер. : «Пед. науки» ; За ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти. – Миколаїв, 2010. – Вип. 1.30. – С. 10–17.

256. Чернова Ю. К. Профессиональная культура и формирование её составляющих в процессе обучения : монография / Юлия Константиновна Чернова. – Москва ; Тольятти : Тольят. политехн. ин-та, 2000. – 230 с.

257. Шабаева М. Ф. История дошкольной педагогики : Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Педагогика и психология (дошк.)» / М. Ф. Шабаева, В. А. Ротенберг, И. В. Чувашев и др. ; [Под ред. Л. Н. Литвина]. – 2-е изд., дораб. – Москва, 1989. – 352 с.

258. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / В. Б. Шапар. – Харків : Право, 2009. – 672 с.

259. Штофф В. А. Моделирование и философия / В. А. Штофф. – Ленинград : Наука, 1966. – 302 с.
260. Щедровицкий Г. Мышление. Понимание. Рефлексия / Г. Щедровицкий. – Москва : Наследие ММК, 2005. – 800 с.
261. Ягодинский И. И. Философия Лейбница. Процесс образования системы. Первый период, 1659-1672 / И. И. Ягодинский. – Казань, 1914. Репринт – Санкт-Петербург, 2007. – 367 с.
262. Ягупов В. В. Моделювання навчального процесу як педагогічна проблема / В. В. Ягупов // Неперервна професійна освіта : теорія і практика : наук.-метод. журнал. – 2003. – Вип. 1. – С. 28–37.
263. Яковлева Л. А. Педагогические условия формирования экологической культуры студентов факультета дошкольного воспитания : диссерт. канд. пед. наук : 13.00.08 / Яковлева Лариса Анатольевна. – Магнитогорск, 2006. – 197 с.
264. Ярославцева М. І. Формування професійної самореалізації майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів у процесі педагогічної практики : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М. І. Ярославцева ; ДВНЗ «Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2015. – 22 с.
265. Cole M. What's culture got to do with it? Educational research as a necessarily interdisciplinary enterprise / M. Cole // Educational Researcher, 2010. – № 39 (6). – P. 461–470.
266. Konovalova K. Pedagogical conditions of the formation professional culture of future teachers of kindergarten / K. Konovalova // GESIS – Leibniz Institute for the Social Sciences : Konzept : Scientific and Methodological e-magazine. – Koln, Germany. – 2017. – Т. 31. – Режим доступа до журналу: <http://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/52194>
267. Lieberman Ann. Building a professional culture in schools. Teachers College Press, Teachers College, Columbia University, 1234 Amsterdam Ave., New York, NY 10027, 1988.

268. White L. A. The concept of culture / L. A. White // American Antropologist. Wach, 1959. – Vol. 61. – P. 227–251.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

на виявлення обізнаності вихователів розуміння професійної культури

Шановний респондент!

З метою вивчення результативності формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у процесі фахової підготовки, просимо відповісти на запитання даної анкети не пропускаючи жодного. Сподіваємося на щирість Ваших відповідей, які будуть узагальнені та використані в наукових цілях.

1. Які особистісні й професійно важливі якості повинен мати вихователь?
2. Як Ви розумієте сутність поняття «професійна культура»?
3. Які педагогічні умови, на Ваш погляд, забезпечують результативність формування професійної культури?
4. Як Ви оцінюєте свій рівень сформованості професійної культури?
5. Чи вважаєте Ви, що професія вихователя передбачає високий рівень професійної культури?
6. У чому особливість Вашої професії? Чим вона Вас приваблює?

Дякуємо за співпрацю!

Анкета

**для студентів «Професійна культура та потреби її формування
у процесі фахової підготовки
майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти»**

Шановний респондент!

Просимо Вас відповісти на запитання даної анкети не пропускаючи жодного. Сподіваємося на щирість Ваших відповідей, які будуть узагальнені та використані в наукових цілях.

1. Якими особистісними та професійними якостями повинен володіти сучасний вихователь?
2. Як Ви розумієте сутність феномена професійна культура?
3. Чи відрізняється професійна культура вихователя від професійної культури інших фахівців?
4. Чи прагнете Ви більше дізнатися про специфіку професійної культури вихователів і яким чином її формувати?
5. Вважаєте Ви необхідним підвищувати свій рівень професійної культури?
6. В яких формах треба здійснювати формування професійної культури?

Дякуємо за співпрацю!

Додаток Б

Критерій: інформаційний.

Показник: обізнаність із сутністю професійної культури.

Питальник для студентів «Характеристика професійної культури»

1. Охарактеризуйте сутність поняття «професійна культура». (20 бал.)
2. Проаналізуйте наукові дослідження з проблеми професійної культури. (20 бал.)
3. Доведіть актуальність проблеми формування професійної культури у практиці сучасних вищих педагогічних закладів освіти. (20 бал.)
4. Охарактеризуйте структурні компоненти професійної культури. (20 бал.)
5. Назвіть і обґрунтуйте основні функції професійної культури. (20 бал.)

Рівні сформованості знань у сфері професійної культури як педагогічної проблеми:

- від 0 до 24 – низький рівень;
- від 25 до 49 балів – задовільний рівень;
- від 50 до 74 – достатній рівень;
- від 75 до 100 – високий рівень.

Показник: обізнаність із специфікою професійної культури вихователя.

**Питальник для студентів «Професійна культура
майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти»**

1. Поясніть сутність феномена «професійна культура вихователя закладу дошкільної освіти». (10 бал.)
2. Обґрунтуйте значення професійної культури в педагогічній діяльності вихователя. (10 бал.)
3. Визначіть структурні компоненти професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. (15 бал.)
4. Розкрийте критерії і показники сформованості професійної майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. (15 бал.)
5. Дайте характеристику рівням професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. (15 бал.)
6. Обґрунтуйте педагогічні умови формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. (15 бал.)
7. Охарактеризуйте власну професійну культуру. (20 бал.)

Рівні сформованості знань у сфері професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти:

- від 0 до 24 – низький рівень;
- від 25 до 49 балів – задовільний рівень;
- від 50 до 74 – достатній рівень;
- від 75 до 100 – високий рівень.

Показник: обізнаність із комплексними та парціальними програмами і Базовим компонентом дошкільної освіти.

**Тест на виявлення знань Базового компонента дошкільної освіти,
комплексних та парціальних програм**

1. В якому році було затверджено нову редакцію Базового компонента дошкільної освіти?

- а). 2010;
- б). 2011;
- в). 2012;
- г). 2013.

2. Визначте, на яких нормативних документах ґрунтується Базовий компонент дошкільної освіти:

- а). Міжнародній конвенції ООН про права дитини;
- б). Закону України «Про освіту»;
- в). Національній доктрині розвитку освіти;
- г). Закону України «Про дошкільну освіту»;
- г). Закону України «Про охорону дитинства».

3. Зміст Базового компонента дошкільної освіти побудовано відповідно до:

- а). вікових можливостей дітей на основі компетентнісного підходу;
- б). цілісного і загального розвитку дитини;
- в). дотримання головних ліній розвитку: фізичного, психічного та морально-духовного здоров'я;
- г) інтелектуальних здібностей дітей;
- г). формування навичок практичного життя та емоційної сприйнятливості;

д). сприяння розвитку індивідуальності дитини.

4. Інваріантна складова змісту дошкільної освіти:

а). формується на державному рівні і є обов'язковою для навчальних закладів різних типів і форм власності, що забезпечують реалізацію завдань дошкільної освіти;

б). визначається закладом дошкільної освіти з урахуванням особливостей регіону, навчальних закладів, індивідуальних освітніх запитів дітей та (або) побажань батьків, або осіб, які їх замінюють.

5. Визначте освітні лінії, за якими систематизовано інваріантну складову змісту дошкільної освіти:

а). «Особистість дитини»;

б). «Дитина в соціумі»;

в). «Дитина в природному довкіллі»;

г). «Дитина та трудова діяльність»;

ґ). «Дитина у світі культури»;

д). «Гра дитини»;

е). «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»;

є). «Мовлення дитини».

6. Виберіть освітні лінії, які входять до варіативної частини Базового компонента дошкільної освіти:

а). Комп'ютерна грамота;

б). Іноземна мова;

в). Плавання;

г). Хореографія;

ґ). Шахи.

7. Визначте, що виступає методологічними та теоретичними засадами побудови комплексної освітньої програми для закладів дошкільної освіти «Світ дитинства» (упоряд.: О. М. Байєр, Л. В. Батліна, А. М. Богуш та ін.; наук, керівник акад. А. М. Богуш; за заг. ред. Л. В. Батліної):

а). аксіологічний підхід;

- б). особистісно-зорієнтований підхід;
- в). компетентнісний підхід;
- г). діяльнісний підхід.

8. Метою програми «Українське дошкілля» (О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко) є:

а). забезпечення реалізації вимог Базового компонента дошкільної освіти України в розвитку, вихованні та навчанні дітей дошкільного віку за освітніми лініями;

б). виховання серця, душі, тіла і розуму, творчої, щасливої в житті дитини;

в). розширення змістового компоненту освітньої роботи з дітьми від двох до шести років, розкриваючи етнічні, історичні та соціокультурні особливості Західного регіону;

г). збагачення досвіду взаємодії дитини старшого дошкільного віку з соціальним та природним оточенням через організацію специфічно дитячих видів діяльності, які формують відповідні життєві компетентності та якості психологічної зрілості.

9. Підкресліть з усього поданого переліку програму розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років: «Соняшник», «Я у світі», «Впевнений старт», «Оберіг», «Стежина», «Дитина в дошкільні роки», «Дитина», «Українське дошкілля», «Світ дитинства».

10. Підкресліть з усього поданого переліку парціальну програму з організації театралізованої діяльності в закладі дошкільної освіти: «Юний легкоатлет», «Дитяча хореографія», «Веселкова музикотерапія», «Грайлик», «Радість творчості».

Підрахунок: за кожну правильну відповідь нараховується 1 бал. Максимально – 10 балів.

Шкала оцінювання:

9-10 балів – високий рівень;

6-8 бали – достатній рівень;

3-5 – задовільний рівень;

0-2 бали – низький рівень.

Критерій: мотиваційний.

Показник: наявність позитивної мотивації до професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти.

Методика «Мотивація навчання у закладі вищої освіти» (Т. Ільїна [44])

У методиці є три шкали: «придбання знань» (прагнення до придбання знань, допитливість); «оволодіння професією» (прагнення опанувати професійними знаннями і сформувані професійно важливі якості); «отримання диплома» (прагнення придбати диплом при формальному засвоєнні знань, прагнення до пошуку обхідних шляхів при складанні іспитів і заліків). В опитувальник, для маскуванню, автор методики включила ряд фонових тверджень, які надалі не обробляються.

Інструкція

Відзначте вашу згоду знаком «+» або незгода – знаком «-» до нижченаведених твердженнями.

Текст опитувальника

1. Краща атмосфера на занятті – атмосфера вільних висловлювань.
2. Зазвичай я працюю з великою напругою.
3. У мене рідко бувають головні болі після пережитих хвилювань і неприємностей.
4. Я самостійно вивчаю ряд предметів, на мою думку, необхідних для моєї майбутньої професії.
5. Яку з притаманних вам якостей ви вище всього цінуєте? Напишіть відповідь поруч.
6. Я вважаю, що життя потрібно присвятити обраній професії.
7. Я відчуваю задоволення від розгляду на занятті важких проблем.
8. Я не бачу сенсу в більшості робіт, які ми виконуємо в закладі вищої освіти.
9. Велике задоволення мені дає розповідь знайомим про мою майбутню професію.

10. Я вельми середній студент, ніколи не буду цілком хорошим, а тому немає сенсу докладати зусилля, щоб стати краще.
11. Я вважаю, що в наш час не обов'язково мати вищу освіту.
12. Я твердо впевнений у правильності вибору професії.
13. Від яких з притаманних вам якостей ви хотіли б позбутися? Напишіть відповідь поруч.
14. При слухній нагоді я використовую на іспитах підсобні матеріали (конспекти, шпаргалки, записи, формули).
15. Найчудовіший час життя – студентські роки.
16. У мене надзвичайно неспокійний і переривчастий сон.
17. Я вважаю, що для повного оволодіння професією всі навчальні дисципліни потрібно вивчати однаково глибоко.
18. При можливості я пішов би в інший заклад вищої освіти.
19. Я звичайно спочатку беруся за більш легкі завдання, а більш важкі залишаю на кінець.
20. Для мене було важко при виборі професії зупинитися на одній з них.
21. Я можу спокійно спати після будь-яких неприємностей.
22. Я твердо впевнений, що моя професія надасть мені моральне задоволення і матеріальний достаток у житті.
23. Мені здається, що мої друзі здатні вчитися краще, ніж я.
24. Для мене дуже важливо мати диплом про вищу освіту.
25. З деяких практичних міркувань для мене це найзручніший заклад вищої освіти.
26. У мене достатньо сили волі, щоб вчитися без нагадування адміністрації.
27. Життя для мене майже завжди пов'язане з надзвичайним напруженням.
28. Іспити потрібно здавати, витрачаючи мінімум зусиль.
29. Є багато закладів вищої освіти, в яких я міг би вчитися з не меншим інтересом.
30. Яка з притаманних вам якостей найбільше заважає вчитися? Напишіть відповідь поруч.

31. Я дуже захоплена людиною, але всі мої захоплення так чи інакше пов'язані з майбутньою роботою.
32. Занепокоєння про іспит або роботу, яку не виконано в строк, часто заважає мені спати.
33. Висока зарплата після закінчення закладу вищої освіти для мене не головне.
34. Мені потрібно бути в хорошому настрої, щоб підтримати спільне рішення групи.
35. Я змушений був вступити до закладу вищої освіти, щоб зайняти бажане положення в суспільстві, уникнути служби в армії.
36. Я вчу матеріал, щоб стати професіоналом, а не для іспиту.
37. Мої батьки хороші професіонали, і я хочу бути на них схожим.
38. Для просування по службі мені необхідно мати вищу освіту.
39. Яка з ваших якостей допомагає вам вчитися? Напишіть відповідь поруч.
40. Мені дуже важко змусити себе вивчати дисципліни, які прямо не відносяться до моєї майбутньої спеціальності.
41. Мене вельми непокоять можливі невдачі.
42. Краще все я займаюся, коли мене періодично стимулюють.
43. Мій вибір даного закладу вищої освіти остаточний.
44. Мої друзі мають вищу освіту, і я не хочу відстати від них.
45. Щоб переконати в чому-небудь групу, мені доводиться самому працювати дуже інтенсивно.
46. У мене зазвичай рівний і гарний настрій.
47. Мене приваблюють зручність, чистота, легкість майбутньої професії.
48. До вступу в заклад вищої освіти я давно цікавився цією професією, багато читав про неї.
49. Професія, яку я отримую, найважливіша і перспективна.
50. Мої знання про цю професію були достатні для впевненого вибору даного закладу вищої освіти.

Шкала «придбання знань» – за згоду («+») з твердженням по п. 4 проставляється 3,6 бали; за п. 17 – 3,6 бали; за п. 26 – 2,4 бали; за незгоду («-») з твердженням по п. 28 – 1,2 бали; за п. 42 – 1,8 бала. Максимум – 12,6 бала.

Шкала «оволодіння професією» – за згоду за п. 9 – 1 бал; за п. 31 – 2 бали; за п. 33 – 2 бали, за п. 43 – 3 бали; за п. 48 – 1 бал і за п. 49 – 1 бал. Максимум – 10 балів.

Шкала «отримання диплома» – за незгоду по п. 11 – 3,5 бали; за згоду за п. 24 – 2,5 бали; за п. 35 – 1,5 бали; за п. 38 – 1,5 бала і за п. 44 – 1 бал. Максимум – 10 балів.

Питання по пп. 5, 13, 30, 39 є нейтральними до цілей опитувальника і в обробку не включаються.

Висновки

Переважання мотивів по перших двох шкалах свідчить про адекватний вибір професії студентів і задоволеність нею.

Показник: усвідомлення цінності професії вихователя закладу дошкільної освіти.

Визначення спрямованості особистості (Орієнтаційна анкета Б. Басса [71, с. 28–31])

Анкета складається з 27 пунктів-суджень, для кожного з яких можливі три варіанти відповіді, що відповідають трьом видам спрямованості особистості. Респондент повинен вибрати одну відповідь, що найбільше виражає його думку або відповідає реальності, і ще одну, яка, навпаки, найбільш далека від його думки або ж найменш відповідає реальності. Відповідь «найбільше» отримує 2 бали, «найменше» – нуль. Невибрана відповідь – 1 бал. Бали, набрані за всіма 27 пунктами, підсумовують для кожного виду спрямованості окремо.

За допомогою методики виявляють такі спрямованості:

1. Спрямованість на себе (Я) – орієнтація на пряму винагороду й задоволення незалежно від роботи й співробітників, агресивність у досягненні статусу, владність, схильність до суперництва, дратівливість, тривожність, інтровертність.

2. Спрямованість на спілкування (ОС) – прагнення за будь-яких умов підтримувати взаємини з людьми, орієнтація на спільну діяльність, але часто на шкоду виконанню конкретних завдань або наданню щирої допомоги людям, орієнтація на соціальне схвалення, залежність від групи, потреба в прихильності й емоційних відносинах з людьми.

3. Спрямованість на роботу (Д) – зацікавленість у вирішенні ділових проблем, виконання роботи якнайкраще, орієнтація на ділове співробітництво, здатність відстоювати в інтересах справи власну думку, що корисно для досягнення спільної мети.

Інструкція: Запитальник складається з 27 пунктів. Для кожного з них можливі три варіанти відповіді: А, Б, В.

1. З відповідей на кожен пункт виберіть той, який найкраще виражає Вашу позицію на питання. Можливо, що певні варіанти відповідей здадуться Вам рівноцінними. Проте ми просимо Вас відібрати з них тільки один, а саме той, котрий найбільшою мірою відповідає Вашій думці й найбільш вартісний для Вас. Букву, якою позначена відповідь (А, Б, В), напишіть на аркуші для запису відповідей поруч із номером відповідного пункту (1–27) під рубрикою «найбільше».

2. Потім з відповідей на кожен пункт виберіть ту, що найменше відповідає Вашій позиції. Букву, якою позначена відповідь, знову напишіть на аркуші для запису відповідей поруч із номером відповідного пункту, у стовпчику під рубрикою «найменше».

3. Отже, для відповіді на кожне питання Ви використаєте дві букви, які й запишіть у відповідні стовпчики. Інші відповіді ніде не записуються. Намагайтеся бути максимально правдивим. Серед варіантів відповіді немає «гарних» або «поганих», тому не намагайтеся вгадати, яка з відповідей є «правильною» або «кращою» для Вас.

1. Найбільше задоволення я одержую від:

- А. Схвалення моєї роботи;
 - Б. Свідомості того, що робота зроблена добре;
 - В. Свідомості того, що мене оточують друзі.
2. Якби я грав у футбол (волейбол, баскетбол), то я хотів би бути:
- А. Тренером, що розробляє тактику гри;
 - Б. Відомим гравцем;
 - В. Обраним капітаном команди.
3. По-моєму, найкращим педагогом є той, хто:
- А. Виявляє цікавість до учнів і до кожного має індивідуальний підхід;
 - Б. Викликає інтерес до предмета так, що учні із задоволенням поглиблюють свої знання з цього предмета;
 - В. Створює в колективі таку атмосферу, коли ніхто не боїться висловити своєї думки.

4. Мені подобається, коли люди:

А. Радіють від виконаної роботи;

Б. Із задоволенням працюють у колективі;

В. Прагнуть виконати свою роботу краще від інших.

5. Я хотів би, щоб мої друзі:

А. Були чуйні й допомагали людям, коли для цього трапиться нагода;

Б. Були вірними й відданими мені;

В. Були розумними й цікавими людьми.

6. Найкращими друзями я вважаю тих:

А. З ким складаються гарні взаємини;

Б. На кого завжди можна розраховувати;

В. Хто може багато досягти в житті.

7. Найбільше я не люблю:

А. Коли мені щось не вдається;

Б. Коли псуються взаємини з товаришами;

8. Коли мене критикують.

8. По-моєму, найгірше, коли педагог:

А. Не приховує, що деякі учні йому несимпатичні, насміхається й жартує над ними;

Б. Викликає дух суперництва в колективі;

В. Недостатньо добре знає свій предмет.

9. У дитинстві мені найбільше подобалося:

А. Проводити час із друзями;

Б. Відчуття виконаних справ;

В. Коли мене за щось хвалили.

10. Я хотів би бути схожим на тих, хто:

А. Досяг успіху в житті;

Б. По-справжньому захоплений своєю справою;

В. Відрізняється дружелюбністю й доброзичливістю.

11. Насамперед школа повинна:

- А. Навчити вирішувати завдання, які ставить життя;
 - Б. Розвивати індивідуальні здібності учня;
 - В. Виховувати якості, що допомагають взаємодіяти з людьми.
12. Якби в мене було більше вільного часу, найохочіше я використав би його:
- А. Для спілкування із друзями;
 - Б. Для відпочинку й розваг;
 - В. Для своїх улюблених справ і самоосвіти.
13. Найбільших успіхів я домагаюся, коли:
- А. Працюю з людьми, які мені приємні;
 - Б. У мене цікава робота;
 - В. Мої зусилля добре винагороджують.
14. Я люблю, коли:
- А. Інші люди мене цінують;
 - Б. Отримую задоволення від виконаної роботи;
 - В. Приємно проводжу час із друзями.
15. Якби про мене вирішили написати в газеті, мені б хотілося, щоб:
- А. Розповіли про яку-небудь цікаву справу, пов'язану з навчанням, роботою, спортом тощо, де мені доводилось брати участь.
 - Б. Написали про мою діяльність;
 - В. Обов'язково розповіли про колектив, у якому я працюю.
16. Найкраще я навчаюсь, якщо викладач:
- А. Має до мене індивідуальний підхід;
 - Б. Зуміє викликати в мене інтерес до предмета;
 - В. Влаштовує колективне обговорення досліджуваних проблем.
17. Для мене немає нічого гіршого, ніж:
- А. Образа честі;
 - Б. Невдача при виконанні важливої справи;
 - В. Втрата друзів.
18. Найбільше я ціную:
- А. Успіх;

- Б. Можливість гарної спільної роботи;
- В. Здоровий практичний розум і кмітливість.
19. Я не люблю людей, які:
- А. Вважають себе гіршими від інших;
- Б. Часто сваряться й конфліктують;
- В. Заперечують все нове.
20. Приємно, коли:
- А. Працюю над важливою для всіх справою;
- Б. Маю багато друзів;
- В. Викликаю замилювання й усім подобаюся.
21. По-моєму, передусім керівник повинен бути:
- А. Доступним;
- Б. Авторитетним;
- В. Вимогливим.
22. У вільний час я охоче прочитав би книги:
- А. Про те, як заводити друзів і підтримувати гарні стосунки з людьми;
- Б. Про життя знаменитих і цікавих людей;
- В. Про останні досягнення науки й техніки.
23. Якби в мене були здібності до музики, я хотів би бути:
- А. Диригентом;
- Б. Композитором;
- В. Солістом.
24. Мені б хотілося:
- А. Придумати цікавий конкурс;
- Б. Перемогти в конкурсі;
- В. Організувати конкурс і керувати ним.
25. Для мене найважливіше знати:
- А. Що я хочу зробити;
- Б. Як досягти мети;
- В. Як організувати людей для досягнення мети.

26. Людина повинна прагнути того, щоб:

- А. Інші були нею задоволені;
- Б. Насамперед виконати своє завдання;
- В. Їй не дорікали за виконану роботу.

27. Найкраще я відпочиваю у вільний час:

- А. Спілкуючись із друзями;
- Б. Переглядаючи розважальні фільми;
- В. Займаючись своєю улюбленою справою.

Ключ для визначення професійної спрямованості

№	Я	С	Д	№	Я	С	Д
1	а	в	б	15	б	в	а
2	б	в	а	16	а	в	б
3	а	в	б	17	а	в	б
4	в	б	а	18	а	б	в
5	б	а	в	19	а	в	б
6	в	а	б	20	в	б	а
7	в	б	а	21	б	а	в
8	а	б	в	22	б	а	в
9	в	а	б	23	в	а	б
10	а	в	б	24	б	в	а
11	б	в	а	25	а	в	б
12	б	а	в	26	в	а	б
13	в	а	б	27	б	а	в
14	а	в	б				

Показник: наявність потреби у професійній самореалізації та культурно-педагогічному зростанні.

Анкета

на виявлення здатності до саморозвитку [149]

Відповідаючи на запитання анкети, поставте бали, які відповідають Вашій думці: 5 – якщо дане твердження повністю відповідає дійсності; 4 – скоріше відповідає, ніж ні; 3 – і так, і ні; 2 – скоріше не відповідає; 1 – не відповідає.

1. Я прагну вивчити себе.

2. Я залишаю час для розвитку, як би не був завантажений справами.
3. Перешкоди, що виникають, стимулюють мою активність.
4. Я шукаю зворотній зв'язок, оскільки це допомагає мені пізнати і оцінити себе.
5. Я рефлексую свою діяльність і виділяю для цього спеціальний час.
6. Я аналізую свої почуття і досвід.
7. Я багато читаю.
8. Я широко дискутую з питань, які мене цікавлять.
9. Я вірю в свої можливості.
10. Я прагну бути якомога більше відкритою людиною.
11. Я усвідомлюю той вплив, який здійснюють на мене оточуючі люди.
12. Я керую своїм професійним розвитком і отримую позитивні результати.
13. Я отримую задоволення від засвоєння нового.
14. Зростаюча відповідальність не лякає мене.
15. Я позитивно ставлюсь до просування по службі.

Підрахуйте загальну суму балів:

високий рівень (100–76) – активний розвиток;

достатній рівень (75–55) – орієнтація на розвиток значно залежить від певних умов;

задовільний рівень (54–36) – немає стійкої системи саморозвитку. Студенти не завжди усвідомлюють як її здійснити.

низький рівень (35–15) – характерне прагнення взагалі уникати участі в будь-якій діяльності, недостатня активність і самостійність у пізнавальній діяльності.

Критерій: поведінковий.

Показник: усвідомлення необхідності саморозвитку особистісно-професійних якостей, що засвідчують сформованість професійної культури вихователя (емпатія, комунікативність, тактовність).

**Тест для оцінки особистісних якостей
«Психологічний особистісний профіль»**

(Т. Ратанова, Н. Шляхта [68])

Інструкція. Вам пропонується анкета, за допомогою якої ви можете оцінити ступінь вираженості у себе тих чи інших особистісних якостей. Оцінка проводиться таким чином. Якщо ви вважаєте, що дана якість виражена у вас в значній мірі, то 7 балів, трохи менше – 6 балів, ще менше – 5 балів і т.д. Зовсім не виражена – 1 бал. У кожному рядку поставте крапку, відповідну обраному балу. Після цього з'єднайте всі відмічені точки і отримаєте свій особистісний профіль.

№	Якості	7	6	5	4	3	2	1	Якості
1	Вимогливість								Невимогливість
2	Чесність								Безчестя
3	Принциповість								Безпринципність
4	Відповідальність								Безвідповідальність
5	Уважність								Неуважність
6	Товариськість								Замкнутість
7	Тактовність								Нетактовність
8	Невимушеність								Скутість
9	Чуйність								Байдужість
10	Довірливість								Підозрлість
11	Справедливість								Несправедливість
12	Активність								Пасивність
13	Ініціативність								Безініціативність
14	Оптимізм								Песимізм

Отриманий вами особистісний профіль характеризує рівень розвиненості оцінюваних якостей на даний момент «Який я зараз?», тобто образ «Я-реальне». Ви можете отримати особистісний профіль «Яким я хочу бути (має бути)», якщо поставите в кожному рядку точку, відповідну образу «Я-ідеальне», і з'єднаєте ці точки між собою. Отримані профілі наочно покажуть особистісні якості, які слід удосконалювати і розвивати.

Показник: уміння доречно користуватися формулами мовленнєвого етикету в процесі спілкування з дітьми та їхніми батьками.

Тест «Оцінка рівня комунікативності»

(Тест В. Ряховського [71, с. 290–291])

Для визначення Вашого рівня комунікативності слід відповісти на запропоновані нижче запитання. Варіанти відповідей: «так», «ні», «іноді». Відповідайте швидко.

1. Вас чекає ординарна чи ділова зустріч. Чи вибиває Вас з колії її очікування?
2. Чи не відкладаєте Ви візит до лікаря до останнього моменту?
3. Чи викликає у Вас ніяковість і невдоволення доручення виступити з доповіддю, повідомленням, інформацією на будь-якій нараді, зборах чи іншому подібному заході?
4. Вам пропонують поїхати у відрядження туди, де Ви ніколи не були. Чи докладете Ви максимум зусиль, щоб уникнути цього відрядження?
5. Чи любляєте Ви ділитися своїми переживаннями з кимось?
6. Чи дратує Вас, якщо незнайома людина на вулиці звертається до Вас із проханням (показати дорогу, назвати час, відповісти на певне запитання)?
7. Чи вірите Ви, що існує проблема батьків і дітей, що людям різних поколінь важко розуміти один одного?
8. Чи соромитеся Ви нагадати знайомому, що він забув Вам повернути невелику суму грошей, яку позичив кілька місяців тому?
9. У ресторані чи в їдальні Вам подали недоброякісну страву. Чи промовчите Ви, лише сердито відсунувши тарілку?
10. Залишившись наодинці з незнайомою людиною, Ви не вступите з нею в бесіду і відчуєте себе обтяженим(ою), якщо першою заговорить вона. Чи так це?
11. Чи жахаєтеся Ви будь-якої великої черги, хоч би де вона була (у магазині, бібліотеці, касі театру)? Віддасте перевагу відмові від свого наміру, чи станете у хвіст і будете знемагати в очікуванні?

	зовнішню оцінку діяльності												
5.	Прагнення до самовдосконалення												
<i>Креативність</i>													
6.	Незалежність суджень												
7.	Фантазія												
8.	Прагнення до ризику												
9.	Чутливість до проблем												
10.	Критичність мислення												
<i>Професійні здібності</i>													
11.	Володіння методами педагогічного дослідження												
12.	Здатність до перебудови діяльності												
13.	Здатність до співпраці												
14.	Здатність акумуляувати, використовувати чужий досвід												
15.	Здатність до самоорганізації												

Рекомендації:

1. Відмітити ступінь прояву критерію педагогічної оцінки здатності до інноваційної діяльності.
2. З'єднати точки й побудувати графічний профіль.
3. Проаналізувати загальну оцінку та поведінку графіка на фрагментах «мотивація», «креативність», «професійні здібності».

1–3 бали – низький рівень готовності педагога до інноваційної діяльності;

4–6 балів – середній рівень готовності педагога до інноваційної діяльності;

7–9 балів – достатній рівень готовності педагога до інноваційної діяльності;

10–12 балів – високий рівень готовності педагога до інноваційної діяльності.

Критерій: оцінно-креативний.

Показник: наявність рефлексивних умінь щодо сформованості професійної культури.

**Діагностична картка наявності рефлексивних умінь
щодо сформованості професійної культури**

Мета: оцінити та визначити наявність рефлексивних умінь щодо сформованості професійної культури.

№	Категорія відповідних умінь	Бали
1	Уміння пізнавати власні індивідуально-психологічні особливості	1 2 3 4 5 6 7 8 9
2	Уміння здійснювати різнобічне сприймання й адекватне пізнання іншої людини	1 2 3 4 5 6 7 8 9
3	Уміння оцінювати стан та проблемну ситуацію іншої людини і приймати її позицію	1 2 3 4 5 6 7 8 9
4	Уміння аналізувати результати своєї діяльності	1 2 3 4 5 6 7 8 9
5	Уміння здійснювати покрокову організацію діяльності	1 2 3 4 5 6 7 8 9
6	Уміння здійснювати контроль своєї діяльності	1 2 3 4 5 6 7 8 9
7	Уміння прогнозувати кінцевий результат своєї діяльності	1 2 3 4 5 6 7 8 9
8	Уміння співвідносити результати з метою діяльності	1 2 3 4 5 6 7 8 9
9	Уміння оцінювати ефективність своєї діяльності	1 2 3 4 5 6 7 8 9
10	Уміння використовувати результати аналізу своєї діяльності для визначення нових педагогічних цілей у роботі	1 2 3 4 5 6 7 8 9

Обробка результатів. Підраховується загальна кількість балів:

0–22 балів – низький рівень рефлексивних умінь;

23–46 балів – задовільний рівень рефлексивних умінь;

47–69 балів – достатній рівень рефлексивних умінь;

70–90 балів – високий рівень рефлексивних умінь.

Показник: наявність умінь взаємооцінювання прояву професійної культури в поведінці своїх колег.

**Діагностична картка наявності умінь взаємооцінювання
прояву професійної культури в поведінці своїх колег**

Мета: оцінити та визначити наявність умінь взаємооцінювання прояву професійної культури в поведінці своїх колег.

№	Категорія відповідних умінь	Бали
1	Уміння застосовувати отримані знання в галузі професійної культури в діяльності	1 2 3 4 5 6 7 8 9
2	Уміння формувати професійну культуру (власну та інших) та сприяти підвищенню її рівня	1 2 3 4 5 6 7 8 9
3	Уміння реалізовувати зміст Базового компонента дошкільної освіти та комплексних і парціальних програм у педагогічній діяльності закладу дошкільної освіти	1 2 3 4 5 6 7 8 9
4	Уміння здійснювати ефективний вибір шляхів самореалізації та культурно-педагогічного зростання	1 2 3 4 5 6 7 8 9
5	Уміння доречно користуватися формулами мовленнєвого етикету в процесі спілкування з дітьми та їхніми батьками	1 2 3 4 5 6 7 8 9
6	Уміння використовувати новітні інформаційні технології навчання	1 2 3 4 5 6 7 8 9

Обробка результатів. Підраховується загальна кількість балів:

0–13 балів – низький рівень умінь;

14–27 балів – задовільний рівень умінь;

28–41 балів – достатній рівень умінь;

42–55 балів – високий рівень умінь.

Показник: наявність умінь самооцінки проявів професійної культури у власній поведінці.

Анкета для студентів

«Моя оцінка рівня сформованості професійної культури»

(О. Попчук [137, с. 75])

1. Оцініть власний рівень професійної культури за 12-бальною шкалою:

- високий (9 – 12 балів);
- середній (5 – 8 балів);
- низький (0 – 4 бали).

2. Оцініть рівень сформованості професійної культури студентів, які навчаються на одному з вами курсі:

- високий (9 – 12 балів);
- середній (5 – 8 балів);
- низький (0 – 4 бали).

3. Чи вважаєте Ви необхідним підвищувати свій рівень професійної культури:

- так;
- ні.

4. Як Ви розумієте сутність феномена професійної культури?

Додаток В

Основний зміст сайту включає навчально-методичне забезпечення дисциплін «Основи педагогічної майстерності вихователя», «Педагогіка дошкільна» для підготовки до лекційних, семінарських, практичних, лабораторних занять. Перейшовши на сайт за посиланням <http://doshkilnaosvita.000webhostapp.com/>, користувачеві відкривається головна сторінка. На головній сторінці розміщено меню, що складається з розділів: «Основи педагогічної майстерності вихователя», «Педагогіка дошкільна», «Базовий компонент дошкільної освіти», «Програми розвитку дітей», «Форум педагогічних ідей».

Розглянемо зміст кожного розділу.

Розділ «Основи педагогічної майстерності вихователя» складається з таких елементів, як: «Теми лекційного курсу», «Теми лабораторних занять», «Плани

лабораторних занять», «Завдання для самостійної роботи», «Проблемні ситуації та завдання», «Творчі завдання», «Методичні рекомендації до виконання завдань», «Питання для самоперевірки», «Тестові завдання», «Словник», «Ресурси», «Екзаменаційні питання».

Розділ «Педагогіка дошкільна» складається з таких підрозділів, як: «Теми лекційного курсу», «Теми семінарських занять», «Теми практичних занять», «Плани семінарських та практичних занять», «Основи формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти», «Завдання для самостійної роботи», «Індивідуальні завдання», «Проблемні ситуації та завдання», «Творчі завдання», «Методичні рекомендації до виконання завдань», «Тестові завдання», «Словник», «Ресурси», «Екзаменаційні питання».

В окреслених розділах, такі підрозділи, як: «Теми лекційного курсу», «Теми лабораторних занять», «Теми семінарських занять», «Теми практичних занять» передбачають перелік тем і розподіл часу на їх вивчення.

Для підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до лабораторних, семінарських та практичних занять були розроблені такі підрозділи, як: «Плани лабораторних занять», «Плани семінарських та практичних занять», що охоплюють теми, відповідно до яких складено перелік теоретичних питань з проблемними завданнями, що враховують особливості професійно-педагогічної діяльності вихователя.

Особливої уваги заслуговує модуль «Основи формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти», який був розроблений у межах навчальної дисципліни «Педагогіка дошкільна». Програма модулю охоплює такі теми, як: «Сутність та структура професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти», «Особистість сучасного вихователя закладу дошкільної освіти», «Професійно-педагогічні цінності вихователів закладів дошкільної освіти», «Культура мовлення вихователя», «Новітні інформаційні технології навчання в діяльності вихователя закладу дошкільної освіти».

Відзначимо, що крім розробленого модулю, студентам були запропоновані завдання для самостійної роботи, проблемні ситуації та завдання, творчі завдання з урахування специфіки прояву професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти.

У процесі роботи з підрозділом «Завдання для самостійної роботи» студенти набували більш повних і глибоких фахових знань, умінь та навичок.

Підрозділ «Проблемні ситуації та завдання» охоплює ситуацій і завдання проблемно-пізнавального спрямування, які можуть виникнути в професійній діяльності вихователя та визначають місце, особливості прояву професійної культури в організації роботи з дітьми, батьками, колегами.

Підрозділ «Творчі завдання» має проблемно-пошуковий характер, що забезпечує розвиток педагогічних здібностей, а також аналітичних, рефлексивних, проєктувальних, організаторських, комунікативних умінь майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Одним із важливих підрозділів є «Методичні рекомендації до виконання завдань», який спрямований на надання студентам допомоги у вивченні теоретичних основ зазначених навчальних дисциплін. Методичні рекомендації мають на меті допомогти студентам у використанні досягнень педагогічної науки і передової практики закладів дошкільної освіти у навчанні і вихованні дітей дошкільного віку.

Розвитку самоконтролю студентів у вивченні дисциплін «Основи педагогічної майстерності вихователя», «Педагогіка дошкільна» сприяють контрольні тестові завдання після кожного блоку.

За допомогою підрозділу «Словник» можна знайти необхідне поняття та його визначення. Підрозділ «Словник» є корисним помічником студентів в організації теоретичної та практичної складової підвищення професійної культури. Цей підрозділ надає змогу краще усвідомлювати сутність, характер та глибину проблем дошкільної освіти, сформулювати чітку систему педагогічних цілей та завдань вихователя, визначити ефективні форми їх реалізації. Термінологічна база постійно оновлюється.

Підрозділ «Ресурси» включає «Рекомендовану літературу»: «Основна література», «Додаткова література». Презентація списків рекомендованої літератури дає можливість ознайомити студентів з джерельною базою дисциплін «Основи педагогічної майстерності вихователя», «Педагогіка дошкільна», що актуалізує їх пізнавальні потреби.

Одним із важливих елементів підготовки студентів до складання іспитів є можливість доступу до екзаменаційних питань. Підрозділ «Екзаменаційні питання» містить перелік питань, які кожен студент має опанувати як результат вивчення навчальних дисциплін «Основи педагогічної майстерності вихователя», «Педагогіка дошкільна».

Особлива увага при формуванні професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти була спрямована на усвідомлення і розуміння нормативних документів дошкільної освіти. Розділ «Базовий компонент дошкільної освіти» надає можливість ознайомитися з державним стандартом дошкільної освіти України, в якому зведено норми і положення, що визначають вимоги до рівня освіченості, розвиненості та вихованості дитини 6 (7) років; сумарний кінцевий показник набутих дитиною компетенцій перед її вступом до школи; з'ясувати загальні положення, зміст і структуру, інваріантну і варіативну складові змісту освіти.

Зміст освітнього процесу в закладі дошкільної освіти реалізується відповідно до вимог чинних програм розвитку, виховання і навчання дітей, у тому числі з особливими освітніми потребами. З огляду на це, важливою складовою сайту є розділ «Програми розвитку дітей», який знайомить студентів з комплексними і парціальними програмами, що рекомендовані Міністерством освіти і науки України.

Розділ «Форум педагогічних ідей» відкриває можливості для обговорення найбільш актуальних проблем дошкільної освіти в Україні, стратегічних напрямків діяльності закладів дошкільної освіти та модернізації освітнього процесу. Основною метою форуму є створення цілісного культурно-освітнього

середовища для обміну досвідом, професійного розвитку, пошуку шляхів культурно-педагогічного зростання майбутніх вихователів.

Додаток Д

**Структура навчального модулю
«Основи формування професійної культури
майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти»**

1. Мета та завдання модулю

Мета модулю: формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Завдання модулю: ознайомлення студентів із сутністю професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, формування рефлексивних умінь, умінь здійснювати діагностику рівнів сформованості професійної культури (власної та колег), а також умінь доречно користуватися

формулами мовленнєвого етикету в процесі спілкування з дітьми та їхніми батьками, вмінь використовувати новітні інформаційні технології навчання.

2. Програма модулю

Тема 1. Сутність та структура професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Зміст понять «професія», «професіоналізм», «культура». Професійна культура, педагогічна культура, професійно-педагогічна культура.

Тема 2. Особистість сучасного вихователя закладу дошкільної освіти. Вимоги до вихователя. Професійно-особистісні якості вихователя закладу дошкільної освіти. Роль вихователя у формуванні особистості дитини дошкільного віку.

Тема 3. Професійно-педагогічні цінності вихователів закладів дошкільної освіти. Поняття «цінність», «професійно-педагогічні цінності». Основні професійно-педагогічні цінності вихователя закладу дошкільної освіти.

Тема 4. Культура мовлення вихователя.

Культура мовлення вихователя закладу дошкільної освіти. Основні вимоги до мовлення вихователя. Найважливіші риси зразкового мовлення. Мовленнєвий етикет у професійній культурі вихователя. Шляхи вдосконалення мовлення вихователя.

Тема 5. Новітні інформаційні технології навчання в діяльності вихователя закладу дошкільної освіти.

Поняття інформаційних технологій. Використання новітніх інформаційних технологій в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. Мультимедійні презентації PowerPoint у роботі з дітьми. Створення дидактичних відеоматеріалів на основі існуючих фотознімків та відеокліпів.

3. Структура модулю

Назви тем	Кількість годин					
	усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд.	с.р.
Тема 1. Сутність та		2	2			2

структура професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти						
Тема 2. Особистість сучасного вихователя закладу дошкільної освіти		2	2			1
Тема 3. Професійно-педагогічні цінності вихователів закладів дошкільної освіти		2	2			1
Тема 4. Культура мовлення вихователя		2	2			2
Тема 5. Новітні інформаційні технології навчання в діяльності вихователя закладу дошкільної освіти		2	2			2
ІНДЗ (реферат)					6	
Разом	34	10	10		6	8

4. Теми практичних і семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Складники професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти	2
2	Вихователь дітей дошкільного віку в сучасному суспільстві	2
3	Характеристика професійно-педагогічних цінностей вихователя	2
4	Культура мовлення та мовленнєвий етикет у професійній діяльності вихователя	2
5	Використання інформаційних технологій навчання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти	2
	Разом	10

5. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Скласти кросворд, що відображає зміст професійної культури вихователя, його структуру та рівні сформованості	2
2	Випишіть думки видатних педагогів про вимоги до професії вихователя закладу дошкільної освіти	1
3	Знайти в педагогічній літературі 3–4 проблемні ситуації, які можуть виникнути в професійній діяльності вихователя та представити їх під час заняття. Спрогнозувати та проаналізувати проблемні ситуації за такими параметрами: а) якщо б ..., то цієї ситуації не було б; б) якщо зробити ..., то ситуацію можна розв'язати; в) у дитини проблема тому, що ...	1
4	Написати твір «Яким має бути мовлення вихователя?»	2
5	Створити дидактичну гру за допомогою програми PowerPoint (вікова група на вибір)	2
	Разом	8

Індивідуальне навчально-дослідне завдання

Підготувати реферат на одну із запропонованих тем: «Професійна культура: наукові підходи до визначення поняття», «Особливості педагогічної діяльності вихователя та формування його професійної культури як предмет наукових досліджень», «Сучасні вимоги до вихователя закладу дошкільної освіти», «Роль особистісно-професійних якостей у педагогічній діяльності вихователя закладу дошкільної освіти», «Культура мовлення як складник професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти», «Діагностика сформованості професійної культури вихователя як умова її вдосконалення».

Рекомендована література

1. Аматыєва О. П. Дитина – педагог : сучасний погляд. Психолого-педагогічні та соціальні аспекти сучасної дошкільної та початкової освіти : колект. моногр. / О. П. Аматыєва, Г. В. Беленька, Н. В. Гавриш, В. В. Докучаєва, В. В. Желанова ; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2010. – 492 с.
2. Абросимова З. Ф. Педагогическая культура учителя / З. Ф. Абросимова // Наука и образование Зауралья. – 1998. – № 2 (3). – С. 18–20.
3. Алипханова Ф. Н. Педагогические условия формирования профессиональной культуры студентов педагогического вуза : диссерт. канд. пед. наук : 13.00.08 / Алипханова Фатима Надирбековна. – Махачкала, 2006. – 163 с.
4. Барабанщиков А. В. Проблемы педагогической культуры преподавателей вузов / А. В. Барабанщиков // Советская педагогика, 1981. – № 7. – С. 72.
5. Бенин В. Л. Педагогическая культура : философско-социологический анализ / В. Л. Бенин. – Уфа : БГПИ, 1997. – 133 с.
6. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку : становлення фахівця в умовах навчання : монографія / Ганна Володимирівна Беленька. – Київ : Світич, 2006. – 302 с.
7. Богуш А. М. Методика навчання української мови в дошкільному закладі / А. М. Богуш. – Київ : Вища школа, 1993. – 327 с.
8. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика : теорія і практика / А. М. Богуш. – Запоріжжя : Просвіта, 2000. – 216 с.
9. Бондаревская Е. В. Введение в педагогическую культуру : Учеб. пособие / Под ред. Е. В. Бондаревской. – Ростов-на-Дону, 1995. – 170 с.
10. Борисова З. Н. Теорія і практика дошкільної освіти в Україні : монографія / З. Н. Борисова, Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. М. Голота, Н. М. Кот, В. У. Кузьменко, Н. В. Левінець, М. А. Машовець, Т. І. Поніманська ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Пед. ін-т. – Київ, 2011. – 231 с.
11. Буряк В. К. Педагогічна культура : теоретико-методологічний аспект : монографія / Володимир Костянтинівич Буряк. – Київ : Деміург, 2005. – 232 с.

12. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В. М. Гриньова. – Харків : Основа, 1998. – 300 с.
13. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посібник / І. М. Дичківська. – Київ : «Академвидав», 2004. – 352 с.
14. Дружилов С. А. Психологические проблемы формирования профессионализма и профессиональной культуры специалиста / С. А. Дружилов. – Новокузнецк : ИПК, 2000. – 127 с.
15. Загородня Л. П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навчальний посібник / Л. П. Загородня, С. А. Тітаренко. – Суми : Університетська книга, 2010. – 319 с.
16. Зязюн І. А. Культура в контексті політики освіти / І. А. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1997. – № 3–4. – Ч. 1. – С. 5–16.
17. Ильин В. В. Аксиология / В. В. Ильин. – Москва : МГУ, 2005. – 216 с.
18. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И. Ф. Исаев. – Москва : «Академия», 2002. – 208 с.
19. Каган М. С. Философия культуры. Учебное пособие / М. С. Каган. – Санкт-Петербург, 1996. – 415 с.
20. Качалов Д. В. Система формирования педагогической культуры у студентов вуза – будущих учителей в инновационной образовательной среде : диссерт. д-ра пед. наук : 13.00.08 / Качалов Дмитрий Владимирович. – Шуя, 2011. – 387 с.
21. Княжева І. А. Теоретико-методологічні засади розвитку методичної культури майбутніх викладачів педагогічних дисциплін в умовах магістратури : монографія / Ірина Анатоліївна Княжева. – Одеса : ФОП Бондаренко М.О, 2014. – 328 с.
22. Ковшар О. В. Формування інноваційного мислення майбутніх педагогів-дошкільників / О. В. Ковшар // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2012. – Вип. 37. – С. 120–125.

23. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н. Б. Крылова. – Москва : Высш. шк., 1990. – 140 с.
24. Листопад О. А. Теоретико-методичні засади формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» ; спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Листопад Олександр Анатолійович. – Одеса, 2016. – 529 с.
25. Нгуен Ван Тинь Становление основ профессиональной культуры студентов педагогических колледжей : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Нгуен Ван Тинь ; Московский педагогический государственный университет. – Москва, 2004. – 24 с.
26. Нестеренко В. В. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в системі заочного навчання : монографія / Вікторія Володимирівна Нестеренко. – Одеса : ТОВ Лерадрук, 2012. – 399 с.
27. Падалка О. І. Формування пріоритетних педагогічних цінностей у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. І. Падалка ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2015. – 20 с.
28. Пальшкова І. О. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи : практико-орієнтований підхід : автореф. дис. д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. О. Пальшкова ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2009. – 108 с.
29. Пехота О. М. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посібник / О. М. Пехота та інші. – Київ : А. С. К., 2003. – 240 с.
30. Підготовка майбутніх вихователів до роботи з дітьми дошкільного віку : компетентнісний підхід : монографія / Ганна Володимирівна Беленька та

ін. ; за заг. ред. Г. В. Беленької, О. А. Половіної ; Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Каф. дошк. освіти. – Умань : Сочінський [вид.], 2015. – 206 с.

31. Руденко Ю. А. Теоретико-методичні засади розвитку виразного мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : автореф. дисерт. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук / Ю. А. Руденко. – Одеса, 2016. – 44 с.

32. Самородова А. П. Развитие профессионально-педагогической культуры воспитателей дошкольных образовательных учреждений в условиях института повышения квалификации : автореф. канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / А. П. Самородова ; Тамбовский государственный университет им. Г. Р. Державина. – Тамбов, 2007. – 28 с.

33. Слостенин В. А. Введение в педагогическую аксиологию. Учебное пособие для студентов педагогических вузов / В. А. Слостенин, Г. И. Чижакова. – Москва : Академия, 2003. – 192 с.

Додаток Е**Педагогічний ринг****«Професійна культура вихователя закладу дошкільної освіти»**

Мета: виявити знання студентів щодо професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти, розвивати вміння аналізувати свою діяльність та діяльність інших, проявляючи професійну культуру, формувати культуру мовлення.

Завдання:

1. Візитна картка – представлення команд (назва, девіз, емблема).
2. Розминка. Команди отримують по 4 запитання. Викладач ставить запитання по черзі кожній команді і та, яка дала правильну відповідь, отримує фішку.

Питання розминки:

Перша команда

1. Професійна культура – це ...
2. Назвіть структурні компоненти професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти.

3. У чому полягає сутність когнітивного компонента професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти?

4. У чому полягає сутність ціннісного компонента професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти?

Друга команда

1. Хто займався дослідженням проблеми професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти?

2. У чому полягає культура мовлення вихователя?

3. У чому полягає сутність особистісно-діяльнісного компонента професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти?

4. У чому полягає сутність рефлексивного компонента професійної культури вихователя закладу дошкільної освіти?

3. «Розвиток виразності мовлення вихователя».

Командам пропонується завдання: сказати слово «Молодець!»: тихо, голосно, ніжно – 1 команда; здивовано, іронічно, захоплено – 2 команда.

4. «Вирішення педагогічних ситуацій».

Кожна команда вибирає картку із завданням та обговорює вирішення педагогічної ситуації.

1. Одного з вихованців діти в групі називають не по імені, а за національністю. Дитина постійно плаче та не хоче відвідувати заклад дошкільної освіти. Вихователь намагається пояснити дітям, що вони поведуться жорстоко. Тоді діти починають дратувати малюка так, щоб не чули дорослі. Який вихід з цієї ситуації?

2. У дитини відносно не високий рівень здібностей, але сім'я поставила собі за мету зробити з неї вундеркінд. Кожен день у дитини розписаний по хвилинам. Увечері батьки водять на заняття з англійської мови. Під час денного сну в закладі дошкільної освіти дитина відвідує заняття спортивної секції. Удома її змушують слухати серйозну класичну музику. Грати дитині немає часу. На всі вмовляння педагогів батьки відповідають, що бажають дитині тільки добра. Як допомогти дитині знайти дитинство? Що Ви порадите батьками?

3. Вихователь групи старшого дошкільного віку на батьківських зборах розповів про те, як готувати дітей до навчання в школі, розвиваючи їх фізично. Бабуся одного хлопчика активно наполягала на тому, щоб її онука не брали на прогулянку і в басейн, тому що він часто хворіє. Аргументувала вона цей факт тим, що педагоги не стежать, як одягаються діти, самостійно у цьому віці вони цього зробити не можуть. На запитання вихователя про те, як же Сергій буде одягатися в школі, бабуся пояснила, що вона, як і в закладі дошкільної

освіти буде допомагати йому в цьому, для чого спеціально звільнилася з роботи.
Як організувати роботу з батьками Сергія?

5. Конкурс капітанів. З літер слова: «професійна культура» утворити якомога більше слів педагогічного змісту, наприклад: професія, професіоналізм.

6. Домашнє завдання. Заздалегідь кожній команді було запропоновано завдання, результати якого підводять журі в кінці заходу:

– письмово скласти короткий перспективний план дня за темою «Мої друзі» з освітньої лінії «Дитина в соціумі» БКДО;

– письмово скласти короткий перспективний план дня за темою «Друзі наші менші» з освітньої лінії «Дитина в природному довкіллі» БКДО;

– письмово скласти короткий перспективний план дня за темою «Ми – виховані діти» з освітньої лінії «Дитина в світі культури» БКДО;

– письмово скласти короткий перспективний план дня за темою «Мова рідна, слово рідне» з освітньої лінії «Мовлення дитини» БКДО;

Команда, яка найбільш правильно виконала завдання, заохочується фішкою.
У підсумковій частині експертна комісія підраховує фішки й оголошує результат.

Додаток Є

**Програма педагогічного гуртка
«Практичні аспекти формування професійної культури
майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти»**

Мета занять гуртка: розвиток у студентів умінь застосовувати отримані знання в галузі професійної культури в діяльності, визначення шляхів самореалізації та культурно-педагогічного зростання, розвиток рефлексивних та аналітичних умінь.

Заняття 1: Формування навичок ефективної взаємодії

Мета: познайомити студентів з основними компонентами тренінгу; формувати навички ефективної взаємодії.

Завдання: розвивати вміння самопрезентації; сприяти формуванню позитивної самооцінки й усвідомленню унікальності особистості кожної людини; формувати вміння працювати в команді; розвивати рефлексивні навички; обговорити фактори, що впливають на сприйняття людини.

Хід заняття

1. Знайомство. Вправа «Не хочу хвалитися, але я...»

Кожен студент по черзі називає своє ім'я і говорить фразу, що починається зі слів: «Не хочу хвалитися, але я...». Наприклад: «Не хочу хвалитися, але я добре граю на фортепіано». Необхідно задіяти всіх студентів.

Інформаційне повідомлення «Що таке тренінг?»

Слово «тренінг» походить від англійського *to train* – «учити», «тренувати».

Тренінг – це запланований процес, призначений для надання знань, удосконалювання наявних навичок і одержання нових на основі власного досвіду з метою зміни поведінки.

Простіше кажучи, тренінг – це: ефективна форма роботи для засвоєння знань; інструмент для формування вмінь і навичок; спілкування в довірливій атмосфері і неформальній обстановці; пізнання себе і навколишнього світу.

Специфічні риси тренінгу: дотримання визначених принципів групової роботи; наявність постійної групи, що періодично збирається на зустрічі і працює впродовж тривалого часу; певна просторова організація (найчастіше – робота в зручному ізольованому приміщенні, де учасники більшу частину часу сидять у колі); використання активних та інтерактивних методів роботи; використання особистого досвіду і знань учасників.

Ведучий звертається до групи з питанням: «Для чого в нашому житті існують різні правила?». Правила потрібні для створення такої обстановки, щоб кожен міг відкрито висловлюватися і виражати свої почуття і погляди; не боявся стати об'єктом глузувань і критики; був упевнений у тому, що все особисте, що обговорюється на занятті, не вийде за межі групи; одержував інформацію сам і не заважав одержувати її іншим.

Студенти самостійно визначають правила. Потім об'єднуються в групи і виробляють загальні для своєї підгрупи правила з огляду на думку кожного. Спікери кожної з груп транслюють напрацювання своєї команди. На екрані за допомогою мультимедійного проектора з'являються записи запропонованих правил, кожне з яких обговорюється і приймається всією тренінговою групою (друкуються на комп'ютері або записуються на плакаті):

бути позитивними; говорити по черзі; бути активними; слухати і чути кожного; толерантно ставитись одне до одного; бути пунктуальними; забезпечувати конфіденційність; діяти за принципом «тут і зараз»; користуватися «правилом руки».

2. Вправа «Чарівна скринька»

Студентам роздають різнокольорові аркушки паперу (стікери). Ведучий просить написати на них, чого саме студенти очікують від тренінгу. Після цього кожен студент зачитує, що він написав, і кладе свій стікер у скриньку.

3. Вправа «Якості й уміння, необхідні для ефективного спілкування»

Кожен студент протягом 5 хвилин складає список якостей і вмінь людини, що, на його думку, необхідні для ефективного спілкування. Після цього проводиться дискусія, метою якої є складання узагальненого списку якостей (записується на плакаті). Кожен член групи може висловити свою думку, надаючи аргументи і приклади.

Коли робота над плакатом буде закінчена, ведучий пропонує обговорити, наскільки список, складений кожним студентом індивідуально, відрізняється від загального.

4. Вправа «Мої позитивні якості»

Студенти об'єднуються в групи по шість осіб. Кожен студент на аркуші паперу обводить свою долоню і в середині малюнка пише своє ім'я. Потім він передає свій аркуш по колу наступному студенту, який на одному з пальців пише позитивну якість тієї людини, ім'я якої зазначене на малюнку. І так робить кожен студент групи, поки листок не повернеться до хазяїна. Ведучий збирає всі малюнки і зачитує по черзі. Група повинна вгадати, про кого йде мова.

Питання для обговорення:

1. Що ви відчували, коли виконували завдання?
2. Чи важко виявляти позитивне в іншій людині? Чому?
3. Для чого ми виконували цю вправу?

5. Вправа «Відчуй партнера»

Ведучий повідомляє студентам, що в процесі роботи в групах у них виникали деякі ускладнення. Для відпрацювання навичок роботи в групі пропонується наступна вправа. Студенти утворюють два кола.

Інструкція. Потрібно якомога швидше всім одночасно «викинути» однакову кількість пальців на обох руках. Виконувати ми будемо це завдання так: я буду рахувати – раз, два, три – і на рахунок «три» всі одночасно «викидають» пальці.

Якщо задача не вирішена, ми робимо чергову спробу, поки не вийде. Яка команда швидше справиться із завданням?

Питання для обговорення:

1. Що допомагало справитися із завданням, а що спричиняло утруднення?
2. На що ви орієнтувалися, коли приймали рішення викинути ту або іншу кількість пальців?
3. Який можна з цього зробити висновок?

(Для виконання загальної задачі необхідно швидко орієнтуватися в намірах, станах інших людей, узгоджувати свої дії з діями інших, іноді проявляти ініціативу і брати на себе відповідальність за те, що відбувається в групі.)

Заняття 2: Толерантне спілкування

Мета: познайомити студентів з видами спілкування і навчити їх прийомам активного слухання; формувати навички спілкування.

Завдання: показати механізми створення неефективної комунікації; виявити фактори, що впливають на перекручування інформації; розвивати навички невербальної передачі інформації.

Хід заняття

1. Гра-розминка «Емоція по колу»

Учасники тренінгу за допомогою міміки по черзі зображають якусь емоцію, інший стан, решта по черзі повторює. Гра закінчується, коли всі студенти передадуть свої емоції.

Питання для обговорення:

1. Чи легко було показувати і передавати власну емоцію?
2. Чи важко було відобразити чужі емоції?
3. Що ви відчували, коли передавали позитивну емоцію?
4. А що – передаючи негативну або нейтральну?

2. Вправа «Плітка»

Шість студентів виходять з аудиторії. Сьомому демонструють картинку, яку він повинен уважно розглянути і зміст якої повинен запам'ятати. Після цього студенти, що перебували за дверима, по одному заходять в аудиторію. Їх завдання

– уважно вислухати сьомого студента, що розповість про зміст картинки, і як можна точніше переказати цей зміст наступному студенту. Останні два гравці повинні намалювати на аркуші інформацію, яку почули. Всім іншим студентам дається завдання мовчки спостерігати за перебігом вправи, запам'ятовувати або записувати всі подробиці, щоб бути готовими аналізувати їх після завершення.

Питання для обговорення:

1. Що відбувалося з інформацією, яка передавалася студентами, під час виконання вправи?
2. Чи змінилася інформація у фіналі?
3. Чому це відбулося?
4. Чому інформація спотворювалася?
5. Які фактори впливали на процес передачі інформації?
6. Чи відчували ви відповідальність за вірогідність інформації, переданої вами?
7. До чого може призвести така ситуація в реальному житті?

3. Вправа «Невербальні етюди»

Студенти об'єднуються в групи по п'ять осіб. Кожна група одержує картку з темою етюду, який вона через 10 хвилин повинна показати без слів іншим студентам групи. Темі етюдів: знову невдача; наполягати на своєму; розмова про найболючіше; володіти собою; епоха змін; ранок розумніший за вечір.

Питання для обговорення:

1. Чи важко було готувати етюди?
2. Які способи ви використовували для розкриття теми етюдів?
3. Що допомагало вам правильно відгадувати теми етюдів?
4. Як ви почувалися під час виконання вправи?

4. Вправа «Стереотипні окуляри»

Між двома студентами розташовують аркуш паперу формату А4 із зображенням цифри «6» так, щоб один з них бачив лише цифру «9», а другий – «6». Вони розігрують діалог із приводу того, що вони бачать, намагаючись переконати партнера у своїй правоті.

Коментар ведучого. Небажання зрозуміти іншого, упевненість, що ваша думка єдино правильна, невміння зняти свої «стереотипні окуляри» – найкоротший шлях до непорозуміння, а часто і до виникнення конфлікту.

Отже, якщо ви прагнете до продуктивного спілкування, необхідно вести себе так, щоб не ображати партнера, поважати точку зору іншого та його особистість, індивідуальні особливості, захоплення тощо. Таке спілкування називається толерантним.

5. Вправа «Комісійний магазин»

Студенти грають ролі покупців у комісійному магазині, в якому можна купити відсутню в них рису характеру (здатність, якість) або обміняти на ту, яка в них є в надлишку. Обов'язково треба пояснити, чому так потрібна обрана в магазині якість. Роль продавця виконують добровольці.

Питання для обговорення:

1. Які труднощі виникали в ході виконання цієї вправи?
2. Навіщо ми виконували її?

Заняття 3: Справжній вихователь: який він?

Мета: допомогти студентам усвідомити наявність проблемних питань в особистісній і професійній сферах, сприяти підвищенню мотивації до саморозвитку і самореалізації, формувати навички групового співробітництва.

Завдання: визначити проблемні зони в особистісній та діяльнісній сферах студентів; визначити ступінь життєвої активності; сприяти усвідомленню студентами особистих цінностей як основи життєвого самовизначення; формувати бачення й усвідомлення студентами поєднання у своїй діяльності різних стилів поведіння; сприяти формуванню навичок кооперативної взаємодії.

Хід заняття

1. Самопрезентація «Ініціали»

Кожному студенту пропонується назвати своє прізвище, ім'я, по батькові, а потім – свої позитивні якості, що починаються з літер власних ініціалів. Наприклад, Баранова Наталія Петрівна – бадьора, ніжна, працьовита. Всі представляються по колу.

2. Вправа на зняття емоційного напруження «Хазяїн, будинок, ураган»

Ведучий об'єднує студентів на трійки так, щоб члени пари ставали обличчям одне до одного і, з'єднуючи руки над головою, утворювали «дах» будинку. Третій студент стає всередині будинку під «дахом»: він буде «хазяїном».

Студенти уважно слухають і виконують команди ведучого:

- за командою «будинок» двійки, які утворюють «дах», мають знайти собі інших «хазяїв», які в цей час нерухомо залишаються на своїх місцях;
- за командою «хазяїн» на місці залишаються «будинки», а всі «хазяїн» мають знайти собі нові «будинки»;
- за командою «ураган» кожний студент трійки повинен знайти собі нових партнерів.

Вправа повторюється кілька разів, команди лунають у випадковому порядку. Хто залишається без «даху» над головою, стає на місце ведучого.

Питання для обговорення:

1. Для чого ви виконували цю вправу?
2. Що нового довідалися про себе?
3. Чи виникло бажання скоригувати свою життєву позицію?

3. Мозковий штурм

Студенти називають цінності, важливі для професійної діяльності вихователя (за допомогою комп'ютера одразу ж друкується список і демонструється на екрані):

професійні знання	педагогічні здібності
володіння педагогічними методиками	терпіння
створення ситуацій успіху	відповідальність
ініціативність	активність
навички саморегуляції	рефлексивність
емпатія	простота у викладі матеріалу
позитивне настроювання	доброзичливість
вимогливість	об'єктивність

особистий інтерес	саморозвиток
креативність	толерантність
гнучкість	принциповість
визнання	повага
незалежність	самодисципліна

Студентам пропонується вибрати з цих цінностей десять, а потім п'ять і пронумерувати їх за ступенем значущості для них.

Об'єднання в п'ять груп за невербальною демонстрацією певної тварини (студенти витягають листочки із зображеннями тварин). Групи відбирають по три найцінніші якості вихователя і транслюють їх. Запис демонструється на екрані. Потім групам пропонується прибрати одну якість, менш важливу в порівнянні з іншими. Потім – залишити лише одну, найважливішу, на погляд групи.

Залишилося п'ять найважливіших цінностей, якими керуються вихователі. От відповідно цим цінностям вони і будують свою діяльність.

Питання для обговорення:

1. Що ви відчували, коли вас просили пронумерувати якості?
2. Чи легко було розставатися з вашими цінностями? Чому?
3. Які труднощі виникли в ході групової роботи?
4. Яку інформацію для роздумів ви одержали?

4. Вправа «Портрет ідеального вихователя»

1 групі дається завдання створити портрет неуспішного вихователя, вказавши на його помилки і причини такого становища. Які помилки не потрібно допускати, у своїй роботі, щоб не стати неуспішним вихователем?

2 група описує вихователя успішного і створює його портрет з перевагами, завдяки яким він став успішним. Чому потрібно вчитися, щоб стати успішним педагогом?

3 групі потрібно від імені Міністерства освіти і науки України запропонувати щось нове щодо структури, змісту дошкільної освіти, методів і прийомів навчання, поглядів на роль вихователя в процесі набуття дітьми знань.

5. Вправа «Нобелівська премія»

Ведучий просить студентів уявити, що вони відомі вчені, великі педагоги, знамениті майстри своєї справи. Нобелівський комітет прийняв рішення про присудження їм престижної премії. Урочисте вручення премії передбачає відповідний виступ лауреатів на церемонії вручення. Студенти вибирають номінації премії і готують виступ. Можна використовувати схему виступу (на екрані):

- охарактеризуйте зроблені вами педагогічні відкриття та досягнення в плані модернізації дошкільної освіти;
- поясніть, чому ваш внесок в організацію перебудови освітнього процесу отримав таку високу оцінку;
- висловіть подяку тим, хто допоміг вам досягти таких результатів у праці;
- розкажіть про свої плани на майбутнє.

Студенти презентують свої напрацювання. Кожен «лауреат» під час виступу нагороджується оплесками. Можна ставити питання доповідачу.

Питання для обговорення: Навіщо ми проводили вправу «Нобелівська премія»?

Заняття 4: Стратегія особистісного і професійного самовдосконалення

Мета: сприяти усвідомленню студентами необхідності самовдосконалення і прагнення до особистісного і професійного зростання як умови життєвого благополуччя.

Завдання: актуалізувати особистісний потенціал студентів для самовдосконалення, саморозвитку; показати шляхи вирішення питань підвищення мотивації до навчального процесу; вдосконалювати міжособистісну взаємодію.

Хід заняття

1. Емоційне настроювання. Вправа «Компліменти»

Студенти по черзі говорять один одному компліменти.

Питання для обговорення:

1. Що відчували, коли вам говорили комплімент?

2. Що відчували, коли самі це робили?
3. Хто нам заважає щоразу дарувати радість іншим людям і собі?

2. Вправа «Заповіді»

Визначте 10 заповідей, що підсумовують правила, ідеали, цінності, на які ви будете орієнтуватися надалі, щоб забезпечити свій особистісний саморозвиток.

Обговорення: Які труднощі були при виконанні вправи? Що ви думаєте щодо ваших заповідей? Які у вас почуття вони викликають? Що ви будете робити, щоб виконувати заповіді?

3. Робота в парах

Студенти одержують завдання: «Спочатку один з вас буде в ролі слухача, інший – у ролі промовця. Протягом двох хвилин промовець говоритиме про свої сильні сторони. Слухачі можуть уточнювати деякі деталі або просити промовців пояснити щось, але не мають права висловлюватися. Промовці не повинні пояснювати, чому вони вважають ті або інші якості своїми сильними сторонами: досить того, що вони самі в цьому впевнені».

Потім студенти обмінюються ролями.

Питання для обговорення: Навіщо ми проводили цю вправу? (Ця вправа дозволяє розкрити потенціал внутрішніх ресурсів учасників.)

4. Робота в групах. Вправа «Як підвищити мотивацію до навчання?»

Студенти об'єднуються в чотири групи (прийом «Броунівський рух»).

Кожна група отримує завдання (витягає конверт) визначити за пунктами конкретні кроки вихователя щодо реалізації наданих положень з метою стимулювання в дітей пізнавальної потреби (можна намалювати схему, малюнок, зобразити пантомімою).

Положення:

Група 1 – «Моделювання поведінки вихователя», «Створення комфортного середовища, клімату, які б сприяли взаємодії».

Група 2 – «Використання методів, що відповідають різним стилям і способам навчання (особистісний підхід)», «Можливість випробувати нові знання на практиці».

Група 3 – «Використання знань і умінь тих, хто навчається», «Надання достатнього часу на засвоєння і закріплення нових знань».

Група 4 – «Забезпечення повного включення дітей у процес навчання», «Створення на заняттях ситуації успіху».

Групи презентують напрацювання.

Питання для обговорення:

1. Чи важко було виконувати завдання? Чому?
2. Що змінилося у вашому погляді на освітній процес у закладі дошкільної освіти?
3. Що хотіли б доповнити до всього сказаного?

4. Вправа «Ярлики»

Обладнання: набори розрізаних картинок за кількістю груп, набори «корон». На кожній «короні» написаний один з поданих образів «Усміхайся мені», «Будь похмурим», «Корчи мені гримаси», «Ігноруй мене», «Розмовляй зі мною так, ніби мені п'ять років», «Підбадьорюй мене», «Кажі, що я нічого не вмію», «Жалій мене».

Ведучий об'єднує студентів у чотири групи по п'ять-сім осіб. Кожному він надягає на голову «корону» таким чином, щоб той не бачив, що на ній написано («корони» виготовляють з двох смужок білого паперу, склеєних по боках). Ведучий заняття повинен добре знати особисті особливості студентів і згідно з цим роздавати «корони». Наприклад, якщо студент поводить в колективі трохи відсторонено, має проблеми в спілкуванні, то для нього вибирається напис «Усміхайся мені» або «Підбадьорюй мене». Можна придумати безліч формулювань для кожного, кому потрібна певна корекція міжособистісного поводження.

Після цього кожній групі дається завдання протягом 10 хвилин скласти цілу картинку з розрізаних шматочків (типу «пазл»), але звертатися під час роботи до учасника своєї групи потрібно так, як написано на його «короні».

Через 10 хвилин усі студенти по черзі (не знімаючи «корон») відповідають на запитання: «Чи сподобалось, коли з вами спілкувалися таким чином?». Після

того як усі висловляться, ведучий пропонує студентам відгадати, що написано на «коронах», а потім зняти їх і порівняти відповідь з написом.

Питання для обговорення:

1. Чим у реальному житті можуть бути «корони»?
2. Як впливає наявність подібних ярликів на спілкування?
3. Як часто ми стикаємось із ситуаціями навішування ярликів?
4. Як ви почувалися у реальному житті, коли хтось навішував на вас ярлик?
5. Як можна змінити чиєсь уявлення про вас?
6. Звідки ми беремо наші уявлення про інших?
7. Чи легко позбутися ярлика, коли його вже навішено? Як це зробити?
8. Від кого залежить зміна ставлення оточуючих до себе самого?

Додаток Ж

Список опублікованих праць з теми дисертації

1. Коновалова К. І. До проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів до педагогічної діяльності / К. І. Коновалова // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : збірник наукових праць / за ред. Т. М. Степанової. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, травень 2015. – № 2 (49). – С. 88–92.
2. Коновалова К. І. Методологічні підходи дослідження професійної культури майбутніх вихователів / К. І. Коновалова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. – Кривий Ріг : Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ. – 2015. – Вип. 46. – С. 31–36.
3. Коновалова К. І. Теоретичні засади формування професійної культури майбутніх вихователів ДНЗ / К. І. Коновалова // Освітній простір України. – 2016. – Вип. 7. – С. 59–65.
4. Коновалова К. І. Аксиологічний підхід до формування професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / К. І. Коновалова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. – 2017. – Вип. 144. – С. 49–52.
5. Коновалова К. І. Модель формування професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі фахової підготовки / К. І. Коновалова // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред. : М. Т. Мартинюк]. – 2017. – Вип. 1. – С. 184–191.

6. Konovalova K. Pedagogical conditions of the formation professional culture of future teachers of kindergarten / K. Konovalova // GESIS – Leibniz Institute for the Social Sciences : Konzept : Scientific and Methodological e-magazine. – Koln, Germany. – 2017. – Т. 31. – Режим доступу до журналу: <http://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/52194>

7. Коновалова К. І. Роль культуроцентризму в сучасній освітній парадигмі / К. І. Коновалова // Матеріали міжнародної науково-технічної конференції [«Сталий розвиток промисловості та суспільства»], Кривий Ріг, 2015. – Том 2. – С. 19. – Режим доступу: http://ktu.edu.ua/uploads/files/konferentsyi/2015/2015_tom2.pdf (дата звернення: 11.02.2018).

8. Коновалова К. І. Використання інтерактивних технологій навчання у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / К. І. Коновалова // Матеріали III міжнародного конгресу [«Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі»], (м. Одеса, 18–21 травня 2017 р.). – Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 404–405.

9. Коновалова К. І. Мультимедійні технології як засіб формування професійної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / К. І. Коновалова // Матеріали Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції [«Підвищення якості освіти : стан, проблеми, перспективи»], (м. Кривий Ріг, Криворізький державний педагогічний університет, 27–28 квітня 2017 р.). За заг. ред. Л. О. Савченко. – Кривий Ріг : КДПУ, 2017. – С. 134–136.

10. Коновалова К. І. Готовність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до педагогічної діяльності / К. І. Коновалова // Дошкільна освіта : проблеми, пошуки, інновації : збірник наукових і навчально-методичних праць / За заг. ред. Ковшар О. В., Кондратенко Р. В. – Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2015. – Вип. 5. – С. 53–55.

11. Коновалова К. І. Оволодіння інноваційними технологіями в процесі підготовки сучасного вихователя ДНЗ / К. І. Коновалова // Педагогічне Криворіжжя : педагогічний альманах / За заг. ред. Т. О. Дороніної. – Кривий Ріг : ВЦ КДПІ ДВНЗ «КНУ», 2015. – Вип. 1. – С. 14–15.

12. Коновалова К. І. Культурологічний підхід до формування професійної культури педагогів / К. І. Коновалова // Педагогічне Криворіжжя : педагогічний альманах : зб. науково-методичних праць / Ред. кол. : Дороніна Т. О., Бакум З. П., Гаманюк В. А. – Кривий Ріг : ТОВ ВВП «Інтерсервіс». – 2016. – Вип. 2. – С. 19–22.

Відомості про апробацію результатів дисертації

Основні результати та теоретичні положення дисертаційного дослідження висвітлено та обговорено на науково-практичних конференціях різних рівнів:

- міжнародних:
 - «Сталий розвиток промисловості та суспільства» (Кривий Ріг, 2015). Очна;
 - «Підготовка майбутнього педагога до професійної діяльності в умовах трансформації суспільного устрою та інтегрування України в європейський освітній простір» (Івано-Франківськ, 2016). Очна;
 - «Сучасні проблеми підготовки вчителя і його професійного удосконалення» (Чернігів, 2017). Дистанційна;
 - III Міжнародному Конгресі «Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі» (Одеса, 2017). Дистанційна;
- всеукраїнських:
 - Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Проблеми розвитку творчої особистості дітей дошкільного віку: теорія, практика, перспективи» (Миколаїв, 2015). Очна;
 - «Фундаменталізація змісту загальноосвітньої та професійної підготовки: проблеми і перспективи» (Кривий Ріг, 2015). Очна;

- Інтернет-конференції «Підвищення якості освіти: стан, проблеми, перспективи» (Кривий Ріг, 2017). Дистанційна;
- науково-практичному семінарі «Інноваційна педагогічна діяльність як фактор попередження емоційного вигорання вчителя» (Кривий Ріг, 2015). Очна.